D. AURELII AUGUSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI LIBRI TREDECIM...

Aurelius santo Augustinus (santo), Henricus Sommalius

NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
14
19 A
25/1

D. AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

LIBRI TREDECIM CONFESSIONVM.

Domus Probationis Roman[ae]

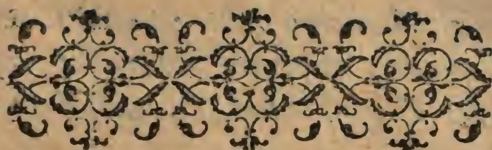
Ad tria M. S. exemplaria emendati.

Opera ac studio R. P. HENRICI SOMMALII è Societate IESV.

DVACI,
Typis BALTHAZARIS BELLERI, sub Circino aureo.
ANNO M. DC. VIII.

PATRI ADMODVM REVERENDO, D. PETRO PIERART, MARCENENSIS COENOBII CELEBERRIMI ANTISTITI,

Henticus Sommalius è Societate IESV.

S. D. P.

VM BALTHAZAR BELLERVS, *in Academia Duacensi Typographus & Bibliopola, vir equidem opimus, & de re literaria suis typis bene meritus, maximè verò in piis libris*

euulgandis homo valde sedulus: Cùm (inquam) nuper me is rogasset, vt libros Confessionum D. Augustini, ad codices M. S. *repurgarem, qui ex multiplici editione incorrecti videbantur, adeò vt sensus plerisque in locis mancus omnino appareret: tum* BELLERI,*tum aliorum quorundam piæ voluntati obsecutus, varias literarum officinas, siue Bibliothecas mox adij: ac vbi tria* M. S. *exemplaria reperissem, castigationem sum orsus, eamq; ad calcem (Deo conatus nostros iuuante) deduxi: Quàm bene, aliorum esto iudicium: Saltem id conatus sum, vt nonnullorum votis hac in re morem gererem.*

Hi verò Confessionum libri, quantum emolumenti deuotis animis sint allaturi, testis locuples esse poterit Diuus ipse Augustinus, qui de se hunc in modum scripsit: Confessionum mearum libri tredecim, & de

D. Aug. li. 2. Retractationum, cap. 6.

de malis & de bonis meis, Deum laudant iustum & bonum, atque in eum excitant humanum intellectum & affectum. Interim, quod ad me attinet, hoc in me egerunt, cùm scriberentur: & agunt, cùm leguntur. Quid de illis alii sentiant, ipsi viderint. Multis tamen fratribus eos multum placuisse & placere, scio. Hactenus D. Augustinus.

Porrò, cùm Patronum quærerem, cui hunc librum, nostrósque labores in corrigendo susceptos, qualescumque illi fuerint, commendarem, mihi ilico T. P. Reuerenda occurrit, tum ob insignem humanitatem, qua prædita est, quam etiam ipse semel atque iterum expertus sum: tum verò ob pietatis studium, quod (vt video) primum in se, deinde in grege sibi credito cupit esse quàm maximum. Spero equidem exiguos hos labores no-

ſtros, fore non ingratos, quos ſub tui nominis auſpicio, in vulgus emitto. Recipe itaque, Præſul optime, hunc librum manu benigna, veluti aliquod monumentum teſſeramq; noſtri erga te amoris.

Vale mi Reuerende Antiſtes cum vniuerſo grege ſibi commiſſo, annis pluribus ſaluus & incolumis.

DIVI AVRELII Augustini Confessionum Liber primus.

CAPVT I.

Admiratur diuinam maiestatem, accensus cupiditate illam laudibus prosequendi.

1 AGNVS es Domine, & laudabilis valde: magna virtus tua, & sapiẽtiæ tuæ non est numerus. Et laudare te vult homo, aliqua portio creaturæ tuæ; & homo circumferens mortalitatem suã, circumferens testimonium peccati sui; & testimonium, quia superbis Deus resistis; & tamen laudare te vult homo, aliqua portio creaturæ tuæ. Tu excitas, vt laudare te delectet; quia fecisti nos ad te; & inquietũ est cor nostrum, donec requiescat in te. Da mihi Domine scire & intelligere, vtrum sit prius, inuocare te, an laudare te: & si scire te prius sit, an inuocare te. Psal. 144. Psal. 146 Iac. 4.

2. Sed, quis te inuocat, nesciẽs te? aliud

enim pro alio poteſt inuocare, neſciens
Rom. 10. te. An potius inuocaris, vt ſciaris? Quomodo autem inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent, ſine
Pſal. 21. prædicante: & laudabunt Dominum, qui
Matt. 7. requirunt eum. Quærentes enim, inuenient eum, & inuenientes laudabunt eũ. Quæram te Domine, inuocans te; & inuocem te, credens in te; prædicatus es enim nobis. Inuocat te Domine fides mea, quam dediſti mihi; quam inſpiraſti mihi, per humanitatem filij tui, per miniſteriũ prędicatoris tui.

CAPVT II.

A Deo habet homo, vt ſit; & quod Deus in eo, & ipſe in Deo ſit.

1. ET quomodo inuocabo Deũ meũ, Deum & Dominum meum? Quoniam vtique in meipſum eum vocabo, cũ inuocabo eum. Et quis locus eſt in me, quò veniat in me Deus meus? quò Deus veniat in me, Deus qui fecit cælum & terram? Itáne Domine Deus meus eſt quicquam in me, quod capiat te? An verò cælum & terra, quæ feciſti, & in quibus me feciſti, capiunt te?

2. An quia ſine te non eſſet, quicquid

eſt;

eſt;ſit,vt quicquid eſt,capiat te? Quoniã itaque & ego ſum, qui peto, vt venias in me; qui non eſſem,niſi eſſes in me? Non enim ego iam in inferis, & tamen etiam ibi es. Nam,etſi deſcendero in infernum; ades. Non ergo eſſem Deus meus, non omnino eſſem, niſi eſſes in me. An potius non eſſem, niſi eſſem in te; ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia? Etiam ſic domine, etiam ſic. Quò te inuoco, cùm in te ſim? Aut vnde venias in me? Quò enim recedam extra cælum & terram, vt inde in me veniat Deus meus, qui dixit: Cęlum & terram ego impleo?

Pſal 138.

Rom. 11.

Hier. 23.

CAPVT III.

Deus vbique totus, & non per partes à creatura capitur.

1. CAPIVNT ergóne te cœlum & terra, quoniam tu imples ea? An imples,& reſtat, quoniam non te capiũt? Et quò refundis, quicquid impleto cœlo & terra reſtat ex te? An non opus habes,vt à quoquam cõtinearis,qui contines omnia; quoniam quæ imples; continendo imples? Nõ enim vaſa,quę te plena ſunt, ſtabilem te faciunt: quia etſi frangantur, non effunderis. Et cùm effunderis ſuper nos, non tu iaces, ſed erigis nos: nec tu diſſiparis,ſed colligis nos. Sed qui imples

omnia, te toto imples omnia?

2. An quia non possunt te totum capere omnia, parte tui capiunt, & eandem partem simul omnia capiunt? An singulas singula, & maiores maiora, minores minora capiunt? Ergo est aliqua pars tua maior, aliqua minor? An vbique totus es, & res nulla te totum capit?

CAPVT IIII.

Deus omnibus donat, nihil amittens.

1. QVID es ergo, Deus meus? Quid rogo, nisi dominus Deus? Quis enim
Psal. 17. Deus, præter Dominum? aut quis Deus, præter Deum nostrum? Summe, optime; potentissime, omnipotentissime, misericordissime, & iustissime; secretissime, & præsentissime; pulcherrime & fortissime; stabilis, & incomprehẽsibilis; immutabilis, mutãs omnia; Nunquam nouus, nunquam vetus; innouans omnia, & in vetustatem perducens superbos, & nesciunt. Semper agens, semper quietus; colligens, & non egens; portans, & implens, & protegens; creans, & nutriens, & perficiens: quærens cùm nihil desit tibi.

2. Amas, nec æstuas; zelas, & securus es; pœnitet te, & non doles; irasceris, & tranquillus es; Opera mutas, nec mutas consilium; recipis quod inuenis, & nunquam

amittis. Nũquam inops, & gaudes lucris. Nunquam auarus, & vſuras exigis. Supererogatur tibi, vt debeas; & quis habet quicquam non tuum? Reddis debita, nulli debens; donas debita, nihil perdens. Et quid dicimus, Deus meus, vita mea, dulcedo mea ſancta? Aut quid dicit aliquis, cùm de te dicit? Et væ tacentibus de te; quoniam loquaces, muti ſunt.

CAPVT. V.

Orat veniam admiſſorum, & charitatem Dei.

1. QVIS mihi dabit, acquieſcere in te? Quis mihi dabit, vt venias in cor meum, & inebries illud, vt obliuiſcar mala mea, & vnũ bonum meum amplectar te? Quid mihi es? Miſerere, vt loquar. Quid tibi ſum ipſe, vt amari te iubeas à me; & niſi faciam, iraſcaris mihi, & mineris ingentes miſerias? Parua ne ipſa eſt, ſi non amem te? Hei mihi: Dic mihi per miſerationes tuas, Domine Deus meus, quid ſis mihi. Dic animæ meæ: Salus tua ego ſum. Sic dic, vt audiam. Ecce aures cordis mei ante te Domine, aperi eas, & dic animæ meæ: Salus tua ego ſum. Curram poſt vocem hanc, & apprehendam te. Noli *Pſal. 34.* *Pſal. 34.*

abſcondere à me faciem tuam: Moriar, ne moriar, vt eam videam.

2. Anguſta eſt domus animæ meę: quò venias ad eam, dilatetur abs te. Ruinoſa eſt, refice eam. Habet, quæ offendāt oculos tuos, fateor, & ſcio. Sed quis mundabit eā? Aut cui alteri, præter te, clamabo?
a Pſal. 18 a Ab occultis meis munda me Domine, &
b Pſa. 115 ab alienis parce ſeruo tuo. b Credo, propter quod & loquor, Domine tu ſcis.
c Pſal. 31. c Nonne tibi prolocutus ſum aduerſum me delicta mea, Deus meus; & tu dimiſi-
d Hier. 2. ſti impietatem cordis mei? Non iudicio cōtédo tecum, qui veritas es: & ego nolo
e Pſal. 26 fallere meipſum, e ne mētiatur iniquitas mea ſibi. Non ergo iudicio contendo te-
f Pſ. 129 cum: f quia ſi iniquitates obſeruaueris Domine, Domine quis ſuſtinebit?

CAPVT VI.

Quod omnia beneficia receperit à Deo, & in ipſo conſeruetur ab ipſo.

1. SED tamen, ſine me loqui apud miſericordiam tuam, me terram & cinerem: Sine me tamē loqui, quoniā ecce miſericordia tua eſt; non homo irriſor meus, cui loquor. Et tu fortaſſe irrides me, ſed conuerſus miſereberis mei. Quid

enim

enim est, quod volo dicere, Domine Deus meus; nisi quia nescio, vnde venerim huc, in istam (dicam) mortalē vitam, an mortem vitalem, nescio? Et susceperunt me consolationes miserationum tuarum, sicut audiui à parentibus carnis meæ, ex quo & in qua formasti me in tēpore: non enim ego memini. Exceperunt ergo me consolationes lactis humani. Nec mater mea, vel nutrices meæ, sibi vbera implebant; sed tu Domine mihi dabas per eas alimentum infantiæ, secundum institutionem tuam, & diuitias vsque ad fundum rerum dispositas. Tu etiam mihi dabas nolle amplius, quàm dabas; & nutrientibus me, velle mihi dare, quod eis dabas. Dare enim mihi per ordinatum affectum volebant, quo ex te abundabāt. Nam bonum erat eis, bonum meum ex eis: quod non ex eis, sed per eas erat. Ex te quippe, bona omnia Deus; & ex Deo meo, salus mihi vniuersa. Quod animaduerti postmodum, clamante te mihi per hæc ipsa, quæ tribuis intus & foris. Nam tunc sugere noram, & acquiescere delectationibus. Flere autē offensiones carnis meæ, nihil amplius. Post & ridere cœpi, dormiens primo, deinde vigilans. Hoc enim de me mihi indicatum est, & credidi, quoniam sic videmus & alios infan-

Infantia Augustini.

infan-

infantes. Nam ista mea non memini.

2. Et ecce paulatim sentiebã, vbi essem; & voluntates meas volebã ostendere eis, per quos implerentur, & non poteram; quia illę intus erãt, foris autẽ illi; nec vllo suo sensu, valebãt introire in animã meã. Itaq; iactabã mẽbra & voces, signa similia voluntatibus meis, pauca quæ poteram, qualia poteram, non enim erant verisimilia. Et cùm mihi non obtemperabatur, vel non intellecto, vel ne obesset; indignabar non subditis maioribus, & liberis non seruientibus, & me de illis flendo vindicabam. Tales esse infantes didici, quos discere potui; & me talẽ fuisse magis mihi ipsi indicauerunt nescientes, quàm scientes nutritores mei. Et ecce, infantia mea olim mortua est, & ego viuo. Tu autem Domine, qui & semper viuis, & nihil moritur in te; quoniam ante primordia seculorũ, & ante omne quod vel ante dici potest, tu es, & Deus es, Dominusque omnium, quæ creasti: Et apud te rerum omnium instabilium stant causæ; & rerum omnium mutabilium immutabiles manent origines: & omnium irrationabilium & temporalium sempiternæ viuunt rationes: Dic mihi supplici tuo Deus, & misericors misero tuo; dic mihi, vtrum alicui iam ætati meæ mor-

tuæ

mortuæ ſucceſſerit infantia mea; an illa eſt, quam egi intra viſcera matris meæ? Nam & de illa mihi nonnihil indicatum eſt, & prægnantes ipſe vidi fœminas.

3. Quid ante hanc etiam, dulcedo mea Deus meus? Fui ne alicubi, aut aliquis? Nam quis mihi dicat iſta, nõ habeo; nec pater nec mater potuerunt, nec aliorum experimentum, nec memoria mea. An irrides me iſta quærentem te, qui de hoc, quod noui, laudari te à me iubes, & confiteri me tibi? Cõfiteor tibi Domine cęli & terræ, laudem dicẽs tibi de primordijs & infantia mea, quæ non memini; & dediſti ea homini, ex alijs de ſe conijcere; & auctoritatibus etiam muliercularũ, multa de ſe credere. Eram enim, & viuebam etiam tũc; & ſigna, quibus ſenſa mea nota alijs facerem, iam in fine infantię quęrebam. Vnde hoc tale animal, niſi abs te Domine? An quiſquam ſe faciẽdi erit artifex? Aut vlla vena trahitur aliunde, qua eſſe & viuere currat in nos, præterquam quod tu facis nos domine; cui eſſe & viuere, non aliud atque aliud eſt; quia ſummè eſſe, atque ſummè viuere, idipſum es? Summus enim es, & non mutaris; neque peragitur in te hodiernus dies, & tamen in te peragitur, quia in te ſunt & iſta omnia. Non enim haberent vias tranſeundi,

Psal. 101 nisi contineres ea. Et quoniam anni tui non deficient, anni tui hodiernus dies. Et quàm multi iam dies nostri & patrum nostrorum, per hodiernum tuum trãsierunt; & ex illo acceperunt modos, & vtcunque extiterunt; & transibunt adhuc alij, & accipient, & vtcunque existent. Tu
Psal. 101 autem idẽ ipse es; & omnia crastina atque vltra, omniáque hesterna & retro, hodie facies, hodie fecisti. Quid ad me? Si quis nõ intelligit, gaudeat & ipse, dicẽs: Quid est hoc? Gaudeat etiam sic; & amet nõ inueniendo inuenire potius, quàm inueniendo non inuenire te.

CAPVT VII.

Infantiam quoque peccatis esse obnoxiam.

1. EXAVDI Deus. Væ peccatis hominum. Et homo dicit hæc, & misereris eius: quoniã tu fecisti eum, & pec-
Iob. 25. catum non fecisti in eo. Quis mihi commemorat peccatum infantię meæ? Quoniam nemo mundus à peccato coram te, nec infans, cuius est vnius diei vita super terram. Quis mihi cõmemorat? An quilibet tantillus nunc paruulus, in quo video, quod nõ memini de me? Quid ergo

tunc

tunc peccabam? An quia vberibus inhiabam plorans? Nam si nunc faciam, non quidem vberibus, sed escæ congruēti annis meis ita inhians, deridebor atque reprehēdar iustissimè. Tunc ergo reprehēdenda faciebā: sed quia reprehendentem intelligere non poteram, nec mos reprehendi me, nec ratio sinebat. Nā & extirpamus & ejicimus ista crescētes. Nec vidi quēquā scientem, cū aliquid purgat, bona projcere: An pro tēpore etiā illa bona erant, flendo petere, etiam quod noxiè daretur; indignari acriter non subiectis hominibus, liberis, & maioribus, hisq; à quibus genitus est; multisq; preterea prudentioribus, nō ad nutū voluntatis obtēperantibus, feriendo nocere niti, quantum potest; quia non obeditur imperiis, quibus perniciosè obediretur? Ita imbecillitas membrorum infantilium innocens est, nō animus infantium. Vidi ego, & expertus sum zelātem paruulum; nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aspectu collactaneum suum.

2. Quis hoc ignorat? Expiare se dicunt ista matres atque nutrices, nescio quibus remediis. Nisi verò & ista innocētia est, in fonte lactis vbertim manante atq; abundante opulētissimum, opis egentissimū, & illo adhuc vno alimento vitam ducentem;

tem,

tem, consortem non pati. Sed blande tolerantur hæc; non quia nulla vel parua, sed quia ætatis accessu peritura sunt. Quod licet probes, tamen ferri æquo animo eadem ipsa non possunt, quādo in aliquo annosiore deprehenduntur. Tū itaque Domine Deus meus, qui dedisti vitam infanti; & corpus, quod ita vt videmus instruxisti sensibus, cōpegisti membris, figura decorasti, proque eius vniuersitate atque incolumitatē, omnes conatus animantis insinuasti: iubes me lau-
Psal. 91. dare te in istis, & confiteri tibi, & psallere nomini tuo altissime. Quia Deus es omnipotens & bonus, etiam si sola ista fecisses, quæ nemo alius potest facere, nisi tu vne, à quo est omnis modus; formosissime, qui formas omnia, & lege tua ordinas omnia.

3. Hanc ergo ætatem Domine, qua me vixisse non memini; de qua alijs credidi; & quam me egisse, ex alijs infantibus cōieci: quanquam ista multum fida coniectura sit, piget me annumerare huic vitę meæ, qua viuo in hoc sæculo. Quantum enim attinet ad obliuionis meæ tenebras, par illi est, qua vixi in matris vtero. Quòd si & in iniquitate conceptus sum,
Psal 50. & in peccatis mater mea in vtero me aluit; vbi oro te Deus meus, vbi Domine ego

ego seruus tuus, vbi aut quando innocēs fui? Sed ecce omitto illud tempus. Et quid mihi iam cum eo est, cuius nulla vestigia recolo?

CAPVT VIII.

Descriptio pueritiæ.

1. NONNE ab infantia huc pergens, veni in pueritiam; vel potius ipsa in me venit, & successit infantiæ? Nec discessit illa, quo enim abijt? & tamen iam nō erat. Non enim eram infans, qui non farer, sed iam puer loquens eram. Et memini hoc; & vnde loqui didicerim, pòst aduerti. Non enim docebāt me maiores homines, præbētes mihi verba certo aliquo ordine doctrinæ, sicut paulò post literas: sed ego ipse mēte, quam dedisti mihi Deus meus, cum gemitibus & vocibus varijs, & varijs membrorū motibus, edere vellem sensa cordis mei, vt voluntati pareretur; nec valerem, quę volebam omnia; nec quibus volebam, omnia * præstabam memoria, cùm ipsi appellabant rem aliquam; & cum secundum eam vocem corpus ad aliquid mouebant, videbam, & tenebam hoc ab eis vocari rem illam, quod sonabant, cùm eam vellent ostendere.

al. prensabam.

2. Hoc autē eos velle, ex motu corpo-

ris

ris aperiebatur; tanquam verbis natura-libus omnium gentium, quæ fiunt vultu & nutu oculorum, cæterorumque membrorum actu, & sonitu vocis indicāte affectionem animi in petendis, habendis, rejiciendis, faciendísve rebus. Ita verba in varijs sentētijs locis suis posita, & crebro audita, quarum rerum signa essent, paulatim colligebā, measque iam voluntates edomito in eis signis ore, per hæc enunciabā. Sic cū his, inter quos eram, volūtatū enunciandarum signa cōmunicaui; & vitę humanę procellosam societatem altius ingressus sum, pendens ex parentum autoritate, nutuq; maiorum hominum.

CAPVT IX.

Odium literarum, & amor lusus in pueris.

1. DEvs Deus meus, quas ibi miserias expertus sum, & ludificationes; quando quidem recte viuere mihi puero id proponebatur, obtemperare monentibus, vt in hoc seculo florerem, & excellerē linguosis artibus ad honorē hominum, & falsas diuitias famulātibus. Inde ad scholā datus sum, vt discerem literas, in quibus, quid vtilitatis esset, ignorabā miser, & tamē, si segnis in discēdo essem, vapu-

vapulabam. Laudabatur enim hoc à maioribus. Et multi ante nos vitam istam agentes, præstruxerant ærūnosas vias, per quas transire cogebamur, multiplicato labore & dolore filiis Adam.

2. Inuenimus autem Domine homines rogantes te; & didicimus ab eis, sentiētes te (vt poteramus) esse magnum aliquem; qui posses etiā, non apparēs sensibus nostris, exaudire nos, & subuenire nobis. Nā puer cæpi rogare te, auxilium & refugiū meum; & in tuam inuocationem, rumpebam nodos linguę meæ: & rogabam te paruus non paruo affectu, ne in schola vapularem. Et cùm me non exaudiebas, quod non erat ad insipientiam mihi, ridebantur à maioribus hominibus, vsque ab ipsis parētibus, qui mihi accidere mali nihil volebant, plagæ meæ, magnum tunc & graue malum meum. Est ne quisquam domine tam magnus animus, præ grandi affectu tibi cohęrens: est ne inquā quisquam: (Facit enim hoc quædam etiam stoliditas:) Est ergo, qui tibi piè cohærendo, ita sit affectus granditer, vt eculeos, & vngulas, atque huiuscemodi varia tormenta, pro quibus effugiendis, tibi per vniuersas terras, cum timore magno supplicatur, ita parui æstimet, irridens eos, qui hæc acerbissimè Psal. 21.

formi-

formidant, quemadmodum parẽtes no-
ſtri ridebant tormenta, quibus pueri à
magiſtris affligebamur? Non enim aut
minus ea metuebamus, aut minus te de
his euadendis deprecabamur; & peccaba-
mus tamen minus ſcibendo, aut legẽdo,
aut cogitando de literis, quàm exigeba-
tur à nobis.

3. Non enim deerat Domine memoria
vel ingenium, quæ nos habere voluiſti
pro illa ætate; ſed delectabat nos ſatis lu-
dere, & vindicabatur in nos ab eis, qui ta-
lia vtique agebant. Sed maiorum nugæ,
negocia vocantur: Puerorum autem ta-
lia cùm ſint, puniuntur à maioribus;
& nemo miſeratur pueros, vel illos, vel
vtroſque. Niſi verò approbet quiſquam
bonus rerum arbiter vapulaſſe me, quia
ludebam pila puer; & eo ludo impedie-
bar, quò minus celeriter diſcerem lite-
ras, quibus maior deformius luderem:
Aut aliud faciebat idem ipſe, à quo va-
pulabam. Qui ſi in aliqua quæſtiuncu-
la à condoctore ſuo victus eſſet, magis
bile atque inuidia torquebatur, quàm
ego, cùm in certamine pilæ à colluſore
meo ſuperabar.

CAPVT

CAPVT X.

Ob pilæ lusum, neglexit iussa parentum.

ET tamen peccabam domine Deus, ordinator & creator omnium rerũ naturalium, peccatorum autem tantum non ordinator. Domine Deus meus, peccabam faciendo contra præcepta parentum, & magistrorum illorum. Poteram enim postea bene vti literis, quas volebant, vt discerem, quocunque animo illi mei. Non enim meliora eligens eram inobediens, sed amore ludendi, amans in certaminibus superbas victorias, &*scalpi aures meas falsis fabellis, quo prurirẽt ardentius, eadem curiositate magis magisque per oculos periculosa micante in spectacula ludosque maiorum, quos tamen qui edunt, ea dignitate præditi excellunt, vt hoc penè omnes optent paruulis suis, quos tamen cædi libenter patiuntur, si spectaculis talibus impediãtur á studio, quo eos ad talia ędenda cupiunt peruenire. Vide ista Domine misericorditer, & libera nos iam inuocantes te libera etiam eos qui nondum te inuocant, vt inuocent te, & liberes eos.

*al. scalpsi.

CAPVT

CAPVT XI.

Puer morbo corripitur, reualeſcens baptiſmum differt.

1. AVDIERAM enim ego adhuc puer, de vita ęterna nobis promiſſa, per humilitatem filii tui domini Dei noſtri, deſcendentis ad ſuperbiam noſtram; & ſignabar iam ſigno crucis eius, & condiebar eius ſale, iam inde ab vtero matris meæ, quæ multum ſperauit in te. Vidiſti Domine, cùm adhuc puer eſſem, & quodam die preſſus ſtomacho, repentè ęſtuarem penè moriturus: Vidiſti Deus meus, quoniã cuſtos meus iam eras, quo motu animi & qua fide, baptiſmum Chriſti tui, Dei & domini mei, flagitaui à pietate matris meę, & matris omniũ noſtrũ Eccleſię tuę. Et cõturbata mater carnis meę, quoniã & ſempiternam ſalutẽ meam charius parturiebat corde caſto in fide tua; iam curaret feſtinabũda, vt ſacramentis ſalutaribus initiarer & abluerer, tè domine Ieſu cõfitens in remiſſionẽ peccatorum, niſi ſtatim recreatus eſſẽ. Dilata eſt itaq; mũdatio mea, quaſi neceſſe eſſet vt adhuc ſordidarer, ſi viuerem; quia videlicet poſt lauacrum illud, maior & periculoſior in

ſordibus

ſordibus delictorum reatus foret.

2. Ita iam credebam, & illa, & omnis domus, niſi pater ſolus; qui tamen non euicit in me ius maternæ pietatis, quò minus in Christum crederem, ſicut ille nondū crediderat. Nam illa ſatagebat, vt tu mihi pater eſſes Deus meus, poti⁹ quā ille: & in hoc adiuuabas eam, vt ſuperaret virum, cui melior ſeruiebat; quia & in hoc tibi, vtique id iubenti, ſeruiebat. Rogo te Deus meus, vellem ſcire, ſi tu etiam velles, quo concilio dilatus ſum, ne tunc baptizarer: vtrum bono meo mihi, quaſi laxata ſint lora peccandi, an non laxata ſint? Vnde ergo etiam nunc de alijs atque alijs ſonat vndique in auribus noſtris, ſine illum, faciat quod vult, nondum enim baptizatus eſt? & tamen in ſalutem corporis non dicimus, ſine, vulneretur amplius nondum enim ſanatus eſt? Quanto ergo melius, vt cito ſanarer, & id ageretur mecum, meorum meaque diligentia; vt recepta ſalus animæ meæ, tuta eſſet tutela tua, qui dediſſes eam! Melius verò. Sed quot & quanti fluctus impendere tentationum poſt pueritiam videbantur, nouerat eos iam illa mater; & terram magis per eos, vnde poſtea formarer, quam ipſam iam effigiem, committere volebat.

CAPVT XII.

Ad literas cogebatur, quo tamen Deus vtebatur bene.

1. IN ipſa tamen pueritia (de qua mihi minus, quàm de adoleſcẽtia metuebatur) non amabam literas, & me in eas vrgeri oderam: & vrgebar tamen, & bene mihi fiebat, nec faciebam ego bene: non enim diſcerem, niſi cogerer. Nemo enim inuitus bene facit, etiam ſi bonum eſt, quod facit. Nec qui me vrgebant, bene faciebant: ſed bene mihi fiebat abs te Deus meus. Illi enim non intuebantur, quò referrem, qui me diſcere cogebant; præterquam ad ſatiandas inſatiabiles cupiditates copioſæ inopię, & ignominioſę gloriæ.

Mat. 10. 2. Tu verò, cui numerati ſunt capilli capitis noſtri, errore omnium, qui mihi inſtabant, vt diſcerem, vtebaris ad vtilitatem meam: meo autem, qui diſcere nolebam, vtebaris ad pęnam meam: qua plecti non eram indignus tantillus puer, & tantus peccator. Ita de non benefaciẽtibus, tu bene faciebas mihi; & de peccante meipſo, iuſtè retribuebas mihi. Iuſſiſti enim, & ſic eſt, vt pœna ſua ſibi ſit omnis inordinatus animus.

CAPVT XIII.

Quibus studiis sit potissimum delectatus.

1. QVID autem erat causæ, cur gręcas literas oderam, quibus puerulus imbuebar, ne nunc quidem mihi satis exploratum est. Adamaueram enim latinas, non quas primi magistri, sed quas docent, qui grammatici vocantur. Nam illas primas, vbi legere & scribere & numerare discitur, non minus onerosas pœnalesque habebam, quā omnes græcas. Vnde tamen & hoc, nisi de peccato & vanitate vitæ? quia caro eram, & spiritus ambulans & non reuertens. Nam vtique meliores, quia certiores erant primæ illæ literæ, (quibus fiebat in me, & factum est, & habeo illud, vt & legam, si quid scriptum inuenio; & scribam ipse, si quid volo) quàm illæ, quibus tenere cogebar Æneæ nescio cuius errores, oblitus errorum meorum; & plorare Didonem mortuam; quia se occidit ob amorem; cùm interea meipsum in his à te morientem, Deus vita mea, siccis oculis ferrem miserrimus. Quid enim miseriùs misero, non miserante seipsum; & flente Didonis mortem, quæ fiebat amando Æneam; non flente au- Psal. 77.

tem mortem suam, quæ fiebat non amando te?

2. Deus lumen cordis mei, & panis oris intus animæ meæ, & virtus maritans mentem meam & sinum cogitationis meæ, non te amabam; & fornicabar abs te, & fornicanti sonabat vndique, euge euge. Amicitia enim huius mundi, fornicatio est abs te. Et euge euge dicitur, vt pudeat, si non ita homo sit. Et hæc non flebam; sed flebam Didonem extinctam, ferroque extrema secutam; sequēs ipse extrema condita tua relicto te, & terra iens in terram; & si prohiberer ea legere, dolerem; quia non legerem, quod dolerem. Talis dementia, honestiores & vberiores literæ putabantur: quàm illæ, quibus legere & scribere didici.

Psal 34.
Iac. 4.

3. Sed nunc in anima mea Deus meus clamet, & veritas tua dicat mihi: Non est ita, non est ita, melior est prorsus doctrina illa prior. Nā ecce paratior sum obliuisci errores Æneæ, atque omnia eiusmodi, quàm scribere & legere, At enim vela pendent liminibus grammaticarum scholarum; sed non illa magis honorem secreti, quàm tegumentum erroris significant. Non clamēt aduersum me, quos iam non timeo, dum confiteor tibi, quæ vult anima mea Deus meus; &

acquiesco in reprehensione malarũ viarum mearum, vt diligam bonas vias tuas. Non clament aduersum me venditores grammaticæ, vel emptores; quia si proponam eis interrogans, vtrum verum sit, quod Æneam aliquando Carthaginem venisse Poëta dicit: indoctiores se nescire respondebunt, doctiores autẽ etiam negabunt verum esse.

4. At si quæram, quibus literis scribatur Æneæ nomen, omnes mihi, qui hæc didicerunt, verum respondent: secundùm id pactum & placitum, quo inter se homines ista signa firmarunt. Item, si quæram, quid horum maiore vitæ huius incommodo quisque obliuiscatur, legere & scribere, an poëtica illa figmenta: quis non videat, quid responsurus sit, qui non est penitus oblitus sui? Peccabam ergo puer, cùm illa inania istis vtilioribus amore præponebam; vel potius ista oderam, illa amabam. Iam verò vnum & vnum duo, duo & duo quatuor, odiosa cantio mihi erat: & dulcissimum spectaculum vanitatis, equus ligneus plenus armatis; & Troiæ incendium, atque ipsius vmbra Creusæ.

CAPVT XIIII.

De literis Græcis & Latinis.

1. CVR ergo grȩcam etiam grammaticam oderam talia cantantē? Nā & Homerus peritus, texuit tales fabellas, & dulcissime vanus est; mihi tamen amarus erat puero. Credo etiam græcis pueris Virgilius ita fit, cùm eum sic discere coguntur, vt ego illum, videlicet difficulter. Difficultas omnino ediscendæ peregrinæ linguæ, quasi felle aspergebat omnes suauitates græcas fabulosarum narrationum. Nulla enim verba illa noueram, & sæuis terroribus ac pœnis, vt nossem, instabatur mihi vehementer. Nam & latina aliquando (infans vtique) nulla noueram; & tamen aduertendo, didici sine vllo metu atque cruciatu, inter etiam blandimenta nutricum, & ioca arridentium, & lætitias alludentium.

2. Didici verò illa sine pœnali onere vrgentium, cùm me vrgeret cor meum ad parienda concepta sua: & quia non esset, nisi aliqua verba didicissem, non à docentibus, sed à loquentibus, in quorū & ego auribus parturiebā, quicquid sentiebam. Hinc satis elucet, maiorem habere vim ad discenda ista liberā curiositatem,

tatem, quàm meticulosam necessitatem. Sed illius fluxum hæc restringit legibus tuis Deus, legibus tuis à magistrorũ ferulis vsque ad tentationes martyrum, valentibus legibus tuis miscere salubres amaritudines, reuocantes nos ad te à iocunditate pestifera, qua recessimus à te.

CAPVT XV.

Precatio ad Deum.

1. EXAVDI Domine deprecationem meam, ne deficiat anima mea sub disciplina tua; neque deficiam in confitẽdo tibi miserationes tuas, quibus eruisti me ab omnibus viis meis pessimis: vt dulcescas mihi super omnes seductiones, quas sequebar; & amem te validissimè, & amplexer manum tuam totis præcordiis meis, vt eruas me ab omni tentatione vsque in finem.

2. Ecce enim tu domine rex meus, tibi seruiat, quicquid vtile puer didici; tibi seruiat, quod loquor, & scribo, & lego, & numero. Quoniam, cùm vana discerem, tu disciplinam dabas mihi: & in eis vanis, peccata delectationum mearum dimisisti mihi. Didici enim in eis multa verba vtilia; sed & in rebus non vanis, disci possunt; & ea via tuta est, in qua pueri ambularent.

CAPVT XVI.

In lasciuas fabulas.

1 SED væ tibi flumen moris humani. Quis resistet tibi? Quamdiu nõ siccaberis? Quousque volues Euæ filios in mare magnũ & formidolosum, quod vix transeunt, qui lignum conscenderint? Nonne ego in te legi, & tonantem Iouem, & adulterantem? Et vtique non posset hæc duo; sed actum est, vt haberet auctoritatem ad imitandum verum adulterium, lenocinante falso tonitruo. Quis autem penulatorum magistrorum audit aure sobria, ex eodem puluere hominem clamantem & dicentem: Fingebat hæc Homerus: & humana ad deos transferebat, diuina mallem ad nos. Sed verius dicitur, quod fingebat hæc quidem ille, sed hominibus flagitiosis diuina tribuendo, ne flagitia putarentur; & vt quisquis ea fecisset, nõ homines perditos, sed cælestes deos videretur imitatus.

Penulati magistri grãmatici, propter pallium vile.

2. Et tamen ô flumen tartareum, jactantur in te filii hominum cum mercedibus, vt hæc discant; & magna res agitur, cùm hoc agitur publicè in foro, in conspectu legum * super mercedem salaria decernentium; & saxa tua percutis & sonas,

al. supra.

ſonas, dicens: Hinc verba diſcuntur; hinc acquiritur eloquentia, rebus perſuadendis ſententiiſq; explicandis maximè neceſſaria. Ita verò nõ cognoſceremus verba hæc; imbrem aureum, & gremium, & fucum, & templa cœli, & alia verba, quæ in eo loco ſcripta ſunt; niſi Terentius induceret nequam adoleſcentem, proponentem ſibi Iouem ad exemplum ſtupri; dum ſpectat tabulam quandam pictam in pariete, vbi inerat pictura hæc: Iouem quo pacto Danaæ miſiſſe aiunt in gremium quõdam imbrem aureum, fucum factum mulieri. Et vide, quemadmodum ſe concitat ad libidinem, quaſi cœleſti magiſterio. *In Eunucho.*

3. At, quem Deum, inquit? Qui templa cœli ſummo ſonitu cõcutit. Ego homuncio id non facerem? Ego verò illud feci, ac libens. Non omnino per hanc turpitudinem verba iſta commodius diſcuntur, ſed per hæc verba turpitudo iſta confidentius perpetratur. Non accuſo verba, quaſi vaſa electa atque precioſa: ſed vinum erroris, quod in eis nobis propinatur ab ebriis doctoribus; & niſi biberemus, cædebamur; nec appellare ad aliquem iudicem ſobrium licebat. Et tamẽ ego Deus meus, in cuius conſpectu iam ſecura eſt recordatio mea, libenter hæc

delectabar miser, & ob hoc bonæ spei puer appellabar.

CAPVT XVII.

Modus exercendæ iuuentutis, in recitandis & mutandis versibus.

1. SINE me Deus meus dicere aliquid, & de ingenio meo munere tuo, in quibus à me deliramentis atterebatur. proponebatur enim mihi negocium animæ meæ satis inquietum, præmio laudis & dedecoris, vel plagarum metu; vt dicerem: verba Iunonis irascentis & dolentis, quod nõ posset Italia Teucrorum auertere regem, quæ nunquam Iunonem dixisse audieram: sed figmentorum poëticorum vestigia errantes sequi cogebamur; & tale aliquid dicere solutis verbis, quale poëta dixisset versibus. Et ille dicebat laudabilius, in quo pro dignitate adumbratæ personæ, iræ ac doloris, similior affectus eminebat, verbis sententias congruentes vestientibus.

Virgil. lib. 1. Æneid.

2. Vt quid mihi illud, ô vera vita mea, Deus meus? quid mihi recitãti acclamabatur, præ multis coætaneis & conlectoribus meis? Nónne ecce illa omnia fumus & ventus? Itáne aliud non erat, vbi exerceretur ingenium & lingua mea?

Laudes

Laudes tuæ Domine, laudes tuæ per ſcripturas tuas ſuſpenderent palmitem cordis mei: & non raperetur per inania nugarum, turpis præda volatilibus. Non enim vno modo ſacrificatur tranſgreſſoribus Angelis.

CAPVT XVIII.

Quod homines curant ſeruare leges grammaticorum, & non diuinorum præceptorum.

1. QVID autem mirum, quod in vanitates ita ferebar, & à te Deus meus ibam foras; quando mihi imitandi proponebantur homines, qui aliqua facta ſua non mala, ſi cum barbariſmo aut ſolœciſmo enunciarent, reprehenſi confundebantur? ſi autem libidines ſuas, integris & ritè conſequentibus verbis, copiosè ornateque narrarent, laudari gloriabantur? Vides hæc Domine, & taces longanimis, & multum miſericors, & verax. Nunquid ſemper tacebis? Et nunc eruis de hoc immaniſſimo profundo quærentem te animam, & ſitientem delectationes tuas; & cuius cor dicit tibi: Quæſiui vultum tuum, vultum tuũ Domine requiram. Nam longè à vultu tuo ieram, in affectu tenebroſo. Pſal. 102. Pſal. 26.

2. Nõ enim pedibus & ſpaciis locorum

Luc. 15. itur abs te, aut reditur ad te. Aut verò filius ille tuus minor, equos aut currus vel naues quæsiuit, aut auolauit penna visibili, aut moto poplite iter egit; vt in longinqua regione viuens, prodigè dissiparet, quod dederas, proficiscenti? Dulcis pater, quia dederas, & egeno redeunti dulcior. In affectu ergo libidinoso, id enim est tenebroso, atque id est longè à vultu tuo. Vide Domine Deus, & patienter, vt vides, vide; quomodo diligenter obseruẽt filii hominum pacta literarum & syllabarum, accepta à prioribus locutoribus, & à te accepta æterna pacta perpetuæ salutis negligant; vt qui illa sonorum vetera placita teneat aut doceat; si contra disciplinam grammaticam, sine aspiratione primæ syllabæ ominem dixerit. magis displiceat hominibus, quàm si contra tua præcepta hominem oderit, cùm sit homo. Quasi verò quemlibet inimicum hominem perniciosius sentiat, quàm ipsum odium, qno in eum irritatur; aut vastet quisquam persequendo alium grauius, quã cor suum vastat inimicando.

Aspiratio exprimenda.

Tob. 4. Mat. 7. 3. Et certè non est interior literarũ sciẽtia, quã scripta, conscientia, id se alteri & facere, quod nolit pati. Quã tu secretus es, habitans in excelsis in silentio, Deus

solus

ſolus magnus; lege infatigabili ſpargens pœnales cæcitates, ſuper illicitas cupiditates. Cùm homo eloquentiæ famam quærit, aſtans ante hominem iudicem, circumſtante hominū multitudine, inimicum ſuū odio immaniſſimo inſectās, vigilantiſſimè cauet, ne per linguæ errorem, dicat inter * hominibus: & ne per mentis furorem, hominem auferat ex hominibus, non cauet.

Id eſt ſolæciſmum dicat.

CAPVT XIX.

Quod plus curauit vitare barbariſmum, quàm vitia morum.

1. HOrum ego puer morū in limine iacebam miſer, & huius arenæ paleſtra erat illa; vbi magis timebam barbariſmum facere, quam cauebā, ſi facerem, non facientibus hæc inuidere. Dico hæc, & confiteor tibi Deus meus, in quibus laudabar ab eis; quibus placere, tunc mihi erat honeſtè viuere. Non enim videbam voraginem turpitudinis, in quā proiectus eram ab oculis tuis. Nam in illis, iam quid me fœdius fuit; vbi etiam talibus diſplicebam, fallendo innumerabilibus mendacijs & pædagogum, & magiſtros, & parentes amore ludendi; ſtudio ſpectandi nugatoria, & imitandi ludicra inquietudine?

2. Fur-

2. Furta etiam faciebã de cellario parentum, & de mensa: vel gula imperitante: vel vt haberem, quod darem pueris, ludum suum mihi, quo pariter vtique delectabantur, tamen vendentibus. In quo etiam ludo fraudulentas victorias, ipse vana excellentiæ cupiditate victus, sæpe aucupabar. Quid autem tam nolebam pati, atque atrociter, si deprehenderem, arguebam, quàm id quod alijs faciebã; & si deprehensus arguerer, sæuire magis quàm cedere libebat?

3. Istáne est innocentia puerilis? Non est domine, domine non est, oro te Deus meus. Nàm hæc ipsa sunt, quæ à pædagogis & magistris, à nucibus & pilulis & passeribus, ad præfectos & reges, aurum, prædia, mancipia; Hæc ipsa omnino succedentibus maioribus ætatibus transeunt, sicuti ferulis maiora supplicia succedunt. Humilitatis ergo signum in statura pueritiæ, rex noster probasti, cum
Mar. 10. aisti: Talium est regnum cælorum.

CAPVT XX.

Pro bonis operibus sibi collatis, Deo gratias agit.

1. SEd tamen domine, tibi excellentissimo atque optimo conditori & rectori vniuersitatis, Deo nostro gratias,

etiam

etiam si me puerum tantũ esse voluisses. Eram enim, & iam tunc viuebam atque sentiebam, meamque incolumitatem, vestigium secretissime vnitatis, ex qua eram, curæ habebam; custodiebam interiore sensu integritatem sensuum meorum; inque ipsis paruis, paruarumque rerum cogitationibus, veritate delectabar. Falli nolebam, memoria vigebam, locutione instruebar, amicitia mulcebar, fugiebam dolorem, abiectionem, ignorantiam. Quid in tali animante, non mirabile atque laudabile?

2. At ista omnia Dei mei dona sunt, nõ mihi ego dedi hæc, & bona sunt, & hæc omnia ego. Bonus ergo est, qui fecit me; & ipse est bonum meum, & illi exulto bonis omnibus, quibus etiã puer eram. Hoc enim peccabam, quod non in ipso, sed in creaturis eius, me atque cæteras voluptates, sublimitates, veritates quærebam; atque ita irruebam in dolores, confusiones, errores. Gratias tibi dulcedo mea, & honor meus, & fiducia mea, Deus meus. Gratias tibi de donis tuis, sed tu mihi ea serua. Ita enim seruabis me; & augebuntur, & perficientur, quæ dedisti mihi, & ero ipse tecum: quia & vt sim, tu dedisti mihi.

DIVI AVRELII Augustini Confessionum Liber secundus.

CAPVT I.

Adolescentiæ ætatem & vitia ingreditur.

1. REcordari volo transactas fœditates meas, & carnales corruptiones animæ meæ; non * quod eas amem, sed vt amem te, Deus meus. Amore amoris tui facio istud, recolens vias meas nequissimas, in amaritudine recogitationis meæ; vt tu dulcescas mihi, dulcedo non fallax, dulcedo felix & secura; & colligens me à dispersione, in qua frustatim discissus sum; dum ab vno te auersus, in multa euanui.

al. quo

2. Exarsi enim aliquando satiari in inferis, in adolescentia; & siluescere ausus sum, varijs & vmbrosis amoribus; & cõtabuit species mea, & computrui coram oculis tuis, placens mihi, & placere cupiens oculis hominum.

CAPVT

CAPVT II.

Accusat adolescentiam, in ardore libidinoso consumptam.

1. ET quid erat, quod me delectabat, nisi amare & amari? Sed non tenebatur modus ab animo vsque ad animū, quatenus est limosus limes amicitiæ. Sed exhalabantur nebulæ de limosa concupiscentia carnis, & scatebra pubertatis; & obnubilabant atque obfuscabant cor meum, vt non discerneretur serenitas dilectionis, à caligine libidinis. Vtrumque in confuso æstuabat, & rapiebat imbecillem ætatem per abrupta cupiditatum; atque mersabat gurgite flagitiorum. Inualuerat super me ira tua, & nesciebam. Obsordueram stridore catenæ mortalitatis meæ, pœna superbiæ animæ meæ; & ibam longius à te, & sinebas; & iactabar, & effundebar, & diffluebam, & ebulliebam per fornicationes meas, & tacebas. O tardum gradum meum. Tacebas tūc, & ego ibam porrò longè à te, in * plurima & plura sterilia semina dolorum, superba deiectione & inquieta lassitudine.

Obsordeo, compositum à sordeo.

* al. plura

2. Quis mihi moderaretur ærumnam meam, & nouissimarum rerum fugaces pulchritudines in vsum verteret, earumque suauitatibus metas præfigeret; vt vsque

que ad coniugale littus exæstuarent fluctus ætatis meæ; si tranquillitas in eis non poterat esse, fine procreandorum liberorum contenta, sicut præscribit lex tua domine: qui formas etiam propaginem mortalitatis nostræ, potens imponere lenem manum, ad temperamẽtum spinarum, à paradiso tuo seclusarũ? Non enim longè est à nobis omnipotẽtia tua, etiam cum longè sumus à te: aut certè sonitum nubium tuarum vigilantius ad-
1.Cor. 7. uerterèm. Tribulationem autem carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis
Ibidem. parco. Et, Bonum est homini, mulierem non tangere. Et, Qui sine vxore est, cogitat ea, quæ sunt Dei, quomodo pla-
Ibidem. ceat Deo. Qui autem matrimonio iunctus est, cogitat ea, quæ sunt mũdi, quomodo placeat vxori.

3. Has ergo voces exaudirem vigilantior, & abscissus propter regnum cælorũ, felicior expectarem amplexus tuos. Sed efferbui miser, sequens impetum fluxus mei relicto te; & excessi omnia legitima tua, nec euasi flagella tua. Quis enim hoc mortalium? Nam tu semper aderas misericorditer sæuiens, & amarissimis aspergens offensionibus omnes illicitas iocunditates meas, vt ita quærerem sine offensione iocundari. Et vbi hoc possem,

non

non inuenirem quicquam, præter te domine: præter te, qui fingis dolorem in præcepto; & percutis, vt sanes, & occidis nos, ne moriamur abs te. Vbi eram, & quàm lōgè exulabam à delicijs domus tuæ, anno illo sextodecimo ætatis carnis meæ; cum accepit in me sceptrum, & totas manus ei dedi, vesaniæ libidinis, licentiosæ per dedecus humanum, illicitæ autem per leges tuas? Nō fuit cura meorum, ruentem excipere me matrimonio: sed cura fuit tantum, vt discerem sermonem facere quàm optimum, & persuadere dictione.

Psal 93.
Deut. 32.

CAPVT III.

De peregrinatione studiorum causa, & parentum proposito.

1. ET anno quidem illo intermissa erant studia mea, dum mihi reducto à Madauris, in qua vicina vrbe, iam cœperam literaturæ atque oratoriæ percipiendæ gratia peregrinari, longinquioris apud Carthaginem peregrinationis sumptus præparabantur, animositate magis quàm opibus patris, municipis Thagastensis admodum tenuis. Cui narro hæc? Neque enim tibi Deus meus; sed apud te narro hæc generi meo, generi humano, quantulacunque

cunque ex particula incidere poteſt in iſtas meas literas. Et, vt quid hoc? Vt videlicet ego, & quiſquis hæc legit, cogitemus de quàm profundo clamandum ſit ad te. Et quid propius auribus tuis, ſi cor confitens & vita ex fide eſt? Quis enim hominum non extollebat laudibus tunc patrem meum, quod vltra vires rei familiaris ſuæ impenderet filio, quicquid etiã longè peregrinanti ſtudiorũ cauſa opus eſſet? Multorum enim ciuium lõgè opulentiorum nullum tale negocium pro liberis erat: Cum interea non ſatageret idem pater, qualis creſcerẽ tibi, aut quàm caſtus eſſem; dum modo eſſem diſertus, vel deſertus potius à cultura tua Deus, qui es vnus, verus & bonus dominus agri tui cordis mei.

2. Sed vbi ſexto illo decimo anno, interpoſito ocio ex neceſſitate domeſtica, feriatus ab omni ſchola, cum parentibus eſſe cœpi, excesſerunt caput meũ vepres libidinum, & nulla erat eradicãs manus. Quinimò, vbi me ille pater in balneis vidit pubeſcentem, & inquieta indutum adoleſcentia, quaſi iam ex hoc in nepotes geſtiret, gaudẽs matri indicauit; gaudens vinolentia, in qua te iſte mundus oblitus eſt creatorem ſuum, & creaturã tuam pro te amauit, de vino inuiſibili per-

peruersæ atque inclinatę in ima * voluntatis suæ. Sed matris in pectore, iam inchoaueras templum tuum, & exordium sanctæ habitationis tuæ. Nam ille adhuc catechumenus, & hoc recens erat. Itaque illa exiliuit pia trepidatione ac tremore: & quamuis mihi nōdum fideli, timuit tamen vias distortas; in quibus ambulant, qui ponunt ad te tergum & non faciem.

al. voluptatis.

3. Hei mihi, & audeo dicere tacuisse te Deus meus, cū irem abs te lōgius. Itáne, tu tacebas tunc mihi? Et cuius erant, nisi tua verba illa per matrem meam fidelem tuam, quæ cantasti in aures meas? Nec inde quicquam descendit in cor meum, vt facerem illud. Volebat enim illa, & secreto memini, vt monuerit cum solicitudine ingenti, ne fornicarer, maximéque ne adulterarem cuiusquam vxorem. Qui mihi monitus muliebres videbātur, quibus obtemperare erubescerem. Illi autem tui erant, & nesciebam; & te tacere putabam, atque illā loqui, per quam mihi tu non tacebas, & in illa contemnebaris à me, à me filio eius, filio ancillæ tuæ, seruo tuo. Sed nesciebam; & præceps ibam, tanta cæcitate, vt inter coëtaneos meos puderet me minoris dedecoris, quàm audiebam eos iactantes flagitia

suā;

ſua; & tanto gloriantes magis, quanto magis turpes eſſent: & libebat facere non ſolum libidine facti, verumetiam laudis.

4. Quid dignum eſt vituperatione, niſi vitium? Ego ne vituperarer, vitioſior fiebam: & vbi non ſuberat, quo admiſſo æquarer perditis, fingebam me feciſſe, quod non feceram: ne viderer abiectior, quo eram innocentior; & ne vilior haberer, quo eram caſtior. Ecce, cum quibus comitibus iter agebam plateарum Babyloniæ; & volutabar in cœno eius, tanquam in cinamomis & vnguẽtis precioſis: Et in vmbilico eius quo tenacius hærerem, Calcabat me inimicus inuiſibilis, & ſeducebat me, quia ego ſeductilis eram. Non enim & illa, quæ iam de medio Babylonis fugerat, ſed ibat in cæteris eius tardior mater carnis meæ, ſicut monuit me pudicitiam ita curauit, quod de me à viro ſuo audierat. Iamque peſtilentioſum, & in poſterum periculoſum ſentiebat, coërcere termino coniugalis affectus, ſi reſecari ad viuum nõ poterat. Non curauit hoc, quia metus erat, ne impediretur ſpes mea compede vxoria: Non ſpes illa, quam in te futuri ſeculi habebat mater; ſed ſpes literarum, quas vt noſſem, nimis volebat parens vterque.

Ad viuum reſecare, id eſt, omnino tollere.

Ille,

Ille, quia de te prope nihil cogitabat, de me autem inania; illa autem, quia non solum nullo detrimento, sed etiam nonnullo adiumento ad te adipiscendũ profutura æstimabat vsitata illa studia doctrinæ. Ita enim conjicio, recolens, vt possum, mores parentum meorum. Relaxabantur etiam mihi ad ludendum habenæ, vltra temperamentum seueritatis, in dissolutionem affectionum variarum; & in omnibus erat caligo, intercludens mihi (Deus meus) serenitatem veritatis tuæ; & prodibat, tanquam ex adipe, ini- *Psal 72.*
quitas mea.

CAPVT IIII.

Furtum Augustini.

1. FVrtum certè punit lex tua domine, & lex scripta in cordibus hominum, quam ne ipsa quidem delet iniquitas. Quis enim fur, æquo animo furem patitur? Nec copiosus, adactum inopia. Et ego furtum facere volui, & feci, nulla compulsus egestate, nec penuria; sed fastidio iustitiæ, & sagina iniquitatis. Nam id furatus sum, quod mihi abundabat, & multo melius. Nec ea re volebam frui, quam furto appetebam; sed ipso furto, & peccato. Arbor erat pirus in vicinia vineæ nostræ pomis onusta,

nec

nec forma nec sapore illecebrosis. Ad hanc excutiendam atque asportandam, nequissimi adolescentuli perreximus nocte intempesta, quousque ludum de pestilentiæ more in areis produxeramus; & abstulimus inde onera ingentia, non ad nostras epulas, sed vel proijcienda porcis, etiam si aliquid inde comedimus; dum tamen fieret à nobis, quod eo liberet, non quod liceret.

2. Ecce cor meũ Deus meus, ecce cor meum, quod miseratus es in imo abyssi. Dicat tibi nunc ecce cor meum, quid ibi quærebat; vt essem gratis malus, & malitiæ meæ causa nulla esset, nisi malitia fœda. Et amaui eam, amaui perire, amaui defectum meum; non illud, ad quod deficiebam, sed defectum ipsum meũ amaui. Turpis animæ, & dissiliens à firmamento tuo in exterminiũ; non de decore aliquid, sed dedecus appetens.

CAPVT V.

Neminem peccare sine causa.

1. ETenim species est pulchris corporibus, & auro, & argento, & omnibus; & in contactu carnis, congruentia valet plurimum; cæterisque sensibus, est sua cuique accommodata modificatio corporum. Habet etiam honor temporalis,

talis, & imperitandi atque ſuperandi potentia ſuum decus, vnde etiam vindictæ auiditas oritur: & tamen in cuncta hæc adipiſcenda, non eſt egrediendum abs te Domine, neque deuiandum à lege tua. Et vita, qua hic viuimus, habet illecebrā ſuam, propter quendam modum decoris ſui, & conuenientiam cum his omnibus infimis pulchris.

2. Amicitia quoque hominum charo nodo dulcis eſt, propter vnitatē de multis animis. Propter vniuerſa hæc atque huiuſmodi, peccatum admittitur: dum immoderata in iſta inclinatione, cum extrema bona ſint, meliora & ſumma deſeruntur, tu Domine Deus noſter, & veritas tua, & lex tua. Habent enim & hæc ima delectationes, ſed non ſicut Deus meus, qui fecit omnia; quia in ipſo delectatur iuſtus, & ipſe eſt delitiæ rectorum corde. Cùm itaque de facinore quæritur, qua cauſa factum ſit, credi non ſolet, niſi cùm appetitus adipiſcendi alicuius illorum bonorum, quæ infima diximus, eſſe potuiſſe apparuerit, aut metus amittendi. Pulchra ſunt enim & decora: quanquā præ bonis ſuperioribus & opibus beatificis, abiecta & jacentia.

3. Homicidium fecit. Cur fecit? Adamauit eius coniugem, aut prædium; aut

voluit deprędari, vnde viueret; aut timuit ab illo tale aliquid amittere: aut læsus vlcisci se exarsit. Num homicidium sine causa faceret, ipso homicidio delectatus? Quis crediderit? Nam & de quo dictum est vecordi, & nimis crudeli homine, quod gratuito potius malus atque crudelis erat, prædicta est tamen causa, ne per ocium (inquit) torpesceret manus aut animus. Quare id quoque? Cur ita? Vt scilicet illa exercitatione scelerum, capta vrbe, honores, imperia, diuitias assequeretur; & careret metu legum, & difficultate rerum, propter inopiam rei familiaris, & conscientiam scelerum. Nec ipse igitur Catilina amauit facinora sua, sed vtique aliud, cuius causa illa faciebat.

CAPVT VI.

Omnia, quæ boni specie nos ad vitia inuitant, in solo Deo esse vera & perfecta.

1 QVID ego miser in te amaui, ô furtum meum, ô facinus illud meum nocturnum sextidecimi anni ętatis meę? Non enim pulchrum eras, cùm furtum esses; aut verò aliquid es, vt loquar ad te? Pulchra erant poma illa, quæ furati sumus: quoniam creatura tua erant, pul-

cherrime

cherrime omniũ, creator omnium, Deus bone, Deus summum bonũ, & bonũ verũ meũ. Pulchra erant illa poma, sed non ipsa concupiuit anima mea miserabilis. Erat enim mihi meliorum copia: illa autem decerpsi, tantum vt furarer. Nam decerpta projeci, epulatus: inde sola iniquitate, qua lætabar, fruens. Nam & si quid illorum pomorum intrauit in os meum, condimentum ibi facinus erat.

2. Et nunc Domine Deus meus quæro, quid me in futuro delectauerit, & ecce species nulla est. Non dico sicut in æquitate atque prudẽtia, sed neque sicut in mente hominis atque memoria & sensibus & vegetante vita. Neque sicut speciosa sunt sydera & decora locis suis, & terra & mare plena fœtibus, qui succedunt nascendo decedentibus. Non saltẽ, vt est quædam defectiua species & vmbratica vitiis fallentibus. Nam & superbia celsitudinem imitatur, cũ tu sis vnus super omnia Deus excelsus. Et ambitio quid nisi honores quærit & gloriam, cùm tu sis præ cunctis honorandus vnus & gloriosus in æternum? Et sæuitia potestatum timeri vult. Quis autem timendus, nisi vnus Deus? Cuius potestati eripi aut subtrahi quid, quando, aut vbi, aut quò, vel à quo potest?

Et blanditiæ laſciuientium amari volūt, ſed neque blandius eſt aliquid tua charitate; nec amatur quicquam ſalubrius, quàm illa præ cunctis formoſa & luminoſa veritas tua. Et curioſitas affectare videtur ſtudium ſcientiæ, cùm tu omnia ſummè noueris.

3. Ignorantia quoque ipſa atque ſtultitia, ſimplicitatis & innocentiæ nomine tegitur, quia te ſimplicius quicquam nō reperitur. Quid autem te innocentius, quandoquidem opera tua malis inimica ſunt? Et ignauia, quaſi quietem appetit: quæ verò quies certa, præter Dominum? Luxuria ſatietatem atque àbundantiam ſe cupit vocari, tu tamen es plenitudo, & indeficiens copia incorruptibilis ſuauitatis. Effuſio, liberalitatis obtendit vmbram; ſed bonorum omnium largitor affluentiſſimus tu es. Auaritia, multa poſſidere vult; & tu poſſides omnia. Inuidētia de excellentia litigat; quid te excellentius? Ira, vindictam quærit: te iuſtius quis vindicat? Timor, inſolita & repentina exhorreſcit, rebus quæ amantur aduerſantia, dum præcauet ſecuritati: Tibi enim quid inſolitum, quid repentinum? Aut quis à te ſeparat, quod diligis? Aut vbi, niſi apud te, firma ſecuritas?

Triſtitia

Triſtitia, rebus amiſſis contabeſcit, quibus ſe oblectabat cupiditas; quia ita ſibi nollet, ſicut tibi auferri nihil poteſt. Ita fornicatur anima, cùm auertitur abs te; & quærit extra te ea, quæ pura & liquida non inuenit, niſi cùm redit ad te. Peruersè te imitantur omnes, qui longè ſe à te faciunt, & extollunt ſe aduerſum te. Sed etiam ſic te imitando, indicant creatorem te eſſe omnis naturæ; & ideo non eſſe, quo à te omninò recedatur. Quid ergo in illo furto ego dilexi; & in quo dominum meum vel viciosè atque peruersè imitatus ſum? An libuit facere contra legem, ſaltem fallacia, quia potêtatu non poteram; vt mancam libertatem captiuus imitarer, faciendo impunè quod non liceret, tenebroſa omnipotentiæ ſimilitudine?

CAPVT VII.

Gratias agit Deo pro remiſsione peccatorum, quodq́; à multis ſeruatus ſit.

1. ECce ſi eſt ille ſeruus fugiens dominum ſuum, & conſecutus vmbram. O putredo, ô monſtrum vitæ, & mortis profunditas! Potuit ne libere, quod nõ licebat? nõ ob aliud, niſiquia nõ licebat? Quid retribuam domino, quod recolit hęc memoria mea, & anima mea,

al.? Inde diligam non metuit* inde? Diligam te Domine, & gratias agam, & confitear nomini tuo; quoniam tanta dimisisti mihi mala, & nefaria opera mea. Gratiæ tuæ deputo & misericordiæ tuæ, quòd peccata mea tã-quam glaciem soluisti, Gratiæ tuæ deputo, & quæcunque non feci mala. Quid enim non facere potui, qui etiam gratuitum facinus amaui? Et omnia mihi dimissa esse fateor: & quæ mea spontè feci mala, & quæ te duce non feci.

2. Quis est hominum, qui suam cogitans infirmitatem, audet viribus suis tribuere castitatem atque innocẽtiã suam: vt minùs amet te, quasi minus ei necessaria fuerit misericordia tua, qua donas peccata conuersis ad te? Qui enim vocatus à te, secutus est vocem tuam; & vitauit ea, quæ me de meipso recordantem & fatentem legit: non me derideat ab eo medico ægrum sanari, à quo sibi præstitum est, vt non ægrotaret, vel potius vt minùs ægrotaret. Et ideo te tantundem, imò verò amplius diligat; quia per quem me videt tantis peccatorum meorum languoribus exui, per eum se videt tantis peccatorum lãguoribus non implicari.

CAPVT

CAPVT VIII.

Quid amauerit in furto.

1. QVEM fructum habui miser aliquando in iis, quæ nũc recolens erubesco; maximè in illo furto, in quo ipsum furtum amaui, nihil aliud, cùm & ipsum esset nihil, & eo ipso ego miserior? Et tamen solus id non fecissem, sic recordor animum tunc meum, solus omnimodo id non fecissem. Ergo ibi amaui etiã consortium eorum, cum quibus id feci. Non ergo nihil aliud, quàm furtũ amaui; imò verò nihil aliud, quia & illud nihil est.

2. Quid est reuera? Quis est, qui doceat me, nisi qui illuminat cor meum, & discernit vmbras eius? Quid est, quod mihi venit in mentem quærere, & discutere, & considerare? Quia si tunc amarem poma illa, quæ furatus sum, & eis frui cuperem, possem etiam solus, si satis esset, committere illam iniquitatem, qua peruenirem ad voluptatem meam: nec † cõfricatione consciorum animorum, accenderem * pruritum cupiditatis meæ. Sed quoniam in illis pomis voluptas mihi non erat, ea erat in ipso facinore, quam faciebat consortium simul peccantium.

† al. cõfricatione m. * al. prurit u.

CAPVT IX.

Contagiosa res, sodales mali.

1. QVID erat ille affectus animi? Certè enim planè turpis erat nimis; & væ mihi erat, qui habebam illum. Sed tamen quid erat? Delicta quis intelligit? *Psal.* 18. Risus erat quasi titillato corde, quod fallebamus eos, qui hæc à nobis fieri non putabant, & vehementer nolebant. Cur ergo eo me delectabar, quo id non faciebam solus? An quia etiam nemo facilè solus ridet? Nemo quidem facilè; sed tamen etiam solos & singulos homines, cùm alius nemo præsens est, vincit risus aliquando; si aliquid nimis ridiculum, vel sensibus occurrerit, vel animo. At ego illud solus non facerem, non facerem omnino solus.

2. Ecce est coram te Deus meus, viua recordatio animæ meæ. Solus non facerem furtum illud, in quo me non libebat id, quod furabar, sed quia furabar; quod me solum facere prorsus non liberet, nec facerem. O nimis inimica amicitia, seductio mentis, inuestigabilis ex ludo & ioco nocendi auiditas, & alieni damni appetitus: nulla lucri mei, nulla vlciscendi libidine: sed cùm dicitur: Eamus, faciamus, & pudet non esse impudentem.

CAPVT

CAPVT X.

In Deo omne bonum.

1. QVis exaperit tortuosissimam istam & implicatissimam nodositatem? Fœda est, nolo in eam intendere; nolo eam videre. Te volo iustitia & innocentia, pulchra & decora honestis luminibus, & insatiabili satietate. Quies est apud te valde, & vita imperturbabilis. Qui intrat in te, intrat in gaudium domini sui: & non timebit, & habebit se optimè in optimo. Defluxi abs te ego, & erraui Deus meus, nimis deuius à stabilitate tua in adolescentia, & factus sum mihi regio egestatis.

Mat. 25.

Luc. 15.

DIVI AVRELII Augustini Confessionum Liber tertius.

CAPVT I.

Amore, quem venabatur, capitur.

1. VEni Carthaginē, & circūstrepebat me vndiq; sartago flagitiosorum amorum. Nondum amabā, & amari amabam; & secretiore indigētia, oderam

sine minùs indigētem. Quærebam, quod amarem, amās amari; & oderam securitatem, & viam sine muscipulis. Quoniā fames mihi erat intus ab interiori cibo, teipso Deus meus, & ea fame non esuriebam; sed eram sine desiderio alimentorum incorruptibilium, non quia plenus eis eram, sed quo inanior, eo fastidiosior. Et ideo non bene valebat anima mea; & vlcerosa projiciebat se foras miserabiliter, scalpi auida contactu sensibilium. Sed si non haberent animam, non vtique amarentur. Amare & amari dulce mihi erat magis, si etiam amantis corpore fruerer.

2. Venam igitur amicitiæ coinquinabam sordibus concupiscentiæ, candoremq́; eius obnubilabam de tartaro libidinis; & tamen fœdus atque inhonestus, elegans & vrbanus esse gestiebam abundāti vanitate. Rui etiam in amorem, quo cupiebam capi. Deus meus, misericordia mea, quanto felle mihi suauitatem illam, & quàm bonus aspersisti; quia & amatus sum, & perueni occultè ad vinculum fruendi, & colligabar lætus erumnosis nexibus, vt cæderer virgis ferreis ardentibus, zeli, & suspicionum, & timorum, & irarum, atque rixarum. Rapiebant me spectacula theatrica, plena

imaginibus miseriarum mearum, & fomitibus ignis mei.

CAPVT II.

Spectacula tragica.

1. QVID est, quòd homo ibi vult dolere, cùm spectat luctuosa atque tragica, quæ tamen pati ipse nollet? Et tamen pati vult ex eis dolorē spectator, & dolor ipse est voluptas eius. Quid est, nisi miserabilis insania? Nam eo magis eis mouetur quisque, quo minus à talibus affectibus sanus est; quanquam, cùm 2 ipse patitur, miseria: cùm aliis compatitur, misericordia dici solet. Sed qualis tādem misericordia, in rebus fictis & scænicis? Non enim ad subueniendum prouocatur auditor, sed tantùm ad dolendum inuitatur: & † acturi earum imaginum amplius fauet, cùm amplius dolet. Et si calamitates illæ hominum vel antiquæ vel falsæ sic agantur, vt qui spectat non doleat, abscedit inde fastidiens & reprehendens. Si autem doleat, manet intentus, & gaudens lachrymatur. Lachrymæ ergo amantur, & dolores? Certè omnis homo gaudere vult. An, cùm miserum neminem esse libeat, libet tamen esse misericordem? Quod quia non sine dolore

† al. actori.

est, hac vna causa amantur dolores. Et hoc de illa vena amicitiæ est.

2. Sed quò vadit? quò fluit? Vt quid decurrit in torrentem picis bullientis, æstus immanes tetrarum libidinum, in quos ipsa mutatur & vertitur per nutum proprium, de cœlesti serenitate detorta atque dejecta? Repudietur ergo misericordia? Nequaquam. Ergo amentur dolores aliquando. Sed caue immunditiam anima mea, sub tutore Deo meo, Deo patrum nostrorum, & laudabili, & superexaltato in omnia secula, caue immunditiam: neque enim nunc non misereor. Sed tunc in theatris congaudebam amãtibus, cùm sese fruebantur per flagitia, quamuis hæc imaginariè gererentur in ludo spectaculi. Cùm autem sese amittebant, quasi misericors contristabar, & vtrumque me delectabat tamen. Nunc verò magis misereor gaudentem in flagitio, quàm velut dura perpessum detrimento perniciosæ voluptatis, & amissione miseræ felicitatis.

Deut. 3.

3. Hæc certè verior misericordia, sed non in ea * delectatur cor. Nam & si approbatur officio charitatis, qui dolet miserũ; mallet tamen vtique non esse, quod doleret, qui germanitus misericors est. Si enim est maleuola beneuolẽtia, quod

al. delectatur dolor.

fieri

fieri non poteſt; poteſt & ille, qui veraciter ſynceriterque miſeretur, cupere eſſe miſeros, vt miſereatur. Nonnullus itaque dolor approbandus, nullus amãdus eſt. Hoc enim tu Domine Deus, qui animas amas longè * lateque purius quàm nos, & incorruptibilibus misereris, quòd nullo dolore ſauciaris. Et ad hæc quis idoneus? At ego tunc miſer dolere amabam; & quærebam, vt eſſet, quod dolerem; quando mihi in ærumna aliena & falſa & ſaltatoria, ea magis placebat actio hiſtrionis; meque alliciebat vehementius, qua mihi lachrymæ excutiebãtur. Quid autem mirum, cum infelix pecus aberrans á grege tuo, & impatiens custodiæ tuæ, turpi ſcabiæ fœdarer? Et inde erant dolorum amores, non quibus altius penetrarer. Non enim amabam talia perpeti, qualia ſpectare: ſed quibus auditis & fictis, tanquam in ſuperficie raderer: quos tamẽ quaſi vngues ſcalpentium, feruidus tumor & tabes & ſanies horrida conſequebatur. Talis vita mea, Nunquid vita erat, Deus meus?

al. altèque.

CAPVT III.

In foro verſatur inter cauſidicos.

1 ET circumuolabat ſuper me fidelis à longè miſericordia tua. In quan-

tas

tas iniquitates distabui, & sacrilegam curiositatem secutus sum; vt deserentem te, deduceret me ad ima infida, & circumuentoria obsequia dæmoniorum; quibus immolabam facta mea mala, & in omnibus flagellabas me. Ausus sum etiam in celebritate solennitatum tuarum, intra parietes ecclesiæ tuæ concupiscere, & agere negocium procurandi fructus mortis: vnde me verberasti grauibus pœnis. Sed nihil ad culpam meam, ô tu prægrãdis misericordia mea, Deus meus, refugium meum à terribilibus nocentibus; in quibus vagatus sum præfidenti collo, à longe recedendo à te; amans vias meas, & non tuas; amãs fugitiuam libertatem.

2. Habebãt & illa studia, quæ honesta vocabantur, ductum suum, intuentem fora litigiosa, vt excellerem in eis: eò laudabilior, quò fraudulentior. Tanta est cæcitas hominum, de cæcitate etiã gloriantium. Et maior iam eram in schola rhetoris, & gaudebam superbè, & tumebam typho; quanquam longè sedatior, Domine tu scis; & remotus omnino ab euersionibus, quas faciebant euersores, (Hoc enim nomen sæuum & diabolicũ, velut insigne vrbanitatis est.) Inter quos viuebam pudore impudenti, quia talis non eram; & cum eis eram, & amicitijs

eorum

eorum delectabar aliquando; à quorum semper factis abhorrebam, hoc est, abeuersionibus; quibus proterue insectabatur ignotorum verecundiam, quam perturbarent gratis illudendo, atque inde pascendo maleuolas lætitias suas. Nihil est illo actu similius actibus dæmoniorũ. Quid itaque verius, quàm euersores vocarentur? Euersi planè prius ipsi atque peruersi, deridentibus eos & seducentibus fallacibus occultè spiritibus in eo ipso, quod alios irridere amant & fallere.

CAPVT IIII.

Hortensius Ciceronis excitauit illum ad ardorem philosophiæ.

1. INter hos ego, imbecilla tunc ætate, discebam libros eloquentiæ; in qua eminere cupiebã fine damnabili & ventoso per gaudia vanitatis humanæ: & vsitato iam discendi ordine, perueneram in librum quendam cuiusdam Ciceronis, cuius linguam ferè omnes mirantur, pectus non ita. Sed liber ille, ipsius exhortationem continet ad philosophiam, & vocatur Hortensius. Ille verò liber mutauit affectum meum; & ad teipsum Domine mutauit preces meas, & vota ac desideria mea fecit alia. Viluit mihi repentè omnis vana spes, & immortalitatem

sapien-

ſapientiæ concupiſcebam æſtu cordis incredibili; & ſurgere iam cœperam, vt ad te redirem. Non enim ad acuendã linguam, quod videbar emere maternis mercedibus; cum agerem annum ætatis vndeuigeſimum, iam defuncto patre ante biennium. Non ergo ad acuendam linguam, referebam illũ librum; neque mihi locutionem, ſed quod loquebatur, perſuaſerat.

2. Quomodo ardebam Deus meus, quomodo ardebam reuolare à terrenis ad te; & neſciebam, quid ageres mecum. Apud te eſt enim ſapientia. Amor autem ſapientiæ, nomen græcum habet philoſophiam, quo me accendebant illæ literæ. Sunt, qui ſeducãt per philoſophiam, magno & blando & honeſto nomine colorantes & fucantes errores ſuos. Et prope omnes, qui ex illis & ſuprà tẽporibus tales erant, notantur in eo libro & demonſtrantur; & manifeſtatur ibi ſalutifera illa admonitio ſpiritus tui, per ſeruũ tuum bonum & pium. Videte, ne quis vos decipiat per philoſophiã & inanem ſeductionem, ſecũdum traditionem hominum, ſecundum elementa huius mundi, & non ſecundum Chriſtum: quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.

φιλοσοφίαν.

Col. 2.

3. Et

5. Et ego illo tempore, ſcis tu lumen cordis mei, quoniam nondum mihi hæc apoſtolica nota erant. Hoc tamen ſolo delectabar in illa exhortatione, quòd nõ illam aut illam ſectam, ſed ipſam quæcunque eſſet ſapientiam, vt diligerem, & quærerem, & aſſequerer, & tenerem atque amplexarer. Fortiter excitabar ſermone illo, & accendebar, & ardebam: & hoc ſolum me in tanta flagrantia refrangebat, quod nomen Chriſti non erat ibi. Quoniam hoc nomen, ſecundum miſericordiam tuam domine, hoc nomen ſaluatoris mei filii tui, in ipſo adhuc lacte matris, tenerum cor meum piè biberat & altè retinebat: & quicquid ſine hoc nomine fuiſſet, quamuis literatum & expolitum & veridicum, non me totum rapiebat.

CAPVT V.

Faſtidijt ſacras literas, propter ſimplicitatem ſtyli.

1. ITaque inſtitui animum intendere in ſcripturas ſanctas, vt viderẽ quales eſſent. Et eccè, video rem non compertam ſuperbis, neque nudatam pueris; ſed inceſſu humilem, ſucceſſu excelſam, & velatam myſteriis; & non eram ego talis, vt intrare in eam poſſem, aut inclinare

re ceruicem ad eius gressus. Non enim, sicut modò loquor, ita sensi, cum attendi ad illam scripturam; sed visa mihi est indigna, quam Tullianæ dignitati compararem. Tumor enim meus, refugiebat modum eius; & acies mea, non penetrabat interiora eius. Veruntamen illa erat, quæ cresceret cum paruulis. Sed ego dedignabar esse paruulus; & turgidus fastu, mihi grandis videbar.

CAPVT VI.

A Manichæis quomodo captus.

1. ITaque incidi in homines superbè delirantes, & carnales nimis, & loquaces; in quorum ore laquei diaboli, & viscum confectum commixtione syllabarum nominis tui, sed & domini Iesu Christi, & paracleti consolatoris spiritus sancti. Hæc nomina omnia nõ recedebãt de ore eorũ, sed sono tenus & strepitu linguæ, cæterum cor inane veri. Et dicebãt: Veritas & veritas; & * multi eam dicebãt mihi, & nusquam erat in eis; sed falsa loquebantur, non de te tantum, qui verè veritas es, sed etiam de istis elementis huius mũdi creaturis tuis; de quibus etiam vera dicentes philosophos transgredi debui præ amore tuo, mi pater summe bone, pulchritudo pulchrorum omnium.

al. multum.

O veritas, veritas, quàm intimè etiam tunc medullæ animi mei suspirabant tibi; cum te illi sonarent mihi frequenter & multipliciter voce sola, & libris multis & ingentibus. Et illa erant fercula, in quibus mihi esurienti te, inferebantur pro te Sol & Luna, pulchra opera tua, sed tamen opera tua, non tu, nec ipsa prima. Priora enim spiritualia opera tua, quàm ista corporea, quãuis lucida & cœlestia.

2. At ego nec priora illa, sed teipsam, te veritas, in qua non est commutatio, nec momenti obumbratio, esuriebam & sitiebam; & apponebantur adhuc mihi in illis ferculis fantasmata splendida; quibus iam melius erat amare istum Solem, saltem istis oculis verum, quàm illa falsa animo decepto per oculos. Et tamen, quia te putabam, manducabam; non auidè quidem, quia nec sapiebas in ore meo, sicuti es: neque enim tu eras illa figméta inania, nec nutriebar ex eis, sed exhauriebar magis. Cibus in somnis, simillimus est cibis vigilãtium; quo tamen dormientes non aluntur, dormiunt enim. At illa nec similia erant vllo modo tibi, sicut nunc mihi locuta es; quia illa erãt corporalia fantasmata, falsa corpora; quibus certiora sunt vera corpora ista, quæ videmus visu carneo, siue cælestia,

siue

siue terrestria; Cum pecudibus & volatilibus videmus hæc; & certiora sunt, quàm cùm imaginamur ea. Et rursus certius imaginamur ea, quàm ex eis suspicamur alia grandiora & infinita, quæ omnino nulla sunt; qualibus ego tunc pascebar inanibus, & non pascebar.

3. At tu amor meus, in quem deficio, vt fortis sim, nec ista corpora es, quæ videmus, quãquam de cœlo; nec ea es, quæ non videmus ibi; quia tu ista condidisti, nec in summis tuis conditionibus habes. Quanto ergo longe es à fantasmatibus illis meis. fantasmatibus corporum, quæ omnino non sunt; quibus certiores sunt fantasiæ corporum eorum, quæ sunt; & eis certiora corpora, quæ tamen non es; sed nec anima es, quæ vita est corporum. Ideo melior vita corporum certiorque, quàm corpora. Sed tu vita es animarum, vita vitarum, viuens teipsa, & non mutaris vita animæ meæ. Vbi ergo mihi tunc eras, & quàm longè? Et longè peregrinabar abs te, exclusus & à siliquis porcorũ, quos de siliquis pascebam. Quanto enim meliores grammaticorum & poëtarum fabellæ, quàm illa decipula! Nam versus & carmen & Medea volans, vtiliores sunt certè, quàm quinque elementa variè fucata, propter quinque antra tenebrarũ,
quæ

quæ omnino nulla ſunt, & occidunt credentem. Nam verſum & carmen, etiam ad vera pulmenta transfero. Volantem autem Medeam, & ſi cantabam, non aſſerebam: & ſi cantari audiebam, non credebam, illa autem credidi.

4. Vę væ, quibus gradibus deductus ſum in profunda inferni? quippe laborãs & æſtuans inopia veri, cum te Deus meus (tibi enim confiteor, qui me miſeratus es, & nondum confitentem) cùm te non ſecundum intellectum mentis, quo mę præſtare voluiſti beluis, ſed ſecundũ ſenſum carnis quærerem. Tu autem eras interior intimo meo, & ſuperior ſummo meo. Offendi in illam mulierem audacem, inopem prudentiæ, ænigma Salomonis, ſedentem ſuper ſellam in foribus, & dicentem: Panes occultos libẽter edite, & aquam dulcem furtiuã bibite. Quæ me ſeduxit, quia inuenit foris habitãtem in oculo carnis meæ; & talia ruminãtem apud me, qualia per illum voraſſem. *Prou. 9.*

CAPVT VII.

Doctrina Manichæorum abſurda.

1. NEſciebam enim aliud vere, quod eſt; & quaſi acutulè mouebar, vt ſuffragarer ſtultis deceptoribus, cũ à me quærerent, vnde malum; & vtrum forma corpo-

corporea Deus finiretur, & haberet capillos & vngues; & vtrum iusti existimandi essent, qui haberent multas vxores simul, & occiderent homines, & sacrificarent de animalibus. Quibus rebus ignarus perturbabar; & recedens à veritate, ire in eam mihi videbar; quia non noueram malum non esse nisi priuationem boni, vsque ad quod omnino non est. Quod vnde viderem, cuius videre vsque ad corpus erat oculis, & animo vsque ad fantasma?

Ioan. 4. 2. Et non noueram Deum esse spiritũ, non cui membra essent per longum & latum, nec cui esse moles esset; quia moles in parte minor est, quàm in toto suo; & si infinita sit, minor est in aliqua parte certo spacio definita, quàm per infinitũ; & non est tota vbique, sicut spiritus, sicut Deus. Et quid in nobis esset, secundum quod essemus similes Deo; & si rectè in scripturis diceremur, ad imaginem Dei, Genes. 1. prorsus ignorabam. Et non noueram iustitiam veram interiorem, non ex cõsuetudine iudicantem, sed ex lege rectissima Dei omnipotentis, qua formarétur mores regionum & dierum pro regionibus & diebus; cum ipsa vbique ac semper esset, non alibi àlia, nec àliâs aliter; secundum quam iusti essent Abrahã, & Isaac,

& Iacob, & Moyſes, & Dauid, & illi omnes laudati ore Dei; ſed eos ab imperitis iudicari iniquos, iudicantibus ex humano die; & vniuerſos mores humani generis, ex parte moris ſui metientibus; tanquam ſi quis neſcius in armamẽtis, quid cuique mẽbro accõmodatum ſit, ocrea velit caput contegi, & galea calceari; & murmuret, quòd non aptè conueniat: Aut in vno die indicto à pomeridianis horis iuſtitio, quiſquam ſtomachetur nõ ſibi cõcedi, quid venale proponere, quia manè conceſſum eſt: Aut in vna domo videat aliquid tractari manibus à quoquam ſeruo, quod facere nõ ſinatur, qui pocula miniſtrat; Aut aliquid poſt præſepia, fieri, quod ante mẽſam prohibeatur; & indignetur, cum ſit vnum habitaculum & vna familia, non vbique atque omnibus idem tribui.

3. Sic ſunt iſti, qui indignantur, cum audierint illo ſeculo licuiſſe iuſtis aliquid, quod iſto non licet iuſtis: & quia illis aliud præcepit Deus, iſtis aliud pro temporalibus cauſis, cum eidem iuſtitiæ vtrique ſeruierint; cum in vno homine, & in vno die, & in vnis ædibus videant aliud alij membro congruere, & aliud iamdudum licuiſſe; & poſt horam non licere: quiddam in illo angulo permitti *Leges pro ratione temporũ mutari poſſe.*

aut

aut iuberi, quod in isto iustè vetetur & vindicetur. Nunquid iustitia varia est & mutabilis? Sed tempora, quibus præsidet, nō pariter eunt, tempora enim sunt. Homines autem, quorum vita super terram breuis est, quia sensu nō valent caussas contexere seculorum priorum, aliarumque gentium, quas experti non sunt, cum his quas experti sunt: in vno autem corpore vel die vel domo, facile possunt videre, quid cui membro, quibus momentis, quibus partibus personísve congruat, in illis offenduntur, hic seruiunt.

4. Hæc ego tunc nesciebam, & non aduertebam; & feriebant vndique ista oculos meos, & non videbam. Et cantabam carmina, & non mihi licebat ponere pedem quemlibet vbilibet, sed in alio atque alio metro, aliter atque aliter; & in vno aliquo versu, nō omnibus locis eundem pedem. Et ars ipsa, qua canebā, non habebat aliud alibi, sed omnia simul. Et non intuebar iustitiam, cui seruirent boni & sancti homines, longè excellentius atque sublimius habere simul omnia, quæ præcepit Deus, & nulla ex parte variari; & tamen varijs temporibus nō omnia simul, sed propria distribuentem ac præcipientem. Et reprehendebam cæcus pios patres, nō solum sicut Deus iuberet

atque

e inspiraret vtentes præsentibus, vequoque sicut Deus reuelaret, futura nunciantes.

CAPVT VIII.

gitia, quæ & quomodo punienda.

NVNQVID aliquando aut alicubi, iniustum est diligere Deum, ex tocorde, ex tota anima, ex tota mente; & gere proximum tanquam seipsum? que flagitia, quæ sunt contra natun, vbique ac semper detestanda atque punienda sunt, qualia Sodomitam fuerunt. Quæ si omnes gentes farent, eodem criminis reatu diuina le- tenerentur; quæ non sic fecit homis, vt se illo vterentur modo. Violatur uippe ipsa societas, quæ cum Deo nos esse debet, cum eadem natura, cuius le auctor est, libidinis peruersitate poluitur. Quæ autem contra mores homium sunt flagitia, pro morum diuersitate vitanda sunt; vt pactum inter se ciuiatis aut gentis consuetudine vel lege firnatum, nulla ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est, suo vniuerso non congruens.

Deut. 6.
Matt. 22.
Gen. 19.
Dist. 8. c. Quæ contra.

2. Cùm autem Deus aliquid contra morem aut pactum quorumlibet iubet, & si nunquam ibi factum est, faciendum

est: & si omissum, instaurandum: & si institutum non erat, instituendum est. Si enim regi licet in ciuitate, cui regnat, iubere aliquid, quod neq; ante illum quisquam, nec ipse vnquam iusserat, & non contra societatem ciuitatis eius obtemperatur, imò contra societatem non obtemperatur. Generale quippe pactum est societatis humanæ, obedire regibus suis; quanto magis Deo regnatori vniuersæ creaturæ suæ, ad ea quæ iusserit, sine dubitatione seruiendum est? Sicut enim in potestatibus societatis humanæ, major potestas minori ad obediendum præponitur, ita Deus omnibus. Item in facinoribus, vbi lidido est nocēdi, siue per contumeliam, siue per iniuriam; & vtrũque vel vlciscendi causa, sicut inimico inimicus; vel adipiscendi alicuius extra cõmodi, sicut latro viatori; vel euitandi mali, sicut ei qui timetur; vel inuidendo, sicut feliciori miserior; aut in aliquo prosperatus, ei quem sibi æquari timet, aut æqualem dolet; vel sola voluptate alieni mali, sicut spectatores gladiatorum; aut irrisores, aut illusores quorumlibet: Hæc sunt capita iniquitatis, quæ pullulant principandi & spectandi & sentiendi libidine, aut vna, aut duabus earum, aut simul omnibus. Et viuitur

male

male aduersus tria & septem, psalterium *Psal. 32.*
decem cordarum, decalogum tuũ, Deus *Exod. 20*
altissime & dulcissime.

3. Sed quæ flagitia in te, qui non corrumperis? Aut quæ aduersus te facinora, cui noceri non potest? Sed hoc vindicas, quod in se homines perpetrant; quia etiam, cùm in te peccant, impiè faciunt in animas suas, & mentitur iniquitas sibi; *Psal. 26.* siue corrumpendo aut peruertendo naturam suam, quam tu fecisti & ordinasti; vel immoderatè vtendo concessis rebus; vel in non concessa flagrando in eum *Rom. 1.* vsum, qui est contra naturam: Aut rei tenentur, animo, & verbis sæuientes aduersus te, & aduersus stimulum calcitrantes: Aut cum disruptis limitibus humanę so- *Act. 9.* cietatis, lætantur audaces priuatis conciliationibus aut direptionibus, prout quidque delectauerit, aut offenderit.

4. Et ea fiunt, cùm tu derelinqueris fons vitæ, qui es vnus & verus creator & rector vniuersitatis; & priuata superbia, diligitur in parte vnum falsum. Itaque pietate humili reditur in te, & purgas nos à consuetudine mala, & propicius es peccatis confitentium, & exaudis gemitus cõpeditorum, & soluis a vinculis quæ nobis fecimus: si iã non erigamus aduersus te cornua falsæ libertati

auaritia plus habendi, & damno totum amittendi: amplius amando proprium nostrum, quam te omnium bonum.

CAPVT IX.

Discrimen inter peccata, & inter Dei iudicium & hominum.

1. SED inter flagitia & facinora & tam multas iniquitates, sunt peccata proficientium: quæ à bene iudicantibus, & vituperantur ex regula perfectionis, & laudantur spe frugis, sicut herba segetis. Et sunt quædam similia vel flagitio vel facinori, & non sunt peccata: quia nec te offendunt Dominum Deum nostrum, nec sociale consortium; cùm concilian-tur aliqua in vsum vitæ congrua tempori, & incertum est, an libidine habendi, aut puniuntur corrigendi studio potestate ordinata, & incertum est, an libidine nocendi. Multa itaque facta, quæ hominibus improbanda viderentur, testimonio tuo approbata sunt: & multa laudata ab hominibus, te teste damnantur: cùm sæpe se aliter habet species facti, & aliter facientis animus, atque articulus occulti temporis.

2. Cùm verò tu aliquid repente inusitatum & improuisum imperas, etiam si hoc aliquando vetuisti (quamuis causam

imperij

imperii tui, pro tempore occultes, & quãuis contra pactum sit aliquorum hominum societatis) quis dubitat esse faciendum, quando ea iusta est societas hominum, quę seruit tibi? Sed beati, qui te imperasse sciũt. Fiunt enim omnia a seruiẽtibus tibi, vel ad exhibendũ quod ad pręsens opus est, vel ad futura prænunciãda.

CAPVT X.

Rursus de ficu furto sublata, cum irrisione Manichæorum.

1. HÆc ego nesciens, irridebam illos sanctos seruos & prophetas tuos. Et quid augebam, cùm irridebã eos, nisi vt irriderer abs te; sensim atque paulatim perductus ad eas nugas, vt crederem ficũ plorare, cùm decerpitur, & matrem eius arborem lachrymis lacteis? Quam tamẽ ficum si comedisset aliquis sanctus, alieno sanè non suo scelere decerptam, misceret visceribus, & anhelaret de illa Angelos, imò verò particulas Dei gemendo in oratione atque ructando, quæ particulæ summi & veri Dei ligatæ fuissent in illo pomo, nisi electi sancti dente ac ventre soluerentur. Et credidi miser, magis esse misericordiam præstandam fructibus terræ quàm hominibus, propter quos nascerentur. Si quis enim

esuriens peteret, qui Manichæus non esset, quasi capitali suppliciodãnanda buccella videretur, si ei daretur.

CAPVT XI.

Somnium matris de filio.

1. ET misisti manum tuam ex alto, & de hac profunda caligine eruisti animam meam; cùm pro me fleret ad te mater mea fidelis tua, amplius quàm flẽt matres corporea funera. Videbat enim illa mortem meam ex fide & spiritu, quem ex te habebat, & exaudisti eam Domine. Exaudisti eam, nec despexisti lachrymas eius, cùm profluentes rigarent terram sub oculis eius, in omni loco orationis eius, & exaudisti eam. Nam vnde illud somnium, quo eam consolatus es, vt viuere me secum crederet, & habere secum eandem mensam in domo, quod nolle cœperat, auersans & detestans blasphemias erroris mei? Vidit enim stantem se in quadam regula lignea, & aduenientem ad se iuuenem splendidum, hilarem atque arridentem sibi, cùm illa esset mœrens, & mœrore confecta. Qui cùm causas quæsisset ab ea mœstitiæ suæ, quotidianarumque lachrymarum, (docendi vt assolet, non discendi gratia): atque illa respondisset

perdi-

perditionem meam se plangere, iussisse illum, quò secura esset, atque admonuisse, vt attenderet & videret; vbi esset illa, ibi esse & me. Quod illa vbi attendit, vidit me iuxta se in eadem regula stantem. Vnde hoc, nisi quia erant aures tuæ ad cor eius?

2. O tu bone omnipotens; qui sic curas vnumquemque nostrum, tanquam solum cures; & sic omnes, tanquam singulos. Vnde illud etiam, quod cùm mihi narrasset ipsum visum, & ego ad id trahere conarer, vt illa se potius non desperaret futuram esse, quod eram: continuò sine aliqua hæsitatione, Non, inquit; non enim mihi dictum est, Vbi ille, ibi & tu: sed, Vbi tu, ibi & ille. Confiteor tibi Domine recordationem meam; quantum recolo, (quod sæpe non tacui) amplius me isto per matrem vigilantem responso tuo, quòd tam vicina interpretationis falsitate turbata nō est! & tam cito vidit, quod videndum fuit: quod ego certè antequam dixisset, non videram; etiam tum commotum fuisse, quàm ipso somnio; quo feminæ piæ gaudium tanto post futurum, ad consolationem tunc præsentis solicitudinis, tanto ante prædictum est.

3. Nam nouem ferme anni secuti sunt, quibus ego in illo limo profundi ac te-

nebris falsitatis, cùm sæpe surgere conarer, & grauius alliderer, volutatus sum: Cùm tamen illa vidua casta, pia & sobria, quales amas, iam quidẽ spe alacrior, sed fletu & gemitu non segnior, non desineret horis omnibus orationum suarum de me plangere ad te. Et intrabant in conspectum tuum preces eius, & me tamen dimittebas adhuc volui & inuolui illa caligine.

CAPVT XII.

Quale responsum mater Augustini accepit à quodam Episcopo, de ipsius conuersione.

1. ET dedisti alterum responsum interim, quod recolo. Nam & multa prætereo, propter quod propero ad ea, quæ me magis vrgent confiteri tibi, & multa non memini. Dedisti ergo alterũ, per sacerdotem tuum quendam episcopum, nutritum in ecclesia, & exercitatum in libris tuis. Quem cùm illa femina rogasset, vt dignaretur mecum colloqui, & refellere errores meos, & dedocere me mala, ac docere bona (faciebat enim hoc, si quos fortè idoneos inuenisset) noluit ille, prudenter sanè, quantũ sensi postea. Respõdit enim me adhuc esse indocilem, eo quòd inflatus essem nouita-

te hæresis illius;& nonnullis quęstiunculis iam multos imperitos exagitassem, sicut illa indicauerat ei. Sed sine (inquit) illum ibi tantum roga pro eo Dominum; ipse legendo reperiet, quis ille sit error, & quanta impietas.

2. Simul etiam narrauit se quoq; paruulum, à seducta matre sua, datum fuisse Manichæis, & omnes penè non legisse tantum, verumetiam scriptitasse libros eorum: sibique apparuisse, nullo contra disputante & conuincente, quàm esset illa secta fugienda: itaque fugisse. Quæ cùm ille dixisset, atque illa nollet acquiescere, sed instaret magis deprecando, & vbertim flendo; vt me videret, & mecum dissereret: ille iam substomachans tædio, Vade (inquit) à me, ita viuas: fieri enim non potest, vt filius istarum lachrymarum pereat. Quod illa ita se accepisse, inter colloquia sua mecum sæpe recordabatur, ac si de cœlo sonuisset.

DIVI AVRELII Augustini Confessionum Liber quartus.

CAPVT I.

Quàm diu, & quomodo alios seduxerit.

1. PER idem tempus annorum nouem, ab vndeuicesimo anno ætatis meæ, vsque ad duodetrecesimum, seducebamur & seducebamus, falsi atque fallentes in variis cupiditatibus; & palam per doctrinas, quas liberales vocãt, occultè autem falso nomine religionis. Hic superbi, ibi superstitiosi, vbique vani, ac popularis gloriæ sectantes inanitatem, vsque ad theatricos plausus, & cõtentiosa † certamina, & agonem coronarum fœnearum, & spectaculorum nugas, & intemperantiam libidinum. Illac autem purgari nos ab istis sordibus expetentes, cum eis, qui appellantur electi & sancti, afferremus escas; de quibus nobis in officina aqualiculi sui fabricarent, Angelos & deos, per quos liberaremur; & se-

† al. carmina.

& sectabar ista, atque faciebã cum amicis meis, per me ac mecum deceptis.

2. Irrideant me arrogantes, & nõdum salubriter prostrati & elisi à te Deus meus; ego tamen confiteor tibi dedecora mea, in laude tua. Sine me obsecro, & da mihi circuire præsenti memoria præteritos circumitus erroris mei, & immolare tibi hostiã iubilationis. Quid enim ego sum mihi sine te, nisi dux in præceps? Aut quid sum, cùm mihi bene est, nisi sugens lac tuum; aut fruens te cibo, qui nõ corrumpitur? Et quis homo est quilibet homo, cùm sit homo? Sed irrideant nos fortes, & potentes, nos autem infirmi & inopes, confiteamur tibi. Psal. 26.

CAPVT II.

Rhetoricam docet: & aruspicem, qui victoriam promittebat, contemnit.

1. DOCEBAM illis in annis artem rhetoricã, & victoriosam loquacitatem victus cupiditate vẽdebam. Malebam tamen Domine, tu scis, bonos habere discipulos, sicut appellantur boni; & eos sine dolo, docebam dolos: non quibus contra caput innocentis agerent,

rent, sed aliquando pro capite nocentis. Et tu Deus vidisti de longinquo lapsanté in lubrico, & in multo fumo scintillitantem fidem meam, quam exhibebam in illo magisterio diligentibus vanitaté, & quærentibus mendacium, socius eorum. In illis annis vnam habebam, non eo, quod legitimum vocatur, coniugio cognitam, sed quam indagauerat vagus ardor inops prudentię: Sed vnam tamen, ei quoque seruans thori fidem: in qua sane experirer exéplo meo, quid distaret inter coniugalis placiti modum, quod fœderatum esset generandi gratia; & pactum libidinosi amoris, vbi proles etiam contra votum nascitur, quamuis iam nata cogat se diligi.

2. Recolo etiam, cùm mihi theatrici carminis certamen inire placuisset, mãdasse mihi nescio quem aruspicem, quid ei dare mercedis vellem, vt vincerem: me autem fœda illa sacramenta detestatum & abominatum respondisse: nec si corona illa esset immortaliter aurea, muscam pro victoria necari me sinere. Necaturus enim erat ille in sacrificiis suis animantia, & illis honoribus inuitaturus mihi suffragatura dæmonia videbatur. Sed hoc quoque malum, non ex tua castitate repudiaui, Deus cordis mei.

Non

Non enim amare te noueram, qui nisi fulgores corporeos cogitare non noueram. Talibus enim figmentis suspirans anima, nónne fornicatur abs te, & fidit in falsis, & pascit ventos? Sed videlicet sacrificari pro me nollem dæmonibus, quibus me illa superstitione ipse sacrificabam. Quid est enim aliud ventos pascere, quàm ipsos pascere; hoc est errando eis esse voluptati atque derisui? Psal. 72. Ose. 12.

CAPVT III.

Astrologiæ deditus, à sene medicinæ & rerum perito reuocatur.

1. IDeo illos planetarios, quos mathematicos vocant, planè consulere non desistebam, quod quasi eis nullum esset sacrificium, & nullæ preces ad aliquem spiritum, ob diuinationem dirigerentur; quod tamen christiana & vera pietas, cõsequenter repellit & damnat. Bonum est enim confiteri tibi domine, & dicere: Miserere mei, ora animam meam, quoniam peccaui tibi. Neque ad licentiam peccandi abuti indulgentia tua, sed meminisse dominicæ vocis: Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne quid tibi deterius contingat. Quam totam illi salubritatem interficere conantur, cum dicunt: De cœlo tibi est ineuitabilis causa Psal. 91. Psal 40. Ioan. 5.

peccan-

peccandi; & Venus hoc fecit, aut Saturnus, aut Mars: scilicet, vt homo sine culpa sit caro, & sanguis, & superba putredo: culpandus sit autem cœli ac syderum creator & ordinator. Et quis est hic, nisi Deus noster, suauitas & origo iustitiæ,
Matt. 16. qui reddes vnicuique secundũ opera eius,
Psal. 50. & cor contritũ & humiliatũ non spernis?

2. Erat eo tempore vir sagax, medicinæ artis peritissimus, atque in ea nobilissimus; qui proconsul, è manu sua coronam illam agonisticam imposuerat non sano capiti meo, sed non vt medicus. Nam illius morbi tu sanator, qui re-
Iac. 4 & 1. Pet. 5. sistis superbis, humilibus autem das gratiam. Nunquid tamen etiam per illum senem defuisti mihi, aut destitisti mederi animæ meæ? Quia enim factus ei eram familiarior, & eius sermonibus, (erant enim sine verborum cultu viuacitate sentẽtiarum iocundi & graues) assiduus & fixus inhærebam. Vbi cognouit ex colloquio meo, libris genethlyacorũ esse me deditum, benignè & paternè monuit, vt eos abijcerem; neque curam & operam rebus vtilibus necessariam, illi vanitati frustra impenderem: dicẽs ita se illa didicisse, vt victui suo eius professionem primis annis ætatis suæ deferre voluisset, qua vitã degeret, & si Hippocra-
tem

tem intellexiſſet, & illas vtique literas potuiſſet intelligere; & tamen non ob alium cauſam ſe poſtea illis relictis medicinam aſſecutũ, niſi quod eas falſiſſimas cõperiſſet, & nollet vir grauis decipiendis hominibus victũ quærere. At tu, inquit, quo te in hominibus ſuſtentas, rhetoricam tenes; hanc autem fallaciã libero ſtudio, nõ neceſſitate rei familiaris ſectaris; quo magis mihi te oportet de illa credere, qui eam tã perfectè diſcere elaboraui, quàm ex ea ſola viuere volui.

5. A quo ego cum quæſiſſem, quæ ergo cauſa faceret, vt multa inde vera pronunciarentur! Reſpondit ille, vt potuit, vim ſortis hoc facere in rerum natura vſquequaq; diffuſam. Si enim de paginis poëtę cuiuſpiam longè aliud canẽtis, atque intendentis, cum fortè quis conſuluit, mirabiliter conſonus negocio ſæpe verſus exiret; mirandum non eſſe dicebat, ſi ex anima humana, ſuperiore aliquo inſtinctu, neſciente quid in ſe fieret, non arte ſed ſorte ſonaret aliquid, quod interrogantis rebus factiſque cõcineret: Et hoc quidem ab illo vel per illum procuraſti mihi, & quid ipſe poſtea per meipſum quærerem, in memoria mea delineaſti. Tunc autem nec ipſe, nec chariſſimus meus Nebridius, adoleſcens valde bonus

& valde cautus, irridens totum illud diuinationis genus, persuadere mihi potuerunt, vt hæc abijcerem; quoniam me amplius ipsorum autorum mouebat autoritas; & nullum certum, quale quærebam, documentum adhuc inueneram; quo mihi sine ambiguitate appareret, quæ ab eis consultis vera dicerētur, forte vel sorte non arte inspectorum syderum dici.

CAPVT IIII.

Morbum & baptismum amici narrat, quem etiam suis erroribus inuoluerat; eoq́ morte sublato, dolet grauissimè.

1. IN illis annis, quo primum tempore in municipio, quo natus sum, docere cœperam, comparaueram amicū societate studiorum nimis charū, coæuum mihi, & conflorentem flore adolescētiæ. Mecum puer creuerat, & pariter in scholam ieramus, pariterque luseramus. Sed nondum sic erat amicus, quanquam ne tunc quidē, sicuti est, vera amicitia; quia non est vera, nisi cum eam tu agglutinas inter inhærentes tibi charitate, diffusa in cordibus nostris, per spiritum sanctū, qui datus est nobis. Sed tamen dulcis erat nimis, * cocta feruore parilium studiorum. Nam & à fide vera, quam non germani-

Rom. 5.

al. coacta.

tus

tus & penitus adoleſcens tenebat, defle-
xeram eum in ſuperſtitioſas fabellas &
pernicioſas, propter quas plangebat me
mater. Mecũ iam errabat in animo ho-
mo ille, & non poterat anima mea ſine
illo. Et ecce tu, imminens dorſo fugiti-
uorum tuorum, Deus vltionum & fons *Pſal. 93.*
miſericordiarum ſimul qui cõuertis nos
ad te miris modis; ecce abſtuliſti homi-
nem de hac vita, cum vix expleuiſſet an-
num in amicitia mea, ſuaui mihi ſupra
omnes ſuauitates illius vitæ meæ.

2. Quis laudes tuas enumerat, vnus in
ſe vno, quas expertus eſt? Quid tunc fe-
ciſti Deus meus, & quàm inueſtigabilis
abyſſus iudiciorum tuorum? Cum enim
laboraret ille febribus, iacuit diu ſine
ſenſu in ſudore letali. Et cum deſperare-
tur, baptizatus eſt neſciens, me non cu-
rante; & præſumente id retinere potius
animam eius, quod à me acceperat, non
quod in neſcientis corpore fiebat. Longe
autem aliter erat, nam recreatus eſt, &
ſaluus factus. Statimque vt primum cum
eo loqui potui, (potui autem mox, vt il-
le potuit; quoniam non diſcedebam, &
nimis pendebamus ex inuicem) tentaui
apud illum irridere, tanquam & illo irri-
ſuro mecum baptiſmũ, quem acceperat
mente atque ſenſu abſentiſſimus; ſed ta-
men

Mirabilis efficacia ſacramenti baptiſmi.

men iam se accepisse didicerat. At ille ita me exhorruit, vt inimicum; admonuitque mirabili & repentina libertate, vt si amicus esse vellem, talia sibi dicere desinerem.

3. Ego autem stupefactus atque turbatus, distuli omnes motus meos, vt conualesceret prius, essetque idoneus viribus valetudinis, cũ quo agere possem, quod vellem. Sed ille abreptus dementiæ meæ, vt apud te seruaretur consolationi meæ, post paucos dies me absente, repetitur febribus, & defungitur. Quo dolore contenebratum est cor meum; & quicquid aspiciebam, mors erat. Et erat mihi patria supplicium, & paterna domus mira infelicitas; & quicquid cum illo communicaueram, sine illo in cruciatum immanem verterat. Expetebant eum vndique oculi mei, & non dabatur mihi; & oderam omnia, quia non haberent eum. Nec mihi iam dicere poterant; Ecce veniet; sicut cum viueret, quando absens erat. Et factus eram ipse mihi magna quæstio; & interrogabam animam meã,
Psal. 41. quare tristis esset, & quare conturbaret me valde; & nihil nouerat respondere mihi. Et si dicebam: Spera in Deũ, iuste non obtemperabat; quia verior erat & melior homo, quem charissimum amiserat,

ferat, quàm phantasma, in quod sperare iubebatur. Solus fletus erat dulcis mihi, & successerat amico meo in delicijs animi mei.

CAPVT V.

Lachryma in precibus & dolore rei chara amissa.

1. ET nunc domine iam illa transierunt, & tempore lenitum est vulnus meum. Possum ne audire abs te, qui veritas es, & admouere aurem cordis mei ori tuo, vt dicas mihi, cur fletus dulcis sit miseris? An tu, quamuis vbique adsis, longe abiecisti à te miseriam nostram? Et tu in te manes, nos autem in experimentis voluimur. Et tamen, nisi ad aures tuas ploraremus, nihil residui de spe nostra fieret. Vnde igitur suauis fructus de amaritudine vitæ carpitur, gemere & flere, & suspirare & conqueri? An hoc ibi dulce est, quod speramus exaudire te? Rectè istud in precibus, quia desiderium perueniendi habent. Nunquid in dolore amissæ rei & luctu, quo tunc operiebar? Neque enim sperabam reuiuiscere illũ, aut hoc petebam lachrymis, sed tantum dolebam & flebam. Miser enim eram, & amiseram gaudium meum. An & fletus res amara est, & præ fastidio rerum, quibus

prius

prius fruebamur, & tunc dum ab eis abhorremus, delectat?

CAPVT VI.

Explicat magnum affectum, quo diligebat amicum.

1. QVID autē ista loquor? Non enim tempus quærēdi nunc est, sed confitendi tibi. Miser eram, & miser est omnis animus vinctus amicitia rerum mortalium; & dilaniatur, cum eas amittit; & tunc sentit miseriam, qua miser est, & antequam amittat eas. Sic ego eram illo tempore, & flebā amarissimè, & requiescebam in amaritudine. Ita miser eram, & habebam chariorem illo amico meo vitam ipsam miseram. Nam quamuis eam mutare vellem, nollem tamē amittere magis quàm illum. Et nescio, an vellem vel pro illo; sicut de Oreste & Pylade traditur, si non fingitur; qui vellent pro inuicē vel simul mori, quia morte peius eis erat non simul viuere. Sed in me nescio quis affectus nimis huic contrarius ortus erat; & tædium viuendi erat in me grauissimum, & moriendi metus Credò, quo magis illum amabā, eò magis mortem, quæ mihi illum abstulerat, tāquam atrocissimam inimicam oderam & timebam; & eam repentè consumpturam

omnes

omnes homines putabam, quia illũ potuit. Sic eram omnino, memini.

2. Ecce cor meum Deus meus; ecce intus vide, quia memini spes mea, qui me mundas à talium affectionum immunditia; dirigens oculos meos ad te, & euellens de laqueo pedes meos. Mirabar enim cæteros mortales viuere, quia ille, quem quasi non moriturum dilexeram, mortuus erat; & me magis; quia illi alter eram, viuere illo mortuo mirabar. Bene quidam dixit de amico suo; Dimidium animæ meæ. Nam ego sensi animam meam & animam illius, vnam fuisse animam in duobus corporibus; & ideo mihi horrori erat vita, quia nolebam dimidius viuere. Et ideo fortè mori metuebam, ne totus ille moreretur, quem multum amaueram.

Retractauit istud D. Augustinus. lib 2. Retract. c. 6.

CAPVT VII.

Impatientia doloris mutat locum.

1. O Dementiam, nescientem diligere homines humaniter; O stultum hominem, immoderatè humana patientem, quod ego tunc eram. Itaque æstuabam, suspirabam, flebam, turbabar; nec requies erat, nec consilium. Portabam enim conscissam & cruentam animam meam, impatientem portari à me; & vbi

eam

eam ponerem, non inueniebam: Non in amœnis nemoribus; non in ludis atque cantibus; nec in suaue olentibus locis; nec in conuiuijs apparatis; neque in voluptate cubilis & lecti; non denique in libris atque carminibus acquiescebat. Horrebat omnia, & ipsa lux; & quicquid non erat, quod ille erat, improbum & odiosum erat; præter gemitú & lachrymas. Nam in eis solis aliquãtula requies.

2. Vbi autem inde auferebatur anima mea, onerabat me grandis sarcina miseriæ, quæ à te domine leuanda erat & curanda. Sciebam, sed nec volebam, nec valebam, eo magis, quia non mihi eras aliquid solidum & firmum, cum de te cogitabam. Non enim tu eras, sed vanũ phantasma & error meus, erat Deus meus. Si conabar eam ibi ponere, vt requiesceret, per inane labebatur, & iterũ ruebat super me; & ego mihi remãseram infelix locus, vbi nec esse possem; nec inde recedere. Quo enim cor meum fugeret à corde meo? Quò à meipso fugerem? Quò me non sequerer? Et tamen fugi de patria. Minus enim eum quærebant oculi mei, vbi videre non solebant; atque à Tagastensi oppido veni Carthaginem.

CAPVT

CAPVT VIII.

Tempus dolori medetur.

1. NON vacant tempora, nec ociosè voluuntur per sensus nostros, faciunt in animo mira opera. Ecce veniebant & præteribant de die in diem, & veniendo & prætereundo inferebant mihi species alias, & alias memorias; & paulatim resarciebant me pristinis generibus delectationum, quibus cedebat dolor meus ille; sed succedebant non quidē dolores alij, causæ tamen aliorum dolorum. Nam vnde me facillime & in intima dolor ille penetrauerat; nisi quia fuderam in arenam animam meam, diligendo moriturum, ac si nō moriturum? Maximè quippe me reparabant atque recreabant aliorum amicorum solatia, cum quibus amabam, quod pro te non amabam; & hoc erat ingens fabula & longum mendacium; cuius adulterina confricatione, corrumpebatur mens nostra, pruriens in auribus. * aliàs inserebant.

2. Sed illa mihi fabula nō moriebatur, si quis amicorum meorum moreretur. Alia erant, quæ in eis amplius capiebant animum, colloqui, & corridere, & vicissim beneuole obsequi; simul legere libros dulciloquos, simul nugari, & simul hone-

honeſtari; diſſentire interdum ſine odio, tanquam ipſe homo ſecum; atque ipſa rariſſima diſſenſione condire conſenſiones plurimas, docere aliquid inuicem, aut diſcere aliquid ab inuicem; deſiderare abſentes cum moleſtia, ſuſcipere venientes cum lætitia. His atque huiuſmodi ſignis, à corde amantium & redamantium procedentibus per os, per linguam, per oculos, & per mille motus gratiſſimos, quaſi fomitibus animos conflare, & ex pluribus vnum facere.

CAPVT IX.

Humana amicitiæ cum diuina comparatio.

1. HOc eſt, quod diligitur in amicis; & ſic diligitur, vt rea ſit ſibi humana conſcientia, ſi non amauerit redamantem, aut ſi amantem non redamauerit; nihil quærens ex eius corpore, præter indicia beneuolentiæ. Hinc ille luctus, ſi quis moriatur, & tenebræ dolorũ, & verſa dulcedine in amaritudinem cor madidum; & ex amiſſa vita morientium, mors viuentium Beatus, qui amat te, & amicum in te, & inimicum propter te. Solus enim nullum charum amittit, cui omnes in illo chari ſunt, qui non amittitur. Et quis eſt iſte, niſi Deus noſter;

Deus,

Deus, qui fecit cœlum & terram, & implet ea; quia implendo ea, fecit ea? Te nemo amittit, nisi qui dimittit. Et qui dimittit, quo it, aut quò fugit, nisi à te placido ad te iratum? Nam vbi non inuenit legem tuam in pœna sua? Et lex tua veritas, & veritas tu. *Psa. 118.* *Ioan. 14.*

CAPVT X.

Omnis pulchritudo ex Deo est, qui & in omnibus laudandus.

1. DEVS virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam & salui erimus. Nā quaquaversum se verterit anima hominis, ad dolores figitur alibi, præterquam in te: tametsi figitur in pulchris extra te, & extra se. Quę tamē nulla essent, nisi essent abs te, quæ oriuntur & occidunt; & oriēdo quasi esse incipiunt, & crescunt, vt perficiantur, & perfecta senescunt & intereūt: etenim omnia senescunt & omnia intereunt. Ergo cū oriuntur & tendunt esse, quò magis celeriter crescūt vt sint, eo magis festinant, vt non sint. Sic est modus eorum. Tantum dedisti eis, quia partes sunt rerum, quæ non sunt omnes simul; sed decedendo ac succedendo agunt omnes vniuersum, cuius partes sunt. Ecce sic peragitur, & sermo noster per signa sonantia. Non enim erit *Psa 79.*

totus sermo, si vnum verbum non decedat, cùm sonuerit partes suas, vt succedat aliud.

2. Laudet te ex illis anima mea, Deus creator omnium; sed non eis infigatur glutine amoris, per sensus corporis. Eunt enim, quò ibant, vt non sint, & conscindunt eam desideriis pestilentiosis; quoniam ipsa esse vult, & requiescere amat in eis, quæ amat. In illis autem non est vbi; quia non stant, fugiunt: & quis ea sequitur sensu carnis, aut quis ea comprehendit, vel cum præsto sunt? Tardus est enim sensus carnis, quoniam sensus carnis est, & ipse est modus eius. Sufficit ad aliud, ad quod factus est; ad illud autem non sufficit, vt teneat transcurrentia ab initio debito, vsque ad finem debitum. In verbo enim tuo, per quod creantur, ibi audiunt, hinc & hucusque.

CAPVT XI.

Omnia creata sunt mutabilia in se, in Deo stabilia.

1. NOLI esse vana anima mea, & obsurdescere in aure cordis, tumultu vanitatis tuæ. Audi & tu: Verbum ipsum clamat, vt redeas; & ibi est locus quietis imperturbabilis, vbi non deseritur

tur amor, si ipse non deserat. Ecce illa discedunt, vt alia succedant, & omnibus suis partibus constet infima vniuersitas. Nũquid ego aliquò discedo, ait verbum Dei? Ibi fige mansionem tuam; ibi commenda, quicquid inde habes anima mea, saltem fatigata fallaciis. Veritati commenda, quicquid tibi est à veritate, & nõ perdes aliquid; & reflorescent putrida tua, & sanabuntur omnes languores tui, & fluxa tua reformabuntur, & renouabuntur, & constringentur ad te, & non te deponent, quò † discedunt, sed stabunt tecum, & permanebunt ad semper stantem ac permanentem Deum.

† al. discedunt.

2. Vt quid peruersa sequeris carnem tuam? Ipsa te sequatur conuersa. Quicquid per illam sentis, in parte est; & ignoras totum, cuius hæ partes sunt, & delectat te tamen. Sed si ad totum comprehendendum, esset idoneus sensus carnis tuæ; ac non & ipse in parte vniuersi accepisset pro pœna tua iustum modum; velles, vt transiret, quicquid existit in præsenti, vt magis tibi omnia placerent. Nã, & quod loquimur, per eundem sensum carnis audis, & non vis vtique stare syllabas, sed transuolare, vt aliæ veniant; & totum audias. Ita semper sunt omnia, quibus vnum aliquid constat; & non si-

mul sunt omnia ea, quibus constat. Plus delectant omnia quàm singula, si possint sentiri omnia. Sed longe his melior, qui fecit omnia, & ipse est Deus noster: & nõ discedit, quia nec succeditur ei. Si placẽt corpora, Deum ex illis lauda, & in artificem eorum retorque amorem: ne in his, quæ tibi placent, tu displiceas.

CAPVT XII.

Amor non improbatur, modo in his quæ placent, amemus Deum.

1. SI placent animæ, in Deo amentur: quia & ipsæ mutabiles sunt, & in illo fixæ stabiliuntur; alioquin irent, & perirent. In illo ergo amentur: & rape ad eum tecum, quas potes, & dic eis: Hunc amemus, hunc amemus: ipse fecit hęc, & non est lõge. Nõ enim fecit, atque abiit, sed ex illo in illo sunt. Ecce, vbi est, vbi sapit veritas. Intimus cordi est, sed cor errauit ab eo. Redite præuaricatores ad cor, & inhærete illi, qui fecit vos. State cum eo, & stabitis. Requiescite in eo, & quieti eritis. Quò itis in aspera? quò itis? Bonum, quod amatis, ab illo est: sed quantum est ad illum, bonum est & suaue. Sed amarum erit iustè, quia iniustè amatur,

Esa. 46.

deserto

deserto illo, quicquid ab illo est.

2. Quò vobis adhuc & adhuc, ambulare vias difficiles & laboriosas? Non est requies, vbi quæritis eam. Quærite, quod quæritis: sed ibi nō est, vbi quæritis. Beatam vitam quæritis in regione mortis, non est illic. Quomodo enim beata vita, vbi nec vita? Et descendit huc ipsa vita nostra, & tulit mortem nostram, & occidit eam de abundantia vitæ suæ; & tonuit clamans, vt redeamus hinc ad eum in illud secretum, vnde processit ad nos; veniens in ipsum primum virginalem vterum, vbi ei nupsit humana creatura, caro mortalis, nec semper mortalis; & inde, velut sponsus procedens de thalamo suo, exultauit vt gigas, ad currendam viam. Non enim tardauit, sed cucurrit, clamans dictis, factis, morte, vita, descēsu, ascensu: clamans, vt redeamus ad eum. Et discessit ab oculis, vt redeamus ad cor, & inueniamus eum. *Psal. 18.*

3. Abscessit enim, & ecce hic est. Noluit nobiscum diu esse, & non reliquit nos. Illuc enim abscessit, vnde nunquam recessit, quia mundus per eum factus est; & in hoc mundo erat, & venit in hunc mundum peccatores saluos facere; cui confitetur anima mea, vt sanet eā, quia peccauit illi. Filii hominum, vsquequo *Ioan. 1.* *1. Tim. 1.* *Psal. 4.*

graues corde? Nunquid & post descensum vitæ, non vultis ascendere & viuere? Sed quò ascendistis, quando in alto
Psal. 72. estis, & posuistis in cœlum os vestrum? Descendite, vt ascendatis, & ascendatis ad Deum. Cecidistis enim, ascendendo contra eum. Dic eis ista, vt plorent in conualle plorationis, & sic eos rape tecū ad Deum; quia de spiritu eius hæc dicis eis, si dicis ardens igne charitatis.

CAPVT XIII.

Amor unde prouenniat.

1 HÆc tunc non noueram, & amabam pulchra inferiora, & ibam in profundum, & dicebam amicis meis: Nū amamus aliquid, nisi pulchrum? Quid est enim pulchrum? & quid est pulchritudo? Quid est, quod nos allicit, & conciliat rebus, quas amamus? Nisi enim esset in eis decus & species, nullo modo nos ad se mouerent. Et animaduertebam & videbam in ipsis corporibus aliud esse quasi totum, & ideo pulchrum: aliud autem, quod ideo deceret, quoniam aptè accommodaretur alicui; sicut pars corporis, ad vniuersum suum; aut calciamētum, ad pedem, & similia. Et ista considerati-

ratio ſcaturiuit in animo meo ex intimo corde meo; & ſcripſi libros de pulchro & apto, puto duos aut tres. Tu ſcis Deus: nam excidit mihi. Non enim habemus eos, ſed aberrauerũt à nobis, neſcio quomodo.

CAPVT XIIII.

Liber de apto & pulchro.

1. QVID eſt autem, quod me mouit Domine Deus meus, vt ad Icherium Romanæ vrbis oratorem, ſcriberem illos libros; quem non noueram facie, ſed amaueram hominem ex doctrinæ fama, quæ illi clara erat; & quædam verba eius audieram, & placuerãt mihi? Sed magis, quia placebant aliis, & efferebant eum laudibus, ſtupentes quod ex homine Syro, docto prius græcæ facũdiæ, poſt in latina etiam doctor mirabilis extitiſſet, & eſſet ſcientiſſimus rerum, ad ſtudium ſapientiæ pertinentium, mihi placebat. Laudatur homo, & amatur abſens. Vtrum nam ab ore laudantis, intrat in cor audiẽtis amor ille? Abſit. Sed ex amãte alio, accenditur alius. Hinc enim amatur, qui laudatur; dum non fallaci corde laudatoris prædicari creditur, id eſt, cùm amans eum laudat. Sic enim tũc amabam homines, ex hominum iudicio;

Non enim ex tuo Deus meus, in quo nemo fallitur. Sed tamē, cur nō sicut auriga nobilis, sicut venator, studiis popularibus diffamar? sed lōge aliter & grauiter, & ita queādmodū & me laudari vellem.

2. Non autem vellem ita laudari & amari me, vt histriones, quanquam eos & ipse laudarem & amarem; sed eligens latere, quàm ita notus esse; & vel haberi odio, quàm sic amari. Vbi distribuuntur ista pondera variorum & diuersorum amorum in anima vna? Quid est, quod amo in alio? Quod rursus nisi odissem, non à me detestaretur & repellerem, cū sit vterque nostrum homo? Non enim, sicut equus bonus, amatur ab eo; qui nollet hoc esse, etiam si posset; hoc & de histrione dicendum est, qui naturæ nostræ socius est. Ergo ne amo in homine, quod odi esse, cùm sim homo? Grande profundum est ipse homo; cuius etiam capillos tu Domine numeratos habes, & non minuuntur in te: & tamen capilli eius magis numerabiles sunt, quā affectus eius, & motus cordis eius.

Matt. 10.

3. At ille rhetor ex eo erat genere, quē sic amabam, vt vellē me esse talem: & errabam typho, & circumferebar omni vēto, & nimis occultè gubernabar abs te. Et vnde scio, & vnde certus confiteor tibi,

quod

quod illũ in amore laudantium magis amaueram, quã in rebus ipsis, de quibus laudabatur? Quia si non laudatum vituperarent eum, iidem ipsi, & vituperando atque spernendo ea ipsa narrarent, non accenderer in eũ, & non excitarer. Et certè res nõ alienæ forẽt, nec homo ipse alius, sed tantummodo affectus alius narrantium. Ecce, vbi jacet anima infirma, nondum hærens soliditati veritatis. Sicut auræ linguarum flauerint a pectoribus opinantium, ita fertur & vertitur, torquetur ac retorquetur, & obnubilatur ei lumen, & non cernitur veritas. Et ecce est ante nos. Et magnum quiddam mihi erat, si sermo meus & studia mea illi viro innotescerẽt. Quæ si probaret, flagrarem magis: si autem improbaret, sauciaretur cor vanum & inane soliditatis tuę. Et tamen pulchrum illud atque aptum, vnde ad eũ scripseram, libenter animo versabam, modos contemplationis meæ, & nullo collaudatore mirabar.

CAPVT XV.

Quod corporalibus imaginibus, contenebratus, non potuit capere spiritualia.

1. SED tantę rei cardinem in arte tua nondum videbam omnipotẽs, qui

facis mirabilia solus; & ibat animus meus per formas corporeas, & pulchrũ, quod per seipsum; aptũ autẽ, quod ad aliquid accõmodatũ deceret, definiebã & distinguebã, & exẽplis corporeis astruebam. Et conuerti me ad animi naturam; & nõ me sinebat falsa opinio, quã de spiritalibus habebam, verum cernere. Et irruebat in oculos meos ipsa vis veri; & auertebam palpitantẽ mentem ab incorporea re, ad liniamenta, & colores, & tumentes magnitudines. Et quia non poterã ea videre in animo, putabam me non posse videre animum meum. Et cùm in virtute pacem amarem, in vitiositate autem odissem discordiam: in illa vnitatem, in ista quãdam diuisionem notabam. Inque illã vanitate mens rationalis, & natura veritatis ac summi boni, mihi esse videbatur: In ista verò diuisione irrationalis vitæ, nescio quã substantiam & naturam summi mali, quæ non solum esset substantia, sed omnino vita esset; & tamen abs te non esset Deus meus, ex quo sunt omnia, miser opinabar. Et tamen illam monadem appellabam, tanquam sine vllo sexu mentẽ; hanc verò dyaden, iram in facinoribus, libidinem in flagitiis, nesciens quid loquerer.

Μονάς, Δυάς.

2. Non enim noueram neque didiceram,

ram, nec vllam substantiam malum esse, nec ipsam mentem nostram summum atque incommutabile bonũ. Sicut enim facinora sunt, si vitiosus est ille animi motus, in quo est impetus, & se iactat insolenter ac turbidè; & flagitia, si est immoderata illa animæ affectio, qua carnales hauriuntur voluptates: ita errores & falsę opiniones vitam contaminant, si rationalis mens ipsa vitiosa est: qualis in me tunc erat, nesciente alio lumine illam illustrandam esse, vt sit particeps veritatis, quia non est ipsa natura veritatis. Quoniam tu illuminabis lucernã meã, Domine Deus meus, illuminabis tenebras meas; & de plenitudine tua, nos omnes accepimus. Es enim tu lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; quia in te nõ est transmutatio; nec momenti obumbratio. Sed ego conabar ad te, & repellebar abs te, vt saperem mortem, quoniam superbis resistis.

Psa. 17.

Ioan. 1.

1. Pet. 5.

3. Quid autem superbius, quam vt assererem mira dementia, me id esse naturaliter, quod tu es? Cùm enim ego essem mutabilis, & eo mihi manifestum esset, quòd ideo vtique sapiens esse cupiebam, vt ex deteriore melior fierẽ; malebã tamẽ etiã te opinari mutabilẽ, quàm me non

hoc eſſe, quod tu es. Itaque repellebar, & reſiſtebas ventoſæ ceruici meæ, & imaginabar formas corporeas, & caro carnem accuſabam, & ſpiritus ambulans nondum reuertebar ad te; & ambulando ambulabam in ea, quæ non ſunt, neque in te, neque in me, neque in corpore. Neque mihi creabantur à veritate tua, ſed à mea vanitate fingebantur ex corpore; & dicebam paruulis fidelibus tuis ciuibus meis, à quibus neſciens exulabam. Dicebam illis garrulus, & ineptus: Cur ergo errat anima, quã fecit Deus? Et mihi nolebam dici, cur ergo errat Deus? Et cõtẽdebam magis incõmutabilem tuam ſubſtãtiam coactã errare, quã meã mutabilẽ ſpõtè deuiaſſe, & penè errare confitebar.

4. Et eram ætate annorum fortaſſe viginti ſex aut ſeptem, cùm illa volumina ſcripſi, voluens apud me corporea figmenta, obſtrepentia cordis mei auribus, quas intendebam, ô dulcis veritas in interiorem melodiam tuam, cogitans de pulchro & apto, & ſtare cupiens & audire te, & gaudio gaudere propter vocem ſponſi, & non poterã: quia vocibus erroris mei rapiebar foras, & põdere ſuperbię
Pſal. 50. meæ in ima decidebam. Non enim dabas auditui meo gaudiũ & lętitiam, aut exultabant oſſa, quæ humiliata non erant.

CAPVT

CAPVT XVI.

Prædicamenta per se intellexit.

1. ET quid mihi proderat, quod annos natus fermè viginti, cùm in manus meas venissent Aristotelica quædam, quas appellant decem categorias (quarum nomine cum eas rhetor Carthaginensis magister meus buccis typho crepantibus commemoraret, & alij qui docti habebantur) tanquam in nescio quid magnum & diuinum suspensus inhiabam? legi eas solus, & intellexi. Quas cùm contulissem cum eis, qui se dicebãt vix eas magistris eruditissimis, non loquentibus tantum, sed multa in puluere depingentibus intellexisse; nihil inde aliud mihi dicere potuerũt, quàm ego solus apud meipsum legens cognoueram. Et satis apertè mihi videbantur loquẽtes de substantijs, sicuti est homo; & quæ in illis essent, sicuti est figura hominis, qualis sit & statura, quot pedũ sit; & cognatio, cuius frater sit; aut vbi sit constitutus; aut quãdo natus, aut stet, aut sedeat, aut calceatus vel armatus sit; aut aliquid faciat, aut patiatur aliquid; & quæcunque in his nouem generibus, quorum exempli gratia quædam posui; vel in ipso

substan-

ſubſtantiæ genere innumerabilia reperiuntur.

2. Quid hoc mihi proderat, quando & oberat; cum etiam te Deus meus mirabiliter ſimplicem atque incommutabilem, illis decem prædicamentis putans, quicquid eſſet, omnino comprehenſum, ſic intelligere conarer: quaſi & tu ſubiectus eſſes magnitudini tuæ aut pulchritudini, vt illa eſſent in te quaſi in ſubiecto, ſicut in corpore: cum tua magnitudo & tua pulchritudo, tuipſe ſis: corpus autem nõ eo ſit magnum & pulchrum, quo corpus eſt: quia & ſi minus magnum & minus pulchrũ eſſet, nihilominus corpus eſſet. Falſitas enim erat, quam de te cogitabã, non veritas, & figmenta miſeriæ meę, nõ firmamenta beatitudinis tuæ. Iuſſeras
Gen. 3. enim, & ita fiebat in me, vt terra ſpinas & tribulos pareret mihi, & cum labore peruenirem ad panem meum.

3. Et quid mihi proderat, quod omnes libros artium, quas liberales vocant, tũc nequiſſimus malarum cupiditatum ſeruus, per meipſum legi, & intellexi, quoſcunque legere potui? Et gaudebã in eis, & neſciebam vnde eſſet, quicquid ibi verum & certũ eſſet. Dorſum enim habebã ad lumen, & ad ea quæ illuminantur faciẽ: vnde ipſa facies mea, qua illuminata cernebam,

cernebam, non illuminabatur. Quicquid de arte loquendi & disserendi, quicquid de dimensionibus figurarum, & de musicis, & de numeris, sine magna difficultate, nullo hominum tradente intellexi, scis tu domine Deus meus; quia & celeritas intelligendi, & disputandi acumen; donum tuum est; sed nō inde sacrificabam tibi. Itaque mihi non ad vsum, sed ad perniciem magis valebat; quia tam bonā partem substantiæ meę, sategi habere in potestate; & fortitudinē meam nō ad te custodiebam; sed profectus sum abs te in longinquam regionem, vt eam disciparem in meretriceas cupiditates. Nam, quid mihi proderat bona res, non vtenti bene? Non enim sentiebam illas artes, etiam ab studiosis & ingeniosis difficillime intelligi, nisi cum eis easdem conabar exponere; & erat ille excellentissimus in eis, qui me exponentem non tardius sequeretur.

Psal. 58.
Luca 15.

4. Sed quid ergo mihi hoc proderat, putanti quod tu domine Deus meus veritas, corpus esses lucidum & immēsum, & ego frustum de illo corpore? Nimia peruersitas. Sed sic eram. Nec erubesco Deus meus cōfiteri tibi in me misericordias tuas, & inuocare te; qui non erubui tunc profiteri hominibus blasphemias

meas, & latrare aduersum te. Quid ergo mihi tunc proderat ingenium per illas doctrinas agile, & nullo adminiculo humani magisterii, tot nodosissimi libri enodati, cum deformiter & sacrilega turpitudine in doctrina pietatis errarem? Aut quid tãtum oberat paruulis tuis longè tardius ingenium, cum à te lõgè non recederent; vt in nido ecclesiæ tuæ tuti plumescerent, & alas charitatis alimẽto sanę fidei nutrirent?

Psal. 62. 5. O Domine Deus noster, in velamento alarum tuarum speremus; & protege
Esa. 46. nos, & porta nos. Tu portabis & paruulos, & vsq; ad canos tu portabis: quoniã infirmitas nostra, quando tu es, tunc est firmitas: cum autem nostra est, infirmitas est. Viuit apud te semper bonum nostrnm; & quia inde auersi sumus, peruersi sumus. Reuertamur iam domine, vt non euertamur: quia viuit apud te sine vllo defectu bonum nostrum, quod tu ipse es: & non timebimus, ne nõ sit, quò redeamus, qnia nos inde ruimus; nobis autem absentibus, non ruit domus nostra, æternitas tua.

DIVI

DIVI AVRELII Augustini Confessionum Liber quintus.

CAPVT I.

Excitat mentem, ad Deum laudandum.

1. ACcipe sacrificiũ confessionum mearum, de manu linguæ meæ; quam formasti & excitasti, vt confiteatur nomini tuo; & sana omnia ossa mea, & dicant: Domine, quis similis tibi? Neque enim docet te, quid in se agatur, qui tibi confitetur; quia oculum tuum non excludit cor clausum; nec manum tuam repellit duritia hominum; sed soluis eam cum voles, aut miserans aut vindicans; & non est, qui se abscondat à calore tuo. Sed te laudet anima mea, vt amet te: & cõfiteatur tibi miserationes tuas, vt laudet te. Non cessat nec tacet laudes tuas, vniuersa creatura tua; nec spiritus omnis hominis per os cõuersum ad te; nec animalia nec corporalia, per os considerantium ea; vt exurgat in te à lassitudine anima nostra, innitens eis; quæ fecisti; & transiens

Psa. 137.
Psal. 82.
Psal. 18.

transiens ad te, qui fecisti hæc mirabiliter; & ibi refectio, & vera fortitudo.

CAPVT II.

Dei præsentiam neminem effugere, cum sit vbique.

1. EANT, & fugiant te inquieti & iniqui; & tu vides eos, & distinguis vmbras; & ecce pulchra sunt cum eis omnia, & ipsi turpes sunt. Et quid nocuerũt tibi; aut in quo imperium tuum dehonestauerunt; a cœlo vsque in nouissima, iustum & integrum. Quò enim fugerũt,
Psa. 138. cum fugerent a facie tua? aut vbi tu non inuenis eos? Sed fugerunt, vt non viderẽt te vidẽtem se, atque excæcati in te offen-
Sap. 11. derent; quia non deseris aliquid eorum, quæ fecisti. In te offenderunt iniusti, & iustè vexarentur; subtrahentes se lenitati tuæ, & offendẽtes in rectitudinem tuam, & cadentes in asperitatem tuam. Videlicet nesciũt, quod vbique sis, quem nullus circumscribit locus; & solus es præsens, etiam his, qui longe fiunt a te.

2. Conuertantur ergo, & quærant te, quia non sicut ipsi deseruerunt te creatorem suum, ita & tu deseruisti creaturam tuam. Ipsi cõuertantur, & quærant te; & ecce ibi es in corde eorum, in corde confiten-

fitentium tibi; & proijciẽtium ſe in te, & plorantium in ſinu tuo poſt vias ſuas difficiles; Et tu facilis terges lachrymas eorum, vt magis plorent, & gaudeãt in fletibus: quoniam tu domine, non aliquis homo caro & ſanguis, ſed tu domine qui feciſti, reficis, & cõſolaris eos. Et vbi ego eram, quando te quærebam. Et tu eras ante me, ego autem & a me diſceſſeram; nec me inueniebam, quanto minus te.

CAPVT III.

De Fausto Manichæo, & de Astrologia.

1. PRoloquar in conſpectu Dei mei annum illum vndetriceſimum ætatis meæ. Iam venerat Carthaginem quidã Manichæorũ Epiſcopus Fauſtus nomine, magnus laqueus diaboli; & multi implicabantur in eo, per illecebram ſuauiloquentiæ: quam ego iam tametſi laudabam, diſcernebam tamẽ à veritate rerum, quarum diſcendarum auidus eram: Nec quali vaſculo ſermonis, ſed quid mihi ſcientiæ comedendum apponeret, nominatus apud eos ille Fauſtus, intuebar. Fama enim de illo prælocuta mihi erat, quod eſſet honeſtarum omnium doctrinarum peritiſſimus, & apprimè diſciplinis liberalibus eruditus.

2. Et

2. Et quoniam multa philoſophorum legeram, memoriæque mandata retinebam, ex eis quædam comparabam illis Manichæorum longis fabulis: & mihi probabiliora iſta videbantur, quæ dixerunt illi; qui tantum potuerunt valere, vt poſſent æſtimare ſeculum, quanquā eius
Pſa. 137. dominum minimè inuenerint. Quoniā magnus es Domine, & humilia reſpicis, excelſa autem à longe cognoſcis: Nec propinquas niſi obtritis corde, nec inueniris à ſuperbis, nec ſi illi curioſa peritia numerent ſtellas & arenam, & dimetiantur ſidereas plagas, & inueſtigent vias aſtrorum. Mente enim ſua quærunt iſta, & ingenio quod tu dediſti eis: & multa inuenerunt, & prænunciauerunt ante multos annos defectus luminarum ſolis & lunæ, quo die, qua hora, quāta ex parte futuri eſſent, & non eos feſellit numerus; & ita factum eſt, vt prænunciauerūt: & ſcripſerūt regulas indagatas, & leguntur hodie; atque ex eis prænūciatur, quo anno, & quo mēſe anni, & quo die menſis, & qua hora diei, & quota parte luminis ſui, defectura ſit luna vel ſol; & ita fiet, vt prænunciatur.

3. Et mirantur hæc homines & ſtupēt, qui neſciunt ea; & exultant atque extolluntur, qui ſciunt; & per impiam ſuperbiam

biam recedentes & deficientes à lumine tuo, tanto ante solis defectum futurum præuident, & in præsentia suum non vident. Non enim religiosè quærunt, vnde habeant ingenium, quo ista quærunt. Et inuenientes quia tu fecisti eos, non ipsi se dant tibi, vt serues quod fecisti, & quales seipsi fecerant; occidunt se tibi, & trucidant exaltationes suas, sicut volatilia; & curiositates suas, sicut pisces maris, quibus perambulant secretas semitas abyssi; & luxurias suas, sicut pecora campi; vt tu Deus ignis edax, consumas mortuas curas eorum, recreans eos immortaliter. *Deut. 4.*

4. Sed non nouerunt viam, verbum tuum, per quod fecisti ea, quæ numerãt; *Ioan. 1.* & ipsos, qui numerant; & sensum, quo cernunt, quæ numerant; & mentem, de qua numerant, & sapientiæ tuæ non est numerus. Ipse autem vnigenitus, factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio; & numeratus est inter nos, & soluit tributum Cæsari. Non nouerunt hãc viam, qua descendant ad illum à se, & per eam ascendant ad eum. Non nouerunt hanc viam, & putant se excelsos esse cum sideribus & lucidos, & ecce ruerunt in terram, & obscuratum est insipiens cor eorum. Et multa vera de creatura dicũt, & veritatem creaturæ artificem non piè *Psa. 146.* *1. Cor. 1.* *Mat. 22.* *Rom. 1.*

quærunt, & ideo non inueniunt: Aut si
Rom. 1. inueniunt cognoscentes Deum, non sicut Deum honorant, aut gratias agunt; sed euanescunt in cogitationibus suis, & dicũt se esse sapientes, sibi tribuendo quæ tua sunt: ac per hoc student peruersissima cæcitate etiã tibi tribuere, quæ sua sunt, mendacia scilicet in te conferentes, qui veritas es; & immutantes gloriam incorrupti Dei, in similitudinẽ imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum; & conuertunt veritatem tuam in mendacium; & colunt, & seruiunt creaturæ potius, quam creatori.

5. Multa tamen ab eis, ex ipsa creatura, vera dicta retinebam; & occurrebat mihi ratio per numeros & ordinem temporum, & visibiles attestationes siderum; & conferebam cum dictis Manichæi, qui de his rebus multa scripsit, copiosissimè delirans; & non mihi occurrebat ratio, nec solstitiorum & æquinoctiorum, nec defectuum * luminarium, nec quicquid tale in libris secularis sapientiæ didiceram. Ibi autem credere iubebar, & ad illas rationes numeris & oculis meis exploratas non occurrebat, & longe diuersum erat.

* al. lunatium.

CAPVT

CAPVT IIII.

Sola Dei cognitio beat.

1. NVnquid Domine Deus veritatis, quiſquis nouit iſta, iam placet tibi? Infelix enim homo, qui ſcit illa omnia, te autem neſcit: Beatus autem qui te ſcit, etiam ſi illa neſciat. Qui verò & te & illa nouit, non propter illa beatior, ſed propter te ſolum beatus eſt; ſi cognoſcẽs te, ſicut Deum glorificet, & gratias agat, & non euaneſcat in cogitationibus ſuis. *Rom. 1.*

2. Sicut enim melior eſt, qui nouit poſſidere arborem, & de vſu eius tibi gratias agit, quamuis neſciat vel quot cubitis alta ſit, vel quanta latitudine diffuſa; quàm ille, qui eam metitur, & omnes ramos eius numerat; & neque poſſidet, eam, neque creatorem eius nouit aut diligit: Sic fidelis homo, cuius totus mundus diuitiarum eſt, & quaſi nihil habens omnia *2. Cor. 6.* poſſidet inhærendo tibi, cui ſeruiũt omnia, quamuis nec ſaltem ſeptentrionem *Iob. 28.* gyros nouerit; dubitare ſtultum eſt, quin vtique melior ſit, quàm menſor cœli, & numerator ſyderum, & penſor elementorum, & negligens tui, qui omnia in menſura & numero & pondere diſpo- *Sap. 11.* ſuiſti.

CAPVT

CAPVT V.

Temeritas Fausti, docentis quod nesciebat.

1. SED tamen quis quærebat Manichæum nescio quem etiam ista scribere, sine quorum peritia pietas disci poterat? Dixisti enim homini: Ecce pietas est sapientia, quam ille ignorare posset, etiã si ista perfectè nosset: Ista verò quia non nouerat, impudẽtissimè audens docere, prorsus illam nosse non posset. Vanitas est enim mundana ista etiam nota profiteri, pietas autem tibi cõfiteri. Vnde ille deuius ad hoc, ista multum locutus est; vt conuictus ab eis, qui ista verè didicissent, quis esset eius sensus in cæteris, quæ abditiora sunt, manifestè cognosceretur. Non enim parui existimari se voluit, sed spiritum sanctum consolatorem & ditatorem fidelium tuorum, autoritate plenaria personaliter in se esse persuadere conatus est.

Iob 28.

2. Itaque cum de cœlo ac stellis, & de solis ac lunæ motibus falsa dixisse deprehenderetur, quamuis ad doctrinam religionis ista non pertineant; tamen ausus eius sacrilegos fuisse satis emineret, cũ ea non solũ ignorata, sed etiam falsata, tam

vesana

vesana superbiæ vanitate diceret, vt ea tanquam diuinæ personæ tribuere sibi niteretur. Cùm enim audio Christianum aliquem fratrem, illum aut illum ista nescientem, & aliud pro alio sentientẽ, patienter intueor opinantem hominẽ; nec illi obesse video, cùm de te Domine creator omnium non credat indigna, si fortè situs & habitus creaturę corporalis ignoret. Obest autem, si hoc ad ipsam doctrinæ pietatis formam pertinere arbitretur; & pertinacius affirmare audeat, quod ignorat.

3. Sed etiam talis infirmitas in fidei cunabulis à charitate matre sustinetur, donec assurgat nouus homo in virũ perfectum, & circumferri non possit omni vẽto doctrinæ. In illo autem qui doctor, qui autor, qui dux & princeps eorũ, quibus illa suaderet, ita fieri ausus est, vt qui eum sequerentur, non quemlibet hominem, sed spiritum sanctum tuum se sequi arbitrarentur. Quis tantam dementiam, sicubi falsa dixisse conuinceretur, non detestandam longeque abjiciendam esse iudicaret? Sed tamen liquidò nondum compereram, vtrum etiam secundum eius verba, vicissitudines longiorũ & breuiorum dierum atque noctium, & ipsius noctis & diei, & deliquia luminum, & si *Ephes. 4.*

quid eiusmodi in aliis libris legerā, posset exponi; vt si fortè posset, incertū quidem mihi fieret, vtrum ita se res haberet, an non ita: sed ad fidem meam illius autoritatem, propter creditā sanctitatem, proponerem.

CAPVT VI.

Faustus natura, non arte facundus.

1. ET per annos fermè ipsos nouem, quibus eos animo vagabūdus audiui, nimis extento desiderio, venturum expectabam istum Faustum. Cæteri enim eorum, in quos fortè incurrissem, qui talium rerum quæstionibus à me objectis deficiebant, illum mihi promittebant; cuius aduentu collatoque colloquio, facillimè mihi hæc, & si qua fortè majora quærerem, enodatissimè expedirentur. Ergo vbi venit, expertus sum hominem gratum & iocundum verbis; & ea ipsa quæ illi solent dicere, multo suauius garrientem. Sed quid ad meam sitim, preciosorum poculorum decentissimus ministrator? Iam rebus talibus satiatę erant aures meæ; nec ideo mihi meliora videbantur, quia melius dicebantur: nec ideo vera, quia diserta: nec ideo sapiēs anima, quia vultus congruus & decorum eloquium

quium. Illi autem, qui eum mihi promittebant, non boni rerum existimatores erant; & ideo illis videbatur prudens & sapiens, quia delectabat eos loquens.

2. Sensi autem aliud genus hominum, etiam veritatem habere suspectam; & ei nolle acquiescere, si compto atque vberi sermone promeretur. Me autem iam docueras Deus meus, miris & occultis modis; & propterea credo, quòd tu me docueris, quoniã verum est; nec quisquam præter te alius est doctor veri, vbicũque & vndecunque claruerit. Iam ergo abs te didiceram, nec eo debere videri aliquid verum dici, quia eloquenter dicitur: nec eo falsum, quia incompositè sonãt signa labiorum. Rursum, nec ideo verum, quia impolitè enunciatur: nec ideo falsum, quia splendidus sermo est; sed perinde esse sapientiam & stultitiam, sicut sunt cibi vtiles & inutiles: verbis autem ornatis & inornatis, sicut vasis vrbanis & rusticanis, vtrosque cibos posse ministrari. Igitur auiditas mea, qua illum tanto tempore expectaueram hominem, delectabatur quidem motu affectuque disputantis, & verbis congruentibus, atque ad vestiendas sententias facilè occurrentibus.

3 Delectabar autem, & cum multis, vel etiam præ multis laudabam ac efferebam;

rebam; sed molestè habebam, quod in cœtu audientium non sinerer illi ingerere, & partiri cum eo curas quæstionum mearum, conferendo familiariter, & accipiendo ac reddendo sermonem. Quod vbi potui, & aures eius cum familiaribus meis eo quoque tempore occupare cœpi, quo non dedeceret alternis disserere, & protuli quædam, quæ me mouebant; expertus sum prius hominem expertem liberalium disciplinarum, nisi grammaticæ, atque ipsius vsitato modo. Et quia legeret aliquas Tullianas orationes, & paucissimos Senecæ libros, & nonnulla poëtarum, & suæ sectæ, si qua volumina Latinè atque compositè cõscripta erãt. Et quia aderat quotidiana sermocinandi exercitatio, inde suppetebat eloquiũ; quod fiebat acceptius, magisque seductorium moderamine ingenii, & quodã lepore naturali. Itáne est, vt recolo domine Deus meus, arbiter conscientiæ meæ? Coram te cor meum, & recordatio mea, qui me tunc agebas abdito secreto prouidẽtiæ tuæ, & inhonestos errores meos iam conuertebas ante faciem meam, vt viderem, & odissem.

CAPVT

CAPVT VII.

Alienatur à secta Manichæorum.

1. NAM posteaquam ille mihi imperitus earum artium; quibus eum excellere putaueram, satis apparuit, desperare cœpi posse eum mihi illa, quæ me mouebãt, aperire atque dissoluere, quorum quidem ignarus posset veritatem tenere pietatis, sed si Manichæus non esset. Libri quippe eorum pleni sunt longissimis fabulis, de cœlo & syderibus, & sole & luna: quæ mihi eum, quod vtique cupiebam, collatis numerorum rationibus, quos alibi ego legeram, vtrũ potius ita essent, vt Manichæi libris continebãtur: an certè vel par etiam inde ratio redderetur, subtiliter explicare posse iã non arbitrabar. Quæ tamen vbi considerãda & discutienda protuli, modestè sanè ille, nec ausus est subire ipsam sarcinam. Nouerat enim se ista non nosse, nec eum puduit confiteri. Non erat de talibus, quales multos loquaces passus eram, conantes ea me docere, & dicentes nihil. Iste verò cor habebat, & si non rectum ad te, nec tamen nimis incautum ad seipsum. Non vsquequaque imperitus erat imperitiæ suæ, & noluit se temere disputando

tando in ea coartari, vnde nec exitus esset vllus, nec facilis esset reditus. Et iam hinc mihi amplius placuit. Pulchrior est enim temperantia confitentis animi, quam illa, quæ nosse cupiebam: & cum in omnibus difficilioribus & subtilioribus quæstionibus talem inueniebam.

2. Refracto itaque studio, quod intẽderam in Manichæi literas, magisque desperans de cæteris eorum doctoribus, quando in multis, quæ me mouebant, ita ille nominatus apparuit: cœpi cum eo pro studio eius agere vitam, quo ipse flagrabat, in eas literas, quas tunc iam rhethor Carthagini, adolescentes docebam; & legere cum eo, siue quæ ille audita desideraret, siue quæ ipse tali ingenio apta existimarem. Cæterum omnis conatus meus, quo proficere in illa secta statueram, illo homine cognito prorsus intercidit: non vt ab eis omnino separarer, sed quasi melius quicquam non inueniens eo, quo iam quoquo modo irrueram: contentus interim esse decreueram, nisi aliquid fortè, quod magis eligendum esset, eluceret.

3. Ita ille Faustus, qui multis laqueus mortis extitit, meum laqueum quo captus eram, relaxare iam cœperat, nec volens nec sciens. Manus enim tuæ Deus meus

meus in abdito prouidentiæ tuæ, non deſerebant animam meam; & de ſanguine cordis matris meæ, per lachrymas eius diebus ac noctibus, pro me ſacrificatur tibi; & egiſti mecum miris & occultis modis. Tu illud egiſti Deus meus. Nam à domino greſſus hominis dirigentur, & viam eius volet. Aut quæ procuratio ſalutis, præter manum tuam, reficientem quæ feciſti? Pſal. 36.

CAPVT VIII.

Proficiſcitur Romam, contra matris voluntatem.

1. EGISTI ergo mecum, vt mihi perſuaderetur Romã pergere; & potius ibi docere, quod docebam Carthagini. Et hoc vnde mihi perſuaſum eſt, nõ prætoribo confiteri tibi; quoniam & in his altiſſimi tui receſſus, & præſentiſſima in nos miſericordia tua cogitanda & prædicanda eſt. Non ideo Romam pergere volui, quòd majores quæſtus, majorque mihi dignitas ab amicis, qui hoc perſuadebant, promittebatur, quãquam & iſta ducebant animum tunc meum: ſed illa erat tũc cauſa maxima & penè ſola, quòd audiebam quietius ibi ſtudere adoleſcẽtes, & ordinatiore diſciplinæ coërtione

ſedari; ne in eius ſcholam, quo magiſtro non vtuntur, paſſim & proterue irruant; nec eos admitti omnino, niſi ille permiſerit.

2. Contrà; apud Carthaginem fœda eſt & intemperans licentia ſcholaſticorum. Irrumpunt impudẽter, & prope furioſa fronte perturbant ordinem, quem quiſque diſcipulis ad proficiendum inſtituerit. Multa iniurioſa faciunt mira hebetudine, & puniẽda legibus, niſi conſuetudo patrona ſit; hoc miſeriores eos oſtendens, quo iam quaſi liceat faciunt, quod per tuam æternam legem nunquã licebit: & impunè ſe facere arbitrantur, cum ipſa cæcitate faciendi puniantur: & incomparabiliter patiantur pejora, quã faciũt. Ergo quos mores, cùm ſtuderem, meos eſſe nolui, eos cùm docerem cogebar perpeti alienos; & ideo placebat ire, vbi talia non fieri omnes, qui nouerant,
Pſa. 141. indicabant. Verùm autem, tu ſpes mea & portio mea in terra viuentium, ad mũtandum terrarum locum pro ſalute animæ meæ, & Carthagini ſtimulos, quibus inde auellerer, admouebas: & Romę illecebras, quibus attraherer, proponebas mihi per homines, qui diligebant vitam mortuam, hinc inſana facientes, inde vana pollicentes; & ad corrigendos greſſus

meos,

meos, vtebaris occultè & illorum & mea peruersitate. Nam & qui perturbabant ocium meum, fœda rabie cæci erant: & qui inuitabant ad aliud, terrã sapiebant. Ego autem, qui detestabar hic veram miseriam, illic falsam felicitatem appetebam.

3. Sed quare hinc abirem & illuc irem, tu sciebas Deus; nec indicabas mihi, nec matri, quæ me profectum atrociter plãxit, & vsque ad mare secuta est. Sed fefelli eam, violenter me tenentem, vt aut reuocaret, aut mecum pergeret: & finxi me amicum nolle deserere, donec vento facto nauigaret. Et mentitus sum matri, & illi matri, & euasi. Quia & hoc tu dimisisti mihi misericorditer, seruans me ab aquis maris, plenum execrandis sordibus, vsque ad aquam gratiæ tuæ, qua me abluto, siccarentur flumina maternorum oculorum, quibus pro me quotidie tibi rigabat terram sub vultu suo: Et tamen recusanti sine me redire, vix persuasi; vt in loco, qui proximus nostræ naui erat memoria beati Cypriani, maneret ea nocte, Sed ea nocte clanculo ego profectus sum, illa autem remansit orando & flendo. Et quid à te petebat Deus meus tãtis lachrymis, nisi vt nauigare me non sineres? Sed tu altè consulens, & exaudiens

cardinem desiderii eius, nō curasti, quod tunc petebat, vt in me faceres, quod semper petebat.

4. Flauit ventus, & impleuit vela nostra, & littus subtraxit aspectibus nostris. In quo mane illa insaniebat dolore, & querelis ac gemitu implebat aures tuas contemnentes ista: cùm & me cupiditatibus meis raperes ad finiendas ipsas cupiditates: & illius carnale desiderium, iusto dolorum flagello vapularet. Amabat enim secum præsentiam meā more matrū, sed multis multo amplius: & nesciebat, quid tu illi gaudiorum facturus esses de absentia mea. Nesciebat, ideo flebat & eiulabat, atque illis cruciatibus arguebatur rea reliquiarum Euæ, cum gemitu quærens, quod cum gemitu pepererat. Et tamē post accusationem fallaciarum & crudelitatis meæ, conuersa rursus ad deprecandum te pro me, abiit ad solita, & ego Romam.

CAPVT. IX.

Febri correptus, periculosè laborat.

1. ET ecce, excipior ibi flagello ægritudinis corporalis, & ibam iam ad inferos, portans omnia mala, quæ commiseram & in te, & in me, & in alios multa

&

& grauia, super originalis peccati vinculum, quo omnes in Adam morimur. Non enim quicquam mihi donaueras in Christo: nec soluerat ille in cruce sua inimicitias, quas tecum contraxeram peccatis meis. Quomodo enim eas solueret in cruce phantasmatis, quod de illo credideram? Quàm ergo falsa mihi videbatur mors carnis eius, tam vera erat animæ meæ: & quàm vera erat mors carnis eius, tam falsa vita animæ meæ, quæ id non credebat. Et ingrauescentibus febribus, iam ibam, & peribam. Quò enim irem, si tunc hinc abirem, nisi in ignem atque tormenta digna factis meis, in veritate ordinis tui? Et illa hoc nesciebat, & tamen pro me orabat absens. Tu autẽ vbique præsens, vbi erat, exaudiebas eã: & vbi eram, miserebaris mei, vt recuperarem salutem corporis mei, adhuc insanus corde sacrilego. Neque enim desiderabam in illo tanto periculo baptismum tuum: & melior eram puer, quãdo illum de materna pietate flagitaui, sicut iã recordatus atque confessus sum.

1.Cor. 15.

Ephes. 2.

2. Sed in dedecus meum creueram, & consilia medicinæ tuæ demens irridebam, qui me non siuisti talem bis mori. Quo vulnere si feriretur cor matris; nunquam sanaretur. Nõ enim satis eloquor,

quid erga me habebat animi: & quantum maiore solicitudine me parturiebat spiritu, quam carne pepererat. Non itaque video, quomodo sanaretur, si mea talis illa mors transuerberasset viscera dilectionis eius. Et vbi essent tantæ preces, & tam crebræ sine intermissione? nusquam, nisi ad te. An verò tu Deus mi-
Psal. 50. sericordiarum, sperneres cor contritum & humiliatum viduæ castæ ac sobriæ frequentantis eleemosinas, obsequentis atque seruientis sanctis tuis, nullum diem prætermittentis oblationem ad altare tuum: bis in die, mane & vespere, ad ecclesiam tuam sine vlla intermissione venientis, non ad vanas fabulas & aniles loquacitates, sed vt te audiret in tuis sermonibus, & tu illam in suis orationibus?

3. Huius ne tu lachrymas, quibus non à te aurum & argentum petebat, nec aliquod mutabile aut volubile bonum, sed salutem animæ filii sui: Tu, cuius munere talis erat, contemneres & repelleres ab auxilio tuo? Nequaquam Domine. Imò verò aderas, & exaudiebas, & faciebas ordine, quo prædestinaueras esse faciendum. Absit, vt tu falleres eam in illis visionibus & responsis tuis quæ iam commemoraui,

&

& quæ non commemoraui, quæ illa fideli pectore tenebat; & semper orans, tanquam chirographa tua ingerebat tibi. Dignaris enim, quoniam in seculum misericordia tua, eis quibus omnia debita dimittis, etiam promissionibus tuis debitor fieri.

CAPVT X.

Errores ante susceptam euangelii doctrinam.

1. RECreasti ergo me ab illa ægritudine, & saluum fecisti filium ancillæ tuæ; tunc interim corpore, vt esset, cui salutem meliorem atque certiorem dares. Et iungebar etiam tunc Romæ falsis illis atque fallentibus sanctis. Non enim tantum auditoribus eorum, quorum è numero erat etiã is, in cuius domo ægrotaueram, & conualueram; sed eis etiam, quos electos vocant. Adhuc enim mihi videbatur non esse nos, qui peccamus, sed nescio quam aliam in nobis peccare naturam; & delectabat superbiã meam, extra culpam esse: Et cum aliquid mali fecissem, non confiteri me fecisse, vt sanares animam meam, quoniã peccabam tibi; sed excusare eam amabam, & accusare nescio quid aliud, quod mecũ esset,

&

& ego non essem. Verum autem totum ego eram, & aduersum me impietas mea me diuiserat: & id erat peccatum insanabilius, quo me peccatorem non esse arbitrabar: & execrabilis iniquitas, te Deus omnipotens, te à me ad perniciem meã, quam me à te ad salutem malle superari.

2. Nondum ergo posueras custodiam ori meo, & ostium * continentiæ circum labia mea; vt non declinaret cor meum in verba maligna, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operãtibus iniquitatem; & ideo adhuc combinabar cum electis eorum. Sed tamen iam desperans, in ea falsa doctrina me posse proficere; eaque ipsa, quibus si nihil melius reperirem, contentus esse decreueram, iam remissius negligentiusque retinebam. Etenim suborta est etiam mihi cogitatio; prudẽtiores cæteris fuisse illos philosophos, quos Academicos appellant, quod de omnibus dubitandum esse censuerant, nec aliquid veri ab homine deprehendi posse decreuerant. Ita enim & mihi liquido sensisse videbantur, vt vulgo habentur, etiam illorum intentionem nondum intelligenti.

* al. circunstantiæ.

3. Nec dissimulaui eundem hospitem meum reprimere à nimia fiducia, quam sensi eum habere de rebus fabulosis, qui-

bus Manichæi libri pleni sunt. Amicitia tamen eorum familiarius vtebar, quàm cæterorum hominum, qui in illa hæresi non fuissent. Nec eam defendebam pristina animositate; sed tamen familiaritas eorum, (plures enim eos Roma * occultat) pigrius me faciebat aliud quærere; præsertim desperantem in ecclesia tua Domine cœli & terræ, creator omnium visibilium & inuisibilium, posse inueniri verum, vnde me illi auerterat. Multúmque mihi turpe videbatur, credere te figuram habere humanæ carnis, & membrorum nostrorum lineamentis corporalibus terminari. Et quoniam cum de Deo meo cogitare vellem, cogitare nisi moles corporum non noueram: (Neque enim videbatur mihi esse quicquã, quod tale non esset) ea maxima & prope sola causa erat ineuitabilis erroris mei.

al occultabat.

4. Hinc enim & mali substantiã quandam credebam esse talem, & habere suã molem tetrã & deformem siue crassam, quam terram dicebant; siue tenuem atque subtilem, sicuti est aëris corpus, quã malignam mentem per illam * terram repentem imaginantur. Et quia Deum bonum, nullam malam naturam creasse, qualiscúque pietas me credere cogebat; cõstituebam ex aduerso sibi duas moles,

al. tetrã repente.

tando in ea coartari, vnde nec exitus esset vllus, nec facilis esset reditus. Et iam hinc mihi amplius placuit. Pulchrior est enim temperantia confitentis animi, quàm illa, quæ nosse cupiebam: & eum in omnibus difficilioribus & subtilioribus quæstionibus talem inueniebam.

2. Refracto itaque studio, quod intêderam in Manichæi literas, magisque desperans de cæteris eorum doctoribus, quando in multis, quæ me mouebant, ita ille nominatus apparuit: cœpi cum eo pro studio eius agere vitam, quo ipse flagrabat, in eas literas, quas tunc iam rhethor Carthagini, adolescentes docebam; & legere cum eo, siue quæ ille audita desideraret, siue quæ ipse tali ingenio apta existimarem. Cæterum omnis conatus meus, quo proficere in illa secta statueram, illo homine cognito prorsus intercidit: non vt ab eis omnino separarer, sed quasi melius quicquam non inueniens eo, quo iam quoquo modo irrueram: contentus interim esse decreueram, nisi aliquid fortè, quod magis eligendum esset, eluceret.

3. Ita ille Faustus, qui multis laqueus mortis extitit, meum laqueum quo captus eram, relaxare iam cœperat, nec volens nec sciens. Manus enim tuæ Deus

meus

meus in abdito prouidentiæ tuæ, non deſerebant animam meam; & de ſanguine cordis matris meæ, per lachrymas eius diebus ac noctibus, pro me ſacrificatur tibi; & egiſti mecum miris & occultis modis. Tu illud egiſti Deus meus. Nam à domino greſſus hominis dirigentur, & viam eius volet. Aut quæ procuratio ſalutis, præter manum tuam, reficientem quæ feciſti? Pſal. 36.

CAPVT VIII.

Proficiſcitur Romam, contra matris voluntatem.

1. EGISTI ergo mecum, vt mihi perſuaderetur Romã pergere; & potius ibi docere, quod docebam Carthagini. Et hoc vnde mihi perſuaſum eſt, nõ præteribo confiteri tibi; quoniam & in his altiſſimi tui receſſus, & præſentiſſima in nos miſericordia tua cogitanda & prædicanda eſt. Non ideo Romam pergere volui, quòd majores quæſtus, majorque mihi dignitas ab amicis, qui hoc perſuadebant, promittebatur, quãquam & iſta ducebant animum tunc meum: ſed illa erat tũc cauſa maxima & penè ſola, quôd audiebam quietius ibi ſtudere adoleſcẽtes, & ordinatiore diſciplinæ coërtione

ſedari; ne in eius ſcholam, quo magiſtro non vtuntur, paſſim & proterue irruant; nec eos admitti omnino, niſi ille permiſerit.

2. Contrà, apud Carthaginem fœda eſt & intemperans licentia ſcholaſticorum. Irrumpunt impudẽter, & prope furioſa fronte perturbant ordinem, quem quiſque diſcipulis ad proficiendum inſtituerit. Multa iniurioſa faciunt mira hebetudine, & puniẽda legibus, niſi conſuetudo patrona ſit; hoc miſeriores eos oſtendens, quo iam quaſi liceat faciunt, quod per tuam æternam legem nunquã licebit: & impunè ſe facere arbitrantur, cum ipſa cæcitate faciendi puniantur: & incomparabiliter patiantur pejora, quã faciũt. Ergo quos mores, cùm ſtuderem, meos eſſe nolui, eos cùm docerem cogebar perpeti alienos; & ideo placebat ire, vbi talia non fieri omnes, qui nouerant,
Pſa.141. indicabant. Verùm autem, tu ſpes mea & portio mea in terra viuentium, ad mutandum terrarum locum pro ſalute animæ meæ, & Carthagini ſtimulos, quibus inde auellerer, admouebas: & Romę illecebras, quibus attraherer, proponebas mihi per homines, qui diligebant vitam mortuam, hinc inſana facientes, inde vana pollicentes; & ad corrigendos greſſus meos,

meos, vtebaris occultè & illorum & mea peruersitate. Nam & qui perturbabant ocium meum, fœda rabie cæci erant: & qui inuitabant ad aliud, terrã sapiebant. Ego autem, qui detestabar hic veram miseriam, illic falsam felicitatem appetebam.

3. Sed quare hinc abirem & illuc irem, tu sciebas Deus; nec indicabas mihi, nec matri, quæ me profectum atrociter plãxit, & vsque ad mare secuta est. Sed fefelli eam, violenter me tenentem, vt aut reuocaret, aut mecum pergeret: & finxi me amicum nolle deserere, donec vento facto nauigaret. Et mentitus sum matri, & illi matri, & euasi. Quia & hoc tu dimisisti mihi misericorditer, seruans me ab aquis maris, plenum execrandis sordibus, vsque ad aquam gratiæ tuæ, qua me abluto, siccarentur flumina maternorum oculorum, quibus pro me quotidie tibi rigabat terram sub vultu suo: Et tamen recusanti sine me redire, vix persuasi, vt in loco, qui proximus nostræ naui erat memoria beati Cypriani, maneret ea nocte. Sed ea nocte clanculo ego profectus sum, illa autem remansit orando & flendo. Et quid a te petebat Deus meus tãtis lachrymis, nisi vt nauigare me non sineres? Sed tu altè consulens, & exaudiens

cardinem desiderii eius, nō curasti, quod tunc petebat, vt in me faceres, quod semper petebat.

4. Flauit ventus, & impleuit vela nostra, & littus subtraxit aspectibus nostris. In quo mane illa insaniebat dolore, & querelis ac gemitu implebat aures tuas contemnentes ista: cùm & me cupiditatibus meis raperes ad finiendas ipsas cupiditates: & illius carnale desiderium, iusto dolorum flagello vapularet. Amabat enim secum præsentiam meā more matrū, sed multis multo amplius: & nesciebat, quid tu illi gaudiorum facturus esses de absentia mea. Nesciebat, ideo flebat & eiulabat, atque illis cruciatibus arguebatur rea reliquiarum Euæ, cum gemitu quærens, quod cum gemitu pepererat. Et tamē post accusationem fallaciarum & crudelitatis meæ, conuersa rursus ad deprecandum te pro me, abiit ad solita, & ego Romam.

CAPVT. IX.

Febri correptus, periculosè laborat.

1. ET ecce, excipior ibi flagello ægritudinis corporalis, & ibam iam ad inferos, portans omnia mala, quæ commiseram & in te, & in me, & in alios multa

&

& grauia, super originalis peccati vinculum, quo omnes in Adam morimur. Non enim quicquam mihi donaueras in Christo: nec soluerat ille in cruce sua inimicitias, quas tecum contraxeram peccatis meis. Quomodo enim eas solueret in cruce phantasmatis, quod de illo credideram? Quàm ergo falsa mihi videbatur mors carnis eius, tam vera erat animæ meæ: & quàm vera erat mors carnis eius, tam falsa vita animæ meæ, quæ id non credebat. Et ingrauescentibus febribus, iam ibam, & peribam. Quò enim irem, si tunc hinc abirem, nisi in ignem atque tormenta digna factis meis, in veritate ordinis tui? Et illa hoc nesciebat, & tamen pro me orabat absens. Tu autẽ vbique præsens, vbi erat, exaudiebas eã: & vbi eram, miserebaris mei, vt recuperarem salutem corporis mei, adhuc insanus corde sacrilego. Neque enim desiderabam in illo tanto periculo baptismum tuum: & melior eram puer, quãdo illum de materna pietate flagitaui, sicut iã recordatus atque confessus sum.

1. Cor. 15.

Ephes. 2.

2. Sed in dedecus meum creueram, & consilia medicinæ tuæ demens irridebam, qui me non siuisti talem bis mori. Quo vulnere si feriretur cor matris, nunquam sanaretur. Nõ enim satis eloquor,

quid erga me habebat animi: & quantum maiore ſolicitudine me parturiebat ſpiritu, quam carne pepererat. Non itaque video, quomodo ſanaretur, ſi mea talis illa mors tranſuerberaſſet viſcera dilectionis eius. Et vbi eſſent tantæ preces, & tam crebræ ſine intermiſſione? nuſquam, niſi ad te. An verò tu Deus miſericordiarum, ſperneres cor contritum & humiliatum viduæ caſtæ ac ſobriæ frequentantis eleemoſinas, obſequentis atque ſeruientis ſanctis tuis, nullum diem prætermittentis oblationem ad altare tuum: bis in die, mane & veſpere, ad eccleſiam tuam ſine vlla intermiſſione venientis, non ad vanas fabulas & aniles loquacitates, ſed vt te audiret in tuis ſermonibus, & tu illam in ſuis orationibus?

Pſal. 50.

3. Huius ne tu lachrymas, quibus non à te aurum & argentum petebat, nec aliquod mutabile aut volubile bonum, ſed ſalutem animæ filii ſui: Tu, cuius munere talis erat, contemneres & repelleres ab auxilio tuo? Nequaquam Domine. Imò verò aderas, & exaudiebas, & faciebas ordine, quo prædeſtinaueras eſſe faciendum. Abſit, vt tu falleres eam in illis viſionibus & reſponſis tuis quæ iam commemoraui,

&

& quæ non commemoraui, quæ illa fideli pectore tenebat; & ſemper orans, tanquam chirographa tua ingerebat tibi. Dignaris enim, quoniam in ſeculum miſericordia tua, eis quibus omnia debita dimittis, etiam promiſſionibus tuis debitor fieri.

CAPVT X.

Errores ante ſuſceptam euangelii doctrinam.

1. RExreaſti ergo me ab illa ęgritudine, & ſaluum feciſti filium ancillę tuæ; tunc interim corpore, vt eſſet, cui ſalutem meliorem atque certiorem dares. Et iungebar etiam tunc Romæ falſis illis atque fallentibus ſanctis. Non enim tantum auditoribus eorum, quorum è numero erat etiã is, in cuius domo ægrotaueram, & conualueram; ſed eis etiam, quos electos vocant. Adhuc enim mihi videbatur non eſſe nos, qui peccamus, ſed neſcio quam aliam in nobis peccare naturam; & delectabat ſuperbiã meam, extra culpam eſſe: Et cum aliquid mali feciſſem, non confiteri me feciſſe, vt ſanares animam meam, quoniã peccabam tibi; ſed excuſare eam amabam, & accuſare neſcio quid aliud, quod mecũ eſſet,

&

bus Manichæi libri pleni ſunt. Amicitia tamen eorum familiarius vtebar, quàm cæterorum hominum, qui in illa hæreſi non fuiſſent. Nec eam defendebam priſtina animoſitate; ſed tamen familiaritas eorum, (plures enim eos Roma* occultat) pigrius me faciebat aliud quærere; præſertim deſperantem in eccleſia tua Domine cœli & terræ, creator omnium viſibilium & inuiſibilium, poſſe inueniri verum, vnde me illi auerterãt. Multumque mihi turpe videbatur, credere te figuram habere humanæ carnis, & membrorum noſtrorum lineamentis corporalibus terminari. Et quoniam cum de Deo meo cogitare vellem, cogitare niſi moles corporum non noueram: (Neque enim videbatur mihi eſſe quicquã, quod tale non eſſet) ea maxima & prope ſola cauſa erat ineuitabilis erroris mei.

al occultabat.

4. Hinc enim & mali ſubſtantiã quandam credebam eſſe talem, & habere ſuã molem tetrã & deformem ſiue craſſam, quam terram dicebant; ſiue tenuem atque ſubtilem, ſicuti eſt aëris corpus, quã malignam mentem per illam* terram repentem imaginantur. Et quia Deum bonum, nullam malam naturam creaſſe, qualiſcúque pietas me credere cogebat; cõſtituebam ex aduerſo ſibi duas moles,

al. tetrã repente.

vtram-

vtramque infinitã, sed malam angustius, bonam grandius; & ex hoc initio pestilentioso, me cætera sacrilegia sequebantur. Cum enim conaretur animus meus recurrere in catholicam fidem, repercutiebar; quia nõ erat catholica fides, quam esse arbitrabar. Et magis pius mihi videbar, si te Deus meus, cui confitentur ex me miserationes tuæ, vel ex cæteris partibus infinitum crederem; quamuis ex vna, qua tibi moles mali opponebatur, cogerer finitum fateri, quam si ex omnibus partibus in corporis humani forma te opinarer finiri.

5. Et melius mihi videbar credere nullum malũ te creasse, quod mihi metienti, non solum aliqua substãtia, sed etiam corporea videbatur; quia & mentem cogitare non noueram, nisi eam subtile corpus esse, quod tamen per loci spacia diffunderetur, quam credere abs te esse, qualem putabam naturam mali: Ipsumque saluatorem nostrum vnigenitum tuum, tãquam de massa lucidissima molis tuæ porrectum ad nostrã salutem ita putabam, vt aliud de illo non crederem, nisi quod possem vanitate imaginari. Talem itaque naturam nasci non posse de Maria virgine arbitrabar, nisi carni concerneretur. Concerni autem & non in-

quinari

quinari non videbam, quod mihi tale figurabam. Metuebam itaque credere in carne natũ, ne credere cogerer ex carne inquinatum. Nunc ſpirituales tui, blande & amanter ridebunt me, ſi has confeſſiones meas legerint: Sed tamen talis eram.

CAPVT XI.

Qualiter Auguſtinus contulerit cum catholicis.

1. DEinde, quæ illi in ſcripturis tuis reprehenderát, defendi poſſe non exiſtimabam: ſed aliquando ſanè cupiebam, cum aliquo illorum librorum doctiſſimo, conferre ſingula; & experiri, quid inde ſentiret. Iam enim Helpidij cuiuſdam, aduerſus eoſdem Manichæos coram loquentis & diſſerẽtis ſermones, etiã apud Carthaginem mouere me cœperant, cum talia de ſcripturis proferret, quibus reſiſti non facilè poſſet, & imbecilla mihi reſponſio videbatur iſtorum.

2. Quam quidem non facile palam promebant, ſed nobis ſecretius, cum dicerent ſcripturas noui teſtamenti falſatas fuiſſe à neſcio quibus, qui Iudæorum legem inſerere chriſtianæ fidei voluerũt, atque ipſi incorrupta exemplaria nulla

pro-

proferrent. Sed me maxime captum & offocatum, quodammodo deprimebant corporalia cogitantem moles illæ, sub quibus, anhelans in auram tuæ veritatis liquidam & simplicem respirare non poteram.

CAPVT XII.

Fraus discipulorum Romæ in præceptores.

SEDVLO ergo agere cœperā, propter quod veneram, vt docerem Romæ artem rhetoricā; & prius domi congregare aliquos, quibus & per quos innotescere cœperam; & ecce cognosco alia Romæ fieri, quæ non patiebar in Africa. Nam reuera illas euersiones, à perditis adolescentibus ibi non fieri, manifestatum est mihi. Sed subito inquiunt, ne mercedem magistro reddant, conspirant multi adolescentes, & transferunt se ad alium desertores fidei, & quibus præ pecuniæ charitate iustitia vilis est. Ode-
Psal. 138 rat etiam istos cor meum, quamuis non perfecto odio. Quod enim ab eis passurus eram, magis oderam fortasse, quam eo quod cuilibet illicita faciebant.

2. Certè tamē turpes sunt tales, & fornicantur abs te, amādo volatica ludibria

tem-

temporum & lucrum luteum, quod cum apprehēditur, manum inquinat; & amplectendo mundum fugientem, cōtemnendo te manentem & reuocantem, & ignoscentem redeunti ad te meretrici animæ humanæ. Et nunc tales odi prauos & distortos, quamuis eos corrigendos diligam: vt pecuniæ doctrinam ipsam, quam discunt, præferant, ei verò te Deū veritatem & vbertatem certi boni. & pacem castissimam. Sed tunc eos magis pati nolebam malos propter me, quàm fieri bonos propter te volebam.

CAPVT XIII.

Docturus rhetoricā it Mediolanum, atque ab Ambrosio suscipitur.

ITAQVE, posteaquam missum est à Mediolano Romam ad præfectum vrbis, vt illi ciuitati rhetoricæ magister prouideretur, impertita etiam euectione publica, ego ipse ambiui per eosdem ipsos Manichæis vanitatibus ebrios, quibus vt carerem, ibam. Sed vtrique nesciebamus, vt dictione proposita me probatam præfectus tunc Symmachus mitteret. Et veni Mediolanum ad Ambrosium Episcopum, in optimis notum orbi terræ, pium cultorem tuum; cuius tūc elo-

Psal 4. qui ſtrenuè miniſtrabant adipem frumenti tui, & lætitiam olei, & ſobriam vini ebrietatem populo tuo. Ad eũ autem ducebar abs te neſciens, vt per eum ad te ſciens ducerer. Suſcepit me paternè ille homo Dei, & peregrinationem meam ſatis epiſcopaliter dilexit.

2. Et eum amare cœpi, primo quidem non tanquam doctorem veri, quod in Eccleſia tua prorſus deſperabam, ſed tanquã hominẽ benignũ in me. Et ſtudiosè audiebam diſputantem in populo, non intentione qua debui, ſed quaſi explorãs eius facundiam; vtrum conueniret famæ ſuæ; an maior minórve proflueret, quàm prædicabatur; & verbis eius ſuſpendebar intentus. Rerum autem incurioſus & contemptor aſtabam, & delectabar ſuauitate ſermonis; quanquam eruditioris, minus tamen hilareſcentis atque mulcentis, quàm Fauſti erat, quod attinet ad dicendi modum. Cæterum rerum ipſarum nulla comparatio. Nam ille per Manichæas fallacias aberrabat, iſte autem ſaluberrimè docebat ſalutem. Sed
Pſal. 118 longè eſt à peccatoribus ſalus, qualis ego tunc aderam: & tamen propinquabam ſenſim, & neſciebam.

CAPVT

CAPVT XIIII.

Audito Ambrosio, paulatim ab erroribus resipiscit.

1. CVM enim non satagerem discere, quæ dicebat; sed tantum, quemadmodum dicebat, audire (ea mihi quippe iam desperanti ad te viam patêre homini, inanis cura remãserat.) Sed veniebant in animum meũ simul cum verbis, quæ diligebam, res etiam, quas negligebam. Neque enim ea dirimere poteram. Et dum cor aperirem, ad excipiendum quàm disertè diceret, pariter intrabat, & quam verè diceret, gradatim quidem. Nam primo etiã ipsa defendi posse, mihi iam cœperãt videri; & fidem catholicam, pro qua nihil posse dici aduersus oppugnantes Manichæos putaueram, iam nõ impudenter asseri existimabam; maximè audito vno atque altero, & sæpius ænigmate soluto de scripturis veteribus. Vbi, cùm ad literam acciperem, occidebar spiritualiter. 2. Cor. 3.

2. Itaque plerisque illorum librorum expositis locis, iam reprehẽdebam desperationem meam; illam dumtaxat, qua crediderã legem & prophetas detestantibus atque irridentibus resisti omnino

non posse. Nec tamen iam ideo mihi catholicam viam tenẽdam esse sentiebam, quia & ipsa poterat habere doctores assertoresque suos, qui copiosè & non absurdè obiecta refellerent: Nec ideo iam damnandum illud, tenebam, quia defensionis partes æquabantur. Ita enim catholica non mihi victa videbatur, vt nondum etiam victrix appareret. Tunc verò fortiter intendi animũ, si quo modo possem certis aliquibus documentis Manichæos conuincere falsitatis. Quòd si possem spiritualem substantiam cogitare, statim machinamenta illa omnia soluerentur, & abijcerentur ex animo meo, sed non poteram.

3. Veruntamen, de ipso mundi huius corpore, omniq́ue natura, quam sensus carnis attingeret, multo probabiliora plerosque sensisse philosophos, magis magisq́ue considerans atque comparans iudicabam. Itaque Academicorum more, sicut existimantur, dubitans de omnibus, atque inter omnia fluctuans, Manichæos quidem relinquendos esse decreui; non arbitrans eo ipso tempore dubitationis meæ, in illa secta mihi permanendum esse, cui iam nonnullos philosophos præponebam: quibus tamen philosophis, quòd sine nomine salutaris

Christi

Christi essent, curationem lãguoris animæ meæ cõmittere omnino recusabam. Statui ergo tamdiu esse catechumenus in catholica ecclesia, mihi a parentibus commendata, donec aliquid certi eluceret, quo cursum dirigerem.

DIVI AVRELII Augustini Confessionum Liber sextus.

CAPVT I.

Augustinus nec Manichæus, nec catholicus.

1. SPES mea à iuuentute mea, vbi mihi eras, & quò recesseras? An verò non tu feceras me, & discreueras me à quadrupedibus & volatilibus cœli? Sapientiorem me feceras, & ambulabam per tenebras & lubricum, & quęrebam te foris a me, & non inueniebam Deum cordis mei; & veneram in profundũ maris, & diffidebam, & desperabam de inuentione veri. Iam venerat ad me mater pietate fortis, terra marique me sequens, & in periculis omnibus de te secura. Nam & per marina discrimina, ipsos nautas con-

consolabatur; à quibus rudes abyssi viatores, cum perturbantur, consolari solent; pollicens eis peruentionem cum salute, quia hoc ei tu per visum pollicitus eras.

2. Et inuenit me periclitãtem quidem grauiter, desperatione indagandæ veritatis. Sed tamen ei cum indicassem, non me quidem iam esse Manichęum, sed neque catholicum Christianum, non quasi inopinatum aliquid audierit, exiliuit lætitia; cum iam secura fieret ex ea parte miseriæ meæ, in qua me tanquam mortuum, sed resuscitandum tibi flebat; & feretro cogitationis offerebat, vt diceres
Luc. 7. filio viduæ: Iuuenis tibi dico, Surge: & reuiuisceret, & inciperet loqui, & redderes illum matri suæ. Nulla ergo turbulẽta exultatione trepidauit cor eius, cùm audisset ex tanta parte iam factum, quod tibi quotidie plangebat, vt fieret, veritatem me nondum adeptum, sed falsitati iam ereptum. Imò verò, quia certa erat, & quod restabat te daturum, qui totum promiseras; placidissime & pectore pleno fiduciæ respondit mihi, credere se in Christo, quod priusquam de hac vita emigraret, me visura esset fidelem catholicum.

3. Et hoc quidem mihi: Tibi autem

fons

fons misericordiarum preces & lachrymas densiores, vt accelerares adiutorium tuum, & illuminares tenebras meas; & studiosius ad ecclesiam currere, & in Ambrosii ora suspendi, & ad fontem saliētis aquæ, in vitam æternam. Diligebat autē illum virum, sicut Angelum Dei; quod per illum cognouerat me interim ad illam ancipitem fluctuationem iam esse perductum; per quem transiturum me ab ægritudine ad sanitatem, intercurrente acriore periculo, quasi per accessionem, (quam criticam medici vocāt) certa præsumebat. *Ioan. 4.*

CAPVT II.

Epulæ & synaxis apud sepulchra martyrum.

1. ITAQVE cùm ad memorias sanctorum, sicut in Africa solebat, pultes & panem & merum attulisset, atque ab ostiario prohiberetur: vbi hoc episcopum vetuisse cognouit, tam piè atque obediēter amplexa est, vt ipse mirarer, quod tam facilè accusatrix potius consuetudinis suæ, quàm disceptatrix illius prohibitionis, effecta sit. Non enim obsidebat spiritum eius uinolentia, eamque stimulabat

in odium veri amor vini; sicut plerosque mares & feminas, qui ad cāticum sobrietatis, sicut ad potionem aquatam madidi nauseant. Sed illa cùm attulisset canistrum cum solennibus epulis prægustandis atque largiendis, plus etiam quàm vnum pocillum pro suo palato satis sobrio temperatum, vnde dignationem sumeret, non ponebat. Et si multæ essent, quæ illo modo videbantur honorandæ memoriæ defunctorum, idem ipsum vnum, quod vbique poneret, circunferebat; quod iam non solum aquatissimum, sed etiam tæpidissimum, cum suis præsentibus per sorbitiones exiguas partiretur; quia pietatem ibi quærebat, non voluptatem.

2. Itaque, vbi comperit à præclaro prædicatore atque antistite pietatis, pręceptum esse ista non fieri, nec ab eis qui sobriè facerent, nec vlla occasio se ingurgitandi daretur ebriosis; & quia illa quasi parentalia, superstitioni gentilium essent simillima, abstinuit se libētissimè; & pro canistro pleno terrenis fructibus, plenū purgatioribus votis pectus ad memorias martyrum afferre didicerat; vt & quod posset, daret egentibus: & sic communicatio Dominici Corporis illic celebraretur, cuius passionis imitatione immolati

lati & coronati sunt martyres.

3. Sed tamen videtur mihi Domine Deus meus, & ita est in conspectu tuo de hac re cor meum, non facilè fortasse de hac amputanda consuetudine matrem meam fuisse cessuram; si ab alio prohiberetur, quem non sicut Ambrosium diligebat, quem propter salutem meã maximè diligebat: eam verò ille, propter eius religiosissimam conuersationem, qua in bonis operibus tam feruens spiritu frequentabat ecclesiam: ita vt sæpe erumperet, cùm me videret in eius prædicatione, gratulans mihi, quòd talem matrem haberem; nesciens qualem illa me filium, qui dubitabam de illis omnibus, & inueniri posse viam vitæ minimè putabam.

CAPVT III.

Occupationes & studia Ambrosii.

1. NEc iam ingemiscebam orando, vt subuenires mihi; sed ad quærẽdum intentus, & ad disserendum inquietus erat animus meus. Ipsúmque Ambrosium felicem quendam hominem secundum seculum opinabar, quem sic tantæ potestates honorarent, cœlibatus tantũ eius

proferrent. Sed me maxime captum & offocatum, quodammodo deprimebant corporalia cogitantem moles illæ, sub quibus, anhelans in auram tuæ veritatis liquidam & simplicem respirare non poteram.

CAPVT XII.

Fraus discipulorum Romæ in præceptores.

SEDVLO ergo agere cœperã, propter quod veneram, vt docerem Romæ artem rhetoricã; & prius domi congregare aliquos, quibus & per quos innotescere cœperam; & ecce cognosco alia Romæ fieri, quæ non patiebar in Africa. Nam reuera illas euersiones, à perditis adolescentibus ibi non fieri, manifestatum est mihi. Sed subito inquiunt, ne mercedem magistro reddant, conspirant multi adolescentes, & transferunt se ad alium desertores fidei, & quibus pre pecuniæ charitate iustitia vilis est. Ode-
Psal. 138 rat etiam istos cor meum, quamuis non perfecto odio. Quod enim ab eis passurus eram, magis oderam fortasse, quàm eo quod cuilibet illicita faciebant.

2. Certè tamẽ turpes sunt tales, & fornicantur abs te, amãdo volatica ludibria

tem-

temporum & lucrum luteum, quod cum apprehēditur, manum inquinat; & amplectendo mundum fugientem, cōtemnendo te manentem & reuocantem, & ignoscentem redeunti ad te meretrici animæ humanæ. Et nunc tales odi prauos & distortos, quamuis eos corrigendos diligam: vt pecuniæ doctrinam ipsam, quam discunt, præferant, ei verò te Deū veritatem & vbertatem certi boni & pacem castissimam. Sed tunc eos magis pati nolebam malos propter me, quàm fieri bonos propter te volebam.

CAPVT XIII.

Docturus rhetoricā it Mediolanum, atque ab Ambrosio suscipitur.

I TAQVE, posteaquam missum est à Mediolano Romam ad præfectum vrbis, vt illi ciuitati rhetoricæ magister prouideretur, impertita etiam euectione publica, ego ipse ambiui per eosdem ipsos Manichæis vanitatibus ebrios, quibus vt carerem, ibam. Sed vtrique nesciebamus, vt dictione proposita me probatam præfectus tunc Symmachus mitteret. Et veni Mediolanum ad Ambrosium Episcopum, in optimis notum orbi terræ, pium cultorem tuum; cuius tūc eloquia

Psal 4. qui strenuè ministrabant adipem frumenti tui, & lætitiam olei, & sobriam vini ebrietatem populo tuo. Ad cũ autem ducebar abs te nesciens, vt per eum ad te sciens ducerer. Suscepit me paternè ille homo Dei, & peregrinationem meam satis episcopaliter dilexit.

2. Et eum amare cœpi, primo quidem non tanquam doctorem veri, quod in Ecclesia tua prorsus desperabam, sed tanquã hominẽ benignũ in me. Et studiosè audiebam disputantem in populo, non intentione qua debui, sed quasi explorãs eius facundiam; vtrum conueniret famæ suæ; an maior minórve proflueret, quàm prædicabatur; & verbis eius suspendebar intentus. Rerum autem incuriosus & contemptor astabam, & delectabar suauitate sermonis; quanquam eruditioris, minus tamen hilarescentis atque mulcentis, quàm Fausti erat, quod attinet ad dicendi modum. Cæterum rerum ipsarum nulla comparatio. Nam ille per Manichæas fallacias aberrabat, iste autem saluberrimè docebat salutem. Sed
Psal. 118 longè est à peccatoribus salus, qualis ego tunc aderam: & tamen propinquabam sensim, & nesciebam.

CAPVT

CAPVT XIIII.

Audito Ambrosio, paulatim ab erroribus resipiscit.

1. CVM enim non satagerem discere, quæ dicebat; sed tantum, quemadmodum dicebat, audire (ea mihi quippe iam desperanti ad te viam patêre homini, inanis cura remāserat.) Sed veniebant in animum meū simul cum verbis, quæ diligebam, res etiam, quas negligebam. Neque enim ea dirimere poteram. Et dum cor aperirem, ad excipiendum quàm disertè diceret, pariter intrabat; & quàm verè diceret, gradatim quidem. Nam primo etiā ipsa defendi posse, mihi iam cœperāt videri; & fidem catholicam, pro qua nihil posse dici aduersus oppugnantes Manichæos putaueram, iam nō impudenter asseri existimabam; maximè audito vno atque altero, & sæpius ænigmate soluto de scripturis veteribus. Vbi, cùm ad literam acciperem, occidebar spiritualiter. 2. Cor. 3

2. Itaque plerisque illorum librorum expositis locis, iam reprehēdebam desperationem meam; illam dumtaxat, qua crediderā legem & prophetas detestantibus atque irridentibus resisti omnino

non

non posse. Nec tamen iam ideo mihi catholicam viam tenẽdam esse sentiebam, quia & ipsa poterat habere doctores assertoresque suos, qui copiosè & non absurdè obiecta refellerent: Nec ideo iam damnandum illud, tenebam, quia defensionis partes æquabantur. Ita enim catholica non mihi victa videbatur, vt nondum etiam victrix appareret. Tunc verò fortiter intendi animũ, si quo modo possem certis aliquibus documentis Manichæos conuincere falsitatis. Quòd si possem spiritualem substantiam cogitare, statim machinamenta illa omnia soluerentur, & abijcerentur ex animo meo, sed non poteram.

3. Veruntamen, de ipso mundi huius corpore, omniq́ue natura, quam sensus carnis attingeret, multo probabiliora plerosque sensisse philosophos, magis magisq́ue considerans atque comparans iudicabam. Itaque Academicorum more, sicut existimantur, dubitans de omnibus, atque inter omnia fluctuans, Manichæos quidem relinquendos esse decreui; non arbitrans eo ipso tempore dubitationis meæ, in illa secta mihi permanendum esse, cui iam nonnullos philosophos præponebam: quibus tamen philosophis, quòd sine nomine salutaris

Christi

Christi essent, curationem lãguoris animæ meæ cõmittere omnino recusabam. Statui ergo tamdiu esse catechumenus in catholica ecclesia, mihi à parentibus commendata, donec aliquid certi eluceret, quo cursum dirigerem.

DIVI AVRELII Augustini Confessionum Liber sextus.

CAPVT I.

Augustinus nec Manichæus, nec catholicus.

1. SPES mea à iuuentute mea, vbi mihi eras, & quò recesseras? An verò non tu feceras me, & discreueras me à quadrupedibus & volatilibus cœli? Sapientiorem me feceras, & ambulabam per tenebras & lubricum, & quęrebam te foris à me, & non inueniebam Deum cordis mei; & veneram in profundũ maris, & diffidebam, & desperabam de inuentione veri. Iam venerat ad me mater pietate fortis, terra marique me sequens, & in periculis omnibus de te secura. Nam & per marina discrimina, ipsos nautas con-

consolabatur; à quibus rudes abyssi viatores, cum perturbantur, consolari solent; pollicens eis peruentionem cum salute, quia hoc ei tu per visum pollicitus eras.

2. Et inuenit me periclitãtem quidem grauiter, desperatione indagandæ veritatis. Sed tamen ei cum indicassem, non me quidem iam esse Manichęum, sed neque catholicum Christianum, non quasi inopinatum aliquid audierit, exiliuit lætitia; cum iam secura fieret ex ea parte miseriæ meæ, in qua me tanquam mortuum, sed resuscitandum tibi flebat; & feretro cogitationis offerebat, vt diceres filio viduæ: Iuuenis tibi dico, Surge: & reuiuisceret, & inciperet loqui, & redderes illum matri suæ. Nulla ergo turbulẽta exultatione trepidauit cor eius, cùm audisset ex tanta parte iam factum, quod tibi quotidie plangebat, vt fieret, veritatem me nondum adeptum, sed falsitati iam ereptum. Imò verò, quia certa erat, & quod restabat te daturum, qui totum promiseras; placidissime & pectore pleno fiduciæ respondit mihi, credere se in Christo, quod priusquam de hac vita emigraret, me visura esset fidelem catholicum.

Luc. 7.

3. Et hoc quidem mihi: Tibi autem

fons

fons misericordiarum preces & lachrymas densiores, vt accelerares adiutorium tuum, & illuminares tenebras meas; & studiosius ad ecclesiam currere, & in Ambrosii ora suspendi, & ad fontem salientis aquæ, in vitam æternam. Diligebat autē illum virum, sicut Angelum Dei; quod per illum cognouerat me interim ad illam ancipitem fluctuationem iam esse perductum; per quem transiturum me ab ægritudine ad sanitatem, intercurrente acriore periculo, quasi per accessionem, (quam criticam medici vocāt) certa præsumebat. *Ioan. 4.*

CAPVT II.

Epulæ & synaxis apud sepulchra martyrum.

1. ITAQVE cùm ad memorias sanctorum, sicut in Africa solebat, pultes & panem & merum attulisset, atque ab ostiario prohiberetur: vbi hoc episcopum vetuisse cognouit, tam piè atque obediēter amplexa est, vt ipse mirarer, quod tam facilè accusatrix potius consuetudinis suæ, quàm disceptatrix illius prohibitionis, effecta sit. Non enim obsidebat spiritum eius uinolentia, eamque stimulabat

lati & coronati sunt martyres.

3. Sed tamen videtur mihi Domine Deus meus, & ita est in conspectu tuo de hac re cor meum, non facilè fortasse de hac amputanda consuetudine matrem meam fuisse cessuram; si ab alio prohiberetur, quem non sicut Ambrosium diligebat, quem propter salutem meā maximè diligebat: eam verò ille, propter eius religiosissimam conuersationem, qua in bonis operibus tam feruens spiritu frequentabat ecclesiam: ita vt sæpe erumperet, cùm me videret in eius prædicatione, gratulans mihi, quòd talem matrem haberem; nesciens qualem illa me filium, qui dubitabam de illis omnibus, & inueniri posse viam vitæ minimè putabam.

CAPVT III.

Occupationes & studia Ambrosii.

1. NEC iam ingemiscebam orando, vt subuenires mihi; sed ad quærēdum intentus, & ad disserendum inquietus erat animus meus. Ipsumque Ambrosium felicem quendam hominem secundum seculum opinabar, quem sic tantæ potestates honorarent, cœlibatus tantū eius

mihi laboriosius videbatur. Quid autem ille spei gereret aduersus ipsius excellentiæ tentamenta, quid luctaminis haberet, quídve solaminis in aduersis, & occultum os eius, quod erat in corde eius quam sapida gaudia de pane tuo ruminaret, nec conjicere noueram, nec expertus eram: nec ille sciebat æstus meos, nec foueam periculi mei. Non enim quærere ab eo poteram, quod volebam, sicut volebam; secludentibus me ab eius aure, atque ore cateruis negotiosorum hominum, quorum infirmitatibus seruiebat. Cum quibus quando nõ erat, quod perexiguum temporis erat, aut corpus reficiebat necessariis sustentaculis, aut lectione animum. Sed cùm legebat, oculi ducebantur per paginas; & cor intellectum rimabatur, vox autem & lingua quiescebant.

2. Sæpe cùm adessemus, non enim vetabatur quisquam ingredi, aut ei venientem nunciari mos erat; sic eum legentem vidimus tacitè, & aliter nunquam. Sedentésque in diuturno silentio (quis enim tam intento esse oneri auderet?) discedebamus: & conjectabamus eum paruo illo tempore, quod reparandæ menti suæ nanciscebatur, feriatum ab strepitu causarum alienarum, nolle in aliud auocari,

&

& cauere fortasse, ne auditore suspenso, & intento, si qua obscurius posuisset ille, quem legeret, etiam exponere necesse esset; aut de aliquibus difficilioribus disceptare quæstionibus, atque huic operi tẽporibus impensis, minus quàm vellet voluminum euolueret: quanquam & causa seruandæ vocis, quæ illi facillimè obtundebatur, poterat esse iustior tacitè legendi. Quolibet tamen animo id ageret, bono vtique ille vir agebat.

3. Sed certè mihi nulla dabatur copia sciscitandi, quæ cupiebam, de tam sancto oraculo tuo pectore illius, nisi cũ aliquid breuiter esset audiendum. Æstus autem illi mei, ociosum eum valde, cui refunderentur, requirebãt, nec vnquam inueniebant. Et eum quidem in populo, verbum veritatis rectè tractantem, omnĩ die dominico audiebam; & magis magisque mihi confirmabatur, omnes versutarum calumniarum nodos, quos illi deceptores nostri aduersus diuinos libros †innectebant, posse dissolui. al. inuectabant.

4. Vbi verò etiam comperi, ad imaginem tuam hominem à te factum, à spiritualibus filiis tuis, quos de matre catholica per gratiam regenerasti, non sic intelligi, vt humani corporis forma terminatum crederent atque cogitarẽt;

quanquam quomodo se haberet spiritualis substantia, ne quidem tenuiter atque in ænigmate suspicabar; tamen gaudens erubui, non me tot annos aduersus catholicam fidem, sed contra carnalium cogitationum figmēta latrasse. Eo quippe temerarius & impius fueram, quod ea, quæ debebam quærendo discere, accusando dixeram. Tu enim altissime & proxime, secretissime & præsentissime, cui membra non sunt alia majora & alia minora; sed vbique totus es, & nusquam locorum es, nō es vtique forma ista corporea; tamen fecisti hominem ad imaginem tuam, & ecce ipse à capite vsque ad pedes in loco est.

CAPVT IIII.

De litera & spiritu.

1. CVM ergo nescirem, quo modo hæc subsisteret imago tua, pulsans proponerem, quomodo credendum esset, non insultans opponerem, quasi ita creditum esset: Tanto igitur acrior cura rodebat intima mea, quid certi retinerem, quanto me magis pudebat tamdiu illusum & deceptum promissione certorum, puerili errore & animositate, tam multa

incerta

incerta quaſi certa garriſſe. Quod enim falſa eſſent, poſtea mihi claruit. Certum tamen erat, quòd incerta eſſent; & à me aliquãdo pro certis habita fuiſſent, cum catholicam tuam cæcis contentionibus accuſarem; & ſi nondum compertam vera docentem, non tamen ea docentem, quæ grauiter accuſabam. Itaque confundebar, & conuertebar; & gaudebã Deus meus, quod eccleſia vnica corpus vnici tui, in qua mihi nomen Chriſti infanti eſt inditum, nõ ſaperet infantiles nugas; neque hoc haberet in doctrina ſua ſana, quod te creatorem omnium in ſpacium loci, quamuis ſummum & amplum, tamen vndique terminatum, membrorum humanorum figura contruderet.

2. Et gaudebam etiam, quod vetera ſcripta legis & prophetarum, iam non illo oculo mihi legenda proponerentur, quo antea videbantur abſurda, cùm arguebam tanquam ita ſentientes ſanctos tuos, verùm autem non ita ſentiebant: & tanquam regulam diligentiſſimè commendaret, ſæpe in popularibus ſermonibus ſuis dicentem Ambroſium lætus audiebam: Litera occidit, ſpiritus autem viuificat: cum ea, quæ ad literam, peruerſitatem docere videbantur, remoto myſtico velamento ſpiritualiter aperiret, non 2. Cor. 3.

dicens quod me offenderet, quamuis ea diceret, quæ vtrum vera essent, adhuc ignorarem. Tenebam enim cor meum ab omni assensione, timens præcipitium, & suspendio magis necabar. Volebam enim eorum, quæ non viderē, ita me certum fieri, vt certus essem, quòd septem & tria decem sint.

3. Neque enim tam insanus eram, vt ne hoc quidem putarem posse comprehendi; sed sicut hoc, ita cętera cupiebam: siue corporalia, quæ corā sensibus meis non adessent; siue spiritualia, de quibus cogitare nisi corporaliter nesciebam. Et sanari credendo poteram, vt purgatior acies mentis meę dirigeretur aliquomodo in veritatem tuam semper manētem, & ex nullo deficientem. Sed sicut euenire assolet, vt malum medicum expertus, etiam bono timeat se committere; ita erat valetudo animæ meæ, quæ vtique nisi credendo sanari non poterat. Et ne falsa crederet, curari recusabat: resistens manibus tuis, qui medicamenta fidei confecisti, & aspersisti super morbos orbis terrarum, & tantam illis autoritatem tribuisti.

CAPVT

CAPVT V.

De sacrorum librorum authoritate, & necessario vsu.

1. EX hoc tamen quoque iam præponens doctrinam catholicam, modestius ibi minimeque fallaciter sentiebam iuberi, vt crederetur, quod non demonstrabatur; siue esset quid, sed cui fortè non esset; siue nec quid esset, quàm illic temeraria pollicitatione scientiæ credulitatem irrideri; & postea tam multa fabulosissima & absurdissima, quia demonstrari non poterant, credenda imperari. Deinde paulatim tu Domine, manu mitissima & misericordissima pertractans & componens cor meum, considerati quàm innumerabilia crederem, quæ non viderem; neque cùm gererentur, affuissem; sicut tam multa in historia gentium, tam multa de locis atque vrbibus, quæ nō videram; tam multa amicis, tam multa medicis, tam multa hominibus aliis atque aliis; quæ nisi crederentur, omnino in hac vita nihil ageremus. Postremò, quàm inconcussa fixum fide retinerem, de quibus parētibus ortus essem; quod scire non possem, nisi audiendo credidissem.

2. Persuasisti mihi, non qui crederent libris tuis, quos tanta in omnibus ferè gentibus autoritate fundasti; sed qui non crederent esse culpandos, nec audiendos esse, si qui fortè mihi dicerent: Vnde scis illos libros, vnius veri & veracissimi Dei spiritu esse humano generi ministratos? Idipsum enim maximè credendum erat, quoniam nulla pugnacitas calumniosarum quæstionum per tam multa, quæ legeram, inter se confligentium philosophorum extorquere mihi potuit, vt aliquando non crederem te esse, quicquid esses, quod ego nescirem; aut administrationem rerum humanarum ad te pertinere. Sed id credebam aliquando robustius, aliquando exilius; semper tamen credidi, & esse te, & curam nostri gerere; etiamsi ignorabam, vel quid sentiendũ esset de substantia tua, vel quæ via duceret aut reduceret ad te.

3. Ideoque, cùm essemus infirmi ad inueniendam liquida ratione veritatem, & ob hoc nobis opus esset autoritate sanctarum literarum, iam credere cœperam nullo modo te fuisse tributurum tam excellentem illi scripturæ per omnes iam terras autoritatem: nisi & per ipsam tibi credi, & per ipsam te quæri voluisses. Iam enim absurditatem, quæ me

in illis literis solebat offendere, cùm multa ex eis probabiliter exposita audissem, ad sacramentorum altitudinem referebam: eoque mihi illa venerabilior, & sacrosancta fide dignior apparebat autoritas, quo & omnibus ad legendum esset in promptu, & secreti sui dignitatem in intellectu profundiore seruaret, verbis apertissimis & humillimo genere loquendi se cunctis præbens; & exercens intentionem eorum, qui non sunt leues corde: vt exciperet omnes populari sinu, & per angusta foramina paucos ad te trajiceret; multo tamen plures, quàm si nec tanto apice autoritatis emineret, nec turbas gremio sanctæ humilitatis hauriret. Cogitabam hæc, & aderas mihi: Suspirabam, & audiebas me: Fluctuabam, & gubernabas me: Ibam per viam seculi latam, nec deserebas me. Matt. 7.

CAPVT VI.

De miseria ambitiosorum, adducto exemplo mendici lætantis.

1. INhiabam honoribus, lucris, coniugio, & tu irridebas. Patiebar in eis cupiditatibus amarissimas difficultates, te

propitio tanto magis, quanto minus ſinebas mihi dulceſcere, quod non eras tu. Vide cor meum Domine, qui voluiſti, vt hoc recordarer, & confiterer tibi. Nunc tibi inhæreat anima mea, quam de viſco tam tenaci mortis exuiſti. Quam miſera erat, & ſenſum vulneris ſui tu pungebas; vt relictis omnibus conuerteretur ad te, qui es ſuper omnia, & ſine quo nulla eſſent omnia, conuerteretur & ſanaretur. Quàm ergo miſer eram; & quomodo egiſti, vt ſentirem miſeriam meam die illo, quò cùm pararem recitare Imperatori laudes, quibus plura mentirer, & mentienti faueretur ab ſcientibus; eaſque curas anhelaret cor meum, & cogitationũ tabificarum febribus æſtuaret; tranſiens per quendam vicum Mediolanenſem, animaduerti pauperem mendicum, iam credo ſaturum, iocantem atque lætantem: & ingemui, & locutus ſum cum amicis, qui mecum erant, multos dolores inſaniarum noſtrarum; quia omnibus talibus conatibus noſtris, qualibus tunc laborabam, ſub ſtimulis cupiditatum trahens infelicitatis meæ ſarcinam, & trahendo exaggerans, nihil vellemus aliud niſi ad ſecuram lætitiam peruenire, quo nos mendicus ille iam præceſſiſſet, nunquam illuc

illuc fortasse venturos: Quod enim iam ille pauculis, & emendicatis nummulis adeptus erat, ad hoc ego tam ærumnosis anfractibus & circuitibus ambiebam, ad lætitiam scilicet temporalis fœlicitatis.

2. Nō enim verum gaudium habebat, sed & ego illis ambitionibus multò falsius quærebam. Et certè ille lætabatur, ego anxius eram: securus ille, ego trepidus. Et si quisquam percunctaretur me, vtrum mallem exultare an metuere, responderem exultare. Rursus, si interrogaret, vtrum me talem mallem, qualis ille, an qualis ego tunc essem, meipsum curis timoribusque cōfectum eligerem, sed peruersitate; nunquid veritate? Neque enim eò me præponere illi debebā, quò doctior eram; quoniam non inde gaudebam, sed placere inde quærebam hominibus; nō vt eos docerem, sed tantum vt placerem. Propterea, & tu baculo disciplinæ tuæ confringebas ossa mea. Recedant ergo ab anima mea, qui dicūt ei: Interest, vnde quis gaudeat.

3. Gaudebat mendicus ille vinolentia, tu gaudere cupiebas gloria. Qua gloria domine? Quæ non est in te. Nam sicut verum gaudium illud non erat, ita nec illa vera gloria: & amplius euertebat mentem meam. Et ille ipsa nocte digesturus

erat

minor natu: Nam & ſtuduerat apud me, cùm in noſtro docere cœpi oppido, & poſtea Carthagini; Et diligebat me multum, quòd ei bonus & doctus viderer; & ego illum propter magnā virtutis indolem, quæ in non magna ætate ſatis eminebat. Gurges tamen morum Carthaginenſium, quibus nugatoria feruent ſpectacula, abſorbuerat eum in inſaniā Circenſium. Sed cum in eo miſerabiliter volueretur, ego autem rhetoricam ibi profeſſus, publica ſchola vterer, nondum me audiebat vt magiſtrū, propter quandam ſimultatem, quæ inter me & patrem eius erat exorta; & compereram, quod Circum exitiabiliter amaret; & grauiter angebar, quòd tantam ſpem perditurus, vel etiam perdidiſſe mihi videbatur. Sed monendi eum, & aliqua coërcitione reuocandi nulla erat copia, vel amicitiæ beneuolentia, vel iure magiſterij. Putabam enim eum de me cum patre ſentire, ille verò non ſic erat. Itaque poſtpoſita in hac re patris volūtate, ſalutare me cœperat, veniens in auditorium meum, & audire aliquid atque abire. Sic enim de memoria mihi lapſum erat agere cū illo, ne vanorum ludorum * cæco & præcipiti ſtudio, tam bonum interimeret ingenium. al. cano.

2. Verum

2. Verum autem domine, tu qui præſides gubernaculis omnium, quæ creaſti, nõ eum oblitus eras futurum inter filios tuos antiſtitem ſacramenti tui. Et vt apertè tibi tribueretur eius correctio, per me quidem illam, ſed neſcientem operatus es. Nam quodam die cum ſederem loco ſolito, & coram me adeſſent diſcipuli, venit, ſalutauit, ſedit; atque in ea, quæ agebantur, animũ intendit. Et fortè lectio in manibus erat, quam dum exponerem, oportunè mihi videbatur adhibenda ſimilitudo Circenſium; quo illud, quod inſinuabam, & iucundius & planius fieret, cum irriſione mordaci eorum, quos illa captiuaſſet inſania. Tu ſcis Deus noſter, quod tunc de Alipio ab illa peſte ſanando non cogitauerim. At ille in ſe rapuit, meq; illud non niſi propter ſe dixiſſe credidit. Et quod alius acciperet ad ſuccenſendum mihi, accepit honeſtus adoleſcens ad ſuccenſendum ſibi, & ad me ardentius diligendum. Dixeras enim tu iam olim, & innexueras literis
Prou. 9. tuis: Corripe ſapientem, & amabit te.

3. At ego illum iam non corripueram: Sed vteris tu omnibus & ſcientibus & neſcientibus, ordine quo noſti, & ille ordo iuſtus eſt. De corde & lingua mea, carbones ardentes operatus es, quibus mentem

tem ſpei bonæ adureres tabeſcentem, ac ſanares. Taceat laudes tuas, qui miſerationes tuas non conſiderat, quæ tibi de medullis meis confitentur. Etenim ille poſt illa verba, proripuit ſe ex fouea tam alta, qua libenter demergebatur, & cum miſerabili voluptate cæcabatur; & excuſſit animum forti temperantia, & reſiluerunt omnes Circenſium ſordes ab eo, ampliuſque illuc non acceſſit. Deinde patrem reluctantem euicit, vt me magiſtro vteretur. Ceſſit ille, atque conceſſit. Et audire me rurſus incipiens, illa mecum ſuperſtitione inuolutus eſt, amans in Manichæis oſtentationem continentiæ, quam veram & germanam putabat. Erat autem illa vecors & ſeductoria, precioſas animas captans, nondum virtutis altitudinem ſcientes tangere, & ſuperficie decipi faciles, ſed tamen adumbratæ ſimulatęque virtutis.

CAPVT VIII.

Alipius capitur inſania ludorum gladiatoriorum, à quibus antea abhorruerat.

1. NON ſane relinquens incantatam ſibi à parentibus terrenam viam, Romam præceſſerat, vt ius diſceret; & ibi gla-

gladiatorij ſpectaculi hiatu incredibili & incredibiliter abreptus eſt. Cum enim auerſaretur & deteſtaretur talia, quidam eius amici & condiſcipuli, cum fortè de prandio redeuntibus peruium obuius eſſet, recuſantem vehementer & reſiſtentem, familiari violentia duxerunt in amphitheatrum crudelium & funeſtorum ludorum diebus, hæc dicentem: Si corpus meum in illum locum trahitis, & ibi conſtituitis, nunquid & animũ & oculos meos, in illa ſpectacula poteſtis intendere? Adero itaque abſens, ac ſic & vos & illa ſuperabo. Quibus auditis, illi nihilo ſegnius eum adduxerunt ſecum, idipſum forte explorare cupientes, vtrum poſſet efficere. Quò vbi ventum eſt, & ſedibus, quibus potuerunt, locati ſunt, feruebant omnia immaniſſimis voluptatibus.

2. Ille autem clauſis foribus oculorum, interdixit animo, ne in tanta mala procederet, atque vtinam & aures obturauiſſet. Nam quodam pugnæ caſu, cum clamor ingens totius populi vehemẽter eum pulſaſſet, curioſitate victus, & quaſi paratus quicquid illud eſſet, etiam viſu contemnere & vincere, aperuit oculos; & percuſſus eſt grauiore vulnere in anima, quàm ille in corpore, quem cernere concupi-

cupiuit, ceciditque miserabilius, quàm ille, quo cadente, factus est clamor; qui per eius aures intrauit, & reserauit eius lumina, vt esset, qua feriretur & deijceretur, audax adhuc potius, quàm fortis animus; & eò infirmior, quo de se præsumpserat, qui debuit te. Vt enim vidit illum sanguinem, immanitatem simul ebibit; & non se auertit, sed fixit aspectũ; & hauriebat furias, & nesciebat; & delectabatur scelere certaminis, & cruenta voluptate inebriabatur. Et non erat iam ille, qui venerat; sed vnus de turba, ad quam venerat; & verus eorum socius, à quibus adductus erat. Quid plura? Spectauit, clamauit, exarsit; abstulit inde secum insaniam, qua stimularetur redire; non tantum cum illis, à quibus prius abstractus est, sed etiam præ illis, & alios trahens. Et inde tamẽ manu validissima & misericordissima eruisti eum tu; & docuisti eum non sui habere, sed tui; sed longe postea.

CAPVT IX.

Alipius vt fur apprehenditur.

1. VEruntamen, iam hoc ad medicinam futuram, in eius memoria reponebatur. Nam & illud, quod cum adhuc

adhuc ſtuderet, iam me audiens apud Carthaginem, & medio die cogitaret in foro, quod recitaturus erat, ſicuti exerceri ſcholaſtici ſolent, ſiuiſti eum comprehendi ab æditui s fori, tanquam furem. Non arbitror aliam ob cauſam te permiſiſſe Deus noſter, niſi vt ille vir tantus futurus, iam inciperet diſcere, quàm non facilè in cognoſcendis cauſis, homo ab homine damnandus eſſet temeraria credulitate. Quippe ante tribunal deambulabat ſolus cum tabulis ac ſtylo, cùm ecce adoleſcẽs quidam ex numero ſcholaſticorum fur verus, ſecurim clanculo apportans, illo non ſentiente, ingreſſus eſt ad cancellos plumbeos, qui vico argentario deſuper præminent, & pręcidere plumbum cœpit. Sono autem ſecuris audito, ſubmurmurauerunt argentarij, qui ſubter erant; & miſerunt, qui apprehenderent, quem fortè inueniſſent. Quorum vocibus auditis, relicto inſtrumento ille diſceſſit, timens ne cum eo teneretur.

2. Alipius autem, qui non viderat intrantem, exeuntem ſenſit, & celeriter vidit ab euntem. Et cauſam ſcire cupiens, ingreſſus eſt locum, & inuentam ſecurim ſtans atque admirans conſiderabat. Cum ecce illi, qui miſſi erant, reperiunt eum

ſolum

solum ferentem ferrum, cuius sonitu excitati venerant. Tenent, attrahunt; congregatis inquillinis fori, tanquam furem manifestum se comprehendisse gratulabantur, & inde offerendus iudici ducebatur. Sed hactenus docendus fuit. Statim enim domine subuenisti innocētię, cuius testis eras tu solus. Cum enim duceretur, vel ad custodiam, vel ad supplicium, fit eis obuiam quidā architectus, cuius maxima erat cura publicarum fabricarum. Gaudent illi eum potissimum occurrisse, cui solebant in suspicionem venire ablatarum rerū, quæ perissent de foro; vt quasi tandem iam ille cognosceret, à quibus hæc fierent.

3. Verum autem viderat homo sæpe Alipium in domo cuiusdam Senatoris, ad quem salutādum ventitabat. Statimque cognitum manu apprehēsa semouit à turbis; & tanti mali causam quærens, quid gestum esset, audiuit. Omnesque tumultuantes, qui aderant, & minaciter frementes, iussit venire secum. Et venerunt ad domum illius adolescentis, qui rem commiserat. Puer verò erat ante ostium, & tam paruus erat, vt nihil exinde domino suo metuens, facilè posset totum indicare. Cum eo quippe in foro fuit pedissequus. Quem posteaquam re-

coluit Alipius, architecto intimauit. At ille securim demonstrauit puero, quærés ab eo cuius esset. Qui confestim, nostra inquit. Deinde interrogatus, aperuit cætera. Sic in illam domum translata causa, confusisque turbis, quæ de illo triumphare iam cęperãt, futurus dispensator verbi tui, & multarum in ecclesia tua causarum examinator, experientior instructiorque discessit.

CAPVT X.

De integritate Alipij, & aduentu Nebridij.

1. HVNC ergo Romæ inueneram, & adhæsit mihi fortissimo vinculo; mecumque Mediolanum profectus est; vt nec me desereret; & de iure, quod didicerat, aliquid ageret, secundum votum parentum magis quàm suum. Et inter hæc iam assederat mirabili cõtinentia cæteris, cùm ille magis miraretur eos, qui aurum innocentiæ præponerent. Tentata est quoque eius indoles, non solum illecebra cupiditatis, sed etiã stimulo timoris. Romæ assidebat Comiti largitionum Italicarum.

2. Erat eo tempore quidam potentissimus senator, cuius & beneficijs obstricti

cti multi, & terrori subditi erant. Voluit sibi licere nescio quid ex more potentiæ suæ, quod esset per leges illicitum. Restitit Alipius; promissum est præmium, irrisit animo: Prætentæ minæ, calcauit, mirantibus omnibus inusitatã animam, quæ hominem tantum & innumerabilibus præstandi nocendique modis ingēti fama celebratum, vel amicum non optaret, vel non formidaret inimicum. Ipse autem Iudex, cui cōsiliarius erat, quamuis & ipse fieri nollet, non tamen apertè recusabat; sed in istum causam transferens, ab eo se nō permitti asserebat; quia reuera si ipse faceret, iste discederet. Hoc solo autem penè iam illectus erat studio literario, vt pretiis prætorianis codices sibi cōficiendos curaret. Sed cōsulta iustitia, deliberationem in melius in vertit; vtiliorē iudicãs æquitatem, qua prohibebatur; quàm potestatem, qua sinebatur. Paruum est hoc; Sed qui in paruo fidelis fidelis est, & in magno fidelis est. Nec vllo modo erit inane, quod de tuæ veritatis ore processit, Si in iniusto mammona fideles nō fuistis, quod verum est, quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis? Talis ille tunc inhærebat mihi, mecumque nutabat in consilio, quisnam esset tenen-

Lucæ 16.

Ibidem.

tenendus vitæ modus.

3. Nebridius etiam, qui relicta patria vicina Carthagini atq; ipsa Carthagine, vbi frequentissimus erat; relicto rure paterno optimo, relicta domo, & non * secutura matre, nullam ob aliam causam Mediolanum venerat, nisi vt mecum viueret, in flagrantissimo studio veritatis atque sapientiæ; pariter suspirabat, pariterque fluctuabat; beatæ vitæ inquisitor ardens, & quæstionum difficillimarum scrutator acerrimus. Et erant ora trium egentium, & inopiam suam sibimet inuicem anhelantium, & à te expectantium, vt dares eis escam in tempore opportuno: & in omni amaritudine, quæ nostros seculares actus de misericordia tua sequebatur; intuentibus nobis finem, cur ea pateremur, occurrebant tenebræ; & auersabamur gementes, & dicebamus; Quādiu hæc? Et hoc crebro dicebamus; & dicentes, non relinquebamus ea; quia non elucebat certum aliquid, quod illis relictis apprehenderemus.

al. secutura.

Psal. 144.

CAPVT XI.

Deliberat Augustinus de instituenda vita.

1. ET ego maximè mirabar satagens & recolens, quam longum tem-

puc

pus esset ab vndeuicesimo anno ætatis meæ, quo feruere cœperam studio sapiẽtiæ: disponẽs ea inuenta, relinquere omnes vanarum cupiditatum spes inanes & insanias mendaces. Et ecce iam tricenariam ætatem gerebam, in eodem luto hæsitans auiditate fruendi præsentibus, fugientibus & dissipantibus me, dum dico, Cras inueniam; ecce manifestum apparebit, & tenebo; & ecce Faustus veniet, & exponet omnia. O magni viri Academici, nihil ad agendam vitam certi comprehendi potest. Imò quęramus diligentius, & non desperemus. Ecce iam non sunt absurda in libris ecclesiasticis, quæ absurda videbantur, & possunt aliter atque honestè intelligi. Figam pedes in eo gradu, in quo puer a parentibus positus eram, donec inueniatur perspicua veritas.

2. Sed vbi quęretur? quãdo quęretur? Nõ vacat Ambrosio, non vacat legere. Vbi ipsos codices quærimus? Vnde aut quando cõparamus, a quibus sumimus? Deputẽtur tẽpora, distribuãtur horæ pro salute animæ. Magna spes oborta est. Non docet catholica fides, quod putabamus, & vani accusabamus. Nefas habent docti eius, credere Deum figura humani corporis terminatum; & dubitamus pulsare,

quò aperiantur cætera? Antemeridianas horas discipuli occupar[illegible], cæteris quid facimus? Cur non id ag[illegible]mus? Sed quādo salutamus amicos majores, quorum suffragiis opus habemus? Quando præparamus, quod emant scholastici? Quando reparamus nosipsos, animum relaxando ab intentione curarum? Pereant omnia, & dimittamus hæc vana & inania; conferamus nos ad solam inquisitionem veritatis. Vita hæc misera est, mors incerta. Si subitò obrepat: quomodo hinc exhibimus? Et vbi nobis discenda sunt, quæ hic neglexiмus? Ac non potius huius negligentiæ supplicia luenda sunt? Quid si mors ipsa omnem curam cum sensu amputabit, & finietur? Ergo & hoc quærendum. Sed absit, vt ita sit. Non vacat, non est inane, quod tam eminens culmen autoritatis Christianæ fidei, toto orbe diffunditur. Nunquam tanta & talia pro nobis diuinitus agerentur, si morte corporis etiam vita animæ consumeretur. Quid cunctamur igitur relicta spe seculi, con[illegible]tos ad quærendum Deum, & vitam [illegible]atam?

3. Sed expecta, iucunda sunt etiā ista, habent non paruā dulcedinem suam. Nō facilè ab eis pręcidēda est intentio, quia turpe est ad ea rursum redire. Ecce iam quan-

quantum est, vt impetretur aliquis honor? Et quid amplius in his desiderandũ? Suppetit amicorum majorum copia, vt nihil aliud, & multũ festinemus; vel præsidatus dari potest; & ducenda vxor cum aliqua pecunia, ne sumptum nostrũ grauet: & ille erit modus cupiditatis. Multi magni viri & imitatione dignissimi, sapientiæ studio cum coniugibus dediti fuerunt.

4. Cùm hæc dicebam, & alternabant hi vẽti, & impellebãt huc atque illuc cor meum; transibant tempora, & tardabam conuerti ad dominum Deum; & differebam de die in diem viuere in te, & non differebam quotidie in memetipso mori. Amans beatam vitam, timebam illam in sede sua, & ab ea fugiẽs, quærebã eam. Putabam enim me miserũ fore nimis, si feminæ priuarer amplexibus: & medicinam misericordiæ tuæ, ad eamdem infirmitatem sanandam, non cogitabã; quia expertus non eram, & propriarum viriũ credebam esse continentiam. Quarum mihi non eram conscius; cùm tam stultus essem, vt nescirem, sicut scriptum est: Neminem esse posse continentem, nisi tu dederis. Vtique dares, si gemitu interno pulsarem aures tuas, & fide solida in te jactarem curam meam. Sap. 8.

CAPVT XII.

Contentio inter Alipium & Augustinum, de matrimonio & cœlibatu.

1. PRohibebat me sane Alipius ab vxore ducenda, causans nullo modo nos posse securo ocio, simul in amore sapientiæ viuere, sicut iã diu desiderauerámus, si id fecissem. Erat enim ipse in ea re etiã tunc castissimus, ita vt mirum esset: quia vel experientiam concubitus cœperat in ingressu adolescentiæ suæ, sed non hæserat, magisque doluerat, & spreuerat; & deinde iam continẽtissimè viuebat. Ego autem resistebam illi exemplis eorum, qui coniugati coluissent sapientiam, & promeruissent Deum, & habuissent fideliter, ac dilexissent amicos. A quorũ ego quidem granditate animi, lõgè aberã: & † delectatus morbo carnis, & mortifera suauitate trahebam catenam meam, solui timens: & quasi concusso vulnere, repellens verba bene suadentis, tanquam manum soluentis.

† al. deligatus.

2. Insuper etiam per me, ipse quoque Alipio loquebatur serpens: & innectabat atque spargebat per linguam meã, dulces laqueos in via eius, quibus illi hone-

sti &

sti & expediti pedes implicarentur. Cùm enim me ille miraretur, quem non paruipenderet, ita hærere visco illius voluptatis, vt me affirmarem, quotiescunque inde inter nos quæreremus, cœlibem vitam nullo modo posse degere, atque ita me defenderem; cùm illum mirantem viderem, vt dicerem multum interesse inter illud, quod ipse raptim & furtim expertus esset, quod penè iam nec meminisset quidem, atque ideò nulla molestia facilè contemneret delectationes cõsuetudinis meæ: ad quas si accessisset honestum nomen matrimonii, non eum mirari oportere, cur ego illam vitam nequirem spernere, Cœperat & ipse desiderare coniugium, nequaquam victus libidine talis voluptatis, sed curiositatis. Dicebat enim scire se cupere, quidnam esset illud, sine quo vita mea, quæ illi sic placebat, non mihi vita, sed pœna videretur.

3. Stupebat enim liber ab illo vinculo animus seruitutem meam, & stupendo ibat in experiendi cupidinem, venturus in ipsam experientiam, atque inde fortasse lapsurus in eam, quam stupebat seruitutem, quoniam sponsionem volebat facere cum morte. Et, qui amat periculum, incidet in illud. Neutrum enim *Eccli. 3.*

nostrum, si quod est coniugale decus, in officio regendi matrimonii & suscipiendorum liberorum ducebat, nisi tenuiter. Magna autem ex parte atque vehemēter consuetudo satiandæ insatiabilis concupiscentiæ me captum excruciabat, illum autem admiratio capiendum trahebat. Sic eramus, donec tu altissime non deserens humum nostram, miseratus miseros, subuenires miris & occultis modis.

CAPVT XIII.

Vxor quæritur Augustino.

1. ET instabatur impigrè, vt ducerem vxorem. Iam petebam, iam promittebatur, maximè matre dante operā; quò me iam coniugatum baptismus salutaris ablueret; quo me indies gaudebat aptari, & vota sua ac promissa tua, in mea fide compleri animaduertebat. Cùm sanè & rogatu meo & desiderio suo, forti clamore cordis abs te deprecaretur quotidie, vt ei per visum ostenderes aliquid de futuro matrimonio meo, nunquam voluisti.

2. Et videbat quædam vana & phantastica, quo cogebat impetus de hac re satagen-

tagentis humani ſpiritus;& narrabat mihi, non cum fiducia qua ſolebat, cùm tu demonſtrabas ei,ſed contemnens ea. Dicebat enim diſcernere ſe neſcio quo ſapore, quem verbis explicare nō poterat; quid intereſſet inter reuelantem te, & animam ſuam ſomniantem. Inſtabatur tamē,& puella petebatur; cuius ætas fermè biēnio minor, quàm nubilis erat. Et quia ea placebat,expectabatur.

CAPVT XIIII.

Vita communis.

1. ET † multi amici agitaueramus animo, & colloquētes ac deteſtantes turbulentas humanæ vitæ moleſtias, penè iam firmaueramus remoti à turbis ocioſè viuere, id ocium ſic moliri, vt ſi quid habere poſſemus, conferremus in medium,vnamq́ue rem familiarem conflaremus ex omnibus;vt per amicitię ſynceritatem,non eſſet aliud huius, & aliud illius; ſed quod ex cunctis fieret vnum, & vniuerſum ſingulorum eſſet, & omnia omnium: cùm videremur nobis eſſe poſſe decem fermè homines in eadem ſocietate,eſſentq́ue inter nos prædiuites, Romanianus maxime communiceps noſter,

al. multa.

ster, quem tunc graues æstus negociorum suorum ad comitatum attraxerant, ab ineunte ætate mihi familiarissimus. Qui maximè instabat huic rei, & magnam in suadẽdo habebat autoritatem, quòd ampla res eius multum cæteris anteibat.

2. Et placuerat nobis, vt bini annui, tãquam magistratus omnia necessaria curarent, cæteris quietis. Sed posteaquàm cœpit cogitari, vtrum hóc mulierculæ sinerent, quas & alii nostrum iã habebant, & nos habere volebamus; totum illud placitum, quod bene formabamus, dissiluit in manibus, atque confractum & abjectum est. Inde ad suspiria & gemitus
Matt. 7. & gressus ad sequendas latas & tritas vias seculi, quoniam multę cogitationes erãt
Psal. 32. in corde nostro, consilium autem tuum manet in æternum. Ex quo consilio deridebas nostra, & tua præparabas; nobis
Psal. 144 daturus escam in opportunitate, & aperturus manum tuam, atque impleturus animas nostras benedictione.

CAPVT XV.

In locum discedentis concubinæ alia succedit.

1. INTEREA peccata mea multiplicabantur, & auulsa a latere meo tanquã impe-

impedimento coniugii, cum qua cubare solitus eram, cor vbi adhærebat, cócisum & vulneratum mihi erat, & trahebat sanguinem. Et illa in Africam redierat, vouens tibi alium se virum nescituram, relicto apud me naturali ex illa filio meo. At ego infelix, nec feminæ imitator, dilationis impatiens, tanquam post bienniũ accepturus eam, quam petebam; quia non amator coniugii, sed libidinis seruus eram, procuraui aliam, non vtique coniugem: qua tanquam sustentaretur & perduceretur, vel integer vel auctior morbus animæ meæ, satellitio perdurãtis consuetudinis in regnum vxoriú. Nec sanabatur vulnus illud meũ, quod prioris præcisione factum fuerat; sed post feruorem doloremque acerrimum putrescebat; & quasi frigidius, sed desperatius dolebat.

CAPVT XVI.

De immortalitate animæ.

1. TIBI laus, tibi gloria, fons misericordiarum. Ego fiebam miserior, & tu propinquior. Aderat iam iãque dextera tua, ereptura me de cœno, & ablutura, & ignorabam. Nec me reuocabat à

tenendus vitæ modus.

3. Nebridius etiam, qui relicta patria vicina Carthagini atq; ipsa Carthagine, vbi frequentissimus erat; relicto rure paterno optimo, relicta domo, & non * secutura matre, nullam ob aliam causam Mediolanum venerat, nisi vt mecum viueret, in flagrantissimo studio veritatis atque sapientiæ; pariter suspirabat, pariterque fluctuabat; beatæ vitæ inquisitor ardens, & quæstionum difficillimarum scrutator acerrimus. Et erant ora trium egentium, & inopiam suam sibimet inuicem anhelantium, & à te expectantium, vt dares eis escam in tempore opportuno: & in omni amaritudine, quæ nostros seculares actus de misericordia tua sequebatur; intuentibus nobis finem, cur ea pateremur, occurrebant tenebræ; & auersabamur gementes, & dicebamus: Quãdiu hæc? Et hoc crebro dicebamus; & dicentes, non relinquebamus ea; quia non elucebat certum aliquid, quod illis relictis apprehenderemus.

al secutura.

Psal. 144.

CAPVT XI.

Deliberat Augustinus de instituenda vita.

1. ET ego maximè mirabar satagens & recolens, quam longum tem-

pus

pus esset ab vndeuicesimo anno ætatis meæ, quo feruere cœperam studio sapiẽtiæ: disponẽs ea inuenta, relinquere omnes vanarum cupiditatum spes inanes & insanias mendaces. Et ecce iam tricenariam ætatem gerebam, in eodem luto hæsitans auiditate fruendi præsentibus, fugientibus & dissipantibus me, dum dico, Cras inueniam; ecce manifestum apparebit, & tenebo; & ecce Faustus veniet, & exponet omnia. O magni viri Academici, nihil ad agendam vitam certi comprehendi potest. Imò quęramus diligentius, & non desperemus. Ecce iam non sunt absurda in libris ecclesiasticis, quæ absurda videbantur, & possunt aliter atque honestè intelligi. Figam pedes in eo gradu, in quo puer a parentibus positus eram, donec inueniatur perspicua veritas.

2. Sed vbi quęretur? quãdo quęretur? Nõ vacat Ambrosio, non vacat legere. Vbi ipsos codices quærimus? Vnde aut quando cõparamus, a quibus sumimus? Deputẽtur tẽpora, distribuãtur horæ pro salute animæ. Magna spes oborta est. Non docet catholica fides, quod putabamus, & vani accusabamus. Nefas habent docti eius, credere Deum figura humani corporis terminatum; & dubitamus pulsare,

quò aperiantur cætera? Antemeridianas horas discipuli occupar , cæteris quid facimus? Cur non id ag nus? Sed quãdo salutamus amicos majores, quorum suffragiis opus habemus? Quando præparamus, quod emant scholastici? Quando reparamus nosipsos, animum relaxando ab intentione curarum? Pereant omnia, & dimittamus hæc vana & inania; conferamus nos ad solam inquisitionem veritatis. Vita hæc misera est, mors incerta. Si subitò obrepat: quomodo hinc exhibimus? Et vbi nobis discenda sunt, quæ hic neglexímus? Ac non potius huius negligentiæ supplicia luenda sunt? Quid si mors ipsa omnem curam cum sensu amputabit, & finietur? Ergo & hoc quærendum. Sed absit, vt ita sit. Non vacat, non est inane, quod tam eminens culmen autoritatis Christianæ fidei, toto orbe diffunditur. Nunquam tanta & talia pro nobis diuinitus agerentur, si morte corporis etiam vita animæ consumeretur. Quid cunctamur igitur relicta spe seculi, con n tos ad quærendum Deum, & vitam atam?

3. Sed expecta, iucunda sunt etiã ista, habent non paruã dulcedinem suam. Nõ facilè ab eis prçcidẽda est intentio, quia turpe est ad ea rursum redire. Ecce iam quan-

quantum est, vt impetretur aliquis honor? Et quid amplius in his desiderandū? Suppetit amicorum majorum copia, vt nihil aliud, & multū festinemus; vel præsidatus dari potest; & ducenda vxor cum aliqua pecunia, ne sumptum nostrū grauet: & ille erit modus cupiditatis. Multi magni viri & imitatione dignissimi, sapientiæ studio cum coniugibus dediti fuerunt.

4. Cùm hæc dicebam, & alternabant hi vēti, & impellebāt huc atque illuc cor meum; transibant tempora, & tardabam conuerti ad dominum Deum; & differebam de die in diem viuere in te, & non differebam quotidie in memetipso mori. Amans beatam vitam, timebam illam in sede sua, & ab ea fugiēs, quærebā eam. Putabam enim me miserū fore nimis, si feminæ priuarer amplexibus: & medicinam misericordiæ tuæ, ad eandem infirmitatem sanandam, non cogitabā; quia expertus non eram, & propriarum viriū credebam esse continentiam. Quarum mihi non eram conscius; cum tam stultus essem, vt nescirem, sicut scriptum est: Neminem esse posse continentem, nisi tu dederis. Vtique dares, si gemitu interno pulsarem aures tuas, & fide solida in te jactarem curam meam. Sap. 8.

CAPVT XII.

Contentio inter Alipium & Augustinum, de matrimonio & cœlibatu.

1. PRohibebat me sane Alipius ab vxore ducenda, causans nullo modo nos posse securo ocio, simul in amore sapientiæ viuere, sicut iã diu desiderauerarmus, si id fecissem. Erat enim ipse in ea re etiã tunc castissimus, ita vt mirum esset: quia vel experientiam concubitus cœperat in ingressu adolescentiæ suæ, sed non hæserat, magisque doluerat, & spreuerat; & deinde iam continẽtissimè viuebat. Ego autem resistebam illi exemplis eorum, qui coniugati coluissent sapientiam, & promeruissent Deum, & habuissent fideliter, ac dilexissent amicos. A quorũ ego quidem granditate animi, lõgè aberã: & † delectatus morbo carnis, & mortifera suauitate trahebam catenam meam, solui timens: & quasi concusso vulnere, repellens verba bene suadentis, tanquam manum soluentis.

† al. delicatus.

2. Insuper etiam per me, ipse quoque Alipio loquebatur serpens: & innectabat atque spargebat per linguam meã, dulces laqueos in via eius, quibus illi honesti &

sti & expediti pedes implicarentur. Cùm enim me ille miraretur, quem non paruipenderet, ita hærere visco illius voluptatis, vt me affirmarem, quotiescunque inde inter nos quæreremus, cœlibem vitam nullo modo posse degere, atque ita me defenderem; cùm illum mirantem viderem, vt dicerem multum interesse inter illud, quod ipse raptim & furtim expertus esset, quod penè iam nec meminisset quidem, atque ideò nulla molestia facilè contemneret delectationes cõsuetudinis meæ: ad quas si accessisset honestum nomen matrimonii, non eum mirari oportere, cur ego illam vitam nequirem spernere, Cœperat & ipse desiderare coniugium, nequaquam victus libidine talis voluptatis, sed curiositatis. Dicebat enim scire se cupere, quidnam esset illud, sine quo vita mea, quæ illi sic placebat, non mihi vita, sed pœna videretur.

3. Stupebat enim liber ab illo vinculo animus seruitutem meam, & stupendo ibat in experiendi cupidinem, venturus in ipsam experientiam, atque inde forsasse lapsurus in eam, quam stupebat seruitutem, quoniam sponsionem volebat facere cum morte. Et, qui amat periculum, incidet in illud. Neutrum enim Eccli. 3.

nostrum, si quod est coniugale decus, in officio regendi matrimonii & suscipiendorum liberorum ducebat, nisi tenuiter. Magna autem ex parte atque vehemẽter consuetudo satiandæ insatiabilis concupiscentiæ me captum excruciabat, illum autem admiratio capiendum trahebat. Sic eramus, donec tu altissime non deserens humum nostram, miseratus miseros, subuenires miris & occultis modis.

CAPVT XIII.

Uxor quæritur Augustino.

1. ET instabatur impigrè, vt ducerem vxorem. Iam petebam, iam promittebatur, maximè matre dante operã; quò me iam coniugatum baptismus salutaris ablueret; quo me indies gaudebat aptari, & vota sua ac promissa tua, in mea fide compleri animaduertebat. Cùm sanè & rogatu meo & desiderio suo, forti clamore cordis abs te deprecaretur quotidie, vt ei per visum ostenderes aliquid de futuro matrimonio meo, nunquam voluisti.

2. Et videbat quædam vana & phantastica, quo cogebat impetus de hac re satagen-

uagentis humani spiritus; & narrabat mihi, non cum fiducia qua solebat, cùm tu demonstrabas ei, sed contemnens ea. Dicebat enim discernere se nescio quo sapore, quem verbis explicare nõ poterat; quid interesset inter reuelantem te, & animam suam somniantem. Instabatur tamẽ, & puella petebatur; cuius ætas fermè biẽnio minor, quàm nubilis erat. Et quia ea placebat, expectabatur.

CAPVT XIIII.

Vita communis.

1. ET † multi amici agitaueramus animo, & colloquẽtes ac detestantes turbulentas humanæ vitæ molestias, penè iam firmaueramus remoti à turbis ociosè viuere, id ocium sic moliri, vt si quid habere possemus, conferremus in medium, vnamque rem familiarem conflaremus ex omnibus; vt per amicitię syncetitatem, non esset aliud huius, & aliud illius; sed quod ex cunctis fieret vnum, & vniuersum singulorum esset, & omnia omnium: cùm videremur nobis esse posse decem fermè homines in eadem societate, essentque inter nos prædiuites, Romanianus maxime communiceps no- al. multa.

impedimento coniugii, cum qua cubare solitus eram, cor vbi adhærebat, cõcisum & vulneratum mihi erat, & trahebat sanguinem. Et illa in Africam redierat, vouens tibi alium se virum nescituram, relicto apud me naturali ex illa filio meo. At ego infelix, nec feminæ imitator, dilationis impatiens, tanquam post bienniũ accepturus eam, quam petebam; quia non amator coniugii, sed libidinis seruus eram, procuraui aliam, non vtique coniugem: qua tanquam sustentaretur & perduceretur, vel integer vel auctior morbus animæ meæ, satellitio perdurãtis consuetudinis in regnum vxoriũ. Nec sanabatur vulnus illud meũ, quod prioris præcisione factum fuerat; sed post feruorem doloremq́ue acerrimum putrescebat; & quasi frigidius, sed desperatius dolebat.

CAPVT XVI.

De immortalitate animæ.

1. TIBI laus, tibi gloria, fons misericordiarum. Ego fiebam miserior, & tu propinquior. Aderat iam iãq́ue dextera tua, erептura me de cœno, & ablutura, & ignorabam. Nec me reuocabat à

profundiore voluptatum carnalium gurgite, nisi metus mortis & futuri iudicii tui; qui per varias quidē opiniones, nunquam tamen recessit de pectore meo. Et disputabam cum amicis meis Alipio & Nebridio, de finibus bonorum & malorum, Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo, nisi ego credidissem post mortem restare animæ vitam: & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit.

2. Et quærebam, si essemus immortales, & in perpetua corporis voluptate, sine vllo amissionis terrore viueremus, cur non essemus beati, aut quid aliud quæreremus? Nesciēs idipsum ad magnam miseriam pertinere, quod ita demersus & cęcus cogitare non possem lumen honestatis, & gratis amplectendæ pulchritudinis, quam non videt oculus carnis, & videtur ex intimo. Nec considerabā miser, ex qua vena mihi manaret, quòd ista ipsa, fœda tamen, cum amicis dulciter conferebam; nec esse sine amicis poteram beatus, etiam secundum sentētiam, quam tunc habebam in quantalibet affluentia carnalium voluptatum. Quos vtique amicos gratis diligebam, vicissimque ab eis me diligi gratis sentiebam.

3. O tortuosas vias. Vę animę audaci, quæ

spera-

ſperauit, ſi à te receſſiſſet, ſe aliquid melius habituram. Verſa & reuerſa in tergum, & in latera, & in ventrem, & dura ſunt omnia. Et tu ſolus requies. Et ecce ades; & liberas à miſerabilibus erroribus, & conſtituis nos in via tua, & conſolaris, & dicis: Currite, ego feram, & ego perducam, & ibi ego feram.

DIVI AVRELII Auguſtini Confeſſionum Liber ſeptimus.

CAPVT I.

Quod imaginibus corporeis reiectis, Deum cœperit agnoſcere incorporeum.

1. IAM mortua erat adoleſcentia mea mala & nefanda, & ibam in iuuentutem: quanto ætate major, tanto vanitate turpior; qui cogitare aliquid ſubſtantiæ, niſi tale non poteram, quale per hos oculos videri ſolet. Non te cogitabam Deus in figura corporis humani; ex quo audire aliquid de ſapientia cœpi;

hoc fugi; & gaudebam me hoc reperisse, in fide spiritualis matris nostræ catholicæ tuæ. Sed quid te aliud cogitarem, non occurrebat. Et conabar cogitare te homo, & talis homo, summum & solum & verum Deum: & te incorruptibilem, & inuiolabilem, & incommutabilem, totis medullis credebam; quia nesciens vnde & quomodo; planè tamen videbam, & certus eram, id quod corrumpi potest, deterius esse, quàm id quod non potest: & quod violari non potest, incunctanter præponebam violabili; & quod nullam patitur mutationem, melius esse, quàm id quod mutari potest.

2 Clamabat violenter cor meum, adversus omnia phantasmata mea; & hoc vno ictu, conabar abigere circumuolantem turbam immunditiæ, ab acie mentis meæ: & vix dimota in ictu oculi, ecce cõglobata rursus aderat, & irruebat in aspectum meum, & obnubilabat eum: vt quamuis non forma humani corporis, corporeum tamen aliquid cogitare cogerer, per spacia locorum, siue infusum mundo, siue etiam extra mundum per infinita diffusam; etiam ipsum incorruptibile & inuiolabile & incommutabile, quod corruptibili & violabili &

com-

cōmmutabili præponebam. Quoniam quicquid priuabam ſpacijs talibus, nihil mihi eſſe videbatur. Sed prorſus nihil, ne inane quidem; tanquam ſi corpus auferatur loco, & maneat locus omni corpore vacuatus, & terreno & humido & aëreo & cœleſti; ſed tamen ſit locus inanis, tanquam ſpacioſum nihil.

3. Ego itaque incraſſatus corde, nec mihimetipſi vel ipſe cōſpicuus, quicquid non per aliquanta ſpacia tenderetur, vel diffunderetur, vel conglobaretur, vel tumeret, vel tale aliquid caperet aut capere poſſet, nihil prorſus eſſe arbitrabar: Per quales enim formas ire ſolent oculi mei, per tales imagines ibat cor meum: nec videbam hanc eandem intẽtionem, qua illas ipſas imagines formabam non eſſe tale aliquid; quæ tamen ipſas nō formaret, niſi eſſet magnum aliquid. Ita etiam te vita vitæ meæ grãdem per infinita ſpacia vndique cogitabam penetrare totam mundi molem; & extra eam quaquauerſum, per immenſa ſine termino; vt haberet te terra, haberet cœlũ, haberent omnia; & illa finirentur in te, tu autem nuſquam.

4. Sicut autem luci ſolis non obſiſteret corpus aëris huius, qui ſupra terram eſt, quò minus per eum traijceretur, pene-

traiis

trans eum, non dirumpendo aut concidendo, ſed implendo eum totum; ſic tibi putabam nõ ſolum celi & aëris & maris, ſed etiã terræ corpus peruium; & ex omnibus maximis minimiſque partibus penetrabile, ad capiendã præſentiam tuam; occulta inſpiratione intrinſecus & extrinſecus, adminiſtrantem omnia, quæ creaſti. Ita ſuſpicabar, quia cogitare aliud non poteram, nam falſum erat. Illo enim modo maior pars terræ, maiorem tui partem haberet, & minorem minor; atque ita te plena eſſent omnia; vt amplius tui caperet elephanti corpus, quàm paſſeris; quò eſſet iſto grandius, grãdioremque occuparet locum; atque ita fruſtatim partibus mundi, magnis magnas, breuibus breues partes tuas præſentes faceres. Non es autem ita. Sed nondum illuminaueras tenebras meas.

CAPVT II.

Nebridius confutat Manichæos.

1. SAT erat mihi domine aduerſus deceptos illos & deceptores & loquaces mutos, quoniam non ex eis ſonabat verbum tuum: ſat erat ergo illud, quod iamdiu ab vſque Carthagine a Nebridio proponi ſolebat; & omnes, qui audieramus,

mus, concussi sumus. Quid erat tibi factura nescio quæ gẽs tenebrarum, quam ex aduersa mole solent opponere, si tu cũ ea pugnare voluisses? Si enim responderetur, aliquid fuisse nocituram, violabilis tu & corruptibilis fores. Si autem nihil ea nocere potuisse diceretur, nulla afferretur causa pugnandi; & ita pugnãdi, vt quædam portio tua & membrũ tuum, vel proles de ipsa substantia tua misceretur aduersis potestatibus, & nõ à te creatis naturis; atque intantum ab eis corrumperetur & cõmutaretur in deterius, vt à beatitudine in miseriam verteretur; & indigeret auxilio, quo erui purgarique posset: & hanc esse animam, cui tuus sermo seruienti liber, & cõtaminatæ purus, & corruptæ integer subueniret; sed & ipse corruptibilis, quia ex vna eademque substantia.

2. Itaque, si te, quicquid es, id est, substantiam tuam quasi incorruptibilem diceret, falsa esse illa omnia & execrabilia. Si autem corruptibilẽ, idipsum iam falsum, & prima voce abominandum. Sat ergo erat istud aduersus eos omnino euomendos à pressura pectoris; quia non habebant, qua exirent sine horribili sacrilegio cordis & linguæ, sentiendo de te ista, & loquendo.

CAPVT

educare conatus, mergebar iterum; & sæpe conatus, mergebar iterum atque iterum. Subleuabat enim me in lucem tuã, quòd iam tam sciebã me habere voluntatem, quàm me viuere. Itaque, cum aliquid vellem aut nollem, non aliud quàm me velle ac nolle certissimus eram; & ibi esse causam peccati mei, iam iamque animaduertebam. Quod autem inuitus facerem, pati me potius quàm facere videbam; & id non culpam sed pœnam esse iudicabam; qua me non iniustè plecti, te iustum cogitans, cito fatebar.

3. Sed rursus dicebam: Quis fecit me? Nónne Deus meus, non tantum bonus sed ipsum bonum? Vnde igitur mihi male velle & bene nolle, vt esset, cur iustè pœnas luerem? Quis in me hoc posuit, & inseruit mihi plãtarium amaritudinis, cum totus fierem à dulcissimo Deo meo? Si diabolus autor, vnde ipse diabolus? quod si & ipse peruersa voluntate, ex bono angelo diabolus factus est; vnde & in ipso voluntas mala, qua diabolus fieret, quando totus angelus à conditore optimo factus esset bonus? Et his cogitationibus deprimebar iterum, & suffocabar. Sed non vsque ad illum infernum subducebar erroris, vbi nemo confitebitur tibi; dum tu potius pati, quàm *Psal. 6.*
homo

homo mala facere putatur.

CAPVT IIII.

Deus cogi non potest.

1. SIc enim nitebar cætera inuenire, vt iam inueneram melius esse incorruptibile quàm corruptibile; & ideo te, quicquid esses, esse incorruptibilẽ confitebar. Neque enim vlla anima vnquam potuit, poterítve cogitare aliquid, quod sit te melius, qui summum & optimũ bonum es. Cùm autem verissimè atque certissimè incorruptibile corruptibili præponatur, sicut iam ego præponebam, poteram iam cogitatione aliquid attingere, quod esset melius Deo meo, nisi tu esses incorruptibilis. Vbi igitur videbam incorruptibile corruptibili esse præferendum; ibi te quærere debebam, atque inde aduertere, vnde sit malum, id est, vnde sit ipsa corruptio, qua violari substantia tua nullo modo potest.

2. Nullo enim prorsus modo violat corruptio Deum nostrum, nulla volũtate, nulla necessitate, nullo improuiso casu; quoniam ipse est Deus; & quod sibi vult, bonum est, &, ipse est idem bonum. Corrumpi autem, non est bonum. Nec cogeris inuitus ad aliquid, quia voluntas

tua

tua non est maior potentia tua. Esset autem maior, si teipso tuipse maior esses. Voluntas enim & potẽtia Dei, Deus ipse est. Et quid improuisum tibi, qui nosti omnia; & nulla natura est, nisi quia nosti eam? Et, vt quid multa dicimus, cur non sit corruptibilis substantia, quæ Deus est, quando si hoc esset, non esset Deus?

CAPVT V.

De separatione creatoris à creatura, & de vniuersitate formium.

1. ET quærebam, vnde malum, & male quærebam: & in ipsa inquisitione mea, non videbam malum, & constituebam in cõspectu spiritus mei vniuersam creaturam, quicquid in ea cernere possumus; sicuti est terra, & mare, & aër, & sydera, & arbores, & animalia mortalia; & quicquid in ea non videmus, sicut firmamentum cœli, insuper & omnes angelos, & cuncta spiritualia eius; sed etiam ipsa quasi corpora essent, locis & locis ordinauit imaginatio mea: & feci vnam massam grandem distinctam generibus corporum creaturam tuam, siue quæ reuera corpora erãt, siue quæ ipse pro spiritibus finxeram. Et eam feci grandem, nõ quantum erat, quod scire non poteram, sed quantum libuit, vndique versum sanè finitam.

nitam. Te autem domine ex omni parte ambientem & penetrantem eam, sed vsquequaque infinitum: tanquam si mare esset vbique & vndique per immensum infinitum solum mare; & haberet infra se spongiam quamlibet magnam, sed finitam tamen; plena esset vndique spongia illa ex omni sua parte ex immenso mari: sic creaturam tuam finitam, te infinito plenam putabam, & dicebam: Ecce Deus, & ecce quæ creauit Deus, & bonus est Deus, atque his validissime lõgissimeque præstantior; sed tamen bonus bona creauit, & ecce quomodo ambit atque implet ea.

2. Vbi ergo malum, & vnde, & quà huc irrepsit? Quæ radix eius? & quod semen eius? An omnino nõ est? Cur ergo timemus & cauemus, quod non est? Aut si inaniter timemus, certè vel timor ipse malum est, quo incassum stimulatur & excruciatur cor. Et tanto grauius malum, quanto non est, quod timeamus, & timemus. Idcirco autem est malum, quod timemus; aut hoc malum est, quia timemus. Vnde est igitur? Quoniam Deus fecit hęc omnia, bonus bona. Maius quidem & summum bonum, minora fecit bona: sed tamen & creãs & creata, bona sunt omnia. Vnde est malum? Aut vnde

fecit

fecit ea? Materies aliqua mala erat, & formauit atque ordinauit eam; sed reliquit aliquid in illa, quod in bonum non conuerteret? Cur & hoc? An impotens erat totam vertere & cõmutare, vt nihil mali remaneret, cùm sit omnia potẽs? Postremò, cur inde aliquid facere voluit; ac nõ potius e dem omnipotẽtia fecit, vt nulla esset omnino? Aut verò existere poterat, contra eius voluntatem? Aut si æterna erat, cur tamdiu per infinita retro spacia temporum, sic eam siuit esse, ac tãto post placuit aliquid ex ea facere?

5. Aut iam si aliquid subitò voluit agere, hoc potius ageret omnipotens, vt illa nõ esset; atque ipse solus esset, totum verum & summum & infinitum bonum? Aut si non erat bene, vt non aliquid boni etiam fabricaret & cõderet, qui bonus erat, illa sublata & ad nihilum redacta materia, quæ mala erat, bonam ipse instituerer, vnde omnia crearet? Non enim esset omnipotens, si condere non posset aliquid boni, nisi ea, quam ipse non condiderat, adiuuaretur materia. Talia voluebam pectore misero, ingrauidato curis mordacissimis de timore mortis: & non inuenta veritate, stabiliter tamen hærebat in corde meo, in catholica ecclesia fides Christi tui & domini & saluatoris nostri;

2. Procurasti ergo tu hominē amicū, nō quidé segnem cōsultoré Mathematicorū; nec eas literas bene callentē, sed (vt dixi) consultoré curiosum; & tamen scientem aliquid, quod à patre suo se audisse dicebat; quod quātū valeret, ad illius artis opinionem euertendam, ignorabat. Is ergo vir nomine Firminus, liberaliter institutus, & excultus eloquio, cum me tanquam charissimum de quibusdā suis rebus, in quas secularis spes eius intumuerat, consuleret, quid mihi secundum suas, quas constellationes appellant, videretur; ego autem, qui iam de hac re in Nebridii sententiam flecti cœperam, nō quidem abnuerem conijcere ac dicere, quod nutāti occurrebat; sed tamen subijcerem, propè iam mihi esse persuasum, ridicula esse illa & inania.

3. Tum ille mihi narrauit patrem suū fuisse librorum talium curiosissimum; & habuisse amicum æquè illa simul sectantem, qui pari studio & collatione flagrabant in eas nugas igne cordis sui; ita vt mutorū quoque animalium; si quæ domi parerent, obseruarent mo[illegible]centium; atque ad [illegible] notarent, vnde illius quasi artis experimenta colligerent. Itaque dicebat, audisse se à patre suo, quòd cum de eodem

Firmi-

Firmino prægnans mater esset, etiam illius paterni amici famula quædam pariter vtero grandescebat, quod latere non potuit dominum; qui etiam canum suarum partus, examinatissima diligentia nosse curabat. Atque ita factum esse, vt cùm iste coniugis, ille autem ancillæ dies & horas, minutioresque horarum articulos cautissima obseruatione numerarent, enixæ essent ambæ simul; ita vt easdem cõstellationes, vsque ad easdem minutias, vtrique nascẽti facere cogerẽtur, iste filio, ille seruulo. Nam cum mulieres parturire cœpissent, indicauerunt sibi ambo, quid in sua cuiusque domo ageretur; & parauerunt, quos ad se inuicem mitterent, simul vt natum quod parturiebatur esset, cuique nunciatum; quod tamen vt continuo nunciaretur, tãquam in regno suo facilè effecerant. Atque ita, qui ab alterutro missi sunt, tam ex paribus domorum interuallis sibi obuiam factos esse dicebat; vt aliam positionem siderum, aliasque particulas momentorum, neuter eorum notare sinereretur. Et tamen Firminus amplo apud suos loco natus, dealbatiores vias seculi cursitabat, augebaturque diuitijs, sublimabatur honoribus: seruus autem ille, conditionis iugo nullatenus relaxato, domi-

nis

nis seruiebat, ipso indicante qui nouerat eum.

4. His itaque auditis & creditis, talis quippe narrauerat, omnis illa reluctatio mea resoluta concidit; & primo Firminū ipsum conatus sum ab illa curiositate reuocare; cum dicerem constellationibus eius inspectis, vt vera prænuntiarem, debuisse me vtique videre ibi, parentes inter suos esse primarios, nobilem familiam propriæ ciuitatis, natales ingenuos, honestam educationem, liberalesque doctrinas. At si me ille seruus ex eisdem constellationibus, quia & illius ipsæ essent, consuluisset, vt eidem quoque vera proferrem, debuisse me rursum ibi videre abjectissimam familiam, conditionem seruilem, & cætera longè a prioribus aliena, longeque distantia. Vnde autem fieret, vt eadem inspiciens diuersa dicerem, si vera dicerem; si autem eadem dicerem, falsa dicerem. Inde certissimè collegi ea, quæ vera consideratis constellationibus dicerentur, non arte dici, sed sorte: quæ autem falsa, non artis imperitia, sed sortis mendacio.

5. Hinc autem accepto aditu, ipse mecum talia ruminando, ne quis eorum delirorum, qui talem quæstum sequerentur, quos iam iamque inuadere,

atque irrisos refellere cupiebam, mihi ita resisteret, quasi aut Firminus mihi, aut illi pater falsa narrauerit; intendit considerationem in eos, qui gemini nascuntur, quorum plerique ita post inuicem fūdūtur ex vtero, vt paruū ipsum tēporis interuallum, quantamlibet vim in rerum natura habere contendant, colligi tamen humana obseruatione non possit, literisque signari omnino non valeat, quas Mathematicus inspecturus est, vt vera pronunciet. Et non erunt vera; quia easdem literas inspiciens, eadem debuit
Gen. 25. dicere de Esau & Iacob, sed non eadem vtrique acciderunt. Falsa ergo diceret. Aut si vera diceret, non eadem diceret, at eadem inspiceret. Non ergo arte, sed sorte vera diceret. Tu enim Domine iustissime, moderator vniuersitatis, cōsulentibus consultisque nescientibus, occulto instinctu agis; vt dum quisque consulit, hoc audiat, quod oportet eum audire occultis meritis animarum, ex abysso iusti iudicii tui: cui non dicat homo, quid est hoc? aut, vt quid hoc? Non dicat, non dicat, homo est enim.

CAPVT

CAPVT VII.

Miserè torquetur, inquirens vnde sit malum.

1. IAM itaque me adjutor meus illis vinculis solueras; & quærebam vnde malum, & non erat exitus. Sed me non sinebas vllis fluctibus cogitationis auferri ab ea fide, qua credebam & esse te, & esse incõmutabilem substantiã tuam, & esse de hominibus curam & iudicium tuum, & in Christo filio tuo Domino nostro; atque in scripturis sanctis, quas ecclesiæ tuę catholicę commendaret autoritas, viam te posuisse salutis humanæ; ad eam vitam, quæ post hanc mortem futura est. His itaque saluis, atque inconcussè roboratis in animo meo, quærebam æstuans, vnde sit malum: Quæ illa tormenta parturientis cordis mei, qui gemitus Deus meus? Et ibi erant aures tuæ, nesciente me. Et cùm in silentio fortiter quærerem, magnæ voces erant ad misericordiam tuã, tacitæ contritiões animi mei.

2. Tu sciebas, quid patiebar, & nullus hominum. Quantum enim erat, quod inde digerebatur per linguam meam in

aures familiarißimorum meorum? Nũquid totus tumultus animæ meę, cui nec tempora, nec os meum sufficiebat, sonabat eis? Totum tamen ibat in auditum
Psal. 37. tuum, quòd rugiebam a gemitu cordis mei; & ante te erat desiderium meum, & lumen oculorum meorum non erat mecum. Intus enim erat, ego autem foris. Nec in loco illud; At ego intendebam in ea, quæ locis continentur; & non ibi inueniebam locum ad requiescendum, nec recipiebant me ista, vt dicerem, sat est, & bene est; nec dimittebant redire, vbi mihi satis esset bene. Superior enim eram istis, te verò inferior: Et tu gaudium verũ mihi subdito tibi; & tu mihi subjeceras, quæ infra me creasti.

3. Et hoc erat rectum temperamentũ, & media regio salutis meæ; vt manerem ad imaginem tuam, & tibi seruiens dominarer corpori. Sed cum superbè contra te surgerem, & currerem aduersus do-
Iob 15. minum in ceruice crassa scuti mei, etiam ista infima supra me facta sunt; & premebant, & nusquam erat laxamentum & respiramentum. Ipsa occurrebant vndique aceruatim & conglobatim cernenti; cogitanti autem imagines corporũ, ipsæ opponebantur redeunti, quasi diceretur; Quò is indignè & sordidè? Et hęc de vul-

nere

mere meo creuerant, quia humiliasti tanquam vulneratum superbum; & tumore meo, separabar abs te; & nimis inflata facies mea, claudebat oculos meos. Psal. 88.

CAPVT VIII

Quomodo diuina misericordia subuenerit Augustino.

1. TV verò Domine in æternum manes, & non in æternum irasceris nobis, quoniam miseratus es terram & cinerem: & placuit in conspectu tuo, reformare deformia mea. Et stimulis internis agitabas me, vt impatiens essem, donec mihi per interiorem aspectum certus esses. Et sic residebat tumor meus, ex occulta manu medicinæ tuæ; aciesque conturbata & cõtenebrata mentis meæ, acri collirio salubriũ dolorum meorum, de die in diem sanabatur.

CAPVT IX.

Quæ in libris Platonicorum quorundam inuenerit, consentanea doctrinæ Christianæ.

1. ET primo volens ostendere mihi, quam resistas superbis, humilibus Iac. 4.

 autem

autem des gratiam: & quanta misericordia tua demonstrata sit hominibus via
Ioan, 1. humilitatis, quod verbum tuum caro factū est, & habitauit inter homines: Procurasti mihi per quendam hominē, immanissimo typho turgidum, quosdam Platonicorum libros ex Græca lingua in Latinam versos; & ibi legi non quidem his verbis, sed hoc idem omnino, multis & multiplicibus suaderi rationibus:
Ioan. 1. quod in principio erat verbum, & verbū erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum; omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est in eo, vita est. Et vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Et quia hominis anima, quāuis testimonium perhibeat de lumine, non est tamen ipsa lumen, sed verbum Dei. Deus est enim lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et quia in hoc mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Quia verò in sua propria venit, & sui eum non receperunt; quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, credentibus in nomine eius: non ibi legi.

2. Item

2. Item ibi legi; Quia Deus verbum, non ex carne, non ex sanguine, non ex voluntate viri, neque ex volũtate carnis, sed ex Deo natus est. Sed quia verbum caro factum est, & habitauit in nobis: non ibi legi. Indagaui quippe in illis literis variè dictũ, & multis modis, quod sit filius in forma patris, non rapinam arbitratus esse æqualis Deo, quia naturaliter idipsum est. Sed quia semetipsum exinaniuit formam serui accipiẽs, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo; humiliauit se, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod Deus exaltauit eũ à mortuis, & donauit ei nomen, quod est super omne nomen; vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium; & infernorum; & omnis lingua cõfiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris: non habent illi libri.

Ibidem.

Phil. 2.

3. Quod enim ante omnia tempora, & supra omnia tempora, incommutabiliter manet vnigenitus filius tuus coæternus tibi: & quia de plenitudine eius accipiunt animæ, vt beatæ sint; & quia participatione manentis in se sapientiæ renouantur, vt sapientes sint: est ibi. Quòd autem secundùm tempus pro impiis mortuus est; & filio vnico tuo non pepercisti,

Ioan 1.

Rom. 5.

Rom. 8.

ſed pro nobis omnibus tradidiſti eum:
Matt. 11. non eſt ibi. Abſcondiſti enim hæc à ſapientibus, & reuelaſti ea paruulis; vt venirent ad eum laborantes & onerati, & re-
Matt 5. ficeret eos, quoniam mitis eſt & humilis
Pſal. 24. corde; & dirigit mites in iudicio, & docet manſuetos vias ſuas, videns humilitatem noſtram, & laborem noſtrum, & dimittens omnia peccata noſtra. Qui autem cothurno, tanquam doctrinæ ſublimioris elati, non audiunt dicentem;
Matt. 11. Diſcite à me, quoniam mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem ani-
Rom. 1. mabus veſtris: Et ſi cognoſcunt Deum, non ſicut Deum glorificant, aut gratias agunt, ſed euaneſcunt in cogitationibus ſuis: & obſcuratur inſipiens cor eorum, dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.

4. Et ideo legebam ibi etiam immutatam gloriam incorruptionis tuæ, in idola & varia ſimulachra, in ſimilitudinẽ imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentum;
Gen. 25. videlicet Ægyptium cibum, quo Eſau perdidit primogenita ſua, quoniã caput quadrupedis pro te honorauit populus
Exod. 32. primogenitus, conuerſus corde in Ægyptum; & curuans imaginem tuam, ani-
Pſa. 105. mam ſuam ante imaginem vituli mãducantis

eantis fęnum; inueni hæc ibi, & nō manducaui. Placuit enim tibi Domine auferre opprobrium diminutionis ab Iacob, vt major seruiret minori, & vocasti gentes in hæreditatem tuam.

5. Et ego ad te veneram ex gentibus, & intendi in aurum, quod ab Ægypto voluisti, vt auferret populus tuus, quoniam tuum erat, vbicunque erat. Et dixisti Atheniensibus per apostolum tuum, quod in te viuimus, & mouemur, & sumus; sicut & quidam secūdum eos dixerunt. Et vtique inde erant illi libri. Et non attendi in idola Ægyptiorum, quibus de auro suo ministrabant; qui transmutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturę potius, quàm creatori. *Exod. 3. & 11.* *Act. 17.* *Rom. 1.*

CAPVT X.

Clarius innotescunt iam Augustino diuina.

1. ET inde admonitus redire ad memetipsum, intraui in intima mea duce te; & potui, quoniam factus es adjutor meus. Intraui, & vidi qualicunque oculo animæ meæ, supra eundem oculum animæ meæ: supra metem meam, lucem

quoniam neque per finita, neque per infinita locorum ſpacia diffuſa eſt? Et clamaſti de longinquo: Imò verò, ego ſum, qui ſum. Et audiui, ſicut auditur in corde; & non erat prorſus, vnde dubitarem. Faciliuſque dubitarem viuere me, quã non eſſe veritatem; quæ per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpicitur.

Exod. 3.

Rom. 1.

CAPVT XI.

Quomodo creaturæ ſunt, & non ſunt.

1. ET inſpexi cætera infra te, & vidi nec omnino eſſe, nec omnino non eſſe. Eſſe quidem, quoniam abs te ſunt: non eſſe autẽ, quoniam id quod es, non ſunt. Id enim verè eſt, quod incommutabiliter manet. Mihi autem inhærere Deo bonum eſt: quia ſi non manebo in illo, nec in me potero. Ille autem in ſe manẽs, innouat omnia. Et Dominus meus es, quoniam bonorum meorum non eges.

Pſal. 72.

Sap. 7.

Pſal. 15.

CAPVT XII.

Omnia bona, quæ ſunt.

1. ET manifeſtatum eſt mihi, quoniã bona ſunt, quæ corrumpũtur; quæ neque corrumpi poſſent, ſi ſumma bona

essent; neque nisi bona essent, corrumpi possent: Quia si summa bona essent, incorruptibilia essent: si autem nulla bona essent, quod in eis corrumperetur, non esset. Nocet enim corruptio, & nisi bonũ minueret, non noceret. Aut igitur nihil nocet corruptio, quod fieri non potest: aut, quod certissimum est, omnia quæ corrumpuntur, priuantur bono. Si autẽ omni bono priuabuntur, omnino non erunt. Si enim erunt, & corrumpi iam nõ poterunt, meliora erũt, quia incorruptibiliter permanebunt.

2. Et quid monstruosius, quàm ea dicere omni bono amisso facta meliora? Ergo si omni bono priuabuntur, omnino nulla erunt. Ergo quamdiu sunt, bona sunt. Ergo quæcũque sunt, bona sunt. Malumque illud, quod quærebam, vnde esset, non est substantia: quia si substantia esset, bonum esset. Aut enim esset incorruptibilis substãtia, magnum vtique bonum; aut substantia corruptibilis esset, quę nisi bona esset, corrumpi non posset. Itaque vidi, & manifestatũ est mihi, quia omnia bona tu fecisti; & prorsus nullæ substantiæ sunt, quas tu non fecisti. Et quoniam nõ æqualia omnia fecisti, ideo sunt omnia, quia singula bona sunt, & simul omnia valde bona, quoniam fecisti

Deus

Deus noſter omnia bona valde.

CAPVT XIII.

Omnia condita laudant Deum.

1. ET tibi omnino non eſt malum; non ſolum tibi, ſed nec vniuerſæ creaturæ tuæ; quia extra te nõ eſt aliquid, quod irrumpat: & corrumpat ordinem, quem poſuiſti ei. In partibus autem eius, quædam quibuſdam, quia non conueniunt, mala putantur: & eadem ipſa conueniũt alijs, & bona ſunt, & in ſemetipſis bona ſunt. Et omnia hæc, quæ ſibimet inuicem non conueniunt, conueniunt inferiori parti rerum, quam terrã dicimus, habentem cælum ſuum nubiloſum atque ventoſum, congruum ſibi.

2. Et abſit iam, vt dicerem non eſſe niſi iſta: quia & ſi ſola iſta cernerem, deſiderarem quidem meliora. Sed iam etiam de ſolis iſtis laudare te deberẽ: quoniam laudandum te oſtendunt de terra, dracones & omnes abyſſi: Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis: quæ faciunt verbum tuum: Montes & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri: Beſtiæ & omnia pecora, reptilia & volatilia pennata: Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ: Iuuenes & virgi- Pſal 148.

virgines, ſeniores cum iunioribus, laudent nomen tuum. Cum verò etiam de cœlis te laudent, laudent te Deus noſter in excelſis omnes angeli tui, omnes virtutes tuæ, ſol & luna, omnes ſtellæ & lumen, cœli cœlorum & aquæ quæ ſuper cœlos ſunt, laudent nomen tuum. Non iam deſiderabam meliora, quia omnia cogitabam; & meliora quidem ſuperiora, quàm inferiora; ſed meliora omnia, quàm ſola ſuperiora, iudicio ſaniore pendebam.

CAPVT XIIII.

Sanæ mentis homini; nihil diſplicet inter creaturas Dei.

1 NON eſt ſanitas eis, quibus diſplicet aliquid creaturę tuæ; ſicut mihi non erat, cum diſplicerent multa, quę feciſti. Et quia non audebat anima mea, vt ei diſpliceret Deus meus, nolebat eſſe tuum, quicquid ei diſplicebat. Et inde ierat in opinionem duarum ſubſtantiarum, & nō requieſcebat, & aliena loquebatur: & inde rediens, fecerat ſibi Deum per infinita ſpacia locorum omnium, & eum putauerat eſſe te; & eum collocauerat in corde ſuo, & facta erat rurſus templum idoli ſui abominandum tibi. Sed

poſtea-

posteaquam fouisti caput nescientis, & clausisti oculos meos, ne viderẽt vanitatem, cessaui de me paulululm, & consopita est insania mea. Et euigilaui in te, & vidi te infinitum aliter, & visus iste non a carne trahebatur. Psal. 118.

CAPVT XV.

Quomodo veritas & falsitas in creaturis.

1. ET respexi alia, & vidi tibi debere, quia sunt & in te cuncta finita: sed aliter, non quasi in loco, sed quia tu es omnitenens manu veritate; & omnia vera sunt, in quantum sunt: nec quicquam est falsitas, nisi cum putatur esse, quod non est. Et vidi, quia non solum locis sua quæque suis conueniunt, sed etiam temporibus. Et quia tu, qui solus æternus es, non post innumerabilia spacia temporũ cœpisti operari: quia omnia spacia temporum, & quæ præterierunt, & quæ prætéribunt, nec abirent, nec venirent, nisi te operante & manente.

CAPVT XVI.

Omnia bona, licet quibusdam non apta.

1. ET sensi, & expertus sum nõ esse mirum, quod palato nõ sano pœna est

panis,

panis, qui sano suauis est: & oculis ægris odiosa lux, quæ puris amabilis est. Et iustitia tua displicet iniquis: nedum vipera & vermiculus, quæ bona creasti, apta inferioribus creaturæ tuæ partibus, quibus & ipsi iniqui apti sunt, quanto dissimiliores sunt tibi; apti autem superioribus, quanto similiores fiunt tibi. Et quæsiui, quid esset iniquitas, & non inueni substantiam: sed a summa substantia te Deo detortæ in infima voluntatis peruersitatem, projjcientis intima sua, & tumescentis foras.

CAPVT XVII.

Quæ retardet à cognitione diuinorū.

1. ET mirabar, quòd iam te amabam, non pro te phantasma. Et non stabam frui Deo meo, sed rapiebar ad te decore tuo; moxque diripiebar abs te pondere meo, & ruebam in ista cum gemitu: & pondus hoc, consuetudo carnalis. Sed mecum erat memoria tui; neque vllo modo dubitabam esse, cui cohærerem,
Sap. 9. sed nondū esse me, qui cohærerem: quoniam corpus, quod corrūpitur, aggrauat animā; & deprimit terrena inhabitatio, sensum multa cogitantem. Eramque cer-

tissimus,

riſſimus, quòd inuiſibilia tua à conſtitutione mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque virtus & diuinitas tua. Rom. 1.

2. Quærens enim vnde approbarem pulchritudinem corporũ, ſiue cœleſtiũ, ſiue terreſtriũ; & quid mihi præſto eſſet integrè de mutabilibus iudicanti & dicenti, hoc ita eſſe debet, illud nõ ita. Hoc ergo quærens, vnde iudicarem, cum ita iudicarem, inueneram incõmutabilem & veram veritatis æternitatẽ, ſupra mentem meam commutabilem. Atque ita gradatim à corporibus ad ſentiẽtem per corpus animam; atque inde ad eius interiorem vim, cui ſenſus corporis exteriora nunciaret, quouſque poſſunt beſtiæ. Atque inde rurſus ad ratiocinantem potentiam, ad quam refertur ad iudicandum, quod ſumitur à ſenſibus corporis.

3. Quæ ſe quoque in me comperiens mutabilem, erexit ſe ad intelligentiam ſuam; & abduxit cogitationem a conſuetudine, ſubtrahens ſe a contradicentibus turbis phantaſmatum, vt inueniret, quo lumine aſpergeretur cũ ſine vlla dubitatione clamaret, incommutabile præferendum eſſe mutabili; vnde noſſet ipſum incommutabile. Quod niſi aliquo modo noſſet, nullo modo illud mutabili

certo

certo præponeret; vt perueniret ad id,
Rom. 1. quod eſt in ictu trepidatis aſpectus. Tum verò inuiſibilia tua, per ea quę facta ſunt, intellecta conſpexi, ſed aciem figere non valui: & repercuſſa infirmitate redditus ſolitis, non mecũ ferebam niſi amantem memoriã, & quaſi olfacta deſiderantem, quæ comedere nondum poſſem.

CAPVT XVIII.

Solus Chriſtus via ad ſalutem.

1. ET quærebam viam comparandi roboris, quod eſſet idoneum ad fruendum te: nec inueniebam, donec amplecterer
1. Tim. 2. ecterer mediatorem Dei & hominum,
Rom. 9. hominem Chriſtum Ieſum, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula, vocan-
Ioan. 14 tem & dicentem: Ego ſum via, veritas, & vita. Et cibum, cui capiendo inualidus
Ioan. 1. eram, miſcentem ſe carni; quoniam verbum caro factum eſt, vt infantiæ noſtræ lacteſceret ſapiẽtia tua, per quam creaſti omnia. Non enim tenebam dominum meum Ieſum Chriſtũ, humilis humilem: nec cuius rei magiſtra eſſet eius infirmitas, noueram. Verbum enim tuum æterna veritas, ſuperioribus creaturę tuę partibus ſupereminens, ſubditos erigit ad ſeipſam:

ſeipſam: In inferioribus autem ædificauit ſibi humilem domũ de limo noſtro, per quam ſubdedos deprimeret a ſeipſis, & ad ſe traijceret, ſanãs tumorem, & nutriens amorem. Ne fiducia ſui progrederentur lõgius, ſed potius infirmarentur, videntes ante pedes ſuos infirmam diuinitatem, ex participatione tunicæ pelliceæ noſtræ; & laſſi proſternerẽtur in eã, illa autem ſurgens leuaret eos.

CAPVT XIX.

Quid ſenſerit de Chriſti incarnatione.

1. EGo verò aliud putabam, tãtumq́ue ſentiebam de domino Chriſto meo, quantum de excellentis ſapientiæ viro, cui nullus poſſet æquari; præſertim, quia mirabiliter natus ex virgine, ad exemplũ cõtemnendorum temporalium pro adipiſcenda immortalitate, diuina pro nobis cura tantam autoritatem magiſterii meruiſſe videbatur. Quid autem ſacramenti haberet, verbum caro factum, ne *Ioan. 1.* ſuſpicari quidem poteram. Tantum cognoueram ex ijs, (quæ de illo ſcripta traderentur, quia manducauit, bibit, dormiuit, ambulauit; exhilaratus eſt, contriſtatus eſt, ſermocinatus eſt) non hæ-
ſiſſe

fiſſe carnem illam verbo tuo, niſi cum anima & mente humana. Nouit hoc omnis, qui nouit incommutabilitatem verbi tui, quam ego iam noueram, quãtum poteram, nec omnino quicquam inde dubitabam. Etenim nunc mouere membra corporis per voluntatem, nunc non mouere: nunc aliquo affectu affici, nunc non affici: nũc proferre per ſigna ſapientes ſententias, nunc eſſe in ſilentio: propria ſunt mutabilitatis animæ & mentis. Quæ ſi falſa de illo ſcripta eſſent, etiam omnia periclitarentur mendacio: neque in illis literis, vlla fidei ſalus generi humano remaneret.

2. Quia itaque vera ſcripta ſunt, totum hominem in Chriſto agnoſcebam: non corpus tantum hominis, aut cum corpore ſine mente animum, ſed ipſum hominem: non perſona veritatis, ſed magna quadam naturæ humanæ excellentia, & perfectiore participatione ſapientię prę ferri cæteris arbitrabar. Alipius autem Deum carne indutum, ita putabat credi à catholicis, vt præter Deum & carnem, non eſſet in Chriſto anima, mentemque hominis nõ exiſtimabat in eo prædicari. Et quoniam bene perſuaſum tenebat ea, quæ de illo memoriæ mandata ſunt, ſine vitali & rationali creatura non fieri, ad ipſum

ipſam Chriſtianam fidem pigrius mouebatur. Sed poſtea hæreticorum Apolinariſtarum huc errorem eſſe cognoſcēs, catholicæ fidei collætatus & contemperatus eſt. Ego autem aliquāto poſterius didiciſſe me fateor, in eo quod verbum caro factum eſt, quomodo catholica veritas a Photini falſitate dirimatur. Improbatio quippe hæreticorum facit eminere, quid Eccleſia tua ſentiat, & quid habeat ſana doctrina. Oportuit enim & hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fierent inter infirmos. *Ioan. 1.* *1. Cor. 11.*

CAPVT XX.

Platonici libri varij.

1. SED tunc lectis Platonicorum illis libris, poſtea quam inde admonitus, quærerem incorpoream veritatem, inuiſibilia tua per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpexi; & repulſus ſenſi, quid per tenebras animæ meæ contēplari non ſinerer certus eſſe te, & infinitu eſſe, nec tamen per locos finitos infinitóſve diffundi: & verè te eſſe, qui ſemper idem ipſe eſſes, ex nulla parte nulloque motu aliter aut aliter: cætera verò ex te eſſe omnia, hoc ſolo firmiſſimo documento, *Rom. 1.*

quia

quia sunt. Certus quidem in istis eram, nimis tamen infirmus ad fruendum te. Garriebam planè quasi peritus; & nisi in Christo saluatore nostro viam tuã quærerem, non peritus sed periturus essem. Iam enim cœperam velle videri sapiens, plenus pœna mea; & non flebam, insuper & inflabar scientia.

2. Vbi enim erat illa ædificans charitas à fundamẽto humilitatis, quod est Christus Iesus? Aut quando illi libri me docerent eam? In quos me propterea, priusquam scripturas tuas considerarem, credo voluisti incurrere; vt imprimeretur memoriæ meæ, quomodo ex eis affectus essem: Et cum postea in libris tuis mansuefactus essem, & curãtibus digitis tuis contrectarentur vulnera mea, discernerem atque distinguerem, quid interesset inter præsumptionem & confessionem; inter videntes quò eũdum sit, nec videntes quà; & viam ducentem ad beatificam patriam, non tantum cernendam, sed & inhabitãdam? Nam si primo sanctis tuis literis informatus essem, & in earum familiaritate obdulcuisses mihi, & post in illa volumina incidissem, fortasse aut abripuissent me à solidamento pietatis: aut si in affectu, quem salubrem imbiberam perstitissem, putarem etiam ex illis libris

eum

enim posse concipi, si eos solos quisquam didicisset.

CAPVT XXI.

Quid in sacris libris inuenerit: non inuentum in Platonicis.

1. ITaque auidissime arripui venerabilem stylum spiritus tui, & præ cæteris Apostolum Paulum: & perierunt illæ quæstiones, in quibus mihi aliquando visus est aduersari sibi, & non congruere testimonijs legis & prophetarum textus sermonis eius. Et apparuit mihi vna facies eloquiorum castorum, & exultare cum tremore didici. Et cœpi, & inueni, quicquid illic verum legeram. Hæc cum commẽdatione gratiæ tuæ didici, vt qui videt, non sic glorietur, quasi non acceperit; non solum id, quod videt, sed etiam vt videat. Quid enim habet, quod non accepit? Et vt te, qui es semper idem, non solum admoneatur, vt videat: sed etiam sanetur, vt teneat. Et qui de longinquo videre non potest, viam tamen ambulet, qua veniat, & videat, & teneat. Quia & si condelectetur homo legi Dei secũdum interiorem hominem, quid faciet de alia lege in mẽbris suis repugnante legi mẽtis suæ, & se captiuum ducente in lege peccati,

1. Cor. 4.

Rom. 7.

Dan. 3. cati, quę est in membris eius? Quoniam iustus es domine, nos áute peccauimus, iniquè fecimus, impiè gessimus, & grauata est super nos manus tua, & iustè traditi sumus antiquo peccatori præposito mortis: quia persuasit voluntati nostrę similitudinem voluntatis suæ, qua in veritate tua non stetit.

2. Quid faciet miser homo? Quis eum
Rom. 7. liberabit de corpore mortis huius, nisi gratia tua, per Iesum Christū dominum
al. & posse disti nostrum, quem genuisti coæternum; * & creasti in principio viarú tuarum, in quo
Prou. 8 princeps huius mundi non inuenit quic-
Ioan 14. quam morte dignum; & occidit eum, &
Col. 2. euacuatum est chirographum, quod erat contrarium nobis? Hoc illæ litteræ non habent. Non habent illæ paginæ vultum pietatis huius, lachrymas confessionis,
Psa. 50. sacrificium tuum, spiritum contribulatum, cor contritum & humiliatum, populi salutem, sponsam ciuitatem, arram spiritus sancti, poculú precij nostri. Ne-
Psa. 61. mo ibi cantat: Nónne Deo subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meū. Etenim ipse est Deus meus, & salutaris meus, susceptor meus, non mouebor amplius.

Matt 11. 3. Nemo ibi audit vocantem: Venite ad me, qui laboratis: Et, Dedignātur ab

eo

eo discere, quoniam mitis est, & humilis corde. Abscondisti enim hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Et aliud est de syluestri cacumine videre patriam pacis, & iter ad eam non inuenire; & frustra conari per inuia, circum obsidentibus & insidiantibus fugitiuis desertoribus, cum principe suo leone & dracone: Et aliud tenere viam illuc ducentem, cura cœlestis imperatoris munitam: vbi non latrocinantur, qui cęlestem militiam deseruerunt. Vitant enim eam, sicut supplicium. Hæc mihi inuiscerabãtur miris modis, cum minimum Apostolorum tuorum legerẽ, & consideraueram opera tua, & expaueram.

Matt. 10.

1. Cor. 15.
Amos 3.

DIVI AVRELII Augustini Confessionum Liber octauus.

CAPVT I.

Accensus amore diuinorum, ad Simplicianum ire statuit.

1. DEvs meus, recorder in gratiarum actione tibi, & confitear misericordias tuas super me. Perfundantur ossa

Psal. 82. mea dilectione tua, & dicant: Domine
Psal. 115. quis similis tibi? Dirupisti vincula mea, sacrificem tibi sacrificium laudis. Quomodo dirupisti ea, enarrabo; & dicẽt omnes, qui adorant te, cùm audient hęc: Benedictus dominus in cęlo & in terra, magnum & mirabile nomen eius. Inhæserát præcordiis meis verba tua, & vndique circunuallabar abs te. De vita tua æterna
1. Cor. 13. certus eram, quamuis eam in ænigmate, & quasi per speculum viderã. Dubitatio tamen omnis de incorruptibili substantia, quod ab illa esset omnis substantia, ablata mihi erat; nec certior de te, sed stabilior in te esse cupiebam. De mea verò temporali vita nutabant omnia, & mundandum erat cor à fermento veteri, & placebat via ipse saluator, & ire per eius angustias adhuc pigebat.

2. Et immisisti in mentem meam, visumque est bonum in cõspectu meo pergere ad Simplicianum, qui mihi bonus apparebat seruus tuus, & lucebat in eo gratia tua. Audieram etiam, quod à iuuẽtute sua deuotissime tibi viueret. Iam verò tunc senuerat, & longa ætate in tam bono studio sectandæ viæ tuæ, multa expertus, multa edoctus mihi videbatur, & verè sic erat. Vnde mihi vt proferret volebam conferenti secum æstus meos, quis esset

esset aptus modus sic affecto, vt ego erã, ad ambulandum in via tua. Videbã enim plenam ecclesiam: & alius sic ibat, alius autem sic. Mihi autem displicebat, quod agebam in sæculo; & oneri mihi erat valde, non iam inflammantibus cupiditatibus, vt solebant, spe honoris & pecuniæ, ad tolerãdam illam seruitutem tam grauem. Iam enim me illa non delectabant præ dulcedine tua, & decore domus tuæ, quam dilexi. Sed adhuc tenaciter colligabar ex femina, nec me prohibebat Apostolus coniugari; quamuis exhortaretur ad melius, maximè volẽs omnes homines sic esse, vt ipse erat. *Psal. 25.* *1. Cor. 7.*

3. Sed ego infirmior, eligebam molliorem locum: Et propter hoc vnum, voluebar in cæteris languidus, & tabescens curis marcidis; quo & in aliis rebus, quas nolebam pati, congruere cogebar vitæ coniugali, cui deditus obstringebar. Audieram ex ore veritatis esse spadones, qui seipsos absciderunt propter regnum cœlorum: sed qui potest (inquit) capere, capiat. Vani sunt certè omnes homines, quibus non inest Dei scientia; nec de his, quæ videntur bona, potuerunt inuenire eum, qui est. At ego iam non eram in illa vanitate. Transcenderam eam, & contestante vniuersa creatura tua, inueneram *Matt. 19.*

Ioan. 1. te creatorem nostrum; & Verbum tuum apud te Deum, tecumque cum Spiritu sancto vnum Deum, per quod creasti omnia.

Rom. 1. 4. Et est aliud genus impiorum, qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. In

Psal. 17. hoc quoque incideram, & dextera tua Deus suscepit me; & inde ablatum posuisti, vbi conualescerem, quia dixisti homini: Ecce pietas est sapientia; & noli velle

Prou. 3. videri sapiens; quoniam dicentes se esse

Rom. 1. sapientes, stulti facti sunt. Et inueneram

Matt. 13. iam bonam margaritam, & venditis omnibus, quæ haberem, emenda erat, & dubitabam.

CAPVT II.

De Victorino Rhetore conuerso.

1. PERREXI ergo ad Simplicianum, patrē in accipienda gratia tua tunc episcopi Ambrosii; quem verè, vt patrem, diligebat. Narraui ei circuitus erroris mei. Vbi autem commemoraui legisse me quosdam libros Platonicorum (quos Victorinus quōdam rhetor vrbis Romæ, quem Christianum defunctum esse audieram, in latinam linguam trāstulisset,

gratu-

gratulatus est mihi, quod non in aliorũ philosophorum scripta incidissem, plena fallaciarum & deceptionum secũdum elementa huius mundi: in istis autem omnibus modis insinuari Deum, & eius verbum. Deinde, vt me exhortaretur ad humilitatem Christi, sapientibus abscõditam, & reuelatã paruulis. Victorinum ipsum recordatus est, quem, Romæ cùm esset, familiarissimè nouerat: deque illo mihi narrauit, quod non silebo. *Col. 2.* *Matt 11*

2. Habet enim magnam laudem gratiæ tuæ confitendam tibi, quemadmodũ ille doctissimus senex, & omnium liberalium doctrinarum peritissimus; quique philosophorum tam multa legerat, & diiudicauerat, & dilucidauerat; doctor tot nobilium senatorum, qui etiam ob insigne præclari magisterii, quod ciues huius mundi eximium putant, statuam in Romano foro meruerat, & acceperat; vsque ad illam ætatem venerator idolorum, sacrorumque sacrilegorum particeps: quibus tunc tota ferè Romana nobilitas inflata spirabat, † populi vsiam, & omnigenũm Deũm monstra, & Anubem latratorem, quæ aliquando contra Neptunum & Venerem, contraque Minervam tela tenuerant: & à se victis iam Roma supplicabat, quę iste senex Victo- al. populus etiam omni.

Ioan. 1. te creatorem nostrum; & Verbum tuum apud te Deum, tecumque cum Spiritu sancto vnum Deum, per quod creasti omnia.

Rom. 1. 4. Et est aliud genus impiorum, qui cognoscentes Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt. In

Psal. 17. hoc quoque incideram, & dextera tua Deus suscepit me, & inde ablatum posuisti, vbi conualescerem, quia dixisti homini: Ecce pietas est sapientia; & noli velle

Prou. 3. videri sapiens; quoniam dicentes se esse

Rom. 1. sapientes, stulti facti sunt. Et inueneram

Matt. 13. iam bonam margaritam, & venditis omnibus, quæ haberem, emenda erat, & dubitabam.

CAPVT II.

De Victorino Rhetore conuerso.

1. PERREXI ergo ad Simplicianum, patrẽ in accipienda gratia tua tunc episcopi Ambrosii; quem verè, vt patrem, diligebat. Narraui ei circuitus erroris mei. Vbi autem commemoraui legisse me quosdam libros Platonicorum (quos Victorinus quõdam rhetor vrbis Romæ, quem Christianum defunctum esse audieram, in latinam linguam trãstulisset,

gratu-

gratulatus est mihi, quod non in aliorũ philoſophorum ſcripta incidiſſem, plena fallaciarum & deceptionum ſecũdum *Col. 2.* elementa huius mundi: in iſtis autem omnibus modis inſinuari Deum, & eius verbum. Deinde, vt me exhortaretur ad humilitatem Chriſti, ſapientibus abſcõ- *Matt. 11* ditam, & reuelatã paruulis. Victorinum ipſum recordatus eſt, quem, Romæ cùm eſſet, familiariſſimè nouerat; deque illo mihi narrauit, quod non ſilebo.

2. Habet enim magnam laudem gratiæ tuæ confitendam tibi, quemadmodũ ille doctiſſimus ſenex, & omnium liberalium doctrinarum peritiſſimus; quique philoſophorum tam multa legerat, & diiudicauerat, & dilucidauerat; doctor tot nobilium ſenatorum, qui etiam ob inſigne præclari magiſterii, quod ciues huius mundi eximium putant, ſtatuam in Romano foro meruerat, & acceperat; vſque ad illam ætatem venerator idolorum, ſacrorumque ſacrilegorum particeps: quibus tunc tota ferè Romana nobilitas inflata ſpirabat, † populi vſiam, *al. populus etiam omni.* & omnigenum Deûm monſtra, & Anubem latratorem, quæ aliquando contra Neptunum & Venerem, contraque Mineruam tela tenuerant: & a ſe victis iam Roma ſupplicabat, quę iſte ſenex Victo-

rinus tot annos ore terricrepo defensitauerat; non erubuerit esse puer Christi tui, & infans fontis tui, subiecto collo ad humilitatis iugum, & edomita frōte ad crucis opprobrium.

Psal 17. 3. O domine domine, qui inclinasti cœlos, & descendisti: tetigisti montes, & fumigauerunt: quibus modis te insinuasti illi pectori? Legebat, sicut ait Simplicianus, sanctam scripturam, omnesque Christianas scripturas inuestigabat studiosissimè & perscrutabatur; & dicebat Simpliciano non palam, sed secretius & familiarius: Noueris me iam esse Christianum. Et respondebat ille: Non credam, nec deputabo te inter Christianos, nisi in ecclesia Christi te videro. Ille autem irridebat eum, dicens: Ergo parietes faciunt Christianos? Et hoc sępe dicebat, iam se esse Christianum. Et Simplicianus illud sæpe respondebat, & sępe ab illo parietum irrisio repetebatur. Amicos enim suos verebatur offendere superbos dæmonicolas, quorum ex culmine Babylo-
Psal. 28. nicæ dignitatis, quasi ex cedris Libani, quas nondum contriuerat dominus, grauiter ruituras in se inimicitias arbitrabatur.

Matt 10 4. Sed postea quam legendo & inhian-
Luca 9. do hausit firmitatem, timuitque negari à

Christo

Christo coram Angelis sanctis, si eum timeret coram hominibus confiteri; reusque sibi magni criminis apparuit, erubescendo de sacramētis humilitatis Verbi tui, & non erubescendo de sacris sacrilegis superborum dæmoniorum, quæ imitator superbus acceperat: depuduit vanitati, & erubuit veritati: subitoque & inopinatus ait Simpliciano, vt ipse narrabat: Eamus in ecclesiam, Christianus volo fieri. At ille nō se capiēs lætitia, perrexit cum eo. Vbi autem imbutus est primis instructionum sacramentis, nō multo pòst etiam nomen dedit, vt per baptismum regeneraretur, mirāte Roma, gaudente Ecclesia. Superbi videbant, & irascebantur; dentibus suis stridebant & tabescebant: Seruo autem † tuo Domine Deus erat spes eius, & non respiciebat in vanitates & in insanias mendaces. *Psal. 111.* al. suo. *Psal. 39.*

5. Denique, vt ventum est ad horam profitendæ fidei, quæ verbis certis conceptis retentisque memoriter de loco eminentiore, in conspectu populi fidelis, Romæ reddi solet ab eis, qui accessuri sunt ad gratiam tuam, oblatum esse dicebat Victorino à presbyteris, vt secretius redderet; sicut nonnullis, qui verecūdia trepidaturi videbantur, offerri mos erat: illum autem maluisse salutem suam

in conspectu sanctæ multitudinis profiteri. Non enim erat salus in rhetorica, quam docebat, & tamen eã publicè professus erat. Quãto minus ergo vereri debuit mansuetũ gregẽ tuum, pronuncians Verbum tuum, qui non verebatur in verbis suis turbas insanorum?

6. Itaque, vbi ascendit, vt redderet, omnes sibimet inuicem, quisque vt eum nouerat, instrepuerunt nomen eius strepitu congratulationis. Quis autem ibi non eum nouerat? Et sonuit presso sonitu per ora cunctorum collætantium, Victorinus, Victorinus. Cito sonuerũt exultatione, quia videbant eum; & cito siluerunt intentione, vt audirẽt eum. Pronũciauit ille fidem veracem præclara fiducia, & volebant eum omnes rapere intro in cor suum: & rapiebant amãdo, & gaudendo. Hæ rapientium manus erant.

CAPVT III.

Quod Deus & Angeli magis gaudẽt in peccatorum conuersione.

1. DEvs bone, quid agitur in homine, vt plus gaudeas de salute desperatæ animæ, & de maiore periculo liberatæ; quàm si spes ei semper affuisset, aut periculum minus fuisset? Etenim tu quoque

quoque misericors pater, plus gaudes de *Luca 15.*
vno pœnitente, quam de nonagintano-
uem iustis, quibus non est opus pœnitē-
tia. Et nos cum magna iucunditate audi-
mus, cùm audimus, quam exultantis pa-
storis humeris reportetur ouis, quæ erra- *Ibidem.*
uerat; Et drachma referatur in thesauros *Ibidem.*
tuos, collætantibus vicinis mulieri, quæ
inuenit: Et lachrymas excutit gaudium *Luca 15.*
solennitatis domus tuæ, cùm legitur in
domo tua de minore filio, quoniā mor-
tuus erat, & reuixit; perierat, & inuentus
est. Gaudes quippe in nobis, & in Angelis
tuis sancta charitate sanctis. Nā tu sem-
per idem, quia ea, quę non semper nec eo-
dem modo sunt, eodem modo semper
nosti omnia. Quid ergo agitur in anima,
cùm amplius delectatur inuētis aut red-
ditis rebus, quas diligit, quàm si eas sem-
per habuisset? Contestantur enim & cæ-
tera; & plena sunt omnia testimoniis cla-
mantibus, ita est.

2. Triumphat victor Imperator: & non vicisset, nisi pugnauisset: Et quanto maius periculum fuit in prælio, tanto maius est gaudium in triumpho. Iactat tempestas nauigantes, minaturque naufragiū, omnes futura morte pallescūt. Trāquillatur cœlum & mare, & exultant nimis, quoniam timuerūt nimis. Æger est cha-

rus, & vena eius malum renunciat; omnes, qui eum saluum cupiunt, ægrotant simul animo. Fit ei rectè, & nondum ambulat pristinis viribus; & fit iam tale gaudium, quale non fuit, cùm antea saluus & fortis ambularet.

3. Easque ipsas voluptates humanæ vitæ, etiam non inopinatis & præter voluntatem irruẽtibus, sed institutis & voluntariis molestiis homines acquirunt. Edendi & bibendi voluptas nulla est, nisi præcedat esuriendi & sitiendi molestia. Et ebriosi quædam salsiuscula comedũt, quo fiat molestius ardor; quem dum extinguit potatio, fit delectatio. Et institutum est, vt iam pactæ sponsæ non tradantur statim, ne vilem habeat maritus datam, quam non suspirauerit sponsus dilatam. Hoc in turpi & execranda lætitia: hoc in ea, quæ cõcessa & licita est; hoc in ipsa sincerissima honestate amicitiæ; hoc in eo, qui mortuus erat, & reuixit; perierat, & inuẽtus est. Vbique maius gaudiũ, molestia majori præceditur.

4. Quid est hoc Domine Deus meus, cùm tu eternum tibi tu ipse sis gaudium, & quędam de te circa te semper gaudeat? Quid est, quod hæc rerum pars alternat defectu & profectu, offensionibus, & cõciliationibus? An is est modus earum, & tantum

vantum dedisti eis, cùm à summis cœlorum vsque ad ima terrarum, ab initio vsque in finem seculorum, ab angelo vsque ad vermiculum, à motu primo vsque ad extremum, omnia genera bonorum, & omnia iusta opera tua, suis quæque sedibus locares, & suis quæque temporibus ageres? Hei mihi, quàm excelsus es in excelsis, & quàm profundus es in profundis, & nusquam recedis, & vix redimus ad te.

CAPVT IIII.

Quare plus lætandum sit, in magni peccatoris conuersione.

1. AGE Domine, & fac; excita, & reuoca nos; accende, & rape; flagra, dulcesce: iam amemus, & curramus. Nóne multi ex profundiore tartaro cæcitatis, quàm Victorinus, redeũt ad te, & accedunt, & illuminantur recipientes lumen? Quod si qui recipiunt, accipiunt à te potestatem, vt filii tui fiant. Sed si minus noti sunt populis, minus de illis gaudent; etiam qui nouerunt eos. Quando enim cum multis gaudetur, & in singulis vberius est gaudium; quia feruefaciunt se, & inflammantur ex alterutro. Deinde quod multis noti, multis sunt autoritati

ad salutem, & multis præeunt secuturis. Ideoque multum de illis, & qui eos præcesserunt, lætantur: quia non de solis lætantur. Absit enim, vt in tabernaculo tuo præ pauperibus accipiantur personæ diuitum, aut præ ignobilibus nobiles: quã-
1. Cor. 1. do potius infirma mundi elegisti, vt confunderes fortia; & ignobilia huius mundi elegisti, & contemptibilia: & ea quæ non sunt, tanquam quæ sunt, vt ea quæ sunt euacuares.

2. Et tamen idem ipse minimus Apostolorum tuorum, per cuius linguam tu
1. Cor. 15. ista verba sonuisti, cùm Paulus proconsul per eius militiam debellata superbia, sub lene iugum Christi tui missus, esset regis magni prouincialis effectus, ipse quoque ex priore Saulo, Paulus vocari amauit, ob tam magnæ insigne victoriæ. Plus enim hostis vincitur in eo, quem plus tenet, & de quo plures tenet. Plus autem superbos tenet nomine nobilitatis, & de his plures nomine auctoritatis. Quantò igitur gratius † cogitabatur Victorini pectus, quod tãquam inexpugnabile receptaculũ diabolus obtinuerat. Victorini lingua, quo telo grãdi & acuto multos peremerat: tantò abũdantius exultare oportuit filios tuos; quia rex noster alligauit fortem; & videbant vasa eius erepta

al. cogebatur.

Matt. 12

mundari, & aptari in honoré tuũ, & fieri vtilia domino ad omne opus bonum.

CAPVT V.

Quæ remorabãtur eum à cõuersione.

1. SED vbi mihi homo tuus Simplicianus, de Victorino ista narrauit, exarsi ad imitandum. Ad hoc enim & ille narrauerat. Postquam verò & illud addidit, quod imperatoris Iuliani temporibus, lege data prohibiti sunt Christiani docere literaturam & oratoriam; quam legem ille amplexus, loquacem scholam deserere maluit, quam verbum tuum, quo linguas infantium facis disertas; non mihi fortior, quàm fœlicior visus est, quia inuenit occasionem vacandi tibi. Cui rei ego suspirabam ligatus, non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat me. Quippe ex voluntate peruersa, facta est libido. Et dum seruitur libidini, facta est consuetudo. Et dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas. Quibus quasi ansulis quibusdam sibimet innexis, inde catenam appellaui, tenebat me obstrictum dura seruitus. Voluntas autem noua, quæ mihi esse cœperat, vt Sap. 10.

te gratis colerem, fruique te vellem Deus sola certa iucunditas, nondum erat idonea ad superãdam priorem vetustate roboratam. Ita duæ voluntates meæ, vna vetus, alia noua; illa carnalis, illa spiritalis, confligebãt inter se, atque discordando dissipabant animam meam.

2. Sic intelligebã, meipso experimento, id quod legeram; quomodo caro concupisceret aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Ego quidem in vtroque, sed magis ego in eo, quod in me approbabam; quàm in eo, quod in me improbabam. Ibi enim magis iam nõ ego; quia ex magna parte id patiebar inuitus, quàm faciebã volens. Sed tamen consuetudo aduersus me pugnatior ex me facta erat; quoniam volens, quò nollem, perueneram. Et quis iure cõtradiceret, cum peccantem iusta pœna sequeretur? Et nõ erat iam vlla excusatio, qua videri mihi solebã, propterea me nondum cõtempto seculo seruire tibi, quia incerta mihi esset perceptio veritatis. Iam enim & ipsa certa erat. Ego autem adhuc obligatus, militare tibi recusabam; & impedimentis omnibus sic timebam expediri, quemadmodum impediri timendum est. Ita sarcina seculi, velut somno assolet, dulciter premebar; & cogitationes, quibus medi-

Gal. 5.

tabar

tabat in te, similes erant conatibus expergisci volentium: qui tamen, superati soporis altitudine, remerguntur. Et sicut nemo est, qui dormire semper velit, omniumque sano iudicio vigilare præstat: differt tamē plerumque homo somnum excutere, cum grauis torpor in membris est; eumque iam displicentem carpit libentius, quamuis surgendi tempus aduenerit: Ita certum habebam, esse melius tuæ charitati me dedere, quàm meæ cupiditati cedere.

3. Sed illud placebat, & vincebat, hoc libebat, & vinciebat. Non enim erat, quod tibi respōderem dicenti mihi: Surge, qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus: & vndique ostendenti vera te dicere, non erat omnino, quid responderem veritate cōuictus, nisi tantum verba lenta & somnolenta: Modo, ecce modo, sine paululum. Sed modo & modo, non habebant modum: & sine paululum, in longum ibat. Frustra condelectabar legi tuæ secūdum interiorem hominem, cum lex alia in membris meis repugnaret legi mētis meæ, & captiuum me duceret, in legē peccati, quæ in membris meis erat. Lex enim peccati, est violentia consuetudinis; qua trahitur & tenetur etiam inuitus animus, eo merito,

Ephes. 5.

Rom. 7.

quo

quo in eam volens illabitur. Miserum ergo me, quis liberaret de corpore mortis huius, nisi gratia tua, per Iesum Christum Dominum nostrum?

CAPVT VI.

Potitianus narrat Antonij vitam.

1. ET de vinculo quidem desiderij concubitus, quo arctissimo tenebar; & secularium negociorum seruitute, quemadmodum me exemeris, narrabo, & confitebor nomini tuo Domine, adiutor meus, & redemptor meus. Agebam solita crescente anxietudine, & quotidie suspirabam tibi: Frequentabam ecclesiam tuam, quantum vacabat ab eis, negocijs, sub quorũ pondere * degebam. Mecum erat Alipius, ociosus ab opere iurisperitorum post assessionem tertiam, expectans quibus iterum consilia venderet; sicut ego vendebam dicendi facultatem, si qua docendo præstari potest. Nebridius autem amicitiæ nostræ cesserat, vt omnium nostrum familiarissimo Verecundo Mediolanẽsi & ciui & grammatico subdoceret, vehemẽter desideranti, & familiaritatis iure flagitanti, de numero nostro fidele adiutorium, quo indigebat

al. gemebam.

gebat nimis.

2. Non itaque Nebridium cupiditas commodorum eò traxit; maiora enim poſſet, ſi vellet de literis agere: ſed officio beneuolentiæ, petitionem noſtram contemnere noluit amicus dulciſſimus & mitiſſimus. Agebat autem illud prudentiſſimè, cauens innoteſcere perſonis, ſecundum hoc ſeculum maioribus, deuitans in eis omnẽ inquietudinem animi, quem volebat habere liberum, & quam multis poſſet horis feriatum, ad quærendum aliquid, vel legendũ, vel audiendum de ſapientia.

3. Quodam igitur die, non recolo cauſam, qua erat abſens Nebridius, cum ecce ad nos domum venit ad me & Alipiũ, Põtitianus quidam ciuis noſter inquantum Afer, præclarè in palacio militans, neſcio quid à nobis volebat. Et conſedimus, vt colloqueremur: Et fortè ſupra menſam luſoriam, quæ ante nos erat, attendit codicem, tulit, aperuit, inuenit Apoſtolum Paulum inopinatè ſanè; putauerat enim aliquid de libris, quorum profeſſio me conterebat. Tum verò arridens, meque intuens gratulatoriè, miratus eſt, quod eas & ſolas præ oculis meis literas repentè comperiſſet. Chriſtianus quippe & fidelis erat; & ſæpe tibi Deo noſtro

nostro prosternebatur in ecclesia, crebris & diuturnis orationibus. Cui, ego cum indicassem illis me scripturis curam maximam impendere; ortus est sermo (ipso narrante) de Antonio Ægyptio monacho; cuius nomen excellenter clarebat apud seruos tuos, nos autem vsque in illam horam latebat. Quod ille vbi comperit, immoratus est in eo sermone, insinuans tantum virum ignorãtibus, & admirans eandem nostram ignorantiam.

S. Antonius monachus.

4. Stupebamus autem audientes tam recenti memoria, & propè nostris temporibus testatissima mirabilia tua, in fide recta & catholica ecclesia. Omnes mirabamur; & nos, quia tam magna erant; & ille, quia inaudita nobis erant. Inde sermo eius deuolutus est ad monasteriorum greges, & mores suaueolentiæ tuæ, & vbera deserta eremi; quorum nos nihil sciebamus. Et erat Monasterium Mediolani plenum bonis fratribus extra vrbis mœnia, sub Ambrosio nutritore, & non noueramus. Pertendebat ille, & loquebatur adhuc, & nos intenti tacebamus. Vnde incidit, vt diceret nescio quando se, & tres alios contubernales suos, nimirum apud Treuiros, cum Imperator pomeridiano Circensium spectaculo teneretur, exisse deambulatũ in hortos muris conti-

contiguos; atque illic, vt fortè combinati spaciabantur, vnum secum seorsum, & alios duos itidem seorsum pariterque digressos. Sed illos vagabundos irruisse in quandam casum, vbi habitabāt quidam serui tui spiritu pauperes, qualium est regnum cœlorū, & inuenisse ibi codicem, in quo scripta erat vita Antonij. *Matt. 5.*

5. Quam legere cœpit vnus eorum, & mirari, & accendi; & inter legendum meditari arripere talem vitam, & relicta militia seculari seruire tibi. Erat autem ex eis, quos dicunt agentes in rebus. Tunc subito repletus amore sancto & sobrio pudore, iratus sibi cōiecit oculos in amicum, & ait illi: Dic, quæso te, omnibus istis laboribus nostris quò ambimus peruenire? Quid quærimus? Cuius rei causa militamus? Maior ne esse poterit spes nostra in palacio, quàm vt amici Imperatoris simus? Et ibi, quid nō fragile, plenumque periculis? Et per quot pericula peruenitur ad grādius periculum? Et quamdiu istud erit? Amicus autem Dei, si voluero, ecce nunc fio.

6. Dixit hoc, & turbidus parturitione nouæ vitæ, reddidit oculos paginis, & legebat; & mutabatur intus, vbi tu videbas & exuebatur mundo mens eius, vt mox apparuit. Namque dum legit, & voluit

fluctus

fluctus cordis sui, infremuit aliquando & discreuit, decreuitque meliora; iamque tuus, ait amico suo. Ego iam abrupi me ab illa spe nostra, & Deo seruire statui; & hoc ex hora hac, in hoc loco aggredior; te si piget imitari, noli aduersari. Respondit ille, adhærere se socio tantæ mercedis tantæque militiæ. Et ambo iam tui, ædificabant turrim sumptu idoneo, relinquendi omnia sua, & sequendi te. Tunc Pontitianus, & qui cum eo per alias horti partes deambulabant, quærentes eos, deuenerunt in eundem locũ; & inuenientes admonuerunt, vt redirẽt, quod iam declinasset dies. At illi narrato placito & proposito suo, quoque modo in eis talis voluntas orta esset atque firmata, petiuerunt, ne sibi molesti essent, si adiungi recusarent. Isti autem nihilo mutati a pristinis, fleuerunt se tamen, vt dicebat; atque illis pie congratulati sunt, & commendauerunt se orationibus eorum; & trahentes cor in terram, abierũt in palacium. Illi autem affigentes cor in cœlo, manserunt in casa. Et ambo habebant sponsas. Quæ, postea quam hoc audierunt, dicauerunt etiam ipsæ virginitatem tibi. Narrabat hæc Pontitianus.

CAPVT

CAPVT VII.

Displicuit sibi, audito Potitiano.

1. TV autem domine, inter verba eius retorquebas me ad meipsum, auferés me à dorso meo, vbi me posueram, dum nollem me attendere; & constituebas me ante faciem meam, vt viderem, quam turpis essem, & quàm distortus, & sordidus, & maculosus, & vlcerosus. Et videbam, & horrebam; & quo à me fugerem, non erat. Et si conabar à me auertere aspectum, narrabat ille, quod narrabat. Et tu me rursus opponebas mihi, & impingebas me in oculos meos, vt * inuenirem iniquitatem meam & odissem. Noueram eam, sed dissimulabam, & * conniuebam, & obliuiscebar. Tunc vero, quanto ardentius amabam illos, de quibus audiebam salubres affectus, quòd se totos tibi sanandos dederant; tanto execrabilius me comparatum eis oderam: Quoniam multi mei anni mecum effluxerát, fortè duodecim anni, ex quo ab vndeuicesimo anno ætatis meæ, lecto Ciceronis Hortésio, excitatus eram studio sapiētiæ; & differebam, cōtempta fœlicitate terrena, ad eam inuestigádam vacare;

al. viderem.

al assentebam.

vacare; cuius non inuentio, ſed vel ſola inquiſitio iam præponenda erat, etiã inuentis theſauris regniſque gẽtium, & ad nutum circunfluentibus corporis voluptatibus.

2. At ego adoleſcens miſer valde, miſer in exordio ipſius adoleſcentiæ, etiam petieram à te caſtitatẽ; & dixeram: Da mihi caſtitatem & cõtinẽtiam, ſed noli modo. Timebam enim, ne me cito exaudires, & cito ſanares à morbo cõcupiſcentiæ, quẽ malebã expleri quàm extingui. Et ieram per vias prauas ſuperſtitione ſacrilega; nõ quidem certus in ea, ſed quaſi præponens eam cæteris, quæ non piè quærebam, ſed inimicè oppugnabam. Et propterea putaueram me differre de die in diem, contempta ſpe ſeculi te ſolum ſequi; quia nõ mihi apparebat certum aliquid, quò dirigerem curſum meum. Et venerat dies, quo nudarer mihi, & increparet me conconſcientia mea.

3. Vbi es lingua? Nempe tu dicebas propter incertum verũ, nolle te abijcere ſarcinam vanitatis. Ecce iam certũ eſt, & illa te adhuc premit, humeriſque liberioribus pennas recipiunt; qui neque ita inquirendo attriti ſunt, nec decẽnio & amplius iſta meditati. Ita rodebar intus, & confundebar pudore horribili vehementer,

ter, cum Pontitianus talia loqueretur. Terminato autem sermone & causa, qua venerat, abijt ille. Et ego ad me: Quæ nō in me dixi? quibus sententiarum verberibus non flagellaui animam meam, vt sequeretur me conātem post te ire; & renitebatur? Recusabat, & se non excusabat. Consumpta erant & cōuicta argumenta omnia. Remanserat muta trepidatio; & quasi mortem reformidabat restringi a fluxu consuetudinis, quo tabescebat in mortem.

CAPVT VIII.

In horto quid fecerit.

1. TVM in illa grandi rixa interioris domus meæ, quam fortiter excitaueram cū anima mea, in cubiculo nostro corde meo, tam vultu quàm mente turbatus, inuado Alipiū, & exclamo: Quid patimur? Quid est hoc? Quid audisti? Surgunt indocti, & cœlum rapiūt, & nos cum doctrinis nostris sine corde, ecce vbi volutamur in carne & sanguine. An quia præcesserunt, pudet sequi, & non pudet nec saltem sequi? Dixi nescio quæ talia; & abripuit me ab illo æstus meus, cum taceret attonitus me intuens. Neque enim solita sonabam: plus loquebantur animum meum, frons, genæ, oculi, co-

lor,

lor, modus vocis, quàm verba quæ promebam.

2. Hortulus quidā erat hoſpitij noſtri, quo nos vtebamur, ſicut tota domo. Nā hoſpes ibi non habitabat dominus domus. Illuc me abſtulerat tumultus pectoris, vbi nemo impediret ardentem litem, quam mecum aggreſſus eram, donec exiret, qua tu ſciebas, ego autem non. Sed tantum inſaniebam ſalubriter, & moriebar vitaliter; gnarus quid mali eſſem, & ignarus quid boni poſt paululú futurus eſſem. Abſceſſi ergo in hortū, & Alipius pedem poſt pedem: Neque enim ſecretum meum non erat, vbi ille aderat? Aut quando me ſic affectum desereret? Sedimus, quantum potuimus remoti ab ædibus: Ego fremebam ſpiritu, indignans turbulētiſſima indignatione, quod non irem in placitum & pactum tecum Deus meus, in quod eundum eſſe omnia oſſa clamabant; & in cœlum tollebant laudibus, & non illuc ibatur nauibus, aut quadrigis, aut pedibus, quantum ſaltem de domo in eum locum ieram, vbi ſedebamus.

3. Nam non ſolum ire, verùm etiā peruenire illuc, nihil erat aliud, quam velle ire; ſed velle fortiter & integrè; non ſemiſauciam hac atque hac verſare, & iactare

volun-

voluntatem, hac parte assurgentem, cum alia parte cadente luctantem. Denique, tam multa faciebam corpore in ipsis cũctationis æstibus, quæ aliquando volunt homines, & non valent; si aut ipsa mẽbra non habeant; aut ea vel colligata vinculis, vel resoluta lãguore, vel quoquomodo impedita sint. Si euulsi capillum, si percussi frontem, si consertis digitis amplexatus sum genu, quia volui, feci. Potui autem velle, & non facere, si mobilitas membrorum non obsequeretur. Tam multa ergo feci, vbi non hoc erat velle, quod posse; & non faciebam, quod & incomparabili affectu amplius mihi placebat; & mox, vt vellẽ, possem; quia mox, vt vellem, vtique vellem. Ibi enim facultas ea, quæ voluntas; & ipsum velle, iam facere erat, & tamen non fiebat. Faciliusque obtemperabat corpus tenuissimæ voluntati animæ, vt ad nutum membra mouerẽtur, quam ipsa sibi anima ad voluptatem suam magnam, in sola voluntate perficiendam.

CAPVT IX.

Animus quare ad bonum tardus.

1. VNDE hoc monstrum? & quare istud? Luceat misericordia tua, & interrogem, si fortè mihi respõdere pos-

ſint latebræ pœnarum hominum, & tenebroſiſſimę contritiones filiorũ Adam. Vnde hoc monſtrum, & quare iſtud? Imperat animus corpori, & paretur ſtatim: imperat animus ſibi, & reſiſtitur. Imperat animus, vt moueatur manus; & tanta eſt facilitas, vt vix à ſeruitio diſcernatur imperium: Et animus animus eſt, manus autem corpus eſt. Imperat animus, vt velit animus, nec alter eſt, nec facit tamen. Vnde hoc monſtrum? & quare iſtud? Imperat, inquam, vt velit; qui non imperaret, niſi vellet; & non fit, quod imperat.

2. Sed non ex toto vult, non ergo ex toto imperat. Nam in tantum imperat, in quantum vult: & in tantum non fit, quod imperat, in quantũ non vult. Quoniam voluntas imperat, vt ſit voluntas, nec alia, ſed ipſa. Non vtique plena imperat: ideo non eſt, quod imperat. Nam ſi plena eſſet, nec imperaret, vt eſſet, quia iam eſſet. Non igitur monſtrum, partim velle, partim nolle: ſed ægritudo animi eſt, quia non totus aſſurgit veritate ſubleuatus, conſuetudine prægrauatus. Et ideo ſunt duæ voluntates, quia vna earum tota nõ eſt; & hoc adeſt alteri, quod deeſt alteri.

CAPVT X.

Varia hominis voluntas.

1. PEREANT à facie tua Deus, sicuti pereunt vaniloqui & mentis seductores; qui cùm duas voluntates in deliberando animaduerterint, duas naturas duarum mentium esse assueuerãt, vnam bonam, alteram malam. Ipsi verè mali sunt, cùm ista mala sentiunt; & iidem ipsi boni erunt, si vera senserint, verisque cõsenserint; vt dicat eis Apostolus tuus; Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Illi enim, volunt esse lux, nõ in Domino, sed in seipsis, putãdo animæ naturam hoc esse, quod Deus est, Ita facti sunt densiores tenebræ, quoniam lõgius a te recesserunt horrenda arrogãtia; à te vero lumine, illuminante omnẽ hominem venientem in hunc mundum. Attendite, quid dicatis, & erubescite; & accedite ad eum, & illuminamini, & vultus vestri non erubescent. Ego cùm deliberabã, vt iam seruirem Domino Deo meo, sicut diu disposuerã, ego eram, qui volebam; ego eram, qui nolebã; Ego ego erã, nec plene volebam, nec plene nolebam. Ideo mecum contendebam, & dissipabar

Ephe. 5.
Ioan. 1.
Psal. 33.

à meipso. Et ipsa dissipatio, me inuito quidem fiebat; nec tamen ostēdebat naturam mentis alienæ, sed pœnam meæ.
Rom. 7. Et ideo, iam non ego operabar illam, sed quod habitabat in me peccatum, de supplicio liberioris peccati: quia eram filius Adam. Nam si tot sunt contrariȩ naturȩ, quot voluntates sibi resistunt: non iam duæ, sed plures erunt.

2. Si deliberet quisquam, vtrum ad cōuenticulum eorum pergat, an ad theatrum, clamant isti: Ecce duæ naturæ, vna bona hac ducit, altera mala illac reducit. Nam vnde ista cunctatio sibimet aduersantium voluntatum? Ego autem dico ambas malas; & quȩ ad illos ducit, & quȩ ad theatrum reducit. Sed non credunt nisi bonam esse, quà itur ad eos. Quid si ergo quisquam nostrum deliberet, & secum altercantibus duabus voluntatibus fluctuet, vtrum ad theatrum pergat, an ad Ecclesiam nostram; nónne & isti, quid respondeant, fluctuabunt? Aut enim fatebuntur, quôd nolunt bona voluntate pergi in Ecclesiam nostram; sicut in eam pergunt, qui sacramentis eius imbuti sunt, atque detinentur: Aut duas malas naturas, & duas malas mentes in vno homine confligere putabunt, & non erit verum, quod solet dicere, vnam bonam, alteram

alteram malam: Aut conuertentur ad verum, & non negabunt, cùm quisque deliberat animã vnã diuersis volũtatibus æstuare. Iã ergo nõ dicant, cũ duas voluntates in homine vno aduersari sibi sentiunt, duas contrarias mentes de duabus contrariis substantiis, & de duobus contrariis principiis contendere, vnam bonam, alteram malam.

3. Nam tu Deus verax improbas eos, & redarguis atque conuincis eos, sicut in vtraque mala volũtate, cùm quisque deliberat, vtrum hominem veneno interimat, an ferro: Vtrum fundum alienum, illum, an illum inuadat, quando vtrũque non potest: Vtrum emat voluptatem luxuria, an pecuniam seruet auaritia: Vtrũ ad circum pergat, an ad theatrum, si vno die vtrumque exhibeatur: Addo etiam tertium, an ad furtum de domo aliena, si subest occasio: Addo & quartum, an ad committendum adulterium, si & inde simul facultas aperitur; si omnia concurrant in vnum articulum temporis, pariterque cupiantur omnia, quæ simul agi nequeunt.

4. Discerpũt enim animum sibimet aduersantibus, quatuor voluntatibus, vel etiã pluribus in tãta copia rerũ, quæ appetiuntur; nec tamẽ tantã multitudinẽ di-

uersarũ substantiarũ solent dicere: Ita & in bonis voluntatibus. Nã quæro ab eis, vtrum bonum sit delectari in lectione Apostoli; & vtrum bonum sit delectari Psalmo sobrio; & vtrum bonum sit Euãgelium disserere? Respondebũt ad singula, Bonum. Quid si ergo pariter delectent omnia, simulque vno tempore, nónne diuersæ voluntates distendunt cor hominis, cùm deliberatur, quid potissimũ arripiamus? Et omnes bonæ sunt, & certant secum, donec eligatur vnum, quo feratur tota voluntas vna, quæ in plures diuidebatur. Ita etiam, cùm ęternitas delectat superius, & temporalis boni voluptas retentat inferius, eadem anima est, non tota voluntate illud aut hoc volens; & ideo discerpitur graui molestia, dum illud veritate præponit, hoc familiaritate non ponit.

CAPVT XI.

Lucta spiritus & carnis, in Augustino.

1. SIc ægrotabam & excruciabar, accusans memetipsum solito acerbius nimis, ac voluens ac versans me in vinculo meo, donec abrumperetur totum,

quo,

quo iam exiguo tenebar, ſed tenebar tamen. Et inſtabas tu in occultis meis Domine ſeuera miſericordia, flagella ingeminans timoris & pudoris, ne rurſus ceſſarem, & non abrumperetur idipſum exiguum & tenue, quod remanſerat, & reualeſceret iterum, & me robuſtius alligaret. Dicebam enim apud me intus: Ecce modo fiat, modo fiat. Et cum verbo iam ibam in placitum. Iam penè faciebam, & non faciebam: nec relabebar tamen in priſtina, ſed de proximo ſtabam, & reſpirabam. Et item conabar, & paulò minus ibi eram, & paulò minus iam iamq́ue attingebam & tenebam; & non ibi eram, nec attingebam, nec tenebam, hæſitans mori morti, & vitæ viuere: pluſque in me valebat deterius inolitum, quam melius inſolitum: Pūctumq́ue ipſum temporis, quo aliud futurus eram, quanto propius admouebatur, tanto ampliorem incutiebat horrorem: ſed non recutiebat retro; nec auertebat, ſed ſuſpendebat.

2. Retinebant nugæ nugarum, & vanitates vanitatum, antiquæ amicæ meæ; & ſuccutiebant veſtem meam carneam, & ſubmurmurabant: Dimittis ne nos? & à momento iſto, non erimus tecum vltra in æternum? & à momento iſto, non tibi licebit hoc & illud vltra in ęternum?

Et quæ ſuggerebant in eo, quod dixi hoc & illud, quæ ſuggerebãt Deus meus? auertat ab anima ſerui tui miſericordia tua. Quas ſordes ſuggerebant? quæ dedecora? Et audiebam eas iam longe minus, quàm dimidius; non tanquam libere cõtradicentes eundo in obuiam, ſed velut à dorſo muſſitantes, & diſcedentem quaſi furtim vellicantes, vt reſpicerem: Retardabant tamen me recunctantem abripere, atque excutere ab eis, & tranſilire quò vocabar, cũ diceret mihi cõſuetudo violenta: Putáſne ſine iſtis poteris?

3. Sed iam tepidiſſimè hoc dicebat. Aperiebatur enim ab ea parte, qua intenderam faciem, & quò tranſire trepidabam; caſta dignitas continentiæ, ſerena, & non diſſolute hilaris; honeſtè blãdiens vt venirem, neque dubitarem; & extendens ad me ſuſcipiendum & amplectendum pias manus, plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri, & puellæ; ibi iuuentus multa, & omnis ætas, & graues viduæ, & virgines anus; & in omnibus ipſa continentia nequaquam ſterilis, ſed fecunda mater filiorum gaudiorum, de marito te Domine. Et irridebat me irriſione exhortatoria, quaſi diceret: Tu non poteris, quod iſti & iſtæ? An verò iſti & iſtæ in ſemet-

ſemetipſis poſſunt, ac non in Domino Deo ſuo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te ſtas, & non ſtas? Projice te in eum; noli metuere, non ſe ſubtrahet, vt cadas. Projice te ſecurus, excipiet & ſanabit te. Et erubeſcam nimis; quia illarum nugarum murmur adhuc audiebam, & cunctabundus pēdebam. Et rurſus illa, quaſi diceret: Obſurdeſce aduerſus immunda illa membra tua ſuper terram, vt mortificentur. Narrant tibi delectationes, ſed non ſicut lex Domini Dei tui. Iſta controuerſia in corde meo, non niſi de meipſo aduerſus meipſum. At Alipius affixus lateri meo, inuſitati motus mei exitum tacitus operiebatur.

Continentia loquitur hæc.

Pſal. 118.

CAPVT XII.

Vocis admonitu quomodo totus conuerſus.

1. VBI verò à fundo arcano alta conſideratio contraxit, & congeſſit totam miſeriam meam in conſpectum cordis mei, oborta eſt procella ingens, ferens ingentem imbrem lachrymarum. Et vt totum effunderem cum vocibus ſuis, ſurrexi ab Alipio. Solitudo enim

mihi, ad negocium flendi aptior ſuggerebatur. Et ſeceſſi remotius, quàm vt poſſet mihi oneroſa eſſe etiam eius præſentia. Sic tunc eram, & ille ſenſit, neſcio quid. Aliquid enim puto dixeram, in quo apparebat ſonus vocis meæ iam fletu grauidus, & ſic ſurrexeram. Manſit ergo ille, vbi ſedebamus, nimiè ſtupens. Ego ſub quadam fici arbore ſtraui me, neſcio quomodo; & dimiſi habenas lachrymis, & proruperunt flumina oculorum meorum, acceptabile ſacrificium tuum. Et non quidam his verbis, ſed
Pſal. 6. in hac ſententia multa dixi tibi: Et tu
Pſal. 12. Domine vſquequo? Vſquequo Domine
Pſ. 78. & iraſceris in finem? Ne memor fueris ini-
Eſa. 64. quitatum noſtrarum antiquarum. Sentiebam enim me ab eis teneri. Iactabam enim voces miſerabiles: Quámdiu? quãdiu, cras & cras? Quare non modo? quare non hac hora finis turpitudinis meæ?

2. Dicebam hęc, & flebam amariſſima contritione cordis mei. Et ecce audio vocem de vicina domo, cum cantu dicẽtis & crebro repetentis, quaſi pueri an puellæ, neſcio: Tolle lege, tolle lege. Statimque mutato vultu, intentiſſimus cogitare cœpi, vtrum nam ſolerent pueri in aliquo genere ludendi cantare tale aliquid: nec occurrebat omnino audiuiſſe

me vſpiam. Repreſſoque impetu lachrymarum ſurrexi, nihil aliud interpretans, niſi diuinitus mihi iuberi, vt aperirem codicem, & legerem, quod primum capitulum inueniſſem. Audieram enim de Antonio, quòd ex euangelica lectione, cui forte ſuperuenerat, admonitus fuerit, tanquam ſibi diceretur, quod legebatur: Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis; & veni, ſequere me: & tali oraculo, confeſtim ad te eſſe conuerſum. *Matt. 19.*

3. Itaque concitus redii ad eum locũ, vbi ſedebat Alipius: ibi enim poſueram codicem Apoſtoli, cùm inde ſurrexeram. Arripui, aperui, & legi in ſilentio capitulum, quo primum conjecti ſunt oculi mei: Nõ in commeſſationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis; non in contentione & æmulatione: ſed induimini Dominum Ieſum Chriſtum, & carnis prouidentiã ne feceritis in concupiſcentiis veſtris. Nec vltra volui legere, nec opus erat. Statim quippe cum fine huiuſce ſententiæ, quaſi luce ſecuritatis infuſa cordi meo, omnis dubitationis tenebræ diffugerunt. Tum interjecto aut digito, aut neſcio quo alio ſigno, codicem clauſi, & tranquillo iam vultu indicaui Alipio. *Rom. 13.*

DIVI AVRELII Augustini Confessionum Liber nonus.

CAPVT I.

Laudat Dei bonitatem, agnoscens suam miseriam.

1. O Domine, ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Laudet te cor meum, & lingua mea, & omnia ossa mea dicant: Domine, quis similis tibi? Dicant, & responde mihi; & dic animę meæ: Salus tua ego sum. Quis ego, & qualis ego? Quid non mali ego, aut facta mea: aut si non facta, dicta mea: aut si non dicta, voluntas mea fuit? Tu autē domine bonus & misericors, & dextera tua respiciens profunditatem mortis meæ, & à fundo cordis mei exhauriens abyssum corruptionis. Et hoc erat totum nolle, quod volebas; & velle, quod nolebas.

Psal. 115. *Psal. 82.* *Psal. 34.*

2. Sed vbi erat tam annoso tempore, & de quo imo altoque secreto, euocatū est in momento liberum arbitrium meum,

dies supererant, ad vindemiales ferias; & statui tolerare illos, vt solenniter abscederem; & redemptus à te, iam nõ redirem venalis. Consilium ergo nostrum erat coram te, coram hominibus autem nisi nostris non erat. Et cõuenerat inter nos, ne passim cuiquam effunderetur; quanquam tu nobis à conualle plorationis ascendentibus, & cantantibus canticum graduum, dederas sagittas acutas, & carbones vastatores aduersus linguam subdolam, velut consulendo contradicentẽ, & sicut cibum assolet amando cõsumentem. Sagittaueras tu cor nostrum, charitate tua; & gestabamus verba tua transfixa visceribus: & exempla seruorum tuorũ, quos de nigris lucidos, & de mortuis viuos feceras. Congesta in sinum cogitationis nostræ vrebant, & absumebant grauẽ torporem, ne in ima vergeremur. Et accendebant nos valide, vt omnis ex lingua subdola contradictionis flatus inflammare nos acrius posset, non extinguere.

Psal. 83.

Psal. 119.

2. Veruntamen, quia propter nomen tuum, quod sanctificasti per terras, etiam laudatores vtique haberet votum & propositum nostrum, iactantiæ simile videbatur, non operiri tam proximum feriarum tempus; sed de publica professione

atque

atque ante oculos omnium sita antè discedere, vt conuersa in factum meum ora cunctorum intuentium, quam vicinum vindemialium diem pręuenire voluerim, multa dicerent, quod quasi appetiissem magnus videri. Et quo mihi erat istud, vt putaretur & disputaretur de animo meo, & blasphemaretur bonum nostrū? Quinetiam, quod ipsa æstate literario labori nimio pulmo meus cedere cœperat, & difficulter trahere suspiria, doloribusque pectoris testari se saucium, vocemque clariorem produxioremve recusare, primo perturbauerat me, quia magisterij illius sarcinam, penè iam necessitate deponere cogebat, aut si curari & conualescere potuissem, certè intermittere. Sed vbi plena voluntas vacandi & videndi, quoniam tu es Deus, oborta mihi est atque firmata, nosti Deus meus: etiam gaudere cœpi, quod hæc quoque suberat non mendax excusatio, quæ offensionem hominum temperaret; qui propter liberos suos, me liberū esse nunquam volebant.

3. Plenus igitur tali gaudio, tolerabam illud interuallū temporis, donec decurreret. Nescio vtrum vel viginti dies erāt, sed tamen fortiter tolerabantur; quia recesserat cupiditas, quæ mecum solebat

ferre

ferre graue negocium, & ego premendus remanseram, nisi patientia succederet. Peccasse me in hoc, quisquam seruorum tuorum, fratrum meorum dixerit; quod iam pleno corde militia tua, passus me fuerim vel vna hora sedere in cathedra mendacij. At ego non contendo. Sed tu domine misericordissime, nónne & hoc peccatum cum cæteris horrendis & funereis, in aqua sancta ignouisti, & remisisti mihi?

CAPVT III.

Verecundus concedit illi rus suum.

1 MAcerabatur anxietudine Verecũdus de isto nostro bono, quòd propter vincula sua, quibus tenacissimè tenebatur, deseri se nostro consortio videbat, nondum Christianus coniuge fideli. Ea ipsa tamen arctiore præ cæteris compede, ab itinere, quod aggressi eramus, retardabatur. Nec Christianũ esse alio modo se velle dicebat, quam illo, quo non poterat. Benignè sanè obtulit, vt quamdiu ibi essemus, in rure eius essemus. Retribues illi domine in resurrectione iustorum, quia iam ipsam sortem retribuisti ei. Quamuis enim absentibus

nobis,

nobis, cum Romæ iam essemus, corporali ægritudine correptus, & in ea Christianus & fidelis factus, ex vita hac migrauit. Ita misertus es non solum eius, sed etiam nostri: ne cogitantes egregiam erga nos amici humanitatem, nec eum in grege tuo numerantes, dolore intolerabili cruciaremur.

2. Gratias tibi Deus noster, tui sumus: indicant hortationes & consolationes tuæ, fidelis promissor, reddes Verecũdo pro rure illo eius Cassiciaco, vbi ab æstu seculi requieuimus in te, amœnitatem sempiternè virẽtis paradisi tui; quoniam dimisisti ei peccata super terram, in mõte incaseato, monte tuo, monte vberi. Angebatur ergo tũc ipse, Nebridius autem collætabatur. Quamuis enim & ipse nõdum Christianus, in illam foueam perniciosissimi erroris inciderat, vt veritatis filij tui carnem phantasma crederet; tamen inde emergens, sic sibi erat, nõdum vllis ecclesiæ tuæ sacramentis imbutus, sed inquisitor ardentissimus veritatis. Quem, non multo post conuersionem nostram, & regenerationem per baptismum tuum, ipsum etiam fidelem catholicum, castitate perfecta atque cõtinentia, tibi seruiẽtem in Aphrica apud suos, cum tota domus eius per eũ Christiana

facta

facta esset, carne soluisti, & nunc ille viuit in sinu Abraham. *Luc. 16.*

3. Quicquid illud est, quod illo significatur sinu, ibi Nebridius meus viuit, dulcis amicus meus; tuus autem domine adoptiuus ex liberto filius, ibi viuit. Nam quis alius tali animæ locus? Ibi viuit, vnde me multa interrogabat homuncionem inexpertum. Iam non ponit aurem ad os meum, sed spirituale os ad fontem tuum, & bibit, quantum potest, sapientiam pro auiditate sua, sine fine felix. Nec sic eum arbitror inebriari ex ea, vt obliuiscatur mei, cum tu domine, * quem potat ille, nostri sis memor. Sic ergo eramus, Verecundum consolantes tristem, salua amicitia de tali conuersione nostra; & exhortantes ad fidem gradus sui, vitæ scilicet coniugalis. Nebridiũ autem operientes, quando sequeretur, quod de tam proximo poterat, & erat iam iamq; facturus, cum ecce euoluti sunt dies illi tandem. Nam longi & multi videbãtur præ amore libertatis ociosæ, ad cantandum de medullis omnibus: Tibi dixit cor meum, quæsiui vultum tuũ, vultum tuum domine requiram. *al. quo potatur.* *Psal. 26.*

CAPVT

CAPVT IIII.

Quæ scripserit cum Nebridio de Psalmis, ac dolore dentium.

1. ET venit dies, in quo etiam actu soluerer à professione rhetorica, vnde iam cogitatu solutus eram. Et factũ est. Et eruisti linguam meam, vnde iam erueras cor meum: & benedicebam tibi gaudens, profectus in villam cum meis omnibus. Ibi quid egerim in literis, iam quidem seruiẽtibus tibi, sed adhuc in superbiæ, scholam, tanquam in pausationem anhelantibus, testantur libri disputati cum præsentibus, & cum ipso me solo coram te: quæ autem cum absente Nebridio, testantur epistolæ. Et quãdo mihi sufficiat tempus commemorandi omnia magna erga nos beneficia tua in illo tempore, præsertim ad alia maiora properanti? Reuocat enim me recordatio mea; & dulce mihi fit domine confiteri tibi, quibus internis me stimulis perdomueris; & quemadmodum me complanaueris humilitatis mõtibus & collibus cogitationum mearum, & tortuosa mea direxeris, & aspera lenieris. Quoque modo ipsum etiam Alipium fratrem cordis mei subegeris nomini vnigeniti tui, domini

mini & saluatoris nostri Iesu Christi, quòd primo dedignabatur inseri literis nostris. Magis enim eas volebat redolere gymnasiorum cedros, quas iam cõtriuit dominus, quàm salubres herbas ecclesiasticas aduersas serpentibus.

2 Quas tibi Deus meus voces dedi, cùm legerem Psalmos Dauid, cantica fidelia, & sonos pietatis excludẽtes turgidum spiritum; rudis in germano amore tuo, catechumenus in villa, cum catechumeno Alipio feriatus; matre adhærente nobis muliebri habitu, virili fide, anili securitate, materna charitate, Christiana pietate. Quas tibi voces dabam in Psalmis illis, & quomodo in te inflammabar ex eis; & accendebar eos recitare, si possem toto terrarum orbe, aduersus typhum generis humani? Et, tamen toto orbe cantantur, & non est, qui se abscondat à calore tuo. Quàm vehementi & acri dolore indignabar Manichæis; & miserabar eos rursus, quod illa sacramẽta, illa medicamenta nescirent: & insani essent aduersus antidotum, quo sani esse potuissent. Vellem, vt alicubi iuxta essent ignorante me, vtrum audirẽt tunc; & me nesciente quòd ibi essent, intuerentur faciem meã; & audirent voces meas, quando legi quartum Psalmum, in illo tunc

ocio,

Explicatio 4. psalmi, Cum inuocarem. ocio, quid de me fecerit ille Psalmus.

3. Cum inuocarem, exaudisti me Deus iustitiæ meę, in tribulatione dilatasti mihi: Miserere mei domine, & exaudi orationem meam. Audirent ignorante me, vtrum audirent; ne me propter se illa dicere putarent, quæ inter hæc verba dixerim. Quia & reuera nec ea dicerem, nec sic ea dicerem, si me ab eis audiri viderique sentirem: nec si dicerem, sic acciperent, quomodo mecũ & mihi coram te, de familiari affectu animi mei. Inhorrui timendo, ibidemque inferbui sperando, & exultando in tua misericordia pater. Et hæc omnia exibant per oculos meos & vocem meam, cum conuersus ad nos spiritus tuus bonus, ait nobis: Filij hominum, quousque graues corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Dilexerã enim vanitatem, & quæsieram mendacium. Et tu domine iam magnificaueras sanctum tuum, suscitans (*Mar. 16.*) eum à mortuis, & collocans ad dexteram (*Act. 2.*) tuam; vnde mitteret ex alto promissionem suam paracletum, spiritũ veritatis: & miserat eum iam, sed ego nesciebam.

4. Miserat eum, quia iam magnificatus erat, resurgens à mortuis, & ascendẽs in cœlum. Antè autem spiritus nondũ (*Ioan. 7.*) erat datus, quia Iesus nondum erat clarificatus.

ficatus. Et clamat propheta: Quousque graues corde? Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Et scitote, quoniam dominus mirificauit sanctum suum. Clamat; quousque clamat, scitote? Et ego tamdiu nesciens, vanitatem dilexi, & mendacium quæsiui: Et ideo audiui, & contremui; quoniam talibus dicitur, qualem me fuisse reminiscebar. In phantasmatibus enim, quæ pro veritate tenueram, vanitas erat & mendacium. Et insonui multa grauiter ac fortiter, in dolore recordationis meæ. Quæ vtinam audissent, qui adhuc vsque diligunt vanitatem, & quærunt mendacium. Fortè conturbarentur, & euomuissent illud, & exaudires eos, cum clamarent ad te: quoniam vera morte carnis mortuus est pro nobis, qui te interpellat pro nobis.

5 Legebam, Irascimini, & nolite peccare. Et quomodo mouebar Deus meus, qui iam didiceram irasci mihi de præteritis, vt de cætero non peccarem? Et merito irasci, quia non alia natura gentis tenebrarum de me peccabat, sicut dicũt, qui sibi non irascuntur, & thesaurizant sibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij tui. Nec iam bona mea foris erant, nec oculis carneis in isto sole quærebantur. Volentes enim gaudere forinsecus,

secus, facilè euanescunt; & effunduntur in ea, quæ videntur, & temporalia sunt; & imagines eorum, famelica cogitatione lambunt. Et, ô si fatigentur inedia, & dicant: Quis ostendet nobis bona? Et dicamus, & audiant: Signatum est in nobis, lumen vultus tui domine. Non
Ioan. 1. enim lumen nos sumus, quod illuminat omnem hominem, sed illuminamur à te; vt qui fuimus aliquando tenebræ, simus lux in te.

Ephe. 5. 6. O si viderent internum lumen æternum, quod ego, quia gustaueram, frendebam; quoniam non eis poteram ostendere, si afferrent ad me cor in oculis suis
Psal. 4 foris à te, & dicerent: Quis ostendet nobis bona? Ibi enim, ibi mihi iratus eram intus in cubili; vbi compũctus eram, vbi sacrificaueram mactans vetustatem meã, & inchoatam meditationem renouationis meæ, sperans in te; ibi mihi dulcescere cœperas, & dederas lætitiam in corde meo. Et exclamabam legens hæc foris, & agnoscens intus. Nec volebam multiplicari terrenis bonis, deuorans tempora, & deuoratus temporalibus; cùm haberem in æterna simplicitate aliud frumentum, & vinum, & oleum.

7. Et clamabam in consequenti versu, clamore alto cordis mei: O in pace; O in

& in idipsum;O quid dixit: Obdormiam & somnum capiam? Quoniam, quis resistet nobis, cùm fiet sermo, qui scriptus est:Absorpta est mors in victoria?Et tu es idipsum valde, qui non mutatis; & in te requies, obliuiscens laborum omnium, quoniam nullus alius tecum. Sed nec ad alia multa adipiscenda, quæ non sunt, quod tu; sed tu Domine, singulariter in spe constituisti me. Legebam, & ardebã; nec inueniebam, quid facerẽ surdis mortuis; ex quibus fueram pestis, latrator amarus, & cæcus aduersus literas de melle cœli melleas, & de lumine tuo luminosas; & super scripturæ huius inimicos, tabescebam, quãdo recordabar omnia dierum illorum feriatorum. 1.Cor.15.

8. Sed nec oblitus sum, nec silebo flagelli tui asperitatem, & misericordię tuæ mirabilem celeritatem. Dolore dentium tunc excruciabas me; & cùm in tantum ingrauesceret, vt non valerem loqui, ascendit in cor meum admonere omnes meos, qui aderant, vt deprecarentur te pro me, Deũ salutis omnimodæ. Et scripsi hoc in cera, & dedi eis, vt legeretur. Mox, vt genua supplici affectu fiximus, fugit dolor ille. Sed quis dolor? aut quomodo fugit? Expaui fateor Domine meus, Deus meus, nihil enim tale ab in-

eunte ætate expertus fueram. Et insinuati sunt mihi in profundo nutus tui, & gaudens in fide laudaui nomen tuum. Et ea fides, me securum esse non sinebat de præteritis peccatis meis, quæ mihi per baptismum tuum remissa nōdum erant.

CAPVT V.

Ambrosius consulit, quid legendum.

1. REnunciaui peractis vindemalibus, vt scholasticis suis Mediolanenses, venditorem verborum alium prouiderent; quòd & tibi ego seruire delegissem; & illi professioni, præ difficultate spirādi ac dolore pectoris, non sufficerem. Et insinuaui per literas Antistiti tuo, viro sancto Ambrosio, pristinos errores meos, & præsens votum meum; vt moneret, quid potissimum mihi de libris tuis legendum esset, quo percipiendæ tantæ gratiæ paratior aptiorque fierem. At ille iussit Esaiam prophetam, credo, quod præ cæteris, euangelii vocationisque gentium sit prænunciator apertior. Veruntamen ego primam huius lectionem non intelligēs, totumque talem arbitrans, distuli repetendum exercitatior in dominico eloquio.

CAPVT

CAPVT VI.

Mediolani baptizatur.

1. INDE, vbi tempus aduenit, quo me nomen dare oporteret, relicto rure Mediolanum remeauimus. Placuit & Alipio renasci in te mecum, iam induto humilitate sacramentis tuis congrua, & fortissimo domitori corporis, vsque ad Italicum solum glaciale nudo pede obterendum insolito ausu. Adjunximus etiam nobis puerum Adeodatum, ex me natum carnaliter de peccato meo. Tu bene feceras eum. Annorū erat ferè quindecim, & ingenio præueniebat multos graues & doctos viros. Munera tua tibi confiteor, Domine Deus meus, creator omnium, & multum potens reformare nostra deformia: Nam ego in illo puero, præter delictum nihil habebam. Quod enim enutriebatur à nobis in disciplina tua, tu inspirauers nobis, nullus alius. Munera tua tibi confiteor. Est liber noster, qui inscribitur de Magistro: ipse ibi mecum loquitur. Tu scis illius esse sensa omnia, quæ inferuntur ibi ex persona collocutoris mei. Cùm esset in annis sedecim, multa eius alia mirabiliora expertus sum.

Miles dat nomen, cum iurat duci suo.

Horrori mihi erat illud ingenium: Et quis præter te, taliũ miraculorũ opifex?

2. Cito de terra abstulisti vitam eius; & securior eum recordor, non timẽs quicquam pueritiæ, nec adoleſcẽtiæ, nec omnino homini illi. Sociauimus eum coæuũ nobis in gratia tua, educandum in disciplina tua: & baptizati ſumus, & fugit à nobis ſolicitudo vitæ præteritæ. Nec ſatiabar illis diebus dulcedine mirabili, conſiderare altitudinem conſilii tui, ſuper ſalutem generis humani. Quantum fleui in hymnis & canticis tuis, ſuaue ſonantis eccleſiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum; & exæſtuabat inde affectus pietatis, & currebant lachrymæ, & bene mihi erat cum eis.

CAPVT VII.

Quæ Mediolani viderit.

1. NON longè cœperat Mediolanenſis eccleſia, genus hoc conſolationis & exhortationis celebrare, magno ſtudio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cũ Iuſtina Valentiniani

regis

regis pueri mater, hominem tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ causa, qua fuerat seducta ab Arrianis. Excubabat pia plebs in Ecclesia, mori parata cum Episcopo suo, seruo tuo. Ibi mater mea, ancilla tua, solicitudinis & vigiliarũ primas partes tenens, orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à calore spiritus tui, excitabamur tamen ciuitate attonita atque turbata. Tunc Hymni & Psalmi vt canerentur, secundum morem Orientalium partium, ne populus mœroris tedio contabesceret, institutum est: & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac penè omnibus gregibus tuis, & per cęteras orbis imitantibus.

2. Tunc memorato antistiti tuo per visum aperuisti, quo loco laterent martyrum corpora Geruasii & Protasii, quę per tot annos incorrupta in thesauro secreti tui recondideras: vnde opportunè promeres, ad coërcendam rabiem femineã, sed regiam. Cùm enim propalata & effossa digno cum honore transferrentur ad Ambrosianam basilicam, non solũ quos immundi vexabant spiritus, confessis eisdem dæmonibus sanabantur; verum etiã quidam plures annos cæcus ciuis ciuitatique notissimus, cùm populi tumultuãtis lætitiæ causam quæsisset atque audis- S. Protasius & Geruasius.

ſet, exiliuit; eoque ſe vt duceret, ſuum ducem rogauit. Quò perductus impetrauit admitti, vt ſudario tãgeret feretrum preciosæ in cõſpectu tuo mortis ſanctorum
Pſal. 115
tuorum. Quod vbi fecit, atque admouit oculis, confeſtim aperti ſunt. Inde fama diſcurrens, inde laudes tuæ feruenter lucentes, inde illius inimicæ animus, etſi ad crẽdẽdi ſanitatem non applicitus, à perſequendi tamen furore compreſſus eſt. Gratias tibi Deus meus. Vnde, & quò duxiſti recordationem meam, vt hæc etiam confiterer tibi, quæ magna oblitus prætererieram. Et tamen tunc, cùm ita flagraret odor vnguentorum tuorum, non currebamus poſt te; & ideo plus flebã inter cantica hymnorum tuorum, olim ſuſpirans tibi, & tandem reſpirans, quantum patet aura in domo fœnea.
Cant. 1.

CAPVT VIII.

Euodij conuerſio.

Pſal. 67.
1. QVI habitare facis vnanimes in domo, conſociaſti nobis & Euodium iuuenem ex noſtro municipio. Qui cum agens in rebus militaret, prior nobis ad te conuerſus eſt, & baptizatus; & relicta militia ſeculari, accinctus tua. Simul eramus,

mus, simul habitaturi in placito sancto. Quærebamus, quisnam locus nos vtilius haberet seruientes tibi. Pariter remeabamus in Africam. Et cùm apud ostia Tyberina essemus, mater defuncta est. Multa prætereo, quia multum festino. Accipe confessiones meas & gratiarum actiones Deus meus, de rebus innumerabilibus etiam in silentio. Sed non prętereibo, quicquid mihi anima parturit de illa famula tua, quæ me parturiuit: & carne, vt in hanc temporalem; & corde, vt in æternā lucem renascerer. Nō eius, sed tua dicam dona in ea. Neque enim seipsam fecerat, aut educauerat seipsam.

Monica mors.

2. Tu creasti eam; nec pater, nec mater sciebat, qualis ex eis fieret. Et erudiuit eam in timore tuo virga Christi tui, regimen vnici filii tui in domo fideli, bono membro ecclesiæ tuæ. Nec tantam erga suam disciplinam diligentiā matris prædicabat, quantam famulæ cuiusdam decrepitæ, quæ patrem eius infantem portauerat, sicut dorso grandiuscularum puellarum paruuli portari solent. Cuius rei gratia, & propter senectam ac mores optimos, in domo Christiana satis à dominis honorabatur. Vnde etiam curam dominicarum filiarum commissam sibi, diligenter gerebat; & erat in eis coërcen-

dis, cùm opus esset, sancta seueritate vehemens, atque in docendis sobria prudentia. Nam eas præter illas horas, quibus ad mensam parentum moderatissime alebantur, etiam si exardescerent siti, nec aquam bibere sinebat, præcauens consuetudinem malam, & addens verbum sanum: Modo aquam bibitis, quia in potestate vinum non habetis: cùm autem ad maritos veneritis, factæ dominæ apothecarum & cellariorum, aqua sordebit, sed mos potandi præualebit.

3. Hac ratione præcipiendi & autoritate imperandi, frenabat auiditatem tenerioris ætatis, & ipsam puellarum sitim, formabat ad honestum modum, vt iam nec liberet, quod non deceret. Et surrepserat tamen, sicut mihi filio famula tua narrabat, surrepserat ei vinolentia. Nam cùm de more tanquam puella sobria iuberetur à parentibus de cuppa vinum depromere, submisso poculo, qua desuper patet, priusquam in lagunculam funderet merum, primoribus labris sorbebat exiguum, quia non poterat amplius sensu recusante. Non enim vlla temulenta cupidine faciebat hoc, sed quibusdam superfluentibus ætatis excessibus, qui ludicris motibus ebulliunt, & in puerili-

bus

bus animis majorum pondere premi solent.

3. Itaque ad illud modicum quotidiana modica addendo (quoniam qui modica spernit, paulatim decidit) in eam consuetudinem lapsa erat, vt propè iam plenos mero caliculos inhianter hauriret. Vbi tunc sagax anus, & vehemens illa prohibitio? Nunquid valebat aliquid aduersus latentem morbum, nisi tua medicina Domine vigilaret super nos? Absente patre & matre & nutritoribus, tu præsens qui creasti, qui vocas, qui etiam per præpositos homines boni aliquid agis ad animarum salutem, quid tunc egisti Deus meus? Vnde curasti? Vnde sanasti? Nónne protulisti durum & acutum ex altera anima conuicium, tanquam medicinale ferrum, ex occultis prouisionibus tuis, & vno ictu putredinem illam præcidisti? Eccli.13.

4. Ancilla enim, cum qua solebat accedere ad cuppam, litigans cum domina minore, vt fit, sola cum sola, objecit hoc crimen amarissima insultatione, vocans meribibulam. Quo illa stimulo percussa, respexit fœditatē suam, cōfestimq; damnauit, atque exuit. Sicut amici adulantes peruertunt, sic inimici litigantes plerumq; corrigunt. Nec tu, quod per eos agis, sed

quod ipsi voluerunt, retribues eis. Illa enim irata, exagitare appetiuit, minorem dominam non sanare, & ideo clanculo; aut quia ita eas inuenerat locus & tēpus litis: aut ne fortè & ipsa periclitaretur, quod tā sero prodidisset. At tu domine rector cælitum & terrenorum, ad vsus tuos contorquens profunda torrētis, fluxum seculorum ordinans turbulētum, etiam de alterius animæ insania sanasti alterā. Ne quisquam cum hoc aduertit, potentiæ suæ tribuat, si verbo eius alia corrigatur, quem vult corrigi.

CAPVT IX.

Monica qualis erga maritum.

1. EDVCATA itaque pudicè ac sobriè, potiusque à te subdita parentibus, quàm à parentibus tibi; vbi plenis annis nubilis facta est, tradita viro seruiuit veluti domino; & sategit eum lucrari tibi, loquens te illi moribus suis, quibus eam pulchram faciebas, & reuerenter amabilem, atque mirabilem viro. Ita autem tolerauit cubilis iniurias, vt nullam de hac re cum marito haberet vnquam simultatem. Expectabat enim misericordiam tuam super eum, vt in te credens castificaretur,

caretur. Erat verò ille præterea, ſicut beneuolentia præcipuus, ita ira feruidus. Sed nouerat hæc non reſiſtere irato viro, non tantum facto, ſed ne verbo quidem. Iam verò refracto & quieto, cùm opportunum videret, rationem facti ſui reddebat, ſi fortè ille inconſideratius commotus fuerat.

Prudens vxor & Christiana deſcribitur.

2 Denique cùm matronę multę, quarum viri mitiores erant, plagarum veſtigia etiam dehoneſtata facie gererent, inter amica colloquia illæ arguebant maritorum vitam, hæc earum linguam, veluti per iocum, grauiter admonens; ex quo illas tabulas, quæ matrimoniales vocantur, recitari audiſſent, tãquam inſtrumenta, quibus ancillæ factæ eſſent, deputare debuiſſe: proinde memores cõditionis, ſuperbire aduerſus dominos nõ oportere. Cumque mirarẽtur illæ, ſcientes quam ferocem coniugem ſuſtineret, nunquam fuiſſe auditum, aut aliquo indicio claruiſſe, quod Patricius cæciderit vxorem, aut quod à ſe inuicem vel vnum diem domeſtica lite diſſenſerint; & cùm cauſam familiariter quærerent, docebat illa inſtitutum ſuum, quod ſupra memoraui. Quæ obſeruabant, expertæ gratulabantur: quę non obſeruabant, ſubjectæ vexabantur.

Patricius pater Auguſtini.

3. Socrum etiam suam, primo susurriis malarum ancillarum aduersus se irritatam, sic vicit obsequiis, perseuerans tolerantia & mansuetudine, vt illa vltro filio suo medias linguas famularum proderet, quibus inter se & nurum pax domestica turbabatur, expeteretque vindictā. Itaque, posteaquam ille & matri obtemperans, & curans familiæ disciplinam, & concordiæ suorum consulens, proditas ad prodentis arbitrium verberibus coërcuit; promisit illa talia de se præmia sperare debere, quæcunque de sua nuru sibi, quo placeret, mali aliquid loqueretur: nullaque iam audente, memorabili inter se beneuolentiæ suauitate vixerunt. Hoc quoque illi bono mancipio tuo, in cuius vtero me creasti, Deus meus misericordia mea, munus grande donaueras, quod inter dissidentes atque discordes quaslibet animas, vbi poterat, tam se præbebat pacificam, vt cùm ab vtraque multa de inuicem audiret amarissima, qualia solet eructare turgens atque indigesta discordia, quandò præsenti amicæ de absente inimica per acida colloquia cruditas exhalatur odiorum; nihil tamē alteri de altera proderet, nisi quod ad eas reconcilliandas valeret.

4. Paruum hoc bonum mihi videretur,

niſi turbas innumerabiles triſtis experiret, neſcio qua horrenda peſtilentia peccatorum latiſſimè peruagante, non ſolum iratorum inimicorũ iratis inimicis dicta prodere, ſed etiam quæ non dicta ſunt addere: cum contrà animo humano parum eſſe debeat inimicitias hominum nec * exagitare, nec augere malè loquẽdo: niſi eos etiã extinguere bene loquendo ſtuduerit; qualis illa erat, docente te magiſtro intimo, in ſchola pectoris. Denique etiam virum ſuum, iam in extrema vita temporali eius, lucrata eſt tibi; nec in eo iam fideli planxit, quod in nondum fideli tolerauerit. Erat etiam ſerua ſeruorum tuorum.

* excitare.

5. Quiſquis eorum nouerat eam, multum in ea laudabat & honorabat & diligebat te: quia ſentiebat præſentiã tuam in corde eius ſanctæ conuerſationis fructibus teſtibus. Fuerat enim vnius viri vxor, mutuam vicem parentibus reddiderat, domum ſuam piè tractauerat, in operibus bonis teſtimonium habebat. Nutrierat filios, totiens eos parturiens, quotiens a te deuiare cernebat. Poſtremò, nobis domine omnibus, qui ex munere tuo ſinis loqui ſeruis tuis, qui ante dormitionem eius in te iam conſociati viuebamus, percepta gratia baptiſmi tui,

ita

ita curam gessit, quasi omnes genuisset: ita seruiuit, quasi ab omnibus genita fuisset.

CAPVT X.

Colloquium cum matre de regno cælorum.

1. IMminente autem die, quo ex hac vita erat exitura, quem diem tu noueras ignorantibus nobis, prouenerat (vt credo) procurāte te occultis tuis modis, vt ego & ipsa soli staremus incumbentes ad quandam fenestram, vnde hortus intra domum, quæ nos habebat, prospectabatur, illuc apud ostia Tyberina; vbi remoti à turbis, post longi itineris laborē, instaurabamus nos nauigationi. Colloquebamur ergo soli valde dulciter; &
Phil. 3. præterita obliuiscentes, in ea quæ ante sunt extenti, quærebamus inter nos apud præsentem veritatem, quod tu es, qualis
1. *Cor.* 2. futura esset vita æterna sanctorū; quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Sed inhiabamus
Psal, 35. ore cordis in superna fluenta fontis tui, fontis vitæ, qui est apud te; vt inde pro captu nostro aspersi, quoquo modo rem tantam cogitaremus.

2. Cumque ad eum finem sermo perduce-

duceretur, vt carnaliũ sensuum delectatio quantalibet, in quantalibet luce corporea, præ illius vitæ iucunditate, non comparatione, sed nec commemoratione quidem digna videretur; erigẽtes nos ardentiore affectu in idipsum, perambulauimus gradatim cuncta corporalia, & ipsum cœlum, vnde sol & luna & stellæ lucent super terram. Et adhuc ascẽdebamus interius cogitando, & loquendo te, & mirando opera tua. Et venimus ad mentes nostras, & transcendimus eas, vt attingeremus regionem vbertatis indeficientis; vbi pascis Israël in æternum veritatis pabulo, & vbi vita sapientia est, per quam fiunt omnia ista, & quæ fuerunt, & quæ futura sunt: Et ipsa nõ fit, sed sic est, vt fuit, & sic erit semper; cum potius fuisse, & futurum esse, non est in ea, sed esse solum, quoniam æterna est. Nam fuisse & futurum esse, non est æternum. Et dum loquimur & inhiamus illi, attingimus eam modice toto ictu cordis; & suspirauimus, & reliquimus ibi religatas primitias spiritus; & remeauimus ad strepitum oris nostri, vbi verbum & incipitur & finitur. Et quid simile verbo tuo domino nostro; in se permanenti sine vetustate, atque innouanti omnia?

3. Dicebamus ergo: Si cui sileat tumul-

tus

tus carnis, sileant phãtasiæ terræ & aquarum & aëris. Sileant & poli, & ipsa sibi anima sileat, & transeat se non se cogitando. Sileant somnia & imaginariæ reuelationes, omnis lingua & omne signum, & quicquid transeundo fit, si cui sileat omnino. Quoniam, si quis audiat, dicũt
Psal. 99. hæc omnia: Non ipsa nos fecimus, sed fecit nos, qui manet in æternum. His dictis, si iam taceant, quoniam erexerunt aurem in eum, qui fecit ea, & loquatur ipse solus, non per ea, sed per seipsum; vt audiamus verbum eius, non per linguam carnis, neque per vocem angeli, nec per sonitum nubis, nec per ænigma similitudinis; sed ipsum, quem in his amamus, ipsum sine his audiamus: sicut nunc extendimus nos, & rapida cogitatione attingimus æternam sapientiam super omnia manentem, si cõtinuetur hoc, & subtrahantur aliæ visiones lógè imparis generis, & hæc vna rapiat & absorbeat & recõdat in interiora gaudia spectatorem suum; vt talis sit sempiterna vita, quale fuit hoc momentum intelligentiæ, cui
Matt. 25. suspirauimus. Nõnne hoc est; Intra in gaudium domini tui? Et istud quando?

1. Cor. 15. 4. An cum omnes resurgemus, sed non omnes immutabimur? Dicebamus talia, & si non isto modo, & his verbis, tamen

domine

domine tu scis, quod illo die cum talia loqueremur, & mundus iste nobis inter verba vilesceret, cum omnibus delectationibus suis. Tunc ait illa: Fili, quantum ad me attinet, nulla re iam delector in hac vita. Quid hic faciam adhuc, & cur hic sim nescio, iam consumpta spe huius seculi. Vnum erat, propter quod in hac vita aliquantum immorari cupiebam: vt te Christianũ catholicũ viderem, priusquam morerer. Cumulatius hoc mihi Deus meus præstitit, vt te etiá cótempta fœlicitate terrena, seruum eius videam. Quid hic facio?

CAPVT XI.

De ecstasi & morte matris.

E AD hæc ei quid responderim, non satis recolo. Cum interea vix intra quinque dies, aut nó multo amplius, decubuit febribus. Et cum ægrotaret quodam die, defectum animæ passa est, & paululũ subtracta a præsentibus. Nos concurrimus, sed cito reddita est sensui, & aspexit astantes, me & fratrem meum; & ait nobis, quasi quærenti similis; Vbi eram? Deinde nos intuens mœrore attonitos, ponetis hic (inquit) matrem vestram.

ſtram. Ego ſilebam, & fletum frenabam. Frater autem meus quiddam locutus eſt, quo eam non peregre, ſed in patria ſua defungi tanquam fœlicius optaret. Quo audito, illa vultu anxio reuerberans eum oculis, quòd talia ſaperet; atque inde me intuens, Vide ait, quid dicit. Et mox ambobus: Ponite, (inquit) hoc corpus vbicunque, nihil vos eius cura conturbet. Tantum illud vos rogo, vt ad domini altare memineritis mei, vbi fueritis.

Cura ſepulchri.

2. Cumque hanc ſententiam, verbis quibus poterat, explicaſſet, conticuit, & ingraueſcente morbo exercebatur. Ego vero cogitans dona tua Deus meus inuiſibilis, quæ immittis in corda fidelium tuorum, & proueniũt inde fruges admirabiles, gaudebam, & gratias agebam tibi; recolens quòd nouerans, quanta cura ſemper æſtuaſſet de ſepulchro, quod ſibi prouiderat & præparauerat, iuxta corpus viri ſui. Quia enim valde concorditer vixerant, id etiam volebat, vt eſt animus humanus minus capax diuinorum, adiungi ad illam fœlicitatem, & commemorari ab hominibus, conceſſum ſibi eſſe poſt tranſmarinam peregrinationem, vt coniuncta terra amborum coniugum terra tegeretur.

3. Quando autem iſta inanitas plenitudine

tudine bonitatis tuę cœperat in eius corde non esse, nesciebam; & lætabar admirans, quod sic mihi aperuisset: quanquam & illo sermone nostro ad fenestram, cum dixit: Iam quid hic facio? non apparuit desiderare in patria mori. Audiui etiam postea, quòd iã cùm Ostijs essemus, cum quibusdam amicis meis materna fiducia colloquebatur quodam die de contẽptu vitæ huius & bono mortis, vbi ipse non aderam: Illisque stupentibus virtutem feminæ, quam tu dederas ei; quærentibusque virum non formidaret tam lõge à sua ciuitate corpus relinquere; Nihil (inquit) longe est Deo; neque timẽdum est, ne ille non agnoscat in fine seculi, vnde me resuscitet. Ergo die nono ægritudinis suæ, quinquagesimo & sexto anno ætatis suæ, tricesimo & tertio ætatis meæ, anima illa religiosa & pia, corpore soluta est.

CAPVT XII.

Quomodo luxerit mortem matris.

1. PRemebam oculos eius, & cõfluebat in præcordia mea mœstitudo ingẽs, & transfluebat in lachrymas; ibidemque oculi mei, violẽto animi imperio, resorbebant

bebant fontem suũ vsque ad siccitatem, & in tali luctamine valde malè mihi erat. Tum verò, vbi efflauit extremum spiritũ, puer Adeodatus exclamauit in planctum, atque ab omnibus nobis coërcitus tacuit. Hoc modo etiam * meum quiddam puerile, quod labebatur in fletus, iuuenili voce cordis coërcebatur, & tacebat. Neq; enim decere arbitrabamur, funus illud quæstibus lachrymosis gemitibusque celebrare: quia his plerunque solet deplorari quædam miseria morientium, aut quasi omnimoda extinctio. At illa nec misere moriebatur, nec omnino moriebatur. Hoc & documẽtis morum eius, & fide non ficta, rationibusque certis tenebemus.

* in eũ.

2. Quid ergo erat, quod intus mihi grauiter dolebat, nisi ex consuetudine simul viuendi dulcissima & charissima, repente dirupta, vulnus recens? Gratulabar quidem testimonio eius, quod in ea ipsa vltima ægritudine, obsequijs meis interblandiens, appellabat me pium; & commemorabat grandi dilectionis affectu, nunquam se audisse ex ore meo, iacularũ in se durum, aut contumeliosum sermonem. Sed tamen, quid tale Deus meus, qui fecisti nos, quid comparabile habebat honor à me delatus illi, & seruitus ab

Pius Augustinus.

illa

illa mihi? Quoniã itaque deserebar tam magno eius solatio, sauciabatur anima mea, & quasi dilaniabatur vita, quæ vna facta erat ex mea & illius.

3. Cohibito ergo à fletu illo puero, Psalterium arripuit Euodius, & cantare cœpit Psalmum, cui respõdebamus omnis domus: Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Audito autẽ quid ageretur, conuenerunt multi fratres ac religiosæ feminæ: Et de more illis, quorum officium erat, funus curantibus, ego in parte, vbi decenter poteram, cum eis qui me non deserendum esse censebant, quod erat tempori congruum disputabam; eoque fomento veritatis mitigabam cruciatũ tibi notum, illis ignorantibus, & intente audientibus, & sine sensu doloris me esse arbitrantibus. At ego in auribus tuis, vbi eorum nullus audiebat, increpabam mollitiem affectus mei, & constringebam fluxum mœroris. Cedebatque mihi paululum; rursusque impetu suo ferebatur, nõ vsque ad eruptionem lachrymarum, nec vsque ad vultus mutationem; sed ego sciebam, quid corde premerem. Et quia mihi vehementer displicebat, tantum in me posse hæc humana, quę ordine debito & sorte conditionis nostræ accidere necesse est, alio Psalte.

dolore

dolore dolebam dolorem meum, & duplici triſtitia macerabar.

Miſſa pro defunctis.

4. Cum ecce corpus elatum eſt, imus, & redimus ſine lachrymis. Nam neque in eis precibus, quas tibi fudimus, cum tibi offerretur pro ea Sacrificium precij noſtri, iuxta ſepulchrum poſito cadauere, priuſquã deponeretur, ſicut illic fieri ſolet, nec in eis precibus ego fleui; ſed toto die grauiter in occulto mœſtus eram; & mente turbata rogabam te, vt poterã, quo ſanares dolorem meũ, nec faciebas; credo commendans memoriæ meæ, vel hoc vno documento omnis conſuetudinis vinculum, etiam aduerſus mentem, quæ iam non fallaci verbo paſcitur. Viſum etiam mihi eſt, vt irem lauatũ, quòd audieram inde balneis nomen inditum, quia Græci βαλανεῖον dixerint, quòd anxietatem pellat ex anima. Ecce & hoc confiteor miſericordiæ tuæ pater orphanorum, quoniam laui; & talis eram, qualis prius aquã lauiſſem. Neque enim exudauit de corde meo mœroris amaritudo.

5. Deinde dormiui & euigilaui, & non parua ex parte mitigatum inueni dolorem meum. Atque vt eram in lecto meo ſolus, recordatus ſum veridicos verſus Ambroſij tui: Tu es enim

Deus creator omnium,

Polique

Polique rector, vestiens
Diem decoro lumine. *Ambrosij carmē.*
Noctem soporis gratia,
Artus solutos vt quies
Reddat laboris vsui,
Mentesque fessas alleuet,
Luctusque soluat anxios.

Atque inde paulatim reducebam in pristinum sensum ancillam tuam, cōuersationemque eius piam in te & sanctam, in nos blandam atque morigeram, qua subito destitutus sum: Et libuit flere in conspectu tuo de illa & pro illa, de me & pro me. Et dimisi lachrymas, quas continebam; vt effluerent, quantum vellent, substernens eas cordi meo: & requieui in eis, quoniam ibi erant aures tuæ, nō cuiusquam hominis superbè interpretātis ploratum meum.

6. Et nunc domine, confiteor tibi in literis; legat, qui volet: & interpretetur, vt volet. Et si peccatum inuenerit fleuisse me matrē exigua parte horæ, matrem oculis meis interim mortuam, quæ me multos annos fleuerat, vt oculis tuis viuerem: non irrideat; sed potius si est grandi charitate, pro peccatis meis fleat ipse ad te patrem omnium fratrum Christi tui.

CAPVT

CAPVT XIII.

Orat pro matre defuncta.

1. EGo autem iam sanato corde ab illo vulnere, in quo poterat redargui carnalis affectus, fundo tibi Deus noster pro illa famula tua lõge aliud lachrymarum genus, quod manat de concusso spiritu, consideratione periculorum omnis
1.Cor.15. animæ, quæ in Adam moritur. Quanquam illa in Christo viuificata, etiã nondum à carne resoluta sic vixerat, vt laudetur nomẽ tuum in fide moribusque eius: Non tamẽ audeo dicere, ex quo eam per baptismum regenerasti, nullum verbum exisse ab ore eius contra præceptũ tuum.
Matt. 5. Et dictum est à veritate, filio tuo: Si quis dixerit fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis. Et væ etiam laudabili vitę hominũ, si remota misericordia discutias eam. Quia vero non exquiris delicta vehementer, fiducialiter speramus aliquem apud te locum inuenire indulgentiæ. Quisquis autem tibi enumerat vera merita sua, quid tibi enumerat nisi munera tua? O si cognoscãt se homines,
2.Cor.10 homines: & qui gloriatur, in domino glorietur.

2. Ego

2. Ego itaque laus mea & vita mea, Deus cordis mei, ſepoſitis pauliſper bonis eius actibus, pro quibus tibi gaudens gratias ago, nunc pro peccatis matris meæ deprecor te: exaudi me per medicinã vulnerum noſtrorum, quæ pependit in ligno, & ſedens ad dexteram tuam, te interpellat pro nobis. Scio miſericorditer operatam, & ex corde dimiſiſſe debita debitoribus ſuis: dimitte illi & tu debita ſua. Si qua etiam contraxit per tot annos poſt aquam ſalutis, dimitte domine, dimitte obſecro: ne intres cum ea in iudicium. *Superexaltet miſericordia iudicium, quoniam eloquia tua vera ſunt, & promiſiſti miſericordiã miſericordibus. Quod vt eſſent, tu dediſti eis: qui miſereberis, cui miſertus eris; & miſericordiam præſtabis, cui miſericors fueris. Et credo iam feceris, quod te rogo, ſed voluntaria oris mei approba Domine.

Mat. 6.

Super-exultet.

3. Namque illa imminente die reſolutionis ſuæ, non cogitauit ſuum corpus ſumptuoſe contegi, aut cõdiri aromatibus; aut monumentum electũ cõcupiuit, aut curauit ſepulchrum patriũ. Non iſta mandauit nobis, ſed tantũmodo memoriam ſui, ad altare tuum fieri deſiderauit; cui nullius diei prætermiſſione ſeruierat: vnde ſciret diſpẽſari victimam ſanctam,

Oratio pro defunctis ad altare

Col. 2.

quâ deletum est chirographũ, quod erat contrarium nobis; qua triumphatus est hostis, computans delicta nostra; & quęrens quid objiciat: & nihil inueniens in illo, in quo vincimus. Quis ei refundet innocẽtem sanguinem? Quis ei restituet precium, quo nos emit, vt nos offerat ei? ad cuius precii nostri sacramentum, ligauit ancilla tua animam suam vinculo fidei.

4. Nemo à protectione tua dirumpat eam. Non se interponat, nec vi nec insidiis, leo & draco. Neque enim respondebit illa nihil se debere, ne conuincatur & obtineatur ab accusatore callido: sed respondebit dimissa debita sua ab eo, cui nemo reddet, quod pro nobis non debẽs reddidit. Sit ergo in pace cum viro, ante quem nulli, & post quem nulli nupta est: Cui seruiuit, fructum tibi afferens cum tolerantia, vt eum quoque lucraretur tibi. Et inspira Domine Deus meus, inspira seruis tuis fratribus meis, filiis tuis, dominis meis: quibus & voce, & corde, & literis seruio; vt quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicæ famulæ tuæ, cũ Patricio quondam eius cõiuge: per quorũ carnẽ introduxisti me in hanc vitam, quemadmodum nescio. Meminerint cũ affectu pio parẽtũ meorum

in

in hac luce transitoria, & fratrum meorũ sub te patre in matre catholica, & ciuium meorum in æterna Hierusalem; cui suspirat peregrinatio populi tui, ab exitu vsq; ad reditum; vt quod à me illa poposcit extremum, vberius ei præstetur in multorum orationibus, tam per cõfessiones, quam per orationes meas.

DIVI AVRELII Augustini Confessionum Liber decimus.

CAPVT I.

Confessio cordis.

1. COGNOSCAM te Domine cognitor meus, cognoscam te, sicut 1. Cor. 13.
& a te cognitus sum. Virtus animæ meæ
intra in eam, & coapta tibi; vt habeas &
possideas sine macula & ruga. Hæc est Ephes. 5.
mea spes, ideo loquor; & in ea spe gaudeo, quando sanè gaudeo. Cætera verò
vitæ huius tanto minus flenda, quanto
magis fletur: & tãto magis flenda, quanto minus fletur in eis. Ecce enim verita- Psal. 50.
tem dilexisti; quoniam qui facit eam, ve-

nit ad lucem. Volo eam facere in corde meo coram te in confessione, in stylo autem meo coram multis testibus.

CAPVT II.

Deo nota arcana.

Heb. 4. 1. ET tibi quidem Domine, cuius oculis nuda est abyssus humanæ conscientiæ, quid occultum esset in me, etiam si nollem confiteri tibi? Te enim mihi absconderem, non me tibi. Nunc autem, quòd gemitus meus testis est, displicere me mihi, tu refulges, & places, & amaris, & desideraris; vt erubescam de me, & abjiciam me, atque eligam te; & nec tibi nec mihi placeam, nisi de te.

2. Tibi ergo Domine manifestus sum, quicunque sim; & quo fructu tibi confitear, dixi: Neque enim id ago verbis carnis & vocibus, sed verbis animæ & clamore cogitationis, quē nouit auris tua. Cùm enim malus sum, nihil est aliud cõfiteri tibi, quàm displicere mihi: Cùm verò pius, nihil est aliud cõfiteri tibi, quàm
Psal. 5. hoc non tribuere mihi: quoniam tu Domine benedicis iustum, sed prius eum iustificas impium. Confessio itaque mea Deus meus in conspectu tuo tibi tacitè

fit,

fit, & non tacitè: tacet enim ſtrepitu, clamat affectu. Neq; enim dico recti aliquid hominibus, quod non a me tu prius audieris; aut etiam tu aliquid tale audis à me, quod non prius mihi tu dixeris.

CAPVT III.

Confeſſio malorum ad quid conducat.

1. QVID mihi ergo eſt cum hominibus, vt audiant cōfeſſiones meas, quaſi ipſi ſanaturi ſint omnes languores meos? Curioſum genus ad cognoſcendā vitam alienam, deſidioſum ad corrigendam ſuam. Quid a me quærunt audire, qui ſim; qui nolunt à te audire, qui ſint? Et vnde ſciunt, cùm à meipſo de meipſo audiunt, an verum dicam; quandoquidē nemo ſcit hominum, quid agatur in homine, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? Si autem à te audiant de ſeipſis, non poterunt dicere, mētitur dominus. Quid eſt enim à te audire de ſe, niſi cognoſcere ſe? Quis porrò cognoſcit, & dicit falſum eſt, niſi ipſe mētiatur? Sed quia charitas omnia credit, inter eos vtique, quos connexos ſibimet vnum facit, ego quoque Domine etiam ſic tibi confiteor, vt audiant homines, quibus demonſtrare

1. Cor. 2.

1. Cor. 13.

non possum, an vera confitear, sed credunt mihi, quorum mihi aures charitas aperit.

2. Veruntamen tu medice meus intime, quo fructu ista faciam, eliqua mihi. Nam confessiones præteritorum malorum meorum, quæ remisisti & texisti, vt beares me in te, mutans animam meam fide & sacramento tuo, cùm leguntur & audiuntur, excitant cor, ne dormiat in desperatione, & dicat, non possum: sed euigilet in amore misericordię tuę, & dulcedine gratiæ tuæ; qua potens est omnis infirmus, qui sibi per ipsam fit conscius infirmitatis suæ. Et delectat bonos audire præterita mala eorum, qui iam carent eis; nec ideo delectat, quia mala sunt, sed quia fuerunt, & non sunt.

3. Quo itaque fructu Domine Deus meus, cui quotidie confitetur conscientia mea, spe misericordiæ tuæ securior, quàm innocentia sua: Quo fructu quæso, etiam hominibus coram te confiteor per has literas, adhuc quis ego sim, non quis fuerim? Nam illum fructum vidi, & commemoraui. Sed quis adhuc sim, ecce in ipso tempore confessionum mearum, & multi hoc nosse cupiunt, qui me nouerunt, & non me nouerunt, qui ex me vel de me aliquid audierunt; sed auris eorum

non

non est ad cor meũ, vbi ego sum, quicunque sum. Volunt ergo audire confitétem me, quid ipse intus sim; quo nec oculum, nec aurem, nec mentem possunt intendere; credituri tamen volunt, nunquid cognituri? Dicit enim eis charitas, qua boni sunt, non mentiri me de me confitentem, & ipsa in eis credit mihi.

CAPVT IIII.

Quod magni sunt fructus cõfessionis.

1. SED quo fructu id volunt? An congratulari mihi cupiunt, cùm audierint, quãtum ad te accedam munere tuo, & orare pro me, cùm audierint, quãtum retarder pondere meo? Indicabo me talibus. Non enim paruus est fructus Domine Deus meus, vt à multis tibi gratiæ agantur de nobis, & à multis rogeris pro nobis. Amet in me fraternus animus, quod amandum doces: & doleat in me, quod dolendum doces. Animus ille hoc faciat fraternus, non extraneus, non filiorum alienorum, quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis: sed fraternus ille, qui cùm approbat me, gaudet de me. Cùm autem improbat me, contristatur pro me; quia *Psa. 143.*

ſiue approbet me, ſiue improbet, diligit me. Indicabo me talibus: reſpirent in bonis meis, ſuſpirent in malis meis. Bona mea, inſtituta tua ſunt, & dona tua: mala mea, delicta mea ſunt, & iudicia tua. Reſpirent in illis, ſuſpirent in his. Et hymnus & fletus aſcendant in conſpectum tuum de fraternis cordibus thuribulis tuis.

2. Tu autem Domine delectatus odore ſancti templi tui, miſerere mei ſecundum magnam miſericordiam tuam, propter nomen tuum, & nequaquam deſerens cœpta tua, conſumma imperfecta mea. Hic eſt fructus confeſſionum mearum, non qualis fuerim, ſed qualis ſim; vt hoc confitear, non tantum coram te ſecreta exultatione cum tremore, & ſecreto mœrore cum ſpe, ſed etiam in auribus credentium filiorum hominum, ſociorũ gaudij mei, & * conſortium mortalitatis meæ, ciuium meorum & mecum peregrinorum, præcedentium & conſequentium, & comitum vitæ meæ.

Pſal. 50.

* cõſortum.

3. Hi ſunt ſerui tui fratres mei, quos filios tuos eſſe voluiſti; dominos meos, quibus iuſſiſti, vt ſeruiam, ſi volo tecum de te viuere. Et hoc mihi verbum tuum parum erat, ſi loquendo præciperet, niſi & faciẽdo præiret. Et ego id ago factis &

dictis,

dictis, id ago ſub alis tuis nimis cum ingenti periculo; niſi quia ſub alis tuis tibi ſubdita eſt anima mea, & infirmitas mea tibi nota eſt. Paruulus ſum, ſed viuit ſemper pater meus, & idoneus eſt mihi tutor meus. Idem ipſe eſt enim, qui genuit me, & tuetur me, & tuipſe es omnia bona mea; tu omnipotens, qui mecum es, & priuſquam tecum ſim. Indicabo ergo talibus, qualibus iubes, vt ſeruiam, nō quis fuerim, ſed quis iam ſim, & quis adhuc ſim. Sed neque meipſum diiudico: 1. Cor. 4.
Sic itaque audiar.

CAPVT V.

Hominem ſeſe totum non noſſe Deum in ænigmate cognoſcere.

1. TV enim Domine dijudicas me; quia & ſi nemo ſcit hominum, quę 1. Cor. 2.
ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt: tamen eſt aliquid hominis, quod nec ipſe ſcit ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt. Tu autem ſcis eius omnia, qui feciſti eum. Ego verò quamuis præ tuo conſpectu me deſpiciam, & æſtimem me terram & cinerem; tamen aliquid de te ſcio, quod de me neſcio. Et certè nunc vi- 1. Cor. 13.
demus per ſpeculum in ænigmate, non-

1.Cor. 5. dum facie ad faciem. Et ideo quãdiu peregrinor abs te, mihi ſum præſentior quã tibi, & tamen te noui nullo modo poſſe violari. Ego verò quibus tentationibus reſiſtere valeam, quibúſve non valeam, neſcio.

1.Cor. 10 2. Et ſpes eſt, quia fidelis es, qui nos nõ ſinis tentari ſupra, quàm poſſumus ferre; ſed facis cum tentatione etiam exitum, vt poſſimus ſuſtinere. Confitear ergo, quid de me ſciam, confitear, & quid de me neſciam. Quoniam, & quod de me ſcio, te mihi lucente ſcio: & quod de me neſcio, tamdiu neſcio, donec fiant tenebræ meæ ſicut meridies in vultu tuo.

CAPVT VI.

Deus quid ſit, & quomodo cognoſcitur.

1. NON dubia, ſed certa cõſciẽtia, domine amo te. Percuſſiſti cor meũ

Pſal. 145. verbo tuo, & amaui te. Sed & cœlũ, & terra, & omnia quę in eis ſunt, ecce vndique mihi dicunt, vt te amẽ: nec ceſſant dicere

Rom. 1. omnibus, vt ſint inexcuſabiles. Altius autem tu miſereberis, cui miſertus eris; & miſericordiam præſtabis, cui miſericors fueris. Alioquin cœlũ & terra, ſurdis loquuntur

quuntur

quuntur laudes tuas. Quid autẽ amo, cũ te amo? Nõ speciẽ corporis, nec decus tẽporis; nõ candorẽ lucis ecce istis amicum oculis; nõ dulces melodias cãtilenarum omnimodarũ; non florum & vnguentorum & aromatũ suaueolentiã; non mãna & mella; non membra acceptabilia carnis amplexibus.

2. Non hæc amo, cùm amo Deũ meũ; & tamen amo quandã lucẽ, & quandam vocẽ, & quendã odorem, & quendã cibũ, & quendam amplexũ, cùm amo Deum meum, lucẽ, vocẽ, odorem, cibũ, amplexum interioris hominis mei; vbi fulget animæ meæ, quod non capit locus; & vbi sonat, quod non rapit tẽpus; & vbi olet, quod nõ spargit flatus; & vbi sapit, quod nõ minuit edacitas; & vbi hęret, quod nõ diuellit satietas. Hoc est quod amo, cùm Deum meũ amo. Et quid est hoc? Interrogaui terram, & dixit: Nõ sum; & quæcunque in eadem sunt, idem confessa sunt. Interrogaui mare & abyssos, & reptilia animarum viuarum, & responderunt: Non sumus Deus tuus, quære super nos. Interrogaui auras flabiles, & inquit vniuersus aër cum incolis suis; fallitur Anaximenes, non sum Deus. Interrogaui cœlum, solem, lunam & stellas, neque nos sumus Deus, quem quęris, inquiunt.

3. Et dixi omnibus his, quæ circunstāt fores carnis meæ: Dixistis mihi de Deo meo, quòd vos non estis, dicite mihi de illo aliquid. Et exclamauerunt voce magna; ipse fecit nos. Interrogatio mea, intentio mea; & responsio eorū, species eorum. Et direxi me ad me, & dixi mihi: Tu qui es? Et respondi, homo. Et ecce corpus & anima, in me mihi præsto sunt, vnum exterius & alterum interius. Quid horū est, vnde quærere debui Deum meum, quem iam quæsiueram per corpus à terra vsque ad cœlum, quousque potui mittere nuncios, radios oculorum meorum? Sed melius, quod interius est. Ei quippe renunciabant omnes nuncii corporales, præsidenti & iudicanti de singulis responsionibus cœli & terræ, & omnium quæ in eis sunt, dicentium: Non sumus Deus, sed ipse fecit nos: Homo interior cognouit hæc, per exterioris ministerium; Ego interior cognoui hæc, ego animus per sensus corporis mei.

4. Interrogaui mundi molem de Deo meo, & respōdit mihi: Non ego sum, sed ipse me fecit. Nōne omnibus, quibus integer sensus est, apparet hæc species? Cur non omnibus eadem loquitur? Animalia pusilla & magna vidēt eā, sed interrogare

nequeunt.

nequeunt. Non enim præposita est in eis nunciãtibus sensibus iudex ratio. Homines autem possunt interrogare, vt inuisibilia Dei, per ea quę facta sunt, intellecta conspiciant. Sed amore subduntur eis, & subditi iudicare non possunt. Nec respondent ista interrogantibus, nisi iudicantibus; nec vocem suam mutant, id est, speciem suam, si alius tãtum videat, alius autem videns interroget; vt aliter illi appareat, aliter huic; sed eodẽ modo vtrisque apparẽs, illi muta est, huic loquitur: Imò verò omnibus loquitur; sed illi intelligunt, qui eius vocem acceptam foris, intus cum veritate conferunt. Veritas enim dicit mihi: Non est Deus tuus cœlũ & terra, neque omne corpus. Hoc dicit eorum natura videnti; moles minor est in parte, quàm in toto. Iam tu melior es, tibi dico anima, quoniã tu vegetas molem corporis tui, præbens ei vitam, quod nullum corpus præstat corpori, Deus autem tuus etiam tibi vitæ vita est. Rom. 1.

CAPVT VII.

Corporea virtute Deus nõ inuenitur.

1. QVID ergo amo, cùm Deum meum amo? Quis est ille, super caput animæ meæ? Per ipsam animam meã, ascendam

dam ad illum. Transibo vim meam, qua hæreo corpori, & vitaliter cōpagem eius repleo. Non ea vi reperio Deum meum;
Psal. 31. nam reperiet equus & mulus, quibus nō est intellectus; & est eadē vis, qua viuunt etiam eorum corpora.

2. Est alia vis, non solum qua viuifico, sed etiā qua sensifico carnem meā, quam mihi fabricauit dominus; iubens oculo, vt non audiat; & auri, vt non videat: sed illi, per quem videam; huic, per quam audiam: & propria sigillatim cæteris sensibus sedibus suis & officijs suis, quæ diuersa per eos ago vnus ego animus. Trāsibo & istam vim meam. Nam & hāc habet equus & mulus, sentiunt enim etiam ipsi per corpus.

CAPVT VIII.

Memoriæ vis.

1. TRansibo ergo & istam vim naturæ meæ, gradibus ascendens ad eum, qui fecit me cum ea; & venio in campos & lata prætoria memoriæ meæ, vbi sunt thesauri innumerabilium imaginum de huiuscemodi rebus * sensis inuectarū. Ibi reconditum est, quicquid etiam cogitamus, vel augendo, vel minuendo, vel vtcunque variādo ea, quæ sensus attigerit;

al. inuētarum.

& si

& si quid aliud commendatum & repositum est, quod nōdum absorbuit & sepeliuit obliuio. Ibi quando sum, posco, vt proferatur quicquid volo; & quædam statim prodeunt, quædam requiruntur diutius, & tanquā de abstrusioribus quibusdam receptaculis eruuntur; quædam cateruatim se proruunt, & dum aliud petitur & quæritur, prosiliunt in medium quasi dicentia: Ne fortè nos sumus? Et abigo ea manu cordis, à facie recordationis meę; donec enubiletur illud quod volo, atque in cōspectum prodeat ex abditis. Alia faciliter atque imperturbata serie, sicut poscuntur, suggeruntur; & cedunt præcedentia consequentibus; & cedendo conduntur, iterum cum voluero processura. Quod totū fit, cum aliquid narro memoriter.

2 Ibi sunt omnia distinctè generatimque seruata, quæ suo quæque aditu ingesta sunt: sicut lux, atque omnes colores, formæque corporum per oculos; per aures autem, omnia genera sonorum: omnesque odores, per aditum narium; omnesque sapores, per oris aditum; ad sensum autem totius corporis, quid durum, quid molle, quid calidum, frigidúmve, lene aut asperum, graue seu leue, siue extrinsecus siue intrinsecus corpori. Hæc

omnia

omnia recipit recolenda, cum opus est, & retractanda grandis memoriæ recessus. Et nescio, qui secreti atque ineffabiles sinus eius, quæ omnia suis quæque foribus intrant ad eam, & reponuntur in ea. Nec ipsa tamen intrant, sed rerum sensarum imagines illic præstò sunt cogitationi reminiscenti eas.

3. Quæ quomodo fabricatæ sint, quis dicit, cùm appareat, quibus sensibus raptæ sint, interiusque reconditæ? Nam & in tenebris atque in silentio dum habito, in memoria mea profero, si volo, colores; & discerno inter album & nigrú, & inter quos alios volo: Nec incurrunt soni atque perturbant, quod per oculos haustú considero; cùm & ipsi ibi sint, & quasi seorsum repositi lateant. Nam & ipsos posco, si placet, atque adsunt ilico. Et quiescēte lingua ac silente gutture, cāto quantum volo; imaginesque illæ colorum, quæ nihilominus ibi sunt, non se interponunt, neque interrumpunt, cum thesaurus alius retractatur, qui influxit ab auribus. Ita cætera, quę per sensus cæteros ingesta atque congesta sunt; recordor, prout libet. Et auram liliorum discerno à violis, nihil olfaciens; & mel defruto, lene aspero, nihil tunc gustando neque contrectando, sed reminiscendo

Defretū est vinū ex dua.

ante-

antepono. Intus hæc ago, in aula ingenti memoriæ meæ.

4. Ibi enim mihi cœlum & terra & mare præsto sunt, cum omnibus quæ in eis sentire potui, præter illa quę oblitus sum. Ibi & ipse mihi occurro, meque recolo, quid, quando, vel vbi egerim; quoque modo, cum agerem, affectus fuerim. Ibi sunt omnia, quæ siue experta à me, siue credita memini. Ex eadem copia etiam similitudines rerum, vel expertarum, vel ex eis quas expertus sum creditarum alias atque alias, & ipse contexo præteritis; atque ex his etiã futuras actiones, & euenta, & spes, & hæc omnia rursus quasi præsentia meditor. Faciã hoc aut illud, dico apud me, in ipso ingenti sinu animi mei, pleno tot & tãtarum rerum imaginibus, & hoc aut illud sequetur. O si esset hoc, aut illud! Auertat Deus hoc, aut illud. Dico apud me ista. Et cum dico, præsto sunt imagines omnium quæ dico, ex eodem thesauro memoriæ; nec omnino aliquid eorum dicerem, si defuissent.

5. Magna ista vis est memorię, magna nimis Deus meus, penetrale amplum & infinitum. Quis ad fundũ eius peruenit? Et vis est hæc animi mei, atque ad meam naturam pertinet; nec ego ipse capio totum, quod sum. Ergo animus ad habendum

bus partibus, ad tertiam deferuescendo redactum. Nonius Marcellus.

dum seipsum angustus est, vt vbi sit, quid sit non capiat. Nunquid extra ipsum, an non in ipso? Quomodo ergo non capit?

6. Multa mihi super hoc oboritur admiratio, stupor apprehendit me. Et eunt homines mirari alta montium, & ingentes fluctus maris, & latissimos lapsus fluminum, & Oceani ambitum, & gyros syderum, & relinquunt seipsos, nec mirantur. Quin hæc omnia, cum dicerem, non ea videbam oculis; nec tamen dicerem, nisi montes & fluctus & flumina & sidera, quæ vidi, & Oceanum quem credidi, intus in memoria mea viderem spacijs tamen ingentibus, quasi foris viderem: Nec ea tamen videndo absorbui, quādo vidi oculis; nec ipsa sunt apud me; sed imagines eorū. Et noui, quid ex quo sensu corporis impressum sit mihi.

CAPVT IX.

Memoria disciplinarum.

1. SED non ea sola gestat immensa ista capacitas memoriæ meæ. * Hic sunt & illa omnia, quæ de doctrinis liberalibus præcepta nondum exciderunt; quasi remota interiore loco, non loco; nec eorum imagines, sed res ipsas gero. Nam quid sit literatura, quid peritia disputandi,

*al. Hinc.

di, quot genera quæstionum, quicquid horú ſcio, ſic eſt in memoria mea, vt non retéta imagine rem foris reliquerim: aut ſonuerit & præterierit; ſicut vox impreſſa per aures veſtigio, quo recolitur; quaſi ſonaret, cum iam non ſonaret: Aut ſicut odor, dum tranſit & euaneſcit in ventos, olfactum afficit? vnde traijcit in memoriam imaginẽ ſui, quã reminiſcẽdo repetamus: Aut ſicut cibus, qui certè in ventre iam non ſapit, & tamen in memoria quaſi ſapit: Aut ſicut aliquid, quod corpore tangendo ſentitur, quod etiam ſeparatum à nobis imaginatur memoria. Iſtæ quippe res non intromittuntur ad eam, ſed earum ſolæ imagines mira celeritate capiuntur, & miris tanquam cellis reponuntur, & mirabiliter recordando proferuntur.

CAPVT X.

Senſus res tradunt memoriæ.

1. AT verò, cum audio tria genera eſſe quæſtionũ, an ſit, quid ſit, quale ſit, ſonorum quidem, quibus hæc verba confecta ſunt, imagines teneo; & eos per auras cum ſtrepitu tranſiſſe, ac iã non eſſe ſcio. Res verò ipſas, quæ illis ſignificantur

cantur sonis, neque vllo sensu corporis attigi, nec vspiam vidi præter animum meum, & in memoria mea recōdidi, non imagines earum, sed ipsas. Quæ vnde ad me intrauerint, dicant, si possunt. Nam percurro ianuas omnes carnis meæ, nec inuenio, quà earum ingressæ sint.

2. Quippe oculi dicunt: Si coloratæ sunt, nos eas nunciauimus. Aures dicũt: Si sonuerũt, à nobis indicatæ sunt. Nares dicunt: Si oluerunt, per nos transierunt. Dicit etiam sensus gustandi: Si sapor non est, nihil me interroges. Tactus dicit: Si corpulentum non est, non contrectaui: si non contrectaui, non indicaui. Vide vnde & quà hęc intrauerunt in memoriã meam? Nescio quomodo: Nam cum ea didici, non credidi alieno cordi, sed in meo recognoui, & vera esse approbaui; & commendaui ei tanquam reponens, vnde proferrem, cum vellem. Ibi ergo erant, & antequam ea didicissem, sed in memoria non erant. Vbi ergo? aut quare cum dicerentur, agnoui, & dixit: Ita est, & verum est; nisi quia iam erant in memoria, sed tã remota & retrusa, quasi in caueis abditioribus; vt nisi admonente aliquo eruerentur, ea fortasse cogitare non possem?

CAPVT.

CAPVT XI.

Species rerum in anima.

1. QVocirca inuenimus, nihil esse aliud discere ista, quorum non per sensus haurimus imagines, sed sine imaginibus, sicuti sunt, per seipsa intus cernimus; nisi ea, quæ passim atq; indisposite memoria continebat, cogitando quasi colligere, atque animaduertendo curare; vt tanquam ad manũ posita in ipsa memoria, vbi sparsa prius & neglecta latitabãt, iam familiari intentioni facile occurrant.

2. Et quam multa huiusmodi gestat memoria mea, quæ iam inuenta sunt; &, sicut dixi, quasi ad manum posita, quæ didicisse & nosse dicimur. Quę si modo de istis temporum interuallis recolere desiuero, ita rursus demergũtur, & quasi in remotiora penetralia dilabuntur, vt denuo velut noua excogitanda sint in idem iterum. Neque enim est alia regio eorum, & cogẽda rursus, vt sciri possint; id est, velut ex quadam dispersione colligenda, vnde dictum est cogitare. Nam cogo & cogito, sic est, vt ago & actito, facio & factito. Veruntamen, sibi animus hoc verbum proprie vindicauit, vt non quod alibi, sed quod in animo colligitur,

CAPVT XIII.

Affectionum memoria.

1. HÆc omnia memoria teneo; & quomodo ea didicerim, memoria teneo. Multa etiam, quæ aduersus hęc falsissimè disputantur, audiui, & memoria teneo; quæ tametsi falsa sunt, tamen ea meminisse me nõ est falsum; & discreuisse me inter illa vera & hæc falsa, quæ contradicuntur. Et hoc memini, Aliterq́; nunc video discernere me ista, aliter autẽ memini sæpe me discreuisse, cũ ea sæpe cogitarẽ. Ergo, & intellexisse me sępius ista memini; & quod nunc discerno & intelligo, recõdo in memoria, vt postea me nunc intellexisse meminerim. Ergo & meminissem memini, sicut postea quòd hæc reminisse nunc potui, si recordabor, vtique per vim memoriæ recordabor.

2. Affectiones quoque animi mei eadem memoria continet; non illo modo, quo eas habet ipse animus, cum patitur eas; sed alio multum diuerso, sicut sese habet vis memoriæ. Nam & lætatum me fuisse, reminiscor non lætus; & tristitiam meam præteritam, recordor non tristis. Et me aliquando timuisse, recolo sine timore;

more; & priſtinæ cupiditatis, ſine cupiditate ſum memor. Aliquando econtrario, triſtitiam meam tranſactam lætus reminiſcor, & triſtis lætitiam meam.

CAPVT XIIII.

Læta non læti quomodo recordamur.

1. QVOD mirandum non eſt de corpore, Aliud enim animus, aliud corpus. Itaque, ſi præteritum dolorem corporis gaudēs memini, non ita mirum eſt. Hic verò cum animus ſit etiam ipſa memoria. Nam & cum mandamus aliquid, vt memoriter habeatur, dicimus: vide, vt illud in animo habeas. Et cum obliuiſcimur, dicimus: fuit in animo, & elapſum eſt animo, ipſam memoriam vocantes animum: Cum ergo ita ſit, quid eſt hoc, quòd cum triſtitiam meam præteritam lætus memini, animus habet lætitiam, & memoria triſtitiam; lætuſque eſt animus, ex eo quod ineſt ei lætitia; memoria verò, ex eo quòd ineſt ei triſtitia, triſtis non eſt. Num fortè nō pertinet ad animum? Quis hoc dixerit? Nimirum ergo memoria, quaſi venter eſt animi; lætitia verò atq; triſtitia, quaſi cibus dulcis & amarus; cum memoriæ commendantur,

Animus pro memoria.

tur, quasi traiecta in ventrem, recondi illic possunt, sapere non possunt. Ridiculū est hæc illis similia putare, nec tamē sunt omnimodo dissimilia.

2. Sed ecce de memoria profero, cùm dico quatuor esse perturbationes animi, cupiditatem, lætitiam, metum, tristitiā: & quicquid de his disputare potuero, diuidendo singula per species sui cuiusque generis, & definiendo; ibi inuenio quid dicam, atque inde profero: nec tamen vlla earum perturbatione perturbor, cùm eas reminiscendo commemoro; & antequam recolerentur à me & retractarentur, ibi erant, propterea inde per recordationem potuere depromi. Fortè ergo, sicut de ventre cibus ruminando, sic ista de memoria recordando proferuntur. Cur igitur in ore cogitationis non sentitur à disputante, hoc est, à reminiscente lætitiæ dulcedo vel amaritudo mœstitię? An in hoc dissimile est, quod nō vndique simile est? Quis enim talia volens loqueretur, si quoties tristitiam metúmve nominamus, toties mœrere vel timere cogeremur? Et tamen non ea loqueremur, nisi in memoria nostra, non tantùm sonos nominum secundum imagines impressas sensibus corporis, sed etiam rerum ipsarū notiones inueniremus; quas

nulla ianua carnis accepimus, sed eas ipse animus per experiẽtiam passionum suarum sentiens, memoriæ commendauit; aut ipsa sibi hæc etiam non commendata retinuit.

CAPVT XV.

Etiam, quæ absunt, meminimus.

1. SED vtrum per imagines, an non, quis facilè dixerit? Nomino quippe lapidem, nomino solem, cùm res ipsæ nõ adsunt sensibus meis, in memoria sane mea præsto sunt imagines earum. Nomino dolorem corporis, nec mihi adest, dũ nihil dolet; Nisi tamen adesset imago eius in memoria mea, nescirem, quid dicerem; nec eum in disputando, à voluptate discernerem.

2. Nomino salutem corporis, cùm saluus sum corpore; adest mihi quidem res ipsa; veruntamen nisi & imago eius inesset in memoria mea, nullo modo recordarer, quid huius nominis significaret sonus: Nec ægrotantes agnoscerent salute nominata, quid esset dictum, nisi eadem imago vi memoriæ teneretur, quãuis ipsa res abesset à corpore. Nomino numeros, quibus numeramus: Et adsunt

in memoria mea, non imagines eorum, sed ipsi. Nomino imaginem solis, & hæc adest in memoria mea. Neque enim imaginem imaginis eius, sed ipsam recolo, ipsa mihi reminiscenti præsto est. Nomino memoriam, & agnosco, quod nomino. Et vbi agnosco, nisi in ipsa memoria? Num & ipsa per imaginem suam sibi adest, ac non per seipsam?

CAPVT XVI.

Et obliuionis memoria est.

1. QVID, cùm obliuionem nomino, atque itidem agnosco, quod nomino, vnde agnoscerē, nisi meminissem? Non eundem sonum nominis dico, sed rem quam significat. Quam si oblitus essem, quid ille valeret sonus, agnoscere vtique non valerem. Ergo cùm memoriā memini, per seipsam sibi presto est ipsa memoria: cùm verò nemini obliuionem, & memoriam, præsto est & obliuio; memoria, qua meminerim; obliuio, qua nō meminerim. Sed quid est obliuio, nisi priuatio memoriæ? Quomodo ergo adest, vt eam meminerim, quando cùm adest, meminisse non possum? At, si quid meminimus, memoria retinemus:

obliuionem autem nisi meminissemus, nequaquam possemus audito isto nomine, rem, quæ illo significatur sono, agnoscere. Memoria retinetur obliuio. Adest ergo, ne obliuiscamur; quæ cùm abest, obliuiscimur. An ex hoc intelligitur, non per seipsam inesse memoriæ, cũ eam meminimus, sed per imaginem suã? Quia si per seipsam præsto esset obliuio, non vt meminissemus, sed vt obliuisceremur, efficeret.

2. Et hoc quis tandem indagabit? Quis comprehendet, quomodo sit? Ego certe Domine laboro hîc, & laboro in meipso; factus sum mihi terra difficultatis, & sudoris nimij. Neque enim nũc scrutamur plagas cæli, aut siderum interualla dimetimur, vel terræ libramenta quærimus. Ego sum, qui memini, ego animus. Non ita mirum, si à me longè est, quicquid ego non sum. Quid autem propinquius meipso mihi? Et ecce memoriæ meæ vis non comprehenditur à me, cûm ipsum me non dicam præter illam. Quid enim dicturus sum, quando mihi certum est meminisse me obliuionem? An dicturus sum non esse in memoria mea, quod memini? An dicturus sum ad hoc inesse obliuionem in memoria mea, vt non obliuiscar? Vtrumque absurdissimum est.

3. Quid

3. Quid illud tertium? Quo pacto dicam imaginem obliuioni teneri in memoria mea, non ipsam obliuionem, cùm eam memini? Quo pacto & hoc dicam, quandoquidem cum imprimitur rei cuiusquã imago in memoria, prius necesse est, vt adsit res ipsa, vnde illa imago possit imprimi? Sic enim Carthaginis memini; sic omnium locorum, quibus interfui; sic facies hominum, quos vidi, & cæterorũ sensuum nunciata; sic ipsius corporis salutem siue dolorem: Cùm præsto essent ista, cœpit ab eis imagines memoria, quas intuerer præsentes; & retractarem animo, cùm illa & absentia reminiscerer. Si ergo per imaginem suam, non per seipsam in memoria tenetur obliuio, ipsa vtique aderat, vt eius imago caperetur. Cùm autem adesset, quomodo imaginẽ suam in memoria conscribebat; quando id etiam, quod iam notatum inuenit, presentia sua delet obliuio? Et tamẽ quocunque modo licet sit modus iste incomprehensibilis & inexplicabilis, etiam ipsam obliuionem meminisse me certus sum; qua id, quod meminerimus, obruitur.

CAPVT XVII.

Humanæ memoriæ vis triplex.

1. MAGNA ista vis est memoriæ. Nescio quid horrẽdum Deus meus, profunda & infinita multiplicitas, & hoc animus est, & hoc ego ipse sum. Quid ergo sum Deus meus? Quæ natura sum? Varia multimoda vita, & immensa vehementer. Ecce in memoriæ meæ campis, & antris, & cauernis innumerabilibus, atque innumerabiliter plenis innumerabilium rerum generibus; siue per imagines, sicut omnium corporum; siue per præsentiam, sicut artium; siue per nescio quas notiones vel notationes, sicut affectionum animi, quas & cùm animus nõ patitur, memoria tenet; cùm in animo sit, quicquid est in memoria, Per hæc omnia discurro & volito; hac atque illac penetro etiam quantum possum, & finis nusquam: Tanta vis est memoriæ, tanta vitæ vis est, in homine viuente mortaliter.

2. Quid igitur agam, tu vera mea vita, Deus meus: Transibo & hãc vim meam, quæ memoria vocatur; transibo eam, vt perueniam ad te dulce lumen. Quid dicis mihi?

mihi? Ecce ego aſcendẽs per animũ meũ ad te, qui deſuper mihi manes. Tranſibo & iſtam vim meam, quæ memoria vocatur; volens te attingere, vnde attingi potes; & inhærere tibi, vnde inhæreri tibi poteſt. Habent enim memoriam & pecora, & aues; alioquin, non cubilia nidóſve repeterent; non alia multa, quibus aſſueſcunt; neque enim & aſſueſcere valerent vllis rebus, niſi per memoriam. Tranſibo ergo & memoriam, vt attingam eũ, qui ſeparauit me à quadrupedibus & volatilibus cœli, ſapientiorem me fecit. Tranſibo & memoriam. Et vbi te inueniam verè bone, & ſecura ſuauitas. Et vbi te inueniam?

CAPVT XVIII.

Reminiſcentia.

SI præter memoriam meam te inuenio, immemor tui ſum. Et quomodo iam inueniam te, ſi memor non ſum tui? Perdiderat enim mulier dragmam, & quæſiuit eam cum lucerna; & niſi memor eius eſſet, non inueniſſet eam. Cùm enim eſſet inuẽta, vnde ſciret, vtrum ipſa eſſet, ſi memor eius non eſſet? Multa memini me perdita quæſiſſe, atq; inueniſſe. Vnde *Luce 15.*

istud scio? Quia cùm quærerem aliquid eorum, & diceretur mihi, numquid forte hoc est, num forte illud. Tamdiu dicebã, non est, donec id offerretur, quod quærebã. Cuius nisi memor essem, quicquid illud esset, etiam si mihi offerretur, non inuenirem, quia nõ agnoscerem. Et semper ita fit, cùm aliquid perditum quærimus, & inuenimus.

2. Veruntamen, si fortè aliquid ab oculis perit, non à memoria, veluti corpus quodlibet visibile, tenetur intus imago eius, & quæritur, donec reddatur aspectui. Quod cùm inuẽtum fuerit, ex imagine, quæ intus est, recognoscitur. Nec inuenisse nos dicimus quod perierat, si non agnoscimus: nec agnoscere possumus, si non* inuenimus, sed hoc perierat quidem oculis, memoria tenebatur.

* meminimus.

CAPVT XIX.

Quid sit reminisci.

1. QVID cum ipsa memoria perdit aliquid, sicut fit, cum obliuiscimur; & quærimus, vt recordemur: vbi tãdẽ quærimus, nisi in ipsa memoria? Et ibi si aliud pro alio fortè offeratur, respuimus, donec illud occurrat, quod quærimus; & cũ

occur-

occurrerit, dicimus, hoc est; quod nõ diceremus, nisi agnosceremus; nec agnosceremus, nisi meminissemus. Certe ergo obliti fueramus. An nõ totum exciderat? Sed ex parte qua tenebatur, pars aliaquęrebatur; quia sentiebat se memoria non simul voluere, quod simul solebat; & quasi detruncata consuetudine claudicans, reddi, quod deerat, flagitabat. Tanquam si homo notus, siue conspiciatur oculis, siue cogitetur, & nomen eius obliti requiramus, quicquid aliud occurrerit, nõ connectitur; quia non cum illo cogitari cõsueuit, ideoque respuitur, donec illud assit, vbi simul assuefacta notitia non inæqualiter acquiescat. Et vnde adest, nisi ex ipsa memoria? Nam & cum ab alio cõmoniti recognoscimus, inde adest. Nõ enim quasi nouum credimus, sed recordantes approbamus hoc esse, quod dictũ est. Si autẽ penitus aboleatur ex animo, nec admoniti reminiscimur. Neque enim omnimodo adhuc obliti sumus, quod vel oblitos non esse meminimus. Hoc ergo nec amissum quærere poterimus, quod omnino obliti fueramus.

aliquo modo haberent eam; non ita vellent beati esse, quod eos velle certissimum est.

2. Nescio quomodo nouerunt eam. Ideoque habent eam nescio qua notitia, de qua satago, vtrū in memoria sit; quia si ibi est; iam beati fuimus aliquando. Vtrum sigillatim omnes, an in illo homine, qui primus peccauit, in quo & omnes mortui sumus, & de quo omnes cum miseria nati sumus, non quæro nunc; sed quæro, vtrum in memoria sit beata vita. Neque enim amaremus eam, nisi nossemus. Audimus nomen hoc, & rem ipsam omnes nos appetere fatemur. Nō enim sono delectamur. Nā hoc cùm latinè audit græcus, nō delectatur; quia ignorat quid dictū sit, nos autē delectamur. Sicut etiā ille, si Græcè hoc audierit: quoniam res ipsa nec Græca, nec Latina est; cui adipiscendæ Græci Latinique inhiant, cæterarumque linguarum homines. Nota est igitur omnibus, quia vna voce si interrogari possent, vtrum beati esse vellent, sine vlla dubitatione velle responderent. Quod non fieret, nisi res ipsa, cuius hoc nomen est, eorum memoria teneretur.

CAPVT XXI.

Meminimus & eorum, quæ nunquam habuimus.

1. NVNQVID ita, vt meminit Carthaginem, qui vidit? Non. Vita enim beata non videtur oculis, quia non est corpus. Nunquid sicut meminimus numeros? Non. Hos enim qui habet in notitia, nõ adhuc quærit adipisci: Vitam verò beatã habemus in notitia, ideòque amamus; & tamen adhuc adipisci eam volumus, vt beati simus. Nũquid sicut meminimus eloquẽtiam? Non. Quamuis enim & hoc nomine audito recordentur ipsam rem, qui etiam nondũ sunt eloquentes, multique esse cupiant, vnde apparet eam esse in eorũ notitia: tamen per corporis sensus alios eloquentiores animaduerterũt, & delectati sunt, & hoc esse desiderant; * quanquam, nisi in exteriore notitia, non delectarẽtur, neque hoc esse vellent, nisi delectarentur. Beatam vero vitam nullo sensu corporis in alijs experimur.

al. qua.

2. Nunquid sicut meminimus gaudiũ? Fortasse ita. Nam gaudium meum etiam tristis memini, sicut vitam beatam miser.

miser. Neque vnquam corporis sensu gaudium meum vel vidi, vel audiui, vel odoratus sum, vel gustaui, vel tetigi; sed expertus sum in animo meo, quando lætatus sum; & adhæsit eius notitia memoriæ meæ, vt id reminisci valeam aliquãdo cum aspernatione, aliquando cum desiderio, pro earum rerum diuersitate, de quibus me gauisum esse memini. Nam & de turpibus gaudio quodã perfusus sum, quod nunc recordãs detestor atque execror. Aliquando de bonis & honestis, quod desiderans recolo; tametsi fortè nõ adsunt, & ideo tristis gaudium pristinum recolo. Vbi ergo & quando expertus sum vitam meam beatam, vt recorder eam, & amem, & desiderem? Nec ego tãtum aut cum paucis, sed beati prorsus omnes esse volumus. Quod nisi certa notitia nossemus, non tam certa voluntate vellemus.

3. Sed quid est hoc? Quod si quæratur à duobus, vtrũ militare velint; fieri possit, vt alter eorum velle se, alter nolle respondeat. Si autem ab eis quęratur, vtrũ beati esse velint; fieri possit, vt vterque statim se sine vlla dubitatione dicat optare: nec ob aliud velit ille militare, nec ob aliud iste nolit, nisi vt beati sint. Nam fortè, quoniã alius hinc, alius inde gaudet; ita se omnes beatos esse velle consonant,

nant; quemadmodũ consonarent, si hoc interrogarentur, se velle gaudere, atque ipsum gaudium vitam beatam vocant. Quod & si alius hinc, alius illinc assequitur, vnum est tamen, quo peruenire omnes nituntur, vt gaudeat. Quę quoniam res est, quam se expertum non esse nemo potest dicere, propterea reperta in memoria recognoscitur, quando beatæ vitę nomen auditur.

CAPVT XXII.

Verum gaudium.

1. ABSIT domine, absit à corde serui tui, qui confitetur tibi; absit, vt quocũque gaudio gaudeam, beatum me putem. Est enim gaudium, quod nõ datur impijs, sed eis, qui te gratis colunt, quorum gaudium tu ipse es. Et ipsa est beata vita, gaudere ad te, de te, propter te: ipsa est enim, & non est altera. Qui autem aliam putant esse, aliud sectantur gaudium, neque ipsum verum. Ab aliqua tamen imagine gaudij, voluntas eorum non auertitur.

CAPVT XXIII.

Beata vita quid, & vbi.

1. NON ergo certum est, quod omnes esse beati volunt; quoniam qui

non

non de te gaudere volunt, quæ sola vita beata est, non vtique vitam beatam volunt: An omnes hoc volũt? Sed quoniam caro cõcupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, vt non faciant, quod volunt; cadunt in id, quod valent, eoque contenti sunt; quia illud, quod nõ valent, non tantum volunt, quantum sat est, vt valeant. Nam quæro ab omnibus, vtrum malint de veritate, quàm de falsitate gaudere? Tam non dubitant dicere, de veritate se malle; quàm non dubitant dicere, beatos esse se velle. Beata quippe vita est, gaudiũ de veritate. Hoc est enim gaudium de te, qui veritas es, Deus illuminatio mea, salus faciei meæ, Deus meus. Hanc vitam beatam, omnes volunt; hanc vitam, quæ sola beata est, omnes volunt, gaudium de veritate omnes volunt. Multos expertus sum, qui vellẽt fallere; qui autem falli, neminem. Vbi ergo nouerunt hanc vitam beatam, nisi vbi nouerunt etiam veritatem? Amant enim & ipsam, quia falli nolunt. Et cum amãt beatam vitam, quod non est aliud quàm de veritate gaudium, vtique amãt etiam veritatem. Nec amarent, nisi esset aliqua notitia eius in memoria eorum.

Galat. 5.

Ioan. 14.

Psal 26.

2. Cur ergo non de illa gaudent? Cur non beati sunt? Quia fortius occupantur

in alijs, quæ potius eos faciunt miseros, quàm illud beatos quod tenuiter meminerunt. Adhuc enim modicum lumen est in hominibus; Ambulent, ambulent, ne eos tenebræ comprehendant. Cur autem veritas parit odium, & inimicus eis factus est homo tuus verum prædicans, cum ametur beata vita, quæ non est nisi gaudium de veritate; nisi quia sic amatur veritas, vt quicunque aliud amant, hoc quod amant, velint esse veritatem? Et quia falli nolunt, nolunt conuinci, quòd falsi sint? Itaque propter eam rem oderũt veritatem, quam pro veritate amant. Amant eam lucẽtem, oderunt eam redarguentem. Quia enim falli nolunt & fallere volunt, amant eam, cum seipsam indicat; & oderunt eam, cum eosipsos indicat. Inde retribueretur eis, vt qui se ab ea manifestari nolunt, & eos nolentes manifestet, & eis ipsa non sit manifesta. Sic sic etiam, sic animus humanus, etiam sic cæcus & languidus, turpis atque indecens latere vult; se autẽ vt lateat, aliquid non vult. Contra illi redditur, vt ipse nõ lateat veritatem, ipsum autem veritas lateat. Tamen etiam sic dum miser est, veris mauult gaudere quàm falsis. Beatus ergo erit, si nulla interpellante molestia, de ipsa, per quam vera sunt omnia,

Ioan. 12.

sola

ſola veritate gaudebit.

CAPVT XXIIII.

Deum quoque continet memoria.

1. ECCE quantum ſpaciatus ſum in memoria mea, quærens te domine, & non te inueni extra eam. Neque enim aliquid de te inueni, quod non meminiſſem, ex quo didici te. Nam ex quo didici te, non ſum oblitus tui. Vbi enim inueni veritatem, ibi inueni Deum meũ, ipſam veritatem; quam, ex quo didici, non ſum oblitus. Itaque ex quo didici te, manes in memoria mea; & illic te inuenio, cum reminiſcor tui, & delector in te. Hæ ſunt ſanctæ deliciæ meæ, quas donaſti mihi miſericordia tua, reſpiciens paupertatem meam.

CAPVT XXV.

In quo memoriæ gradu reperiatur Deus.

1. SED, vbi manes in memoria mea, tu domine? Vbi illic manes? Quale cubile fabricaſti illic tibi? Quale ſanctuarium ædificaſti tibi? Tu dediſti hanc di-

gnationem

gnationem memoriæ meæ, vt maneas in ea; sed in qua eius parte maneas, hoc cõsidero. Transcẽdi enim partes eius, quas habent & bestiæ, cum te recordarer; quia non ibi te inueniebam inter imagines rerũ corporalium; & veni ad partes eius, vbi commendaui affectiones animi mei, nec illic inueni te. Et intraui ad ipsius animi mei sedem, quæ illic est in memoria mea, quoniam sui quoque meminit animus; nec ibi tu eras: quia sicut non es imago corporalis, nec affectio viuentis, qualis est cum lætamur, contristamur, cupimus, metuimus, meminimus, obliuiscimur, & quicquid huiusmodi est; ita nec ipse animus es, quia dominus Deus animi tu es. Et commutantur hæc omnia, tu autem incommutabilis manes super omnia; & dignatus es habitare in memoria mea, ex quo te didici. Et quid quæro, quo loco eius habites, quasi verò loca ibi sint? Habitas certè in ea, quoniam tui memini, ex quo te didici; & in ea te inuenio, cum recordor te.

CAPVT XXVI.

Vbi inuenitur Deus.

1. VBI ergo te inueni, vt discerem te? Neque enim iã eras in memoria mea,

mea, priusquam te discerem. Vbi ergo inueni te, vt discerem te, nisi in te supra me? Et nusquam locus, & recedimus & accedimus, & nusquam locus. Vbique veritas præsides omnibus consulentibus te; simulque respondes omnibus, etiam diuersa cõsulentibus. Liquidè tu respondes, sed non liquidè omnes audiũt. Omnes, vnde volunt, consulunt; sed nõ semper, quod volunt, audiunt. Optimus minister tuus est, qui nõ magis intuetur hoc à te audire, quod ipse voluerit; sed potius hoc velle, quòd à te audierit.

CAPVT XXVII.

Quomodo rapiat hominem Deus.

SERO te amaui pulchritudo tam antiqua & tam noua, sero te amaui. Et ecce intus eras, & ego foris, & ibi te quærebam; & in ista formosa, quæ fecisti, deformis irruebam. Mecum eras, & tecum non eram. Ea me tenebant longè à te, quæ si in te non essent, non essent. Vocasti, & clamasti, & rupisti surditatem meã. Coruscasti, splenduisti, & fugasti cæcitatem meam. * Flagrasti, & duxi spiritum, & anhelo tibi. Gustaui, & esurio, & sitio. Tetigisti me, & exarsi in pacem tuam.

* Fragrasti

CAPVT

CAPVT XXVIII.

Miseria huius vitæ.

1. CVM inhæsero tibi ex omni me, omnino nusquam erit mihi dolor & labor: & viua erit vita mea, tota plena te: Nunc autem quoniam, quem tu imples, subleuas eum: quoniam tui plenus non sum, oneri mihi sum. Contendunt lætitiæ meæ flendæ cum lætãdis mœroribus: & ex qua parte stet victoria, nescio. Hei mihi domine, miserere mei. Contendũt mœrores mei mali cum gaudijs bonis: & ex qua parte stet victoria, nescio. Hei mihi domine, miserere mei. Hei mihi: Ecce vulnera mea non abscondo. Medicus es, æger sum: Misericors es, miser sum. Iob 7. Nunquid non tentatio est vita humana super terram?

2. Quis velit molestias & difficultates? * Tolerare iubes eas, non amari. Nemo quod tolerat amat, & si tolerare amat. Quamuis enim gaudeat se tolerare, mauult tamen non esse, quod toleret. Prospera in aduersis desidero, aduersa in prosperis timeo. Quis inter hæc medius locus, vbi non sit humanæ vitæ tẽtatio? Væ prosperitatibus seculi semel & iterum, à

* Tolerari.

timore aduersitatis, & à corruptione lætitiæ. Væ aduersitatibus seculi, semel & iterũ & tertiò, à desiderio prosperitatis. Et quia ipsa aduersitas dura est, & naufragat tolerantia, nunquid non tentatio est vita humana super terram, sine vllo interstitio?

CAPVT XXIX.

In Deo spes.

1. ET tota spes mea, non nisi in magna valde misericordia tua Domine Deus. Da quod iubes, & iube quod vis. Imperas nobis cõtinentiam. Et cum scirem, ait quidam, quia nemo potest esse continens, nisi Deus det; & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donũ. *Sap.* 8. Per continentiam quippe colligimur & redigimur in vnũ, à quo in multa defluximus. Minus enim te amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. O amor, qui semper ardes, & nunquam extingueris! Charitas Deus meus, accende me. Continentiam iubes: Da quod iubes, & iube quod vis.

CAPVT XXX.

Somniorum ludibria.

1. IVBES certè, vt cõtineam à concupiscentia carnis, & concupiscentia *1. Ioan.* 2.

oculorum, & ambitione seculi. Iussisti à concubitu; & de ipso coniugio melius aliquid, quàm concessisti, monuisti. Et quoniam dedisti, factũ est, & antequam dispensator Sacramenti tui fierem. Sed adhuc viuunt in memoria mea (de qua multa locutus sum) talium rerum imagines, quas * ibi consuetudo mea * fixit; & occursant mihi vigilãti quidem carentes viribus, in somnis autem nõ solum vsque ad delectationem, sed etiã vsque ad consensionem factumque simillimum. Et tantum valet imaginis illusio in anima mea & in carne mea, vt dormienti falsa visa persuadeant, quod vigilanti vera nõ possunt. Nunquid tũc ego non sum domine Deus meus? Et tamen tantum interest inter meipsum & meipsum, intra momẽtum quo hinc ad soporem trãseo, vel huc inde retranseo.

al. sibi.
al. finxit.

2. Vbi est tunc ratio, qua vigilãs animus talibus suggestionibus resistit? Et si res ipsę ingerantur, inconcussus manet. Nũquid clauditur cũ oculis? Nũquid sopitur cum sensibus corporis? Et vnde sæpe etiã in somnis resistimus, nostrique propositi memores, atque in eo castissimè permanentes, nullum talibus illecebris adhibemus assensum? Et tamen tantum interest, vt cum aliter accidit, euigilantes ad

conscien-

conſcientię requiem redeamus: ipſaque diſtãtia reperiamus nos nõ feciſſe, quod tamen in nobis quoquo modo factũ eſſe doleamus. Nunquid non potens eſt manus tua Deus omnipotens, ſanare omnes languores animæ meæ; atque abundantiore gratiã tua, laſciuos motus etiã mei ſoporis extinguere?

3. Augebis domine magis magiſque in me munera tua, vt anima mea ſequatur me ad te, concupiſcentiæ viſco expedita, vt non ſit rebellis ſibi; atque vt in ſomnis etiam, non ſolum nõ perpetret iſtas corruptelarum turpitudines per imagines animales vſque ad carnis fluxum, ſed ne conſentiat quidem. Nam vt nihil tale vel tantillum libeat, quantum poſſit nutu cohiberi, etiam in caſto dormiẽtis affectu, non tantum in hac vita, ſed etiam in hac ætate, non magnum eſt omnipotenti, qui vales facere ſupra quàm petimus, & intelligimus. Nunc tamen, quid adhuc ſim in hoc genere mali mei, dixi bono domino meo; exultãs cum tremore in eo, quod donaſti mihi: & lugens in eo, quod inconſummatus ſum; ſperans perfecturum te in me miſericordias tuas, vſque ad pacem plenariam; quam tecum habebũt interiora & exteriora mea; cum abſorpta fuerit mors in victoriam. Ephes. 3. 1. Cor. 15.

CAPVT

CAPVT XXXI.

Gulæ tentatio.

1. EST alia malitia diei, quæ vtinam sufficiat ei. Reficimus enim quotidianas ruinas corporis edendo & bibendo, priusquam escas & ventrem destruas, cum occideris indigentiam meam satietate mirifica, & corruptibile hoc indueris incorruptione sempiterna. Nunc autem suauis est mihi necessitas, & aduersus istam suauitatem pugno, ne capiar; & quotidianum bellum gero in ieiunijs, sæpius in seruitutem redigens corpus meum, & dolores mei voluptate pelluntur. Nam fames & sitis, quidam dolores sunt. Vrunt, & sicut febris necant, nisi alimentorum medicina succurrat. Quę quoniam pręsto est, ex consolatione munerum tuorum, in quibus nostræ infirmitati terra & aqua & cœlum seruiunt, calamitates deliciæ vocantur. Hoc me docuisti, vt quemadmodū medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam.

2. Sed dum ad quietem satietatis ex indigentiæ molestia transeo, in ipso transitu mihi insidiatur laqueus concupiscentiæ. Ipse enim transitus, voluptas est: & non

non est aliàs, qua transeatur, quàm qua transire cogit necessitas. Et cum salus sit causa edendi ac bibendi, adiungit se tanquam pedissequa periculosa iucunditas; & plerunque præire conatur, vt eius causa fiat, quod salutis causa me facere vel dico, vel volo; nec idem modus vtriusque est. Nam quod saluti satis est, delectationi parum est. Et sæpe incertum fit, vtrum adhuc necessaria corporis cura subsidiũ petat, an voluptaria cupiditatis fallacia ministerium suppetat. Ad hoc incertum hilarescit infœlix anima, & in eo præparat excusationis patrocinium; gaudens non apparere, quid satis sit moderationi valetudinis; vt obtẽtu salutis, obumbret negocium voluptatis.

3. His tentationibus quotidie conor resistere, & inuoco dextram tuam ad salutem meam, & ad te refero æstus meos: quia consilium mihi de hac re nondum stat. Audio vocẽ iubentis Dei mei: Non grauentur corda vestra, in crapula & ebrietate. Ebrietas longe est à me, misereberis, ne appropinquet mihi. Crapula autem nonnunquam surrepit seruo tuo, misereberis, vt longe fiat à me. Nemo enim potest esse cõtinens, nisi tu des. Multa nobis orantibus tribuis; & quicquid boni, antequam oremus, accipimus, à

Luc. 21.

Sap. 8.

te accipimus; & vt hoc postea cognosceremus, à te accipimus. Ebriosus nunquá fui, sed ebriosos à te sobrios factos ego noui. Ergo à te factum est, vt hoc non essent, qui nunquam fuerunt; à quo factū est, vt hoc non semper essent, qui fuerunt; à quo etiam factum est, vt scirent vtrique, à quo factum est.

Eccl. 18. 4. Audiui & aliam vocem tuam: Post concupiscentias tuas non eas, & à voluptate tua auertere. Audiui & illam ex mu-
1.Cor. 8. nere tuo, quam multum amaui: Neque si manducauerimus, abundabimus: neque si non manducauerimus, deerit nobis. Hoc est dicere: Nec illa res me copiosum faciet, nec illa erumnosum. Au-
Phil. 4. diui & alteram: Ego enim didici, in quibus sum sufficiens esse, & abundare noui, & penuriā pati noui. Omnia possum in eo, qui me confortat. Ecce miles castrorum cœlestium, nō puluis, quod nos
Genes. 3. sumus: sed memento domine, quia puluis sumus, & de puluere fecisti hominem;
Luc 15. & perierat, & inuentus est. Nec ille in se potuit, quia idem puluis fuit, quem talia dicentē afflatu tuæ inspirationis adama-
Phil. 4. ui. Omnia possum (inquit) in eo, qui me confortat. Conforta me, vt possim. Da quod iubes, & iube quod vis. Iste se acce-
1. Cor. 1. pisse confitetur; & quod gloriatur, in domino

mino gloriatur. Audiui alium rogātem, vt accipiat: Aufer à me, inquit, concupiſcentias vētris. Vnde apparet ſancte Deus meus te dare, cum ſit, quod imperas fieri. Docuiſti me pater bone, omnia munda mundis. Sed malum eſſe homini, qui per offenſionem manducat: Et omnem creaturam tuam bonam eſſe; nihilque abijciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: Et, quia eſca nos non commendat Deo: Et, vt nemo nos iudicet in cibo, aut in potu: Et, vt qui manducat, non manducantem non ſpernat; &, qui non manducat, manducantem non iudicet. Didici hæc; gratias tibi, laudes tibi Deo meo, magiſtro meo, pulſatori aurium mearum, illuſtratori cordis mei. Eripe me ab omni tentatione.

Eccl. 23. *Tit. 1.* *1. Tim. 4.* *1. Cor. 8.* *Col. 2.* *Rom. 14.*

6. Non ego immunditiam obſonij timeo, ſed immunditiam cupiditatis. Scio Noë omne carnis genus, quod cibo eſſet vſui, manducare permiſſum; Heliam cibo carnis refectum; Ioannem mirabili abſtinentia præditum; animalibus, hoc eſt, locuſtis in eſcam cedētibus, nō fuiſſe pollutum. Et ſcio Eſau lenticulæ concupiſcentia deceptum; & Dauid propter aquæ deſiderium, à ſeipſo reprehēſum; Et regem noſtrum nō de carne, ſed de pane eſſe tētatum. Ideoque & populus in ere-

Gene. 9. *3. Reg 17* *Matt. 3.* *Gene 25.* *2 Reg 23* *Matt. 4.*

Num. 11. mo, non quia carnes desiderauit, sed quia escæ desiderio aduersus dominum murmurauit, meruit improbari. In his ergo tentationibus positus, certo quotidie aduersus concupiscentiam manducandi & bibendi. Non enim est, quod semel præcidere, & vlterius non attingere decernam, sicut de cõcubitu potui. Itaque freni gutturis, temperata relaxatione & constrictione, tenendi sunt. Et quis est domine, qui non rapiatur aliquantulum extra metas necessitatis? Quisquis est, magnus est, magnificet nomen tuũ. Ego autem nõ sum, quia peccator homo sum.
Rom. 8. Sed & ego magnifico nomẽ tuum; & interpellat te pro peccatis meis, qui vicit seculum, numerans me inter infirma
Psal. 138. membra corporis sui; quia & imperfectũ meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes scribentur.

CAPVT XXXII.

Nihil est securum in hac vita.

1. DE illecebra odorum, non satago nimis. Cùm absunt, nõ requiro: cum adsunt, non respuo, paratus etiam eis semper carere. Ita mihi videor; forsitan fallor. Sunt enim & istæ plangendæ

tenebræ, in quibus me latet facultas mea, quæ in me est: vt animus meus de viribus suis ipse se interrogans, nõ facile sibi credendum existimet; quia & quod nunc inest, plerunque occultum est, nisi experientia manifestetur. Et nemo securus esse debet in ista vita, quę tota tentatio nominatur: vtrum qui fieri potuit ex deteriore melior, non fiat etiam ex meliore deterior. Vna spes, vna fiducia, vna firma promissio, misericordia tua. *Iob 7.*

CAPVT XXXIII.

Voluptas aurium.

1. VOLVPTATES aurium tenacius me implicauerant, & subiugauerant; sed resoluisti, & liberasti me. Nunc in sonis, quos animant eloquia tua, cum suaui & artificiosa voce cãtantur, fateor, aliquantulum acquiesco; non quidem vt hæream, sed vt surgam, cum volo. Attamen, cum ipsis sententijs, quibus viuunt, vt admittantur ad me, quærunt in corde meo nonnullius dignitatis locum, & vix eis præbeo congruentem. Aliquando enim plus mihi videor honoris eis tribuere quàm decet; cum ipsis sanctis dictis religiosius & ardentius sentio moue-

ri animos nostros in flammam pietatis; cum ita cantantur, quàm si non ita cantarentur; & omnes affectus spiritus nostri, pro sui diuersitate, habere proprios modos in voce atque cantu, quorum nescio qua occulta familiaritate excitentur.

2. Sed delectatio carnis meæ, cui mentem eneruandam non oportet dari, sæpe me fallit; dum rationem sensus non ita comitatur, vt patienter sit posterior; sed tãtum quia propter illam meruit admitti, etiam præcurrere ac ducere conatur. Ita in his pecco non sentiens, sed postea sentio. Aliquando autem hanc ipsam fallaciam immoderatius cauens, erro nimia seueritate. Sed valde interdum, vt melos omne cantilenarum suauiũ, quibus Dauidicum Psalterium frequẽtatur, ab auribus meis remoueri velim, atque ipsius ecclesiæ: Tutiusque mihi videtur, quod de Alexandrino Episcopo Athanasio, sæpe mihi dictum commemini; qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem Psalmi, vt pronuncianti vicinior esset quàm canenti.

3. Verũtamen cum reminiscor lachrymas meas, quas fudi ad cantus ecclesiæ tuæ, in primordijs recuperatæ fidei meę; & nunc ipsum cum moueor, non cantu,

ſed rebus quæ cãtantur: cum liquida voce & cõuenientiſſima modulatione cantantur, magnam inſtituti huius vtilitatem rurſus agnoſco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis & experimentum ſalubritatis; magiſque adducor, non quidem irretractabilem ſententiam proferens, cantandi cõſuetudinem approbare in eccleſia; vt per oblectamenta aurium, infirmior animus in affectum pietatis aſſurgat. Tamen, cum mihi accidit, vt me amplius cantus, quàm res quæ canitur, moueat, pœnaliter me peccare cõfiteor: & tunc mallem non audire cantantem. Ecce vbi ſum. Flete mecum; & pro me flete, qui aliquid boni vobiſcum intus agitis, vnde facta procedunt. Nam qui non agitis, non vos hæc mouent. Tu autem domine Deus meus, reſpice, exaudi, & vide, & miſerere, & ſana me: in cuius oculis mihi quæſtio factus ſum, & ipſe eſt languor meus.

CAPVT XXXIIII.

Oculorum illecebræ.

1\. RESTAT voluptas oculorum iſtorum carnis meæ, de qua loquor confeſſiones, quas audiant aures templi

tui, aures fraternæ ac piæ; vt concludamus tentationes concupiſcentiæ carnis,
2. Cor. 5. quę me adhuc pulſant ingemiſcentem; & habitaculum meum, quod de cœlo eſt, ſuperindui cupientem. Pulchras formas & varias, nitidos & amœnos colores amant oculi. Non teneant hæc animam
Gene. 1. meam; teneat eam Deus, qui hæc fecit, bona quidem valde; ſed ipſe eſt bonum meum, non hæc. Et tangunt me vigilantem totis diebus; nec requies ab eis datur mihi, ſicut datur à vocibus canoris aliquādo ab omnibus in ſilentio. Ipſa enim regina colorum lux iſta, perfundens cuncta quæ cernimus; vbi per diem fuero, multimodo allapſu blanditur mihi aliud agenti, & eam non aduertenti. Inſinuat autem ſe ita vehementer, vt ſi repente ſubtrahatur, cum deſiderio requiratur; & ſi diu abſit, contriſtat animum. O lux,
Tob. 4. quam videbat Tobias, cum clauſis oculis iſtis, filium docebat vitæ viam, & ei præibat pede charitatis, nuſquam errās:
Gene. 27. Aut quam videbat Iſaac, prægrauatis & opertis ſenectute carneis luminibus; cū filios non agnoſcendo benediceret, ſed
Gene. 48. benedicendo agnoſcere meruit: Aut quā videbat Iacob, cum & ipſe prægrādi ætate captus oculis, in filijs præſignata futuri populi genera, luminoſo corde radiauit: &

uit: & nepotibus suis ex Ioseph, diuexas mystice manus, non sicut pater eorum foris corrigebat, sed sicut ipse intus discernebat, imposuit. Ipsa est lux, vna est, & alia non est; & vnum omnes, qui vidẽt & amant eam. At ista corporalis, de qua loquebar, illecebrosa ac periculosa dulcedine condit vitam seculi cæcis amatoribus. Qui autem & de ipsa laudare te norunt, Deus creator omnium, absumũt eam in hymno tuo, non assumuntur ab ea, in somno suo. Sic esse cupio.

3. Resisto seductionibus oculorum, ne implicẽtur pedes mei, quibus ingredior viam tuam; & erigo ad te inuisibiles oculos, vt tu euellas de laqueo pedes meos. Tu subinde euellis eos, nam illaqueãtur. Tu non cessas euellere, ego autẽ crebro hæreo vbique sparsis insidijs; quoniam non dormies neq; dormitabis, qui custodis Israël. Quàm innumerabilia varijs artibus & opificijs, in vestibus, calceamentis, vasis, & huiuscemodi fabricationibus; picturis etiã, diuersisque figmentis; atque his vsum necessarium atque moderatũ, & piam significationem longe transgredientibus, addiderunt homines ad illecebras oculorũ; foras sequentes, quod faciunt; intus relinquentes, à quo facti sunt; & exterminantes, quod Psal. 120.

facti

facti sunt.

4. At ego Deus meus & decus meum, etiam hinc tibi dico hymnũ, & sacrifico laudem sanctificatori meo; quoniã pulchra traiecta per animas in manus artificiosas, ab illa pulchritudine veniunt, quę super animas est, cui suspirat anima mea die ac nocte. Sed pulchritudinum exteriorum operatores & sectatores inde trahunt approbandi modum, non autem inde trahunt vtendi modum. Et ibi est, & non vident eum, vt non eant longius, & fortitudinem suam ad te custodiant, nec eam spargant in deliciosas lassitudines. Ego autem hæc loquens atque discernens, etiam istis pulchris gressum innecto; sed tu euellis domine, euellis tu,
Psal. 58. Psal. 25. quoniam misericordia tua ante oculos meos est. Nam ego capior miserabiliter, & tu euellis misericorditer; aliquando non sentientem, quia suspensius incideram; aliquando cum dolore, quia iam inhæseram.

CAPVT XXXV.

Curiositas cognoscendi.

1. HVc accedit alia forma tentationis, multiplicius periculosa. Præter eam enim concupiscentiam carnis,

quæ

quæ inest in delectatione omnium sensuum & voluptatũ, cui seruientes depereunt, qui longe se faciunt à te; inest animæ per eosdem sensus corporis quædam non se oblectandi in carne, sed experiẽdi per carnem vana & curiosa cupiditas, nomine cognitionis & scientiæ palliata. Quæ quoniam & in appetitu noscendi est, oculi autem sunt ad cognoscendum in sensibus principes, cõcupiscentia oculorum eloquio diuino appellata est. Ad oculos enim propriè, videre pertinet. Vtimur autem hoc verbo etiam in cæteris sensibus, cum eos ad cognoscendum intendimus. Neque enim dicimus, audi, quàm rutilet; aut olfac, quàm niteat; aut gusta, quàm splendeat; aut palpa, quàm fulgeat. Videri enim dicũtur hæc omnia. Dicimus autem non solum, vide, quid luceat, quod soli oculi sentire possunt: sed vide etiam, quid sonet; vide, quid oleat; vide, quid sapiat; vide, quàm durum sit. Ideoque generalis experientia sensuum, concupiscentia (sicut dictum est) oculorum vocatur; quia videndi officium, in quo primatum oculi tenent, etiam cęteri sensus sibi de similitudine vsurpant, cum aliquid cognitionis explorant. Ex hoc autem euidentius discernitur, quid voluptatis, quid curiositatis agatur per

1. Ioan. 2.

Videre refertur ad omnes sensus.

ſenſus; quod voluptas, pulchra, canora, ſuauia, ſapida, lenia ſectatur.

2. Curioſitas autem etiam his contraria tentandi cauſa, non ad ſubeundam moleſtiam, ſed ad experiēdi noſcendiq́ue libidinem. Quid enim voluptatis habet videre in laniato cadauere, quod exhorreas? & tamen ſicubi iaceat, concurrunt, vt contriſtentur, vt palleant. Timent etiam, ne in ſomnis hoc videant; quaſi quiſquam eos vigilantes videre coëgerit, aut pulchritudinis vlla fama perſuaſerit. Ita & in cæteris ſenſibus, quæ perſequi longum eſt. Ex hoc morbo cupiditatis, in ſpectaculis exhibentur quæque miracula. Hinc ad perſcrutanda naturæ (quæ præter nos eſt) operta, proceditur, quæ ſcire nihil prodeſt; & nihil aliud quàm ſcire homines cupiunt. Hinc etiam, ſi quid eodem peruerſæ ſcientiæ fine, per artes magicas quæritur. Hinc etiam in ipſa religione Deus tentatur, cum ſigna & prodigia flagitantur; non ad aliquam ſalutem, ſed ad ſolam experientiam deſiderata.

3. In hac tam immenſa ſylua plena inſidiarum & periculorū, ecce quàm multa præciderim, & à meo corde diſpulerim, ſicuti donaſti me facere Deus ſalutis meæ. Attamen quādo audeo dicere, cum

cir-

circumquaque quotidianam vitam nostram, tam multa huius generis rerum circumstrepant; quando audeo dicere, nulla re tali me intẽtum fieri ad spectandum, & vana cura capiendum? Sanè me iam theatra non rapiunt; nec curo nosse transitus syderũ; nec anima mea vnquam responsa quæsiuit vmbrarum; omnia sacrilega sacramenta detestor. A te Domine Deus meus, cui humilem famulatum ac simplicem debeo, quãtis mecum suggestionum machinationibus agit inimicus, vt signum aliquod petam.

4. Sed obsecro te per Regem nostrum, & patriam Hierusalem, simplicem, castã; vt quemadmodũ à me longe est ista consensio, ita sit semper longe atque lõgius. Pro salute autem cuiusquam cum te rogo, alius multum differẽs finis est intentionis meæ, & te facientem quod vis, das mihi, & dabis libenter sequi. Verũtamen in quàm multis minutissimis & contemptibilibus rebus, curiositas quotidie nostra tẽtatur; & quàm sæpe labamur, quis enumerat? Quoties narrantes inania, primò quasi toleramus, ne offendamus infirmos, deinde paulatim libenter aduertimus. Canem currentẽ post leporem iam non specto, cum in circo fit: at verò in agro si casu transeam, auertit me for-

tassis

taſſis & ab aliqua magna cogitatione, atque ad ſe conuertit illa venatio; non deuiare cogens corpore iumenti, ſed cordis inclinatione. Et niſi iam mihi demonſtrata infirmitate mea cito admoneas; aut ex ipſa viſione, per aliquam conſiderationem in te aſſurgere; aut totum contemnere atque tranſire, vanus hebeſco.

5. Quid cum me domi ſedentem ſtellio muſcas captās, vel aranea retibus ſuis irruentes implicans, ſæpe intentū facit? Num quia parua ſunt animalia, ideo nō res eadem geritur? Pergo inde ad laudandum te creatorem mirificum, atque ordinatorem rerum omnium, ſed non inde intentus eſſe incipio. Aliud eſt cito ſurgere, aliud eſt non cadere. Et talibus vita mea plena eſt, & vna ſpes mea in magna valde miſericordia tua. Cum enim huiuſmodi rerum conceptaculum fit cor noſtrum, & portat copioſæ vanitatis cateruas, hinc & orationes noſtræ ſæpe interrumpuntur atque turbātur; & ante conſpectum tuum, dum ad aures tuas vocem cordis intendimus, neſcio vnde irruentibus nugatorijs cogitationibus, res tanta præciditur.

CAPVT

CAPVT XXXVI.

Superbiæ vitium.

1. NVNQVID etiam hoc inter contemnẽda deputabam, aut aliquid nos reducet in ſpem, niſi tota miſericordia tua, quoniam cœpiſti mutare nos? Et tu ſcis, quãta ex parte mutaueris, qui me primitus ſanas à libidine vindicandi me; vt propitius fias etiam cæteris omnibus iniquitatibus meis; & ſanes omnes languores meos; & redimas de corruptione vitam meam; & corones me in miſeratione & miſericordia; & ſaties in bonis deſiderium meum: quia compreſſiſti à timore tuo ſuperbiam meam, & manſuefeciſti iugo tuo ceruicem meam. Et nunc porto illud, & leue eſt mihi; quoniam ſic promiſiſti, & feciſti; & vere ſic erat, & neſciebam, quando id ſubire metuebam. Pſa. 102.

2. Sed nunquid Domine, qui ſolus ſine typho dominaris, quia ſolus verus dominus es, qui non habes dominũ; nunquid hoc quoque tertium tentationis genus ceſſauit à me, aut ceſſare in hac tota vita poteſt, timeri & amari velle ab hominibus, nõ propter aliud, ſed vt inde ſit gaudium, quod non eſt gaudium? Miſera vita eſt,

ta est, & fœda iactantia. Hinc fit, vel maximè non amare te, nec castè timere te.
Iac. 4. Ideoque tu superbis resistis, humilibus autem das gratiam; & intonas super ambitiones seculi, & contremiscunt fundamenta mõtium. Itaque nobis, quoniam propter quædam humanę societatis officia, necessarium est amari & timeri ab hominibus, instat aduersarius veræ beatitudinis nostræ; vbique spargens in laqueis, euge, euge: vt dum auidè colligimus, incautè capiamur; & à veritate tua gaudium nostrum deponamus, atque in hominum fallacia ponamus; libeatque nos amari & timeri, non propter te, sed pro te; atque isto modo sui similes factos secum habeat, non ad concordiam charitatis, sed ad consortium supplicij: qui
Esa. 14 statuit sedem suam ponere in aquilone, vt te peruersa & distorta via imitantes, tenebrósi frigidíve seruirent.

3. Nos autem domine, pusillus grex tuus ecce sumus, tu nos posside. Prætẽdę alas tuas, & fugiamus sub eas. Gloria nostra tu esto, propter te amemur, & verbum tuum timeatur in nobis. Qui laudari vult ab hominibus vituperante te, non defendetur ab hominibus iudicante te, nec eripietur damnante te. Cum autem non peccator laudatur, in desiderijs

animę

animæ ſuæ: nec qui iniqua gerit, benedicitur; ſed laudatur homo propter aliquod bonum, quod dediſti ei: at ille plus gaudet ſibi laudari ſe, quàm ipſum donũ habere, vnde laudatur: etiam iſte, te vituperante, laudatur. Et melior iam ille, qui laudauit; quàm iſte, qui laudatus eſt: Illi enim placuit in homine donũ Dei, huic amplius placuit donum hominis, quàm Dei.

CAPVT XXXVII.

Laudes & vituperatio mouent.

1. TENTAMVR his tentationibus quotidie Domine, ſine ceſſatione tentamur. Quotidiana fornax noſtra, eſt humana lingua. Imperas nobis & in hoc genere continentiam: Da quod iubes, & iube quod vis. Tu noſti de hac re ad te gemitum cordis mei, & flumina oculorũ meorum. Neque enim facile colligo, quàm ſim ab iſta peſte mũdatior; & multum timeo occulta mea, quæ norũt oculi tui, mei autem non. Eſt enim qualiſcunque in alijs generibus tentationum mihi facultas explorãdi me; in hoc penè nulla eſt. Nam & à voluptatibus carnis, & à curioſitate ſuperuacanea cognoſcẽdi, video quantum aſſecutus ſim poſſe refrenare

frenare animum meum, cum eis rebus careo, vel voluntate, cum absunt; vel necessitate, cum desunt. Tunc enim me interrogo, quàm magis minúsve mihi molestum sit non habere. Diuitiæ verò, quę ob hoc expetuntur, vt alicui istarũ trium cupiditatum, vel duabus earum, vel omnibus seruiant; si persentiscere non potest animus, vtrum eas habẽs cõtemnat, possunt & dimitti, vt se probet.

2. Laude vero vt careamus, atque in eo experiamur, quid possumus; nunquid male viuendum est; & tam perditè atque immaniter, vt nemo nos nouerit, qui nõ detestetur? Quæ maior dementia dici, aut cogitari potest? At si bonæ vitæ bonorumque operum comes & solet & debet esse laudatio, tam comitatum eius, quàm ipsam bonam vitam deseri non oportet. Non autem sentio, sine quo esse, aut æquo animo, aut ægre possim, nisi cum abfuerit. Quid igitur tibi in hoc genere tentationis domine cõfiteor? Quid? nisi delectari me laudibus; sed amplius ipsa veritate, quàm laudibus. Nam si mihi proponatur, vtrum malim furens, aut in omnibus rebus errans, ab omnibus hominibus laudari; an constans & in veritate certissimus, ab omnibus vituperari, video quid eligam.

3. Ve-

3. Veruntamen nollem, vt vel augeret mihi gaudium cuiuslibet boni mei, suffragatio oris alieni. Sed auget fateor, nõ solum, sed & vituperatio minuit. Et cum ista miseria mea perturbor, subintrat mihi excusatio, quæ qualis sit, tu scis Deus, nam me incertum facit. Quia enim nobis imperasti non tantum cõtinentiam, id est, à quibus rebus amorem cohibeamus, verumetiam iustitiam, id est, quo cum conferamus: Nec te tãtum voluisti à nobis, verumetiam proximum diligi: sępe mihi videor de profectu aut spe proximi delectari; cum bene intelligentis laude delector; & rursus eius malo contristari, cum eum audio vituperare, quod aut ignorat, aut bonũ est. Nam & contristor aliquando laudibus meis, cum vel ea laudantur in me, in quibus mihi ipse displiceo; vel etiam bona minora & leuia pluris æstimantur, quàm æstimãda sint.

4. Sed rursus vnde scio? An propterea sic afficior, quia nolo de meipso à me dissentire laudatorem meum; non quia illius vtilitate moueor, sed quia eadem bona, quæ mihi in me placent, iucundiora mihi sunt, cum & alteri placent? Quodammodo enim non ego laudor, cum de me sententia mea nõ laudatur; quandoquidem aut illa laudantur, quæ mihi displicent:

CAPVT XXXVIII.

Et virtuti periculum, à vana gloria.

1. SERMO autem ore procedens, & facta quę innotescunt hominibus, habēt tentationem periculosissimam ab amore laudis, qui ad priuatam quandam excellentiam contrahit, & emendicata suffragia tētat; & cum à me in me arguitur, eoipso quo arguitur. Et sæpe homo, de ipso vanæ gloriæ contemptu, vanius gloriatur: ideoque, non iam de ipso vanę gloriæ contemptu gloriatur. Non enim eam contemnit, cum gloriatur intus.

CAPVT XXXIX.

φιλαυτία.

1. ETIAM intus est aliud in eodem genere tentationis malum, quo inanescunt, qui placent sibi de se; quamuis alijs vel placeant, vel displiceant, nec placere affectant cæteris. Sed sibi placentes, multum tibi displicent; non tantum de nonbonis quasi bonis; verumetiam de bonis tuis, quasi suis: Aut etiam sicut de tuis, sed tanquam ex meritis suis: Aut etiam sicut ex tua gratia, sed non

*sua

* secundum. * sua merita, non tamen socialiter gaudentes, sed alijs inuidentes eam. In his omnibus atque hujuscemodi periculis & laboribus, vides tremorē cordis mei; sed & vulnera mea magis subinde à te sanari, quàm mihi non infligi sentio.

CAPVT XXXX.

Contra vitia lucta.

1. VBI non mecum ambulasti veritas, docens quid caueam, & quid appetam, cum ad se referrem inferiora visa mea, quæ potui, teque consulerem? Lustraui mũdum foris sensu, quo potui: & attendi vitam corporis mei de me, sensusque ipsos meos. Inde ingressus sum in recessus memoriæ meæ multiplices amplitudines, plenas miris modis copiarum innumerabilium; & cõsideraui, & expaui, & nihil eorum discernere potui sine te, & nihil eorum esse te inueni; Nec ego ipse inuentor, qui peragraui omnia, & distinguere & pro suis quæque dignitatibus æstimare conatus sum; excipiens alia nunciantibus sensibus; & interrogans alia mecum commixta sentiens, ipsosque nuncios dinoscens atque dinumerans; iamque in memoria elatis opibus alia per-

pertractans, alia recondens, alia eruens.

2. Nec ego ipse, cũ hæc agerem, id est, vis mea, qua id agebam, nec ipsa eras tu, quia lux es tu permanens, quam de omnibus consulebam, an essent, quid essent, quãti pendenda essent. Et audiebam docentem ac iubentem; & sæpe istud facio. Hoc me delectat, & ab omnibus actionibus necessitatis, quantũ relaxari possum, ad istam voluptatem refugio. Neque in his omnibus, quæ percurro consulens te, inuenio tutum locum animę meę, nisi in te, quo colligantur sparsa mea, nec à te quicquam recedat ex me. Et aliquando intromittis me in affectum multũ inusitatum introrsus, ad nescio quam dulcedinem; quæ si perficiatur in me, nescio quid erit, quod vita ista non erit. Sed recido in hæc erumnosis ponderibus, & resorbeor solitis, & teneor, & multum fleo, sed multum teneor. Tantum consuetudinis sarcina digna est. Hic esse valeo, nec volo: illic volo, nec valeo, miser vtrobique.

CAPVT XXXXI.

Triplex cupiditas carnis.

1. IDEOQVE consideraui languores peccatorum meorum, in cupiditate tri-

triplici: & dexteram tuam inuocaui, ad ſalutem meam. Vidi enim ſplendorem tuum corde ſaucio, & repercuſſus dixi:
Pſal. 30. Quis illuc poteſt? Proiectus ſum à facie oculorum tuorum. Tu es veritas ſuper omnia præſidens. At ego per auaritiam meam non amittere te volui, ſed volui tecum poſſidere mendacium: ſicut nemo vult ita falſum dicere, vt neſciat ipſe, quid verum ſit. Itaque amiſi te, quia non dignaris cum mendacio poſſideri.

CAPVT XXXXII.

Remedia vitiorum à dæmonibus.

1. QVEM inuenirem, qui me reconciliaret tibi? An obeundum mihi fuit ad angelos? Qua prece? Quibus ſacramẽtis? Multi conantes ad te redire, neque per ſeipſos valentes, ſicut audio, tentauerunt hæc, & inciderunt in deſiderium curioſarum viſionum, & digni habiti ſunt illuſionibus. Elati enim te quærebant doctrinæ faſtu, exerentes potius quàm tundentes pectora; & adduxerũt ſibi per ſimilitudinem cordis ſui, conſpirantes &
Ephes. 2. ſocias ſuperbiæ ſuæ, poteſtates aëris huius; à quibus per potentias magicas deciperentur; quærentes mediatorem, per quem

quem purgarentur, & non erat. Diabolus enim erat, trãsfigurans ſe in angelum lucis.

2. Et multũ illexit ſuperbam carnem, quod carneo corpore ipſe non eſſet. Erãt enim illi mortales & peccatores; tu autem domine, cui recõciliari ſuperbè quærebant, immortalis & ſine peccato. Mediator autem inter Deum & homines, oportebat vt haberet aliquid ſimile Deo, aliquid ſimile hominibus; ne in vtroque hominibus ſimilis, longe eſſet à Deo: aut in vtroque Deo ſimilis, longe eſſet ab hominibus, atque ita mediator nõ eſſet. Fallax itaque ille mediator, quo per ſecreta iudicia tua, ſuperbia meretur illudi. Vnum cum hominibus habet, id eſt, peccatum; aliud videri vult habere cũ Deo: vt quia carnis mortalitate non tegitur, pro immortali ſe oſtentet. Sed quia ſtipendiũ peccati mors eſt, hoc habet commune cum hominibus, vnde ſimul damnetur in mortem.

1. Tim. 2.

Rom. 6.

CAPVT XXXXIII.

Christus intercessor efficax.

1. VERAX autem mediator, quem ſecreta tua miſericordia demon-

humilibus;& misisti, vt eius exemplo etiã
Mortales & peccatores mortalis & iustus. ipsam discerent humilitatem; mediator
ille Dei & hominum, homo Christus Iesus, inter mortales peccatores & immortalem iustum apparuit; mortalis cum hominibus, iustus cum Deo: Vt quoniam stipendium iustitiæ, vita & pax est; per iustitiam cõiunctam Deo, euacuaret mortem iustificatorum impiorum, quam cũ illis voluit habere communem. Hic demonstratus est antiquis sanctis; vt ita ipsi per fidem futuræ passionis eius, sicut nos per fidem præteritæ, salui fierent. In quãtum enim homo, in tantum mediator: in quantum autem verbum, non medius, quia æqualis Deo: & Deus apud Deum, & simul cum Spiritu sancto vnus Deus.

2. Quomodo nos amasti pater bone,
Rom. 8. qui filio tuo vnico non pepercisti, sed pro nobis impiis tradidisti eum? Quomodo
Phil. 2. nos amasti? pro quibus ille, qui non rapinã arbitratus est esse æqualis tibi, factus est subditus vsque ad mortem, mortẽ au-
Psal. 87. tẽ crucis; vnus ille in mortuis liber, potestatẽ habens ponendi animã suã, & pote-
Ioan. 10. statem habens iterum sumendi eam; pro nobis tibi victor & victima, & ideo victor, quia victima; pro nobis tibi sacerdos & sacrificium, & ideo sacerdos, quia sacrificium; faciens tibi nos de seruis filios,

lios, de te nascendo, nobis seruiendo: Meritò mihi spes valida in illo est, quod sanabis omnes languores meos, per eum qui sedet ad dexteram tuam, & te interpellat pro nobis, alioquin desperarem. Multi enim & magni sunt iidem languores mei; multi sunt & magni, sed amplior est medicina tua.

Psa. 102
Rom. 8.

3. Potuimus putare verbum tuum remotum esse à coniunctione hominis, & desperare de nobis: nisi caro fieret, & habitaret in nobis. Conterritus peccatis meis & mole miseriæ meę, agitaueram in corde, meditatusq; fueram fugam in solitudinem, sed prohibuisti mihi, & cõfirmasti me; dicẽs: Ideo pro omnibus Christus mortuus est, vt qui viuunt, iam non sibi viuant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est. Ecce Domine iacto in te curam meã, vt viuam, & considerabo mirabilia de lege tua. Tu scis imperitiam meam & infirmitatem meam, doce me, & sana me. Ille tuus vnicus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, redemit me sanguine suo. Non calumniẽtur mihi superbi: quoniã cogito precium meum, & manduco, & bibo, & erogo: & pauper cupio saturari ex eo, inter illos, qui edunt & saturantur; & laudabunt dominum, qui requirunt eum.

Ioan. 1.
Psal. 54.
2. Cor. 5.
Psa. 118.
Col. 2.
Psa. 118.
Psal. 21.

DIVI AVRELII Augustini Confessionum Liber vndecimus.

CAPVT I.

Cur confitemur Deo scienti.

1. NVNQVID Domine, cùm tua sit æternitas, ignoras, quæ tibi dico; aut ad tempus vides, quod fit in tempore? Cur ergo tibi tot rerum narrationes digero? Non vtique, vt per me noueris ea, sed affectum meum excito in te: & eorum, qui hæc legant; vt dicamus omnes:
Psal. 95. Magnus Dominus, & laudabilis valde. Iam dixi, & dicam, amore amoris tui facio istud. Nam & oramus, & tamen ve-
Mat. 6. ritas ait: Nouit pater vester, quid vobis opus sit, prius quam petatis ab eo. Affectum ergo nostrum patefacimus in te, confitendo tibi miserias nostras, & misericordias tuas super nos: vt liberes nos
Mat. 5. omnino, quoniam cœpisti; vt desinamus esse miseri in nobis, & beatificemur in te: quoniam vocasti nos, vt simus pauperes spiritu, & mites, & lugẽtes, & esurientes ac sitientes iustitiam, & misericordes,
&

& mundi corde, & pacifici. Ecce narraui tibi multa, quæ potui, & quæ volui; quoniam tu prior voluisti, vt confiterer tibi domino Deo meo, quoniam bonus es, quoniam in seculū misericordia tua. Psa. 117.

CAPVT II.

Petit liberari à peccato & ab erroribus, & duci ad verā cognitionem.

1 QVANDO autē sufficio calami lingua enunciare omnia hortamenta tua, & omnes terrores tuos & consolationes & gubernationes, quibus me perduxisti prædicare verbum tuum, & sacramentum tuum dispensare populo tuo? Et si sufficio hæc enunciare ex ordine, caro mihi valent stillæ temporum; & olim inardesco meditari in lege tua, & in ea tibi confiteri sciētiam & imperitiam meam, primordia illuminationis tuæ, & reliquias tenebrarum mearum, quousque deuoretur à fortitudine infirmitas. Et nolo, defluant in aliud horæ, quas inuenio liberas à necessitatibus reficiendi corporis, & intentionis animi, & seruitutis, quā debemus hominibus, & quam non debemus, & tamen reddimus.

2. Domine Deus meus intende oratio-

ni meæ, & misericordia tua exaudiat desiderium meum: quoniam non mihi soli æstuat, sed vsui vult esse fraternæ charitati; & vides in corde meo, quia sic est; vt sacrificem tibi famulatū cogitationis & linguæ meæ; & da, quod offeram tibi.
Psal. 85. Inops enim & pauper sum, tu diues in
Rom. 10. omnes inuocantes te, qui securus curam nostri geris. Circumcide ab omni temeritate, omnique mendacio, interiora & exteriora labia mea. Sint castæ deliciæ meæ, scripturæ tuæ; nec fallar in eis, nec fallam ex eis. Domine attende, & miserere Domine Deus meus, lux cæcorum & virtus infirmorum, statimque lux videntium & virtus fortium; attende animam meam, & audi clamantem de profundo. Nam nisi adsint & in profūdo aures tuę,
Psal. 73. quo ibimus? quo clamabimus? Tuus est dies, & tua est nox. Ad nutum tuum momenta transuolant.

3. Largire inde spaciū meditationibus nostris in abdita legis tuæ, neque aduersus pulsantes claudas eam. Neque enim frustra scribi voluisti tot paginarum opaca secreta. Aut non habēt illæ syluæ ceruos suos, recipiētes se in eos, & resumentes, & ambulantes, & pascentes, recumbentes, & ruminantes? O Domine perfice me, & reuela mihi eas. Ecce vox tua,
gaudium

gaudium meum; vox tua, super affluentiam voluptatum. Da, quod amo: Amo enim, & hoc tu dedisti. Nec dona tua deseras, nec herbam tuam spernas sitientem. Confitear tibi, quicquid inuenero in libris tuis; & audiam vocem laudis, & te bibam, & considerem mirabilia de lege tua; ab vsque principio, in quo fecisti cœlum & terram, vsque ad regnum tecum perpetuum sanctæ ciuitatis tuæ. Domine miserere mei, & exaudi desiderium meum. Puto enim, quòd non sit de terra, non de auro & argento, & lapidibus; aut decoris vestibus, aut honoribus & potestatibus, aut voluptatibus carnis; neque de necessarijs corpori, & huic vitæ peregrinationis nostræ: quæ omnia apponuntur, nobis quærētibus regnum & iustitiam tuam. Vide Domine Deus meus, vnde sit desiderium meum. Narrauerūt mihi iniusti delectationes suas, sed non sicut lex tua Domine. Ecce vnde est desiderium meum.

Psal. 118.

Psal. 118.

3. Vide pater, aspice, & approba; & placeat in conspectu misericordiæ tuæ, inuenire me gratiam ante te, vt aperiantur pulsanti mihi interiora sermonum tuorum. Obsecro per Dominū nostrum Iesum Christum filium tuum, virum dexteræ tuæ, filiū hominis, quem confir-

masti tibi mediatorem tuum & nostrum; per quem nos quęsisti, non quærentes te; Quæsisti autem, vt quæreremus te verbum tuum, per quod fecisti omnia, in quibus & me; vnicum tuum, per quem vocasti in adoptionem populum credentium, in quo & me: per eum te obsecro, qui sedet ad dexteram tuam, & te interpellat pro nobis; in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Ipsum quęro in libris tuis, Moyses de illo scripsit: Hoc ipse ait, hoc veritas ait.

Ioan. 1. *Rom.* 8. *Col.* 2. *Deut.* 18. *Ioan.* 5.

CAPVT III.

Creatio cœli & terræ.

Genes. 1. 1. AVDIAM & intelligam, quomodo in principio fecisti cœlum & terram. Scripsit, hoc Moyses, scripsit & abijt, transijt hinc ad te. Neque enim nunc ante me est: nam si esset, tenerem & rogarem eum, & per te obsecrarem, vt mihi ista panderet; & præberem aures corporis mei, sonis erumpentibus ex ore eius. Et si Hebræa voce loqueretur, frustra pulsaret sensum meū, nec inde mentem meam quicquam tangeret. Si autem Latinè, scirem quid diceret.

2. Sed vnde scirem, an verum diceret?

Quod

Quod si & hoc scirem, num & ab illo scirem? Intus vtique mihi, intus in domicilio cogitationis; nec Hebræa, nec Græca, nec Latina, nec Barbara vox, sed veritas, sine oris & linguæ organis, sine strepitu syllabarum diceret, verum dicit; & ego statim certus cõfidenter illi homini tuo dicerem, verum dicis. Cum ergo illum interrogare non possim, te, quo plenus vera dixit, veritas te rogo Deus meus, rogo parce peccatis meis; & qui illi seruo tuo dedisti hæc dicere, da & mihi hæc intelligere.

CAPVT IIII.

Creatura clamat creatorem Deum.

1. ECCE sunt cœlum & terra; clamant, quòd facta sunt. Mutantur enim, atque variantur. Quicquid enim factum non est, & tamen est, non est in eo quicquam, quod ante non erat, quòd est mutari atque variari. Clamant etiam, quod seipsa non fecerint; ideo sumus, quia facti sumus. Non ergo eramus, antequam essemus, vt fieri possemus a nobis. Et vox dicentium est, ipsa euidentia. Tu ergo domine fecisti ea; qui pulcher es, pulchra sunt enim: qui bonus es, bona sunt enim:

quies, sunt enim. Nec ita pulchra sunt, nec ita bona sunt, nec ita sunt, sicut tu cōditor eorum: cui comparata, nec pulchra sunt, nec bona sūt, nec sunt. Scimus hæc, gratias tibi. Et scientia nostra scientiæ tuæ comparata, ignorantia est.

CAPVT V.

Ex nihilo conditus mundus.

Genes. 1, 1. IN principio, fecit Deus cœlum & terram. Quomodo auté fecisti cœlum & terram, & quæ machina tā grandis operationis tuæ? Non enim sicut homo artifex formans corpus de corpore, arbitratu animæ volentis imponere vtcunque speciem, quam cernit in semetipsa interno oculo. Et vnde hoc valeret, nisi quia tu fecisti eam? Et imponit speciem iam existenti, & habenti vt esset; veluti terræ, aut lapidi, aut ligno, aut auro, aut id genus rerum cuilibet. Et vnde ista essent, nisi tu instituisses ea? Tu fabro corpus; tu animum membris imperitantem fecisti; tu materiam, vnde facit aliquid: tu ingenium, quo artem capiat, & videat intus, quid faciat foris. Tu sensum corporis, quo interprete traijciat ab animo ad materiam, id quod facit, & renunciet

ciet animo, quid factum sit; vt ille intus consulat præsidentem sibi veritatem, an bene factum sit. Te laudent hæc omnia, creatorem omnium.

2. Sed tu quomodo facis ea? Quomodo fecisti Deus cœlum & terram? Nõ vtique in cælo, neque in terra, fecisti cælũ & terram; neque in aëre, aut in aquis, quoniam & hæc pertinent ad cælum & terram: Neque in vniuerso mundo fecisti vniuersum mũdum, quia non erat, vbi fieret, antequàm fieret, vt esset: Nec manu tenebas aliquid, vnde faceres cœlum & terram. Nam vnde tibi hoc, quod tu non feceras, vnde aliquid faceres? Quid enim est, nisi quia tu es? Ergo dixisti, & facta sunt, atque in verbo tuo fecisti ea. *Psal. 32.*

CAPVT VI.

Verbo æterno Deus condidit omnia.

1. SED quomodo dixisti? Nunquid illo modo, quo facta est vox de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus? Illa *Mat. 3.* enim vox acta atque transacta est, cœpta & finita. Sonuerunt syllabæ, atque transierunt; secunda post primam, tertia post secundam; atque inde ex ordine, donec vltima post cæteras, silentiumque

post vltimam. Vnde claret atque eminet, quod creaturæ motus expressit eam, seruiens æternæ voluntati tuæ ipse temporalis. Et hæc ad tempus facta verba tua, nunciauit auris exterior menti prudenti, cuius auris interior posita est ad æternũ verbum tuum. At illa comparauit hæc verba temporaliter sonantia, cum æterno in silentio verbo tuo, & dixit: Aliud est, longe aliud est. Hæc longe infra me sunt; nec sunt, quia fugiunt & prætereũt:
Psa. 118. verbum autem Dei supra me, manet in æternum.

2. Si ergo verbis sonantibus & prætereuntibus dixisti, vt fieret cœlum & terra, atque ita fecisti cœlum & terrã, erat iam creatura corporalis ante cœlũ & terram, cuius motibus temporalibus temporaliter vox illa percurreret, nullum autem corpus ante cœlum & terram. Aut si erat, id certè sine transitoria voce feceras, vndè transitoriam vocem faceres, qua diceres, vt fieret cœlum & terra. Quicquid enim illud esset, vnde talis vox fieret, nisi abs te factum esset, omnino non esset. Vt ergo fieret corpus, vnde ista verba fierẽt, quo verbo à te dictum est?

CAPVT

CAPVT VII.

Filius Dei, verbũ patris coæternum.

1. VOCAS itaque nos ad intelligendum verbum Deum apud te Deũ, quod sempiternè dicitur, & eo sempiternè dicuntur omnia. Neque enim finitur, quod dicebatur; & dicitur aliud, vt possint dici omnia, sed simul ac sempiterne omnia. Alioquin, iam tempus, & mutatio, & non vera æternitas, nec vera immortalitas. Hoc noui Deus meus, & gratias ago. Noui, confiteor tibi Domine; mecumque nouit, & benedicit te, quisquis ingratus non est certæ veritati.

2. Nouimus Domine, nouimus; quoniam inquãtum quicquid non est, quod erat, & est quod non erat, intantum moritur & oritur. Non ergo quicquam verbi tui cedit atque succedit, quoniam vere immortale atque æternum est. Et ideo verbo tuo tibi coæterno, simul & sempiterno dicis omnia, quæ dicis; & fit, quicquid dicis, vt fiat. Nec aliter, quam dicendo, facis; nec tamen simul & sempiterna fiunt omnia, quæ dicendo facis.

CAPVT VIII.

Verbo Dei docemur in omnibus.

1. CVR quæso te, Domine Deus meus? Vtcunque video, sed quomodo id eloquar, nescio: nisi quia omne, quod esse incipit, & esse desinit; tunc esse incipit, & tunc desinit, quando debuisse incipere vel desinere in æterna ratione cognoscitur; vbi nec incipit aliquid, nec desinit? Ipsum est verbum tuum, quod & principium, qui & loquitur nobis. Sic in euangelio per carnem ait, & hoc insonuit foris auribus hominum, vt crederetur, & intus quæreretur, & inueniretur in æterna veritate, vbi omnes discipulos bonus & solus magister docet. Ibi audio (Domine) vocem tuam dicentem mihi, quoniam ille loquitur nobis, qui docet nos. Qui autem nō docet nos, etiam si loquitur, non nobis loquitur.

Ioan 8.

2. Quis porrò nos docet, nisi stabilis veritas? Quia & per creaturam mutabilem cum admonemur, ad veritatem stabilem ducimur; vbi verè discimus, cum stamus & audimus eum; & gaudio gaudemus propter vocem sponsi, reddentes nos vnde sumus. Et ideo principiū; quia

Ioan. 3.

nisi

nisi maneret, cum erraremus, non esset, quo rediremus. Cum autem redimus ab errore, cognoscendo vtique redimus. Vt autem cognoscamus, docet nos, quia principium est, & loquitur nobis. *Ioan. 8.*

CAPVT IX.

Quomodo verbum Dei loquatur cordi.

1. IN hoc principio Deus fecisti cælū & terram, in verbo tuo, in filio tuo, in virtute tua, in sapientia tua, in veritate tua; miro modo dicens, & miro modo faciens. Quis cōprehendet? Quis enarrabit? Quid est illud, quod interlucet mihi, & percutit cor meum sine læsione; & inhorresco, & inardesco? Inhorresco, in quantum dissimilis ei sum; inardesco, in quantum similis ei sum. *Genes. 1.*

2. Sapientia, sapientia ista est, quæ interlucet mihi; discindens nubilum meū, quod me rursus cooperit deficientem ab ea caligine atque aggere pœnarum mearum. Quoniā sic infirmatus est in egestate vigor meus, vt nō sufferam bonū meū, donec tu domine, qui propitius factus es omnibus iniquitatibus meis, etiam sanes languores meos. Quia & redimes de corruptione vitam meam; & coronabis *Psal. 102.* *Psal. 102.*

me in miseratione & misericordia; & satiabis in bonis desiderium meum, quoniam renouabitur iuuentus mea, sicut aquilæ. Spe enim salui facti sumus, & promissa tua per patiētiam expectamus. Audiat te intus sermocinantem, qui potest. Ego fidenter ex oraculo tuo clamabo: Quam magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti; & illa est principium, & in eo principio fecisti cœlum & terram.

Rom. 8.

Psa. 103.

CAPVT X.

Voluntas Dei principium nescit.

1 NONNE ecce pleni sunt vetustatis suæ, qui nobis dicunt: Quid faciebat Deus, antequam faceret cœlum & terram? Si enim vacabat, inquiunt, & nō operabatur aliquid, cur non sic semper & deinceps, quemadmodum retro semper cessauit ab opere? Si enim vllus motus in Deo nouus extitit, & voluntas noua, vt conderet creaturam, quam nunquā ante condiderat, quomodo iam vera æternitas, vbi oritur voluntas, quæ non erat? Neque enim voluntas Dei creatura est, sed ante creaturā, quia non crearetur aliquid, nisi creatoris voluntas præcederet.

CAPVT

CAPVT XI.

Æternitas Dei nescit tempora.

1. AD ipsam ergo Dei substantiam, pertinet voluntas eius. Quod si exortum est aliquid in Dei substantia, quod prius non erat, non veraciter dicitur æterna illa substantia. Si autem voluntas Dei sempiterna erat, vt esset creatura, cur non sempiterna & creatura? Qui hæc dicunt, nondum te intelligunt (ô sapientia Dei, lux mentium) nondum intelligũt, quomodo fiant, quæ per te atque in te fiunt, & conantur æterna sapere; sed adhuc in præteritis & futuris rerum motibus, cor eorum volitat, & adhuc vanum est.

2. Quis tenebit illud, & affiget illud, vt paululũ stet, & paululũ rapiat splendorẽ semper stãtis æternitatis, & cõparet cum tẽporibus nunquã stãtibus, & videat esse incomparabilem; & videat longum tempus, nisi ex multis prætereuntibus motibus, qui simul extendi non possunt, longum nõ fieri; non autem præterire quicquam in æterno, sed totum esse præsens, nullum verò tempus totum esse pręsens; & videat omne præteritum propelli, ex futuro; & omne futurum, ex præterito consequi;

consequi; & omne præteritú ac futurum, ab eo quod semper est præsens, creari & excurrere? Quis tenebit cor hominis, vt stet & videat, quomodo stás dictet futura & præterita tempora, nec futura nec præterita æternitas? Nũquid manus mea valet hoc, aut manus oris mei per loquelas agit tam grandem rem!

CAPVT XII.

Quid Deus fecerit ante mundi creationem.

1. ECce respondeo dicẽti, quid faciebat Deus, antequam faceret cælum & terram? Respondeo non illud, quod quidam respondisse perhibetur iocularíter, eludens quæstionis violentiam. Alta, inquit, scrutantibus gehennas parabat. Aliud est videre, aliud est ridere. Hęc non respondeo. Libentius enim respõderim, nescio, quod nescio; quàm illud, vnde irridetur, qui alta interrogauit; & laudatur, qui falsa respondebit. Sed dico te Deus noster, omnis creaturæ creatorem: Et si cæli & terræ nomine omnis creatura intelligitur, audenter dico: Antequam faceret Deus cœlum & terram, nõ faciebat aliquid. Si enim faciebat, quid nisi crea-

creaturam faciebat? Et vtinam sic sciam, quicquid vtiliter scire cupio; quemadmodum scio, quòd nulla fiebat creatura, antequam fieret vlla creatura.

CAPVT XIII.

Quod ante tempora à Deo creata, nulla fuerint tempora.

1. AT si cuiusquam volatilis sensus vagatur per imagines retro temporum, & te Deum omnipotentem, & omnia creantem, & omnitenentem, cæli & terræ artificem, ab opere tanto, antequam id faceres, per innumerabilia secula cessasse miratur, euigilet atque attendat, quia falsa miratur. Nam vnde poterant innumerabilia secula præterire, quę ipse non feceras, cum sis omnium seculorũ autor & conditor? Aut quæ tempora fuissent, quæ abs te condita non essent? Aut quomodo præterirent, si nunquam fuissent? Cum ergo sis operator omnium temporum, si fuit aliquod tempus, antequam faceres cælum & terram, cur dicitur, quod ab opere cessabas? Idipsum enim tempus tu feceras; nec præterire potuerunt tempora, antequam faceres tempora. Si autem ante cælum & terram nullũ erat tempus, cur quæritur, quid tunc faciebas. Nõ enim erat tũc, vbi

non

non erat tempus; nec tu tempore tépora præcedis; alioquin non omnia tempora præcederes.

2. Sed præcedis omnia tempora præterita, celsitudine semper pręsentis æternitatis; & superas omnia futura, quia & illa futura sunt; & cum venerint, præterita
Psa. 101. erunt; tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Anni tui nec eunt, nec veniunt: isti enim nostri, & eunt, & veniũt, vt omnes veniant. Anni tui omnes simul stant, quoniã stant; nec euntes à venientibus excluduntur, quia non transeunt: isti autem nostri omnes erũt, cum omnes non erũt. Anni tui dies vnus, & dies tuus non quotidie, sed hodie: quia hodiernus tuus non cedit crastino, neque succedit hesterno: Hodiernus tuus æternitas, id-
Psal. 109. eo coæternum genuisti, cui dixisti: Ego hodie genui te. Omnia tempora tu fecisti, & ante omnia tempora tu es, nec aliquo tempore non erat tempus.

CAPVT XIIII.

Temporis differentia tres.

1. NVLLO ergo tempore non feceras aliquid, quia ipsum tempus tu feceras: & nulla tépora tibi cođterna sunt,

quia

quia tu permanes. At illa si permanerent, non essent tempora. Quid enim est tempus? Quis hoc facile breuiterque explicauerit? Quis hoc ad verbum de illo proferendum vel cogitatione comprehenderit? Quid autem familiarius & notius in loquendo cõmemoramus, quàm tempus? Et intelligimus vtique, cùm id loquimur; intelligimus etiam, cum alio loquente id audimus.

2. Quid ergo est tempus? Si nemo ex me quærat, scio; si quærenti explicare velim, nescio: Fidenter tamẽ dico scire me, quod si nihil præteriret, non esset præteritum tempus; & si nihil adueniret, non esset futurum tempus; & si nihil esset, nõ esset præsens tempus. Duo ergo illa tempora, præteritum & futurum, quomodo sunt, quando & præteritum iam non est, & futurum nondum est? Pręsens autem si semper esset præsens, nec in pręteritum transiret, iam non esset tempus, sed æternitas. Si ergo præsens, vt tempus sit, ideo fit, quia in pręteritum transit, quomodo & hoc esse dicimus, cui causa, vt sit, illa est, quia non erit? vt scilicet non vere dicamus tempus esse, nisi quia tendit ad non esse.

CAPVT

CAPVT XV.

Mensura temporis in quo.

1. ET tamen dicimus longum tempus & breue tempus, neque hoc nisi de præterito aut futuro dicimus. Præteritum tempus longum (verbi gratia) vocamus ante centum annos, futurum itidem longum post centum annos. Breue autem præteritum (sicut puta) dicimus ante decem dies, & breue futurum post decem dies. Sed quo pacto longum est aut breue, quod non est? Præteritum enim iam non est, & futurum nondum est. Non itaque dicamus, longum est, sed dicamus de præterito longum fuit, & de futuro longum erit. Domine Deus meus lux mea, nonne & hic veritas tua deridebit hominem? Quod enim longum fuit præteritum tempus, cùm iam esset præteritum, longum fuit, an cùm adhuc præsens esset? Tunc enim poterat esse longũ, quando erat, quod esset longũ, Præteritũ verò iã non erat, vnde nec longum esse poterat, quod omnino nõ erat. Nõ ergo dicamus, longum fuit præteritum tẽpus, neque enim inueniemus, quid fuerit longum; quando, ex quo præteritum est, nõ est. Sed dicamus, longum fuit illud præ-

sens

ſens tempus, quia cum præſens eſſet, longum erat. Nōdum enim prætererat, vt non eſſe, & ideo erat, quod longum eſſe poſſet. Poſtea verò quam præterijt, ſimul & longum eſſe deſtitit, quod eſſe deſtitit.

2. Videamus ergo anima humana, vtrum & pręſens tempus poſſit eſſe longum. Datum enim tibi eſt ſentire moras, atque metiri. Quid reſpōdebis mihi? An centum anni præſentes, longum tempus eſt? Vide prius, vtrum poſſint præſentes eſſe centum anni. Si enim primus eorum annus agitur, ipſe præſens eſt; nonaginta verò & nouem futuri ſunt, & ideo nō-dum ſunt. Si autem ſecundus annus agitur, iā vnus eſt præteritus, alter præſens, cęteri futuri: Atque ita ſi mediorū quemlibet centenarij huius numeri annū pręſentem poſuerimus, ante illum præteriti erunt, poſt illum futuri. Quocirca centū anni, præſentes eſſe non potuerunt. Vide ſaltem, vtrū qui agitur, vnus ipſe ſit præſens; & eius enim, ſi primus agitur mēſis, futuri ſunt cęteri. Si ſecundus, iam & primus præterijt, & reliqui nondum ſunt. Ergo nec annus, qui agitur, totus eſt præſens: & ſi non totus eſt præſens, non eſt annus præſens. Duodecim enim menſes annus eſt, quorum quilibet vnus

menſis

mensis, qui agitur, ipse præsens est, cæteri autem præteriti aut futuri. Quanquam neque mensis, qui agitur, præsens est, sed vnus dies. Si primus, futuris cæteris; si nouissimus, præteritis cæteris; si mediorum quilibet, inter præteritos & futuros.

3. Ecce præsens tempus, quod solum inueniebamus, longum appellãdum, vix ad vnius diei spacium cõtractum est: Sed discutiamus etiam ipsum, quia nec vnus dies totus est pręsens. Nocturnis enim & diurnis horis omnibus viginti-quatuor expletur. Quarum prima cæteras futuras habet, nouissima præteritas, aliqua verò interiectarum ante se præteritas, post se futuras. Et ipsa vna hora, fugitiuis particulis agitatur. Quicquid eius auolauit, præteritum est: quicquid eius restat, futurum. Si quid intelligitur temporis, quod in nullas iam, vel in minutissimas momẽtorum partes diuidi possit, id solum est, quod præsens dicatur. Quod tamen ita raptim a futuro in præteritum trãsuolat, vt nulla morula extendatur: Nam si extenditur, diuiditur in pręteritum & futurum. Præsens autem nullum habet spacium. Vbi est ergo tempus, quod longum dicamus? An futurum? Non quidem dicimus longum est, quia nondum est; quod longum sit, sed dicimus longum erit.

Quando igitur erit? Si enim & tunc, cum adhuc futurum erit, non erit longũ, quia quid ſit longum, nondum erit. Si autem tunc erit longum, cum ex futuro, quod nondum eſt, eſſe iam cœperit, & præſens factum erit, vt poſſit eſſe, quod longum ſit, iam ſuperioribus vocibus clamat præſens tempus, longum ſe eſſe non poſſe.

CAPVT XVI.

Quale tempus metiri liceat, & quare non.

1. ET tamẽ Domine ſentimus interualla temporum, & comparamus ſibimet, & dicimus alia longiora, & alia breuiora. Metimur etiam, quãto ſit breuius an lõgius illud tempus, quàm illud; & reſpondemus, duplum eſſe hoc vel triplum, illud autem ſimplum; aut tantum hoc eſſe, quãtum illud. Sed prætereuntia metimur tempora, cum ſentiendo metimur. Præterita verò, quæ iam non ſunt; aut futura, quæ nondum ſunt, quis metiri poteſt; niſi forte audebit quis dicere, metiri poteſt, quod non eſt? Cum ergò præterit tempus, ſentiri & metiri poteſt: cum autem prætererit, quoniam nõ eſt, non poteſt.

tentio mea. Si enim ſunt futura & præterita, volo ſcire, vbi ſint. Quod ſi nondũ valeo, ſcio tamen, vbicunque ſunt, non ibi ea futura eſſe, aut pręterita, ſed præſentia. Nam ſi & ibi futura ſunt, nondũ ibi ſunt: Si & ibi præterita ſunt, iam ibi non ſunt. Vbicunque ergo ſunt, quæcunque ſunt, non ſunt niſi præſentia: quanquam præterita, cum vera narrantur, ex memoria proferuntur; non res ipſæ, quæ præterierunt; ſed verba concepta ex imaginibus earum, quæ in animo velut veſtigia per ſenſus prætereundo fixerunt. Pueritia quippe mea, quę iam non eſt, in tempore præterito eſt, quod iam non eſt. Imaginem verò eius, cum eam recolo & narro, in præſenti tempore intueor, quia eſt adhuc in memoria mea.

2. Vtrum ſimilis ſit cauſa etiam prædicendorum futurorum, vt rerum quæ nondum ſunt, iam exiſtentes præſententur imagines, confiteor Deus meus, neſcio. Illud ſanè ſcio, nos plerunque præmeditari futuras actiones noſtras, eamque præmeditationem eſſe præſentem; actionem autem, quam præmeditamur, nondum eſſe, quia futura eſt. Quam cum aggreſſi fuerimus, & quod præmeditamur agere cœperimus, tunc

erit illa actio; quia tunc non futura, sed præsens est. Quoquomodo se itaque habeat arcana præ sensio futurorum, videri, nisi quod est, non potest. Quod autem iam est, non futurū, sed pręsens est. Cum ergo videri dicuntur futura, non ipsa quę nondum sunt, id est, quæ futura sunt; sed eorum causæ vel signa forsitan videntur, quæ iam sunt. Ideo non futura, sed præsentia sunt iam videntibus, ex quibus futura prædicantur animo concepta. Quę rursus conceptiones iam sunt, & eas pręsentes apud se intuentur, qui illa prædicunt.

3. Loquatur mihi aliquod exemplum, tanta rerum numerositas. Intueor auroram, oriturum solem prænuncio. Quod intueor, præsens est, quod pręnuncio futurum. Non sol futurus, qui iam est; sed ortus eius, qui nondum est. Tamē etiam ortum ipsum nisi animo imaginarer, sicut modo cum id loquor, non eum possem pręedicere. Sed nec illa aurora, quam in cælo video, solis ortus est, quamuis eum præcedat, nec illa imaginatio in animo meo; quæ duo præsentia cernuntur, vt futurus ille ante dicatur. Futura ergo nondum sunt. Et si nondum sunt, non sunt: & si non sunt, videri omnino non possunt; sed prædici possunt ex præ-

sentibus,

ſentibus, quæ iam ſunt, & videntur.

CAPVT XIX.

Quomodo præſciantur futura.

1. TV autem regnator creaturæ tuæ, quis eſt modus, quo doces animas, ea quæ futura ſunt? Docuiſti enim prophetas tuos. Quiſnam ille modus eſt, quo doces futura, cui futurũ quicquam non eſt; vel potius de futuris doces præſentia? Nam quod nõ eſt, nec doceri vtique poteſt. Nimis longe eſt modus iſte ab acie mea. Inualuit ex me, non potero ad illum: potero autem ex te, cum dederis tu dulce lumen occultorũ oculorum meorum.

CAPVT XX.

Differentiæ temporum quomodo nominanda.

1. QVOD autem nunc liquet & claret, nec futura ſunt, nec præterita. Nec propriè dicitur, tempora ſunt tria, præteritum, præſens, & futurum: Sed fortaſſe propriè diceretur, tempora ſunt tria: præſens de præteritis, præſens de præſentibus, præſens de futuris. Sunt enim hęc

in anima tria quædam, & alibi ea non video. Præsens de præteritis memoria, præsens de præsentibus contuitus, præsens de futuris expectatio. Si hæc permittimus dicere, tria tempora video, fateorque, tria sunt. Dicatur etiam, tempora sunt tria, præteritũ, præsens, & futurum, sicut abutitur consuetudo, dicatur. Ecce non curo, non resisto, nec reprehendo; dum tamen intelligatur, quod dicitur; neque id, quod futurum est, esse iam; neque id, quod præteritum est. Pauca sunt enim, quæ propriè loquimur, plura non propriè: sed agnoscitur, quid velimus.

CAPVT XXI.

Quomodo tempus liceat metiri.

1. DIxi ergo paulò ante, quod prætereuntia tempora metimur; vt possimus dicere duplum esse hoc temporis, ad illud simplum; aut tantum hoc, quantum illud, & si quid aliud de partibus temporum, possumus renũciare metiendo. Quocirca, vt dicebam, prætereuntia metimur tempora. Et si quis mihi dicat, vnde scis? respõdeam, scio, quia metimur; nec metiri, quæ non sunt, possumus: & non sunt præterita, vel futura.

Præsens

Præſens verò tēpus quomodo metimur, quando non habet ſpacium? Metimur ergo dum præterit: cum autē pręterierit, non metimur. Quid enim metiatur, non erit.

2. Sed vnde, & qua, & quò prætererit, cum metitur? Vnde, niſi ex futuro? Quà, niſi per præſens: Quò, niſi in præteritū? Ex illo ergo, quod nondum eſt, per illud quod ſpacio caret, in illud quod iam non eſt. Quid autem metimur, niſi tempus in aliquo ſpacio? Neque enim dicimus ſimpla, & dupla, & tripla, & æqualia, & ſi quid hoc modo in tempore dicimus, niſi inter ſpacia temporum. In quo ergo ſpacio metimur tempus præteriens? Vtrum in futuro, vnde præterit? Sed quod nondum eſt, non metimur. An in præſenti, quà præterit? Sed nullum ſpacium non metimur. An in præterito, quò præterit? Sed quod iam non eſt, non metimur.

CAPVT XXII.

Petit ænigmatis ſolutionem à Deo.

1. EXARSIT animus meus noſſe iſtud implicatiſſimum ænigma. Noli claudere Domine Deus, bone pater;

in anima tria quædam, & alibi ea non video. Præsens de præteritis memoria, præsens de præsentibus contuitus, præsens de futuris expectatio. Si hæc permittimus dicere, tria tempora video, fateorque, tria sunt. Dicatur etiam, tempora sunt tria, præteritũ, præsens, & futurum, sicut abutitur consuetudo, dicatur. Ecce non curo, non resisto, nec reprehendo; dum tamen intelligatur, quod dicitur; neque id, quod futurum est, esse iam; neque id, quod præteritum est. Pauca sunt enim, quæ propriè loquimur, plura non propriè: sed agnoscitur, quid velimus.

CAPVT XXI.

Quomodo tempus liceat metiri.

I. DIxi ergo paulò ante, quod prætereuntia tempora metimur; vt possimus dicere duplum esse hoc temporis, ad illud simplum; aut tantum hoc, quantum illud, & si quid aliud de partibus temporum, possumus renũciare metiendo. Quocirca, vt dicebam, prætereuntia metimur tempora. Et si quis mihi dicat, vnde scis? respõdeam, scio, quia metimur; nec metiri, quæ non sunt, possumus: & non sunt præterita, vel futura.

Præſens verò tẽpus quomodo metimur, quando non habet ſpacium? Metimur ergo dum præterit: cum autẽ preterierit, non metimur. Quid enim metiatur, non erit.

2. Sed vnde, & qua, & quò prætererit, cum metitur? Vnde, niſi ex futuro? Qua, niſi per præſens: Quò, niſi in præteritũ? Ex illo ergo, quod nondum eſt, per illud quod ſpacio caret, in illud quod iam non eſt. Quid autem metimur, niſi tempus in aliquo ſpacio? Neque enim dicimus ſimpla, & dupla, & tripla, & æqualia, & ſi quid hoc modo in tempore dicimus, niſi inter ſpacia temporum. In quo ergo ſpacio metimur tempus præteriens? Vtrum in futuro, vnde præterit? Sed quod nondum eſt, non metimur. An in præſenti, quà præterit? Sed nullum ſpacium non metimur. An in præterito, quò præterit? Sed quod iam non eſt, non metimur.

CAPVT XXII.

Petit ænigmatis ſolutionem à Deo.

1. EXARSIT animus meus noſſe iſtud implicatiſſimum ænigma. Noli claudere Domine Deus, bone pater,

per Christum obsecro, noli claudere desiderio meo ista & vsitata & abdita, quominus in ea penetret, & dilucescant allucente misericordia tua Domine. Quem percunctabor de his? Et cui fructuosius confitebor imperitiam meam, nisi tibi, cui non sunt molesta studia mea, flammantia vehementer in scripturas tuas? Da, quod amo; amo enim, & hoc tu de-
Mat. 7. disti. Da pater, qui verè nosti data bona dare filijs tuis. Da, quoniam suscepi co-
Psal. 72. gnoscere te; & labor est ante me, donec aperias.

2. Per Christum obsecro, in nomine eius sancti sanctorum, nemo mihi obstre-
Psal. 115. pat. Et ego credidi, propter quòd & lo-
al. inhio quor. Hæc est spes mea, ad hanc * viuo, vt contempler delectationes Domini.
Psal. 38. Ecce veteres posuisti dies meos, & transeunt; & quomodo, nescio. Et dicimus tempus & tempus, tempora & tempora. Quamdiu dixit hoc ille; quamdiu fecit hoc ille: & quàm longo tempore illud non vidi; & duplum temporis habet hęc syllaba, ad illam simplam breuem. Dicimus hæc, & audimus hæc; & intelligimur, & intelligimus. Manifestissima & vsitatissima sunt, & eadem rursus nimis latent, & noua est inuentio eorum.

CAPVT

CAPVT XXIII.

Quid sit tempus.

1. AVDIVI à quodam homine docto, quòd solis ac lunæ ac syderum motus, ipsa sint tempora, & non anni. Cur enim non potius omnium corporum motus, sint tempora? An verò, si cessarent cæli lumina, & moueretur rota figuli, non esset tempus, quo metiremur eos gyros; & diceremus, aut æqualibus morulis agi; aut si aliàs tardius, aliàs velocius moueretur, alios magis diuturnos esse, alios minus? Aut cum hoc diceremus, nõ & nos in tempore loqueremur? Aut essent in verbis nostris aliæ longæ syllabæ, aliæ breues; nisi quia illæ lõgiore tẽpore sonuissent, istæ breuiore? Deus dona hominibus videre in paruo, cõmunes notitias rerum, paruarum atque magnarum.

2. Sunt & sydera & luminaria cæli, in signis, & in temporibus, & in annis, & in diebus. Sunt verò, sed nec ego dixerim circuitum illius ligneolæ rotę diem esse, nec tamen ideo tempus non esse. Ille dixerit. Ego scire cupio vim naturamque temporis, quo metimur corporum mo- *Genes. 1.*

tus; & dicimus illū motum, verbi gratia, tempore duplo esse diuturniorem quàm istum. Nam quæro, quoniam dies dicitur, non tantum morula solis super terram, secundum quod aliud est dies, aliud nox; sed etiam totus eius circuitus, ab oriente vsque ad orientem, secundū quod dicimus, tot dies transierunt. Cum suis enim noctibus dicuntur tot dies, nec extra reputātur spacia noctium. Quoniam ergo dies expletur motu solis atque circuitu, ab oriente vsque ad oriētem, quæro vtrum motus ipse sit dies, an mora ipsa quāta peragitur, an vtrumque. Si enim primum, dies esset: dies ergo esset, etiam si tāto spacio temporis sol cursum illum peregisset, quantum est horæ vnius. Si secundum, non ergo esset dies, si ab ortu solis vsque in ortum alterum, tam breuis mora esset, quàm est horæ vnius: sed vicies & quater circumiret sol, vt expleret diem. Si vtrumque, nec ille appellaretur dies, si horæ spacio sol totum suum gyrum circumiret; nec ille, si sole cessante tantum temporis præteriret, quanto peragere sol totum ambitum de mane ad mane assolet.

3. Non itaque nunc quæram, quid sit, illud, quod vocatur dies: sed quid sit tempus, quo metientes solis circuitum, dice-

remus eum dimidio ſpacio temporis peractum minus quàm ſolet; ſi tanto ſpacio temporis peractus eſſet, quanto peraguntur horæ duodecim. Et vtrumque tempus comparantes diceremus illud ſimplum, hoc duplum; etiam ſi aliquando illo ſimplò, aliquando iſtò duplo, ſol ab oriente vſque ad orientem circumiret. Nemo ergo mihi dicat, cœleſtium corporum motus eſſe tempora; quia & cuiuſdam voto cum ſol ſtetiſſet, vt victoriosum prælium perageret, ſol ſtabat, ſed tempus ibat. Per ſuum quippe ſpacium temporis, quod ei ſufficeret, illa pugna geſta atque finita eſt. Video igitur tempus, quandam eſſe diſtenſionem: Sed video, an videre mihi videor? Tu demonſtrabis lux, veritas. *Ioſ. 12.*

CAPVT XXIIII.

Tempus eſt, quo metimur motum corporis.

1. IVBES, vt approbem, ſi quis dicat tempus eſſe motum corporis? Non iubes. Nam corpus nullum, niſi in tempore, moueri audio. Tu dicis, Ipſum autem corporis motum, tempus eſſe non audio. Nō tu dicis. Cum enim mouetur

corpus, tempore metior, quamdiu moueatur, ex quo moueri incipit, donec desinat. Et si non vidi, ex quo cœpit, & perseuerat moueri, vt non videam, cum desinit, nõ valeo metiri; nisi fortè ex quo videre incipio, donec desinam. Quod si diu video, tantummodo longum tempus esse renuncio, non autem quantum sit: quia & quãtum cum dicimus, collatione dicimus; velut tantum hoc quantũ illud, aut duplum hoc ad illud; & si quid aliud isto modo: Si autem notare potuerimus locorum spacia, vnde & quo veniat corpus, quod mouetur; vel partes eius, si tanquam in torno mouetur; possumus dicere, quantum sit temporis, ex quo ab illo loco, vsque ad illum locum, motus corporis vel partis eius effectus est.

2. Cum itaque aliud sit motus corporis, aliud quo metimur, quamdiu sit: quis non sentiat, quid horum potius tempus dicendum sit? Nam & si variè corpus aliquando mouetur, aliquando stat; nõ solum motum eius, sed etiam statum tempore metimur: & dicimus, tantum stetit, quãtum motum est; aut duplo vel triplo stetit, ad id quod motum est; & si quid aliud nostra dimensio siue cõprehenderit, siue existimauerit, vt dici solet plus minus. Non est ergo tẽpus, corporis motus.

CAPVT

CAPVT XXV.

Rursus orat.

1. ET confiteor tibi (Domine) ignorare me adhuc, quid sit tempus; & rursus confiteor tibi Domine scire me in tempore ista dicere, & diu me iam loqui de tempore; atque idipsum diu, non esse nisi moram temporis. Quomodo igitur hoc scio, quando quid sit tempus nescio? An fortè nescio, quemadmodum dicam, quod scio? Hei mihi, qui nescio saltem quid nesciam: Ecce Deus meus coram te, quia non mentior; sicut loquor, ita est cor meum. Tu illuminabis lucernam meam Domine, Deus meus illumina tenebras meas. *Psal. 17.*

CAPVT XXVI.

Mensura pedum & syllabarum.

1. NONNE tibi cõfitetur anima mea confessione veridica, metiri me tempora? Ita ne Deus meus metior, & quid metiar, nescio? Metior motum corporis in tempore, item ipsum tempus nõ metior? An verò corporis motum meti-

rer, quamdiu ſit, & quamdiu hinc illuc perueniat, niſi tempus, in quo mouetur, metirer? Ipſum ergo tẽpus vnde metior? An tempore breuiore metimur longius, ſicut ſpacio cubiti ſpacium tranſtri? Sic enim videmur ſpacio breuis ſyllabæ, metiri ſpacium longæ ſyllabæ, atque id duplum dicere. Ita metimur ſpacia carminum, ſpacijs verſuum; & ſpacia verſuum, ſpacijs pedum; & ſpacia pedum, ſpacijs ſyllabarum; & ſpacia longarum, ſpacijs breuium, non in paginis. Nam eo modo loca metimur, non tempora. Sed cum voces pronunciando tranſeunt, & dicimus lõgum carmen eſt; nam tot verſibus contexitur: longi verſus, nam tot pedibus conſtant: longi pedes, nam tot ſyllabis tenduntur: longa ſyllaba, nam dupla eſt ad breuem.

2. Sed neque ita comprehẽditur certa menſura temporis: quandoquidem fieri poteſt, vt ampliori ſpacio temporis perſonet verſus breuior, ſi productius pronuncietur, quàm longior, ſi correptius. Ita carmen, ita pes, ita ſyllaba. Inde mihi viſum eſt, nihil eſſe aliud tẽpus quàm diſtenſionem. ſed cuius rei, neſcio; & mirum, ſi non ipſius animi. Quid enim metior, obſecro Deus meus, & dico, aut indefinitè longius eſt hoc tempus quàm

illud;

illud; aut etiam definitè, duplum est hoc ad illud? Tempus metior, scio. Sed non metior futurum, quia nondum est. Non metior præsens, quia nullo spacio traditur. Non metior præteritum, quia iam non est. Quid ergo metior? An prætereuntia tempora, non præterita? Sic enim dixeram.

CAPVT XXVII.

Quomodo metimur tempus.

2 INSISTE anime meus, & attende fortiter. Deus adiutor noster, ipse fecit nos, & non ipsi nos. Attende, vbi albescit veritas. Ecce puta, vox corporis incipit sonare, & sonat, & adhuc sonat, & ecce desinit sonare, iamque silentium est, & vox illa præterita est, & nō est iam. Vox futura erat, antequam sonaret; & non poterat metiri, quia nondum erat: & nunc nō potest, quia iam nō est. Tunc ergo poterat, cū sonabat, quia tunc erat, quæ metiri posset. Sed & tunc nō stabat, ibat enim, & præteribat. An ideo magis poterat? Præteriens igitur tendebatur in aliquod spacium temporis, quo metiri posset, quoniam præsens nullum habet spacium. Si ergo tunc poterat, ecce puta,

Psal. 99.

puta, altera cœpit sonare, & adhuc sonat, continuato tenore sine vlla distinctione, metiamur eam, dum sonat. Cum enim sonare cessauerit, iam præterita erit, & non erit, quæ possit metiri.

2. Metiamur plane, & dicamus, quāta sit. Sed adhuc sonat, nec metiri potest, nisi ab initio sui quo sonare cœpit, vsque ad finem quo desinit. Ipsum quippe interuallū metimur, ab aliquo initio vsque ad aliquem finem. Quapropter vox, quę nondum finita est, metiri non potest, vt dicatur, quàm longa vel breuis sit: nec dici aut æqualis alicui, aut ad aliquam simpla, vel dupla, vel quid aliud. Cum autem finita fuerit, iam non erit. Quo pacto igitur metiri poterit? Et metimur tamen tempora, nec ea quæ nōdum sunt, nec ea quæ iam non sunt, nec ea quæ nulla mora extēduntur, nec ea quæ terminos non habent. Nec futura ergo, nec præterita, nec præsentia, nec prętereuntia tempora metimur, & metimur tamen tempora.

3. Deus creator omnium, versus iste octo syllabarum, breuibus & lōgis alternat syllabis. Quatuor itaque breues, prima, tertia, quinta, septima, simplæ sunt ad quatuor longas, secundam, quartam, sextam, & octauam. Hæ singulæ ad illas singulas, duplum habent temporis:

pro-

pronuncio & renuncio: & ita est, quantum sentitur sensu manifesto. Quātum sensus manifestus est, breui syllaba longam metior, eamque habere bis tantum sentio. Sed cum altera post alterā sonat, si prior breuis, lōga posterior, quomodo tenebo breuem, & quomodo eam longè metiens applicabo, vt inueniam, quod bis tantum habeat; quandoquidem longa sonare non incipit, nisi breuis sonare destiterit? Ipsam quoque longam non præsentem metior, quando nisi finitam non metior. Eius autem finitio, præteritio est. Quid ergo est, quod metior? Vbi est, quam metior, breuis? Vbi est longa, quam metior? Ambæ sonuerunt, & volauerunt, præterierunt, iam non sunt; & ego metior? Fidenterque respondeo, quantum exercitato sensu fiditur, illam simplam esse, illam duplam, in spacio scilicet temporis. Neque hoc possum, nisi quia præterierunt, & finitæ sunt. Non ergo ipsas, quæ iam non sunt, sed aliquid in memoria mea metior, quod infixum manet. In te anime meus tēpora metior. Noli mihi obstrepere, quod est; noli tibi obstrepere turbis affectionum tuarum. In te, inquam, tempora metior, affectionem, quam res prætereuntes in te faciūt, & cum illæ præterierint, manet. Ipsam

metior

tior præſentem, nõ eas quæ præterierũt, vt fieret. Ipſam metior, cum tempora metior. Ergo aut ipſa ſunt tempora, aut nõ tempora metior.

4. Quid cum metimur ſilentia, & dicimus illud ſilentium tãtum tenuiſſe temporis, quantum illa vox tenuit: nónne cogitationem tendimus ad menſuram vocis, quaſi ſonaret; vt aliquid de interuallis ſilentiorum, in ſpacio temporis renunciare poſſimus? Nam & voce atque ore ceſſante, peragimus cogitando carmina, & verſus, & quemque ſermonem, motionumque dimenſiones quaſlibet; & de ſpacijs temporum, quantum illud ad illud ſit, renunciamus, non aliter, ac ſi ea ſonando diceremus. Si voluerit aliquis edere longiuſculam vocem, & conſtituerit præmeditando quàm lõga futura ſit, egit vtique iſte ſpaciũ temporis in ſilentio, memoriæque commendans, cœpit edere illam vocem, quæ ſonat, donec ad propoſitum terminum perducatur. Imò ſonuit, & ſonabit. Nam quod eius iam peractum eſt, vtique ſonuit; quod autem reſtat, ſonabit. Atque ita peragitur, dum præſens intentio futurum in præteritum traijcit, diminutione futuri creſcẽte prę-terito, donec conſummatione futuri ſit totum præteritum.

CAPVT

CAPVT XXVIII.

Animo metimur tempora.

1. SED quomodo minuitur aut consumitur futurum, quod nondum est? Aut quomodo crescit præteritum, quod iam non est; nisi quia in animo, qui illud agit, tria sunt? Nam expectat, & attendit, & meminit; vt id quod expectat, per id quod attendit, transeat in id, quod meminerit. Quis igitur negat futura nõdum esse? Sed tamen iam est in animo expectatio futurorũ. Et quis negat præterita iam non esse? Sed tamen adhuc est in animo memoria præteritorũ. Et quis negat presens tempus carere spacio, quia in puncto præterit? Sed tamen perdurat attentio, per quam pergat abesse, quod aderit. Non igitur longum tempus futurum, quod non est; sed longum futurum, longa expectatio futuri est. Neque longum præteritum tempus, quod non est; sed lõgum præteritum, longa memoria præteriti est.

2. Dicturus sum canticum, quod noui. Antequam incipiam, in totũ expectatio mea téditur: Cum autem cœpero, quantum ex illo in præteritum decerpsero,

tantum

tantum tenditur in memoria mea, atque distenditur vita huius actionis meæ in memoriam, propter quod dixi; & in expectatione, propter quod dicturus sum; præsens tamen adest attentio mea, per quam traijcitur, quod erat futurũ, vt fiat præteritum. Quod quanto magis agitur & agitur, tanto breuiata expectatione prolongatur memoria; donec tota expectatio consumatur, cum tota illa actio finita transierit in memoriam. Et quod in toto cantico, hoc in singulis particulis eius fit, atque in singulis syllabis eius; hoc in actione longiore, cuius fortè particula est illud canticum; Hoc in tota vita hominis, cuius partes sunt omnes actiones hominis; Hoc in toto seculo filiorum hominum, cuius partes sunt omnes vitæ hominum.

CAPVT XXIX.

Animi extensio.

Psal. 62. 1. SED quoniã melior est misericordia tua super vitas, ecce distensio est vita mea, & me suscepit dextera tua, in domino meo, mediatore filio hominis, inter te
1. Tim. 2. vnum & nos multos, in multis per multa; vt per eum apprehendam, in quo & appre-

apprehensus sum; & à veteribus diebus colligar seques vnum, præterita oblitus: non in ea, quæ futura & transitura sunt; sed in ea, quę ante sunt; nō distentus, sed intentus; non secundum distensionem, sed secundum intētionem sequor ad palmam supernę vocationis: vbi audiam vocem laudis tuæ, & cōtempler delectationem tuā, nec venientem, nec prætereuntem. Nunc verò anni mei in gemitibus: & tu solatium meū Domine pater meus æternus es. At ego in tempora dissilui, quorum ordinem nescio; & tumultuosis varietatibus dilaniantur cogitationes meæ, intima viscera animæ meæ, donec in te confluam purgatus & liquidus, igne amoris tui. *Phil. 3.*

CAPVT XXX.

Quo extendendus animus.

1. ET stabo atque solidabor in te, in forma mea veritate tua; nec patiar quæstiones hominum, qui pœnali morbo plus sitiunt quam capiunt, & dicunt: Quid faciebat Deus, antequam faceret cælū & terram? Aut quid ei venit in mentem, vt aliquid faceret, cum antea nunquam aliquid fecerit? Da illis Domine

bene

bene cogitare, quid dicant; & inuenire, quia non dicitur nunquam, vbi non est tempus. Quod ergo dicitur nunquam fecisse, quid aliud dicitur, nisi nullo tempore fecisse? Videant itaque nullum tempus esse posse sine creatura tua, & desinãt istam vanitatem loqui. Extendantur etiam in ea, quæ ante sunt, & intelligant te ante omnia tempora, æternũ creatorem omnium temporum; neque vlla tempora tibi esse coæterna, nec vllam creaturam, etiam si est aliqua supra tempora.

CAPVT XXXI.

Quomodo cognoscitur Deus, quomodo creatura.

1. DOMINE Deus meus, quis ille sinus est alti secreti tui; & quàm longe inde me proiecerunt cõsequentia delictorum meorum: Sana oculos meos, vt congaudeam luci tuę. Certè si est tam grandi scientia, & præscientia pollens animus, cui cuncta præterita & futura ita nota sint, sicut mihi vnum canticum notissimum; nimirum mirabilis est animus iste, atque ad horrorem stupẽdus. Quippe, quem ita non lateat quicquid peractum, & quicquid reliquum seculorum

est;

est; quemadmodum me non latet cantantem illud canticum, quid & quantum eius abierit ab exordio, quid & quantum restet ad finem. Sed absit, vt tu conditor vniuersitatis, conditor animarum & corporum, absit vt ita noueris omnia futura & præterita. Longe tu, longe mirabilius, longeque secretius. Neque enim sicut nota cantantis, notúmve canticum audientis, expectatione vocum futurarum, & memoria præteritarum variatur affectus, sensúsque distenditur; ita tibi aliquid accidit incommutabiliter æterno; hoc est, verè æterno creatori mentium. Sicut ergo nosti, in principio cœlum & terram, sine varietate notitiæ tuę: ita fecisti in principio cœlum & terram, sine distinctione actionis tuæ. Qui intelligit, confiteatur tibi: & qui non intelligit, confiteatur tibi. O quàm excelsus es, & humiles corde sunt domus tua! Tu enim erigis elisos, & non cadunt quorum fortitudo tu es. *Gene. 1.* *Psal. 137.*

DIVI

DIVI AVRELII Augustini Confessionum Liber duodecimus.

CAPVT I.

Difficilis inquisitio veri.

1. MVLTA satagit cor meum domine, in hac inopia vitæ meæ, pulsatum verbis sanctæ scripturæ tuæ. Et ideo plerumque in sermone, copiosa est egestas humanæ intelligentiæ: quia plus loquitur inquisitio, quam inuentio; & longior est impetratione petitio; & operosior est manus pulsans, quam sumens. Tenemus promissum, quis corrumpet
Rom. 8 illud? Si Deus pro nobis, quis contra nos?
Mat. 7. Petite & accipietis: quęrite & inuenietis: Pulsate & aperietur vobis. Omnis enim, qui petit, accipit: & quærit, inuenit; & pulsanti aperietur. Promissa tua sunt. Et quis falli timeat, cum promittit veritas?

CAPVT

CAPVT II.

De duplici cælo & terra.

1. CONFITETVR altitudini tuę humilitas linguæ meæ, quoniam tu fecisti cælum & terram: hoc cęlum, quod video; terramque, quam calco. Vnde est hæc terra, quam porto? tu fecisti. Sed vbi est, cælum cæli domino de quo audiuimus in voce Psalmi: Cælum cæli domino, terram autem dedit filijs hominum? Psal. 113. Vbi est cælum, quod non cernimus? cui terra est hoc omne, quod cernimus. Hoc enim totum corporeum, non vbique totum ita accepit speciem pulchram in nouissimis, cuius fundus est terra nostra; sed ad illud cælum cæli, etiã terræ nostræ cælum, terra est. Et hoc vtrũque magnũ corpus, non absurde terra est, ad illud nescio quale cælum, quod domino est, non filijs hominum.

CAPVT III.

Tenebræ super faciem abyssi.

1. ET nimirum hæc terra erat inuisibilis & incomposita; & nescio, quę Gen. 1.

S pro-

profunditas abyſſi, ſuper quam non erat lux, quia nulla ſpecies erat illi. Vnde iuſſiſti, vt ſcriberetur, quod tenebræ erant ſuper abyſſum; quid aliud, quàm lucis abſentia? Vbi enim lux eſſet, ſi eſſet, niſi ſupereſſet eminendo & illuſtrando? Vbi ergo lux nondum erat, quid erat adeſſe tenebras, niſi abeſſe lucem? Super itaque erant tenebræ, quia lux ſuper aberat; ſicut ſonus vbi non eſt, ſilentium eſt. Et quid eſt eſſe ibi ſilentium, niſi ſonum ibi non eſſe? Nónne tu Domine docuiſti hãc animam, quæ tibi confitetur? Nónne tu domine docuiſti me, quod priuſquam iſtam informem materiam formares atque diſtingueres, non erat aliquid, non color, non figura, non corpus, non ſpiritus? Non tamen omnino nihil; erat quędam informitas, ſine vlla ſpecie.

CAPVT IIII.

Materia prima Hyle.

1. QVID ergo vocaretur, quo etiam ſenſu tardioribus vtcunque inſinuaretur, niſi vſitato aliquo vocabulo? Quid autem in omnibus mũdi partibus, reperiri poteſt propinquius infirmitati omnimodæ, quàm terra & abyſſus? Minus

nus enim ſpecioſa ſunt pro ſuo gradu infimo, quàm cætera ſuperiora, perlucida & luculenta omnia. Cur ergo non accipiam informitatem materiæ, quam ſine ſpecie feceras, vnde ſpecioſum mundum faceres; ita cõmode hominibus intimatam, vt appellaretur terra inuiſibilis & incompoſita?

CAPVT V.

Hyle qualis.

I. CVM in ea quærit cogitatio, quid ſenſus attingat; & dicit ſibi, non eſt intelligilis forma, ſicut vita, ſicut iuſtitia, quia materies eſt corporum: neque ſenſibilis eſt, quoniã quid videatur, & quid ſentiatur in inuiſibili & incompoſita; non eſt. Dum ſibi hæc dicit humana cogitatio, conetur eã vel noſſe ignorando, vel ignorare noſcendo.

CAPVT VI.

Quid ſenſerit aliquando de materia prima, & quid modo.

I. EGO verò Domine, ſi totũ confitear tibi ore meo & calamo meo, quicquid de iſta materia docuiſti me: cuius

 antea

antea nomen audiens & non intelligens narrantibus mihi eis, qui non intelligerent eam, cum speciebus innumeris & varijs cogitabam: Et ideo non eam cogitabam, fœdas & horribiles formas perturbatis ordinibus voluebat animus; sed formas tamen: & informe appellabam, non quod careret forma, sed quod talem haberet: vt si appareret insolitum & incongruum, auersaretur sensus meus, & conturbaretur infirmitas hominis. Verũ autem illud, quod cogitabam, non priuatione omnis formæ sed comparatione formosiorum erat informe; & suadebat vera ratio, vt omnis formę qualescũque reliquias omnino detraherem, si vellem prorsus informe cogitare, & nõ poteram. Citius enim non esse censebã, quod omni forma priuaretur; quam cogitabam quiddam inter formam & nihil, nec formatum, nec nihil, informe prope nihil.

2. Et cessauit mens mea interrogare hinc spiritum meum, plenum imaginibus formatorum corporum, & eas pro arbitrio mutantem atque variantem. Et intendi in ipsa corpora, eorumque mutabilitatem altius inspexi, qua desinunt esse, quod fuerant; & incipiũt esse, quod non erant. Eundemque trãsitum de for-

ma in formã, per informe quiddam fieri suspicatus sum, non per omnino nihil; sed nosse cupiebam, non suspicari. Et si totum tibi cõfiteatur vox & stylus meus, quicquid de ista quæstione enodasti mihi, quis legentium capere durabit? Nec ideo tamen cessabit cor meum dare tibi honorem & canticum laudis, de his quæ dictare non sufficit. Mutabilitas enim rerum mutabilium capax ipsa est formarum omnium, in quas mutantur res mutabiles. Et hæc quid est? Nunquid animus? Nunquid corpus? Nunquid species animi vel corporis? Si dici posset, nihil aliquid est, & non est, hoc eam dicerem; & tamen iam vtcunque erat, vt species caperet istas visibiles & compositas.

CAPVT VII.

Cælum terra maius.

1. ET vnde vtcunque erat, nisi esset abs te, à quo sunt omnia, in quantumcunque sunt? Sed tanto à te longius, quanto dissimilius. Neque enim locis. Itaque tu domine, qui non es alias aliud, & alias aliter; sed idipsum, & idipsum, & idipsum. Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens: in principio, *Esa. 6.*

quod est in te; in sapientia, tua, quæ nata est de substantia tua, fecisti aliquid, & de nihilo.

Psal. 113. 2. Fecisti enim cœlum & terram, non de te: nam esset æquale vnigenito tuo, ac per hoc & tibi: & nullo modo iustum esset, vt æquale tibi esset, quod de te non esset. Et aliud præter te non erat, vnde faceres ea Deus, vna trinitas, & trina vnitas. Et ideo de nihilo fecisti cœlum & terram, magnum quiddam, & paruum quiddam; quoniam omnipotens & bonus es, ad facienda omnia bona, magnum cælum, & paruam terram. Tu eras, & aliud nihil, vnde fecisti cælum & terram, duo quædam, vnum prope te, alterum prope nihil. Vnum, quo superior tu esses; alterum, quo inferior nihil esset.

CAPVT VIII.

Materia prima ex nihilo, ex hac omnia.

Psa. 113. 1. SED illud cælum cæli tibi Domine, terram autem quam dedisti filijs hominum cernendam atque tangendam, non erat talis, qualem nunc cernimus & tangimus. Inuisibilis enim erat, & incom-
Gene. 1. posita; & abyssus erat, super quam non erat lux, aut tenebræ erant super abyssum;

id est,

id est, magis quàm in abyſſo. Iſta quippe abyſſus aquarum iam viſibilium, etiam in profũdis ſuis habet ſpeciei ſuæ lucem, vtcunque ſenſibilem piſcibus & repentibus in ſuo fundo animantibus. Illud autem totum propè nihil erat, quoniam adhuc omnino informe erat. Iam tamen erat, quod formari poterat. Tu enim Domine feciſti mundum de materia informi, quam feciſti de nulla re penè nullam rem, vnde faceres magna, quæ miramur filij hominum.

2. Valde enim mirabile hoc cælũ corporeum, quod firmamentũ inter aquam & aquam, ſecundo die poſt cõditionem lucis dixiſti: Fiat, & ſic factum eſt. Quod firmamentum vocaſti cælum, ſed cælum terræ huius & maris, quæ feciſti tertio die dando ſpeciem viſibilem informi materiæ, quam feciſti ante omnem diem. Iam enim feceras & cœlum ante omnem diem: ſed cælum cæli huius, quia in principio feceras cælum & terram: Terra autem ipſa, quam feceras, informis materies erat; quia inuiſibilis erat & incompoſita, & tenebræ ſuper abyſſum. De qua terra inuiſibili & incõpoſita, de qua informitate, de quo penè nihilo faceres hęc omnia, quibus iſte mutabilis mũdus conſtat; & nõ conſtat,

 in quo

in quo ipſa mutabilitas apparet, & in qua ſentiri & dinumerari poſſunt tempora; Quia rerum mutationibus fiunt tempora, dum variantur & vertuntur ſpecies, quarum materies prædicta eſt terra inuiſibilis.

CAPVT. IX.

Cælum cæli quid.

1. IDEOQVE ſpiritus doctor famuli tui, cum te commemorat feciſſe in principio cælum & terram, tacet de temporibus, ſilet de diebus. Nimirum enim cælũ cæli, quod in principio feciſti, creatura eſt aliqua intellectualis, quanquam nequaquam tibi Trinitati coęterna: particeps tamen æternitatis tuæ, valde mutabilitatem ſuam præ dulcedine fœliciſſimæ contemplationis tuæ cohibet; & ſine vllo lapſu, ex quo facta eſt, inhęrendo tibi, excedit omnem volubilem viciſſitudinem temporum. Iſta verò informitas terræ inuiſibilis & incompoſitæ, nec ipſa in diebus numerata eſt. Vbi enim nulla ſpecies, nullus ordo; nec venit quicquã, nec præterit. Et vbi hoc non fit, nõ ſunt vtique dies, nec viciſſitudo ſpaciorum temporalium.

CAPVT X.

Credere scripturis.

1. O Veritas lumē cordis mei, non tenebrę meę loquantur mihi. Defluxi ad ista, & obscuratus sum, sed hinc etiam hinc adamaui te. Erraui, & recordatus sum tui. Audiui vocem tuam post me, vt redirem, & vix audiui, propter tumultus peccatorum. Et nūc ecce redeo, æstuans & anhelās ad fontem tuum. Nemo me prohibeat, hunc bibam, & tunc viuam. Nam non ego vita mea. Si male vixi, ex me mors mihi fui, & in te reuiuisco. Tu me alloquere, tu mihi sermocinare. Credidi libris tuis, & verba eorum arcana valde.

CAPVT XI.

Quid à Deo didicerit.

1. IAm dixisti mihi Domine voce forti in aurem interiorem, quia tu æternus es, solus habens immortalitatem; 1. Tim. 3.
quoniā ex nulla specie motúve mutaris; nec temporibus variatur voluntas tua; quia non est immortalis voluntas, quę alia & alia est. Hoc in conspectu tuo cla-

ret mihi, & magis magisque clarescat, oro te; atque in ea manifestatione persistam sobrius, sub alis tuis. Item dixisti mihi domine voce forti in aurem interiorem, quod omnes naturas atque substantias, quæ non sunt, quod tu es, & tamen sunt, tu fecisti; & hoc solum à te non est, quod non est; motusque voluntatis à te, qui es, ad id quod minus est; quia talis motus, delictum atque peccatum est: Et quod nullius peccatum, aut tibi nocet, aut perturbat ordinem imperij tui, vel in primo, vel in imo. Hoc in conspectu tuo claret mihi, & magis magisque clarescat, oro te; atque in ea manifestatione persistam sobrius, sub alis tuis.

2. Item dixisti mihi voce forti in aurem interiorem, quod nec illa creatura tibi coæterna est, cuius voluntas tu solus es, teque perseuerātissima castitate hauriens, mutabilitatem suam nusquam & nunquam exerit; & te sibi semper præsente, ad quem toto affectu se tenet, non habens futurum, quod expectet; nec in præteritum traijciēs, quod meminerit; nulla vice variatur, nec in tēpora vlla distenditur. O beata, si qua ista est, inhærendo beatitudini tuæ; beata, sempiterno inhabitatore te atque illustratore suo. Nec inuenio, quid libentius appellandum

existi-

existimem, cælum cæli domino, quàm domum tuã contemplantem delectationem tuam, sine vllo defectu egrediẽdi in aliud; mẽtem puram cõcordissimè vnam stabilimẽto pacis sanctorum spirituum, ciuium ciuitatis tuæ in cœlestibus, super ista cœlestia. Vnde intelligat anima, quãtum peregrinatione longinqua facta est, si iam sitit tibi; si iam factę sunt ei lachrymæ suę panis, dum dicitur ei per singulos dies, vbi est Deus tuus. Si iam petit a te vnam, & hanc requirit, vt inhabitet in domo tua, per omnes dies vitæ suæ. Psa 41. Psal. 26.

3. Et quæ vita eius, nisi tu? Et qui dies tui, nisi æternitas tua; sicut anni tui, qui non deficiunt, quia idem ipse es? Hinc ergo intelligat anima, quæ potest, quàm longè super omnia tempora sis æternus, quando tua domus, quæ peregrinata nõ est, quamuis nõ sit tibi coæterna, tamen indesinenter & indeficienter tibi cohærendo, nullam patitur vicissitudinem temporum. Hoc in conspectu tuo claret mihi, & magis magisque clarescat, oro te; atque in hac manifestatione persistã sobrius, sub alis tuis. Ecce, nescio quid informe in istis mutationibus rerum extremarum atque infimarum. Et quis dicet mihi, nisi quisquis per inania cordis sui cum suis phantasmatibus vagatur. Psal. 101.

& voluitur? Quis nisi talis dicet mihi, quòd diminuta atque consumpta omni specie, si solà remaneat informitas, per quam de specie in speciem res mutabatur & vertebatur, possit exhibere vices temporum? Omnino enim non potest; quia sine varietate motionum, non sunt tempora: & nulla varietas, vbi nulla species.

CAPVT XII.

Creatura duplex.

1. QVIBVS consideratis, quātum donas Deus meus, quantum me ad pulsandū excitas, quantumque pulsanti aperis: Duo reperio, quæ fecisti carentia temporibus, cum tibi neutrum coæternum sit. Vnum, quod ita formatum est, vt sine vllo defectu contemplationis, sine vllo interuallo mutationis, quāuis mutabile, tamen non mutatum, tua æternitate atque incommutabilitate perfruatur. Alterum, quod ita informe erat, vt ex qua forma, in quam formam vel motionis vel stationis mutaretur, quo tempori subderetur, non haberet. Sed hoc, vt informe esset, non reliquisti; quoniam fecisti ante omnem diem, in principio cælum & terram; hæc duo quæ dicebam.

2. Ter-

2. Terra autem inuiſibilis erat & incompoſita, & tenebræ ſuper abyſſum. Quibus verbis inſinuatur informitas, vt gradatim excipiantur, qui omnimodam ſpeciei priuationem, nec tamen ad nihilum peruentionem cogitare nō poſſunt; vnde fieret aliud cælum, & terra viſibilis atque cōpoſita, & aqua ſpecioſa, & quicquid deinceps in conſtitutione huius mundi, non ſine diebus factum commemoratur: quia talia ſunt, vt in eis agātur viciſſitudines temporum, propter ordinatas commutationes motionum atque formarum.

CAPVT XIII.

Creatura ſpiritualis qualis.

1. HOc interim ſentio Deus meus, cum audio loquētem ſcripturam tuam: in principio fecit Deus cælum & terram: terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum; neque commemorātem quoto die feceris hæc. Sic interim ſentio, propter illud cælum cęli, cęlum intellectuale; vbi eſt intellectus noſſe ſimul, non ex parte, non in ænigmate, non per ſpeculum, ſed ex toto in manifeſtata facie ad faciē: non

Gen. 1.

1. Cor. 13.

modo

modo hoc, modo illud, ſed quod dictum eſt, noſſe ſimul ſine vlla viciſſitudine temporum: & propter inuiſibilem atque incompoſitam terram, ſine vlla, viciſſitudine temporum, quę ſolet habere modo hoc & modo illud; quia vbi nulla ſpecies, nuſquam eſt hoc aut illud. Propter duo hæc primitus formatum & penitus informe, illud cælum, ſed cælū cæli; hoc vero terram, ſed terram, inuiſibilem & incompoſitam; propter duo hæc interim ſentio ſine commemoratione dierum, dicere ſcripturam tuam: In principio fecit Deus cælum & terram. Statim quippe ſubiecit, quam terram dixerit. Et quod ſecundo die, commemoratur factum firmamentum, & vocatum cælum, inſinuat de quo cęlo prius ſine diebus ſermo locutus ſit.

Gene, 1.

CAPVT XIIII.

Scripturæ profunditas.

1. MIRA profunditas eloquiorū tuorum, quorū ecce ante nos ſuperficies blandiens paruulis; ſed profunditas Deus meus, mira profunditas. Horror eſt, intendere in eam; horror honoris, & tremor amoris. Odi hoſtes eius

vehementer. O si occidas eos gladio bis acuto, & non sint hostes eius. Sic enim amo eos occidi sibi, vt viuant tibi. Ecce autem alij non reprehensores, sed laudatores libri Geneseos: Non, inquiũt, hoc voluit in his verbis intelligi spiritus Dei, qui per Moysen famulum eius ista conscripsit: non hoc voluit intelligi, quod tu dicis; sed aliud, quod nos dicimus. Quibus ego te arbitror, Deus omnium nostrorum, ita respondeo.

CAPVT XV.

Quantum intersit, inter conditorem & condita.

1. NVM dicetis falsa esse, quę mihi veritas voce forti in aurem interiorem dicit, de vera æternitate creatoris; quòd nequaquã eius substantia per tempora varietur; nec eius volũtas extra eius substantiam sit? Vnde nõ eum modo velle hoc, modo velle illud; sed semel & simul & semper velle omnia, quę vult: non iterum, & iterum; neque nunc ista, nunc illa; nec velle postea, quod nolebat; aut nolle, quod prius volebat: quia talis voluntas mutabilis est, & omne mutabile æternũ non est: Deus autem noster æternus est. Item, quod mihi dicitur in aurem

interio-

interiorem, expectatio rerũ venturarum sit cõtuitus, cum venerint; idemque contuitus sit memoria, cũ præterierint. Omnis porrò intẽtio, quæ ita variatur, mutabilis est, & omne mutabile æternũ non est; Deus autem noster æternus est. Hæc colligo, atque cõiungo; & inuenio Deũ meum, Deum æternum; non aliquam tali noua voluntate condidisse creaturam, nec scientiam eius transitorium aliquid pati.

2. Quid ergo dicetis contradictores? An falsa sunt ista? Non, inquiunt. Quid illud? Num falsum est omnem naturam formatam materiámve formabilem non esse, nisi ab illo, qui summè bonus est, quia summè est? Neque hoc negamus, inquiunt. Quid igitur? An illud negatis, sublimem quandam esse creaturam, tam casto amore cohærẽtem Deo vero & vere æterno; vt quamuis ei coæterna non sit, in nullam tamen temporum varietatem & vicissitudinem, ab illo se resoluat ac defluat, sed in eius solius veracissima cõtemplatione requiescat? Quoniam tu Deus diligenti te, quantum præcipis, ostendis ei te, & sufficis ei; & ideo nõ declinat à te, nec ad se. Hæc est domus Dei nõ terrena, neque vlla cœlesti mole corporea; sed spiritualis & particeps æterni-

tatis tuæ, quia ſine labe in æternum. Statuiſti enim eam in ſeculum & in ſeculum ſeculi; præceptum poſuiſti, & non præteribit. Nec tamen tibi Deo coæterna, quoniam non ſine initio, facta eſt enim. Nam & ſi non inuenimus tempus ante illam, prior quippe omnium creata eſt ſapientia; nec vtique illa ſapientia tibi Deus noſter, patri ſuo plane coæterna & æqualis, & per quam creata ſunt omnia; & in quo principio, feciſti cælum & terram; ſed profecto ſapientia, quæ creata eſt, intellectualis natura ſcilicet, quæ contemplatione luminis lumen eſt: Dicitur enim & ipſa, quamuis creata, ſapientia.

Pſal. 148.

2. ſentent. diſtin. 2.

3. Sed quantum intereſt inter lumen, quod illuminat, & quod illuminatur; tãtum inter ſapiẽtiam quę creat, & iſtam quæ creata eſt; ſicut inter iuſtitiam iuſtificantem, & iuſtitiam, quæ iuſtificatione facta eſt. Nam & nos dicti ſumus iuſtitia tua. Ait enim quidam ſeruus tuus, vt nos ſimus iuſtitia Dei in ipſo. Ergo, quia prior omniũ creata eſt quædam ſapientia, quæ creata eſt mens rationalis & intellectualis caſtæ ciuitatis tuæ, matris noſtræ, quæ ſurſum eſt, & libera eſt, & æterna in cælis: Quibus cælis, niſi qui te laudant cæli cælorũ? Quia hoc eſt, &

2. Cor. 5.

Eccle. 1.

Galat. 4.

Pſal. 148.

cęlum

cælum cæli domino: Et si nō inuenimus tempus ante illam, quia & creaturā temporis antecedit, quę prior omniū creata est; ante illam tamen est ipsius creatoris æternitas, à quo facta sumpsit exordium; quamuis non temporis, quoniam nondum erat tempus, ipsius tamen conditionis suæ. Vnde ita est abs te Deo nostro, vt aliud sit planè quàm tu, & non idipsum: Quoniam & si non solum ante illam, sed nec in illa inuenimus tempus, quia est idonea faciem tuam semper videre, nec vspiam deflectitur ab ea. Quo fit, vt nulla mutatione varietur. Inest ei tamen ipsa mutabilitas, vnde tenebresceret & frigesceret, nisi amore grandi tibi cohęrēs, tanquam semper meridies luceret, & ferueret ex te.

Psal. 25. 4. O domus luminosa & speciosa, dilexi decorem tuum, & locum habitationis gloriæ domini mei, fabricatoris & possessoris tui. Tibi suspiret peregrinatio mea; & dico ei, qui fecit te, vt possideat
Psa. 118. & me in te, quia fecit & me. Erraui sicut
Luc. 15. ouis perdita, sed in humeris pastoris mei, structoris tui, spero me reportari tibi. Quid dicitis mihi, quos alloquebar contradictores; qui tamen & Moysen pium famulū Dei, & libros eius oracula sancti spiritus creditis? Est ne ista domus Dei,

non

non quidem Deo coæterna, sed tamen secundum modum suum æterna in cælis; vbi vices temporũ frustra quęritis, quia non inuenietis? Supergreditur enim omnem distensionem & omne spacium ætatis volubile, cui semper inhærere Deo bonum est. Est, inquiunt. Quid igitur ex his, quæ clamauit cor meum ad Deum meum, cum audiret interius vocẽ laudis eius, quid tandem falsum esse contenditis? An quia erat informis materies, vbi propter nullam formã nullus ordo erat? Vbi autem nullus ordo erat, nulla esse vicissitudo temporum poterat; & tamen hoc penè nihil. In quãtum non omnino nihili erat, ab illo vtique erat, à quo est, quicquid est, quod vtcunque aliquid est. Hoc quoque aiunt, non negamus. Psal. 72.

CAPVT XVI.

Aduersus eos, qui contradicunt veritati diuinæ.

1. CVM his enim volo coram te aliquid colloqui Deus meus, qui hæc omnia, quæ intus in mente mea non tacet veritas tua, vera esse cõcedunt. Nam qui hæc negant, latrent quantum volunt & obstrepant sibi; persuadere conabor, vt quiescant, & viã præbeãt ad se verbo tuo.

Quod

Psal. 27. Quod si noluerint & repulerint me, obsecro te Deus meus, ne tu sileas à me. Tu loquere in corde meo veraciter, solus enim tu si loqueris: Et dimittam eos foris sufflantes in puluerem, & excitantes terram in oculos suos: & intrem in cubile meum, & cantem tibi amatoria, gemens inenarrabiles gemitus in peregrinatione mea; & recordans Hierusalem, extento in eam sursum corde, Hierusalem patriã meam. Hierusalem matrem meã; teque super eam regnatorem, illustratorem, patrem, tutorem, maritum, castas & fortes delicias, & solidum gaudium, & omnia bona ineffabilia, simul & omnia, quia vnum summum & verum bonum: & non auertar, donec in eius pacem matris charissimæ, vbi sunt primitiæ spiritus mei, vnde mihi ista certa sunt, colligas totum quod sum, à dispersione & deformitate hac; & conformes atque cõfirmes in æternum, Deus meus, misericordia mea. Cum his autem, qui cuncta illa, quæ vera sunt, falsa esse non dicunt, honorantes & in culmine sequendæ autoritatis, nobiscum cõstituentes illam per sanctum Moysen editam sanctam scripturam tuam; & tamen nobis aliquid contradicunt, ita loquor: Tu esto Deus noster arbiter, inter confessiones meas,

&

& contradictiones eorum.

CAPVT XVII.

Quid cæli & terræ nominibus significatum.

I. DICVNT enim, quamuis vera sint hæc, non ea tamen duo Moyses intuebatur, cum spiritu reuelante diceret: In principio fecit Deus cælum & terram. Gen. 1. Non cæli nomine spiritalem vel intellectualem illam creaturam, semper faciem Dei contemplantem significauit; nec terræ nomine, informem materiam. Quid igitur? Quod nos dicimus, inquiunt, hoc ille vir sensit, hoc verbis istis elocutus est. Quid illud est? Nomine aiunt cæli & terrę, totum istum visibilem mundum prius vniuersaliter & breuiter significare voluit, vt postea digereret dierum enumeratione; quasi articulatim vniuersa, quæ sancto spiritui placuit sic enunciare. Tales quippe homines erant, rudis ille atque carnalis populus, cui loquebatur; vt eis opera Dei, non nisi sola visibilia commendāda indicaret: terram verò inuisibilem & incompositam, tenebrosamque abyssum. Vnde consequenter ostenditur, per illos dies facta atque disposita esse cuncta ista visibilia, quæ

nota

nota sunt omnibus; non incongruenter informem istam materiam intelligēdam esse consentiunt.

2. Quid si dicat alius, eādem informitatem, confusionemque materiæ, cęli & terræ nomine prius insinuatam, quòd ex ea mūdus iste visibilis, cum omnibus naturis, quæ in eo manifestissimè apparēt, qui cæli & terræ nomine sæpe appellari solet, conditus atque perfectus est? Quid si dicat & alius, cælum & terram quidem inuisibilem, visibilemque naturam non indecenter appellatam; ac per hoc vniuersam creaturam, quam fecit in sapientia; id est, in principio Deus, huiuscemodi duobus vocabulis esse comprehēsam. Veruntamen, quia non de ipsa substātia Dei, sed ex nihilo cuncta facta sunt, quia nō sunt idipsum quod Deus, & inest quędam mutabilitas omnibus; siue maneāt, sicut æterna domus Dei; siue mutentur, sicut anima hominis & corpus, communem omnium rerum inuisibilium visibiliumque materiem adhuc informem, sed certè formabilem, vnde fieret cælum & terra, id est, inuisibilis atque visibilis iam vtraque formata creatura, his nominibus enunciata, quibus appellaretur terra inuisibilis & incomposita; & tenebræ super abyssum: ea distinctione,

vt terra inuiſibilis & incompoſita intelligatur materies corporalis, ante qualitatem formæ. Tenebrę autem ſuper abyſſum, ſpiritualis materies ante cohibitionem quaſi fluentis immoderationis, & ante illuminationem ſapientiæ?

3. Eſt adhuc quod dicat, ſi quis aliud velit, non ſcilicet iam perfectas atque formatas inuiſibiles viſibileſque naturas, cæli & terræ nomine ſignificari, cum legitur: In principio fecit Deus cælum & terram; ſed ipſam adhuc informem inchoationem rerum, formabilem creabilemque materiam his nominibus appellatam, quod in ea iam eſſent iſta cõfuſa, nondum qualitatibus formiſque diſtincta; quæ nũc iam digeſta ſuis ordinibus, vocantur cælum & terra; illa ſpiritualis, hæc corporalis creatura. *Gene. 1.*

CAPVT XVIII.

Quis error innoxius in ſcripturis.

1. QVIBVS omnibus auditis & conſideratis, nolo verbis cõtendere. Ad nihil enim vtile eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium. Ad ædificationẽ autem bona eſt lex, ſi quis ea legitime vtatur; quia finis eius eſt charitas, de corde puro, & *2. Tim. 2.* *1. Tim. 1.*

con-

Matt.22. conſcientia bona, & fide non ficta. Et nouit magiſter noſter, in quibus duobus præceptis, totam legem prophetaſque ſuſpenderit. Quæ mihi ardenter confitẽti, Deus meus, lumẽ oculorum meorum in occulto, quid mihi obeſt, cùm diuerſa in his verbis intelligi poſſint, quæ tamen vera ſint? Quid inquã mihi obeſt, ſi aliud ego ſenſero, quàm ſenſit alius eum ſenſiſſe, qui ſcripſit? Omnes quidem, qui legimus, nitimur hoc indagare atque cõprehendere, quod voluit ille, quem legimus. Et cùm eum veridicum credimus, nihil quod falſum eſſe vel nouimus vel putamus, audemus eum exiſtimare dixiſſe: Dũ ergo quiſquis conatur id ſentire in ſcripturis ſanctis, quod in eis ſenſit ille, qui ſcripſit; quid mali eſt, ſi hoc ſentiat, quod tu lux omnium veridicarum mentium, oſtendis verum eſſe; etiam ſi hoc nõ ſenſit ille, quem legit, cùm & ille verum, nec tamen hoc ſenſerit?

CAPVT XIX.

Quæ liquidò vera.

Gene. 1. 1. VERVM eſt enim Domine, feciſſe te cœlum & terram; & verũ eſt, Prin-
Pſa. 103. cipium eſſe ſapientiam tuam, in qua fe-

ciſti

cisti omnia. Item verum est, quod mūdus iste visibilis, habet magnas partes suas c elum & terram, breui complexione factarum omnium conditarumque naturarum. Et verum est, quod omne mutabile insinuat notitiæ nostræ quandam informitatem, qua formam capit, vel qua mutatur & vertitur. Verum est, nulla tēpora perpeti, quod ita cohæret formæ incommutabili; vt quamuis sit mutabile, non mutetur. Verum est informitatem, quæ propè nihil est, vices temporum habere non posse. Verum est, quod vnde fit aliquid, potest quodam genere locutionis habere iam nomen eius rei, quæ inde fit. Vnde potuit vocari cælum & terra quælibet informitas, vnde factū est cælum & terra. Verum est, omnium formatorum nihil esse informi vicinius, quàm terram & abyssum. Verū est, quod non solum creatum atque formatum, sed etiam quicquid creabile atque formabile est, tu fecisti, ex quo sunt omnia. Verum est, omne quod ex informi formatur, prius esse informe, deinde formatum.

CAPVT XX.

Gene. 1. *In principio creauit, &c. variè intellectum.*

1. EX his omnibus veris, de quibus non dubitant, quorum interiori oculo talia videre donasti; & qui Moysen famulum tuum, in spiritu veritatis locutum esse immobiliter credunt: Ex his ergo omnibus aliud sibi tollit, qui dicit: In principio fecit Deus cælum & terram; id est, in verbo suo sibi coæterno, fecit Deus intelligibilem atque sensibilem, vel spiritalē corporalemque creaturam. Aliud, qui dicit: In principio fecit Deus cælum & terram; id est, in verbo suo sibi coæterno, fecit Deus vniuersam istam molem corporei mundi huius, cum omnibus, quas continet, manifestis notisque naturis.

Gene. 1.

Ibidem.

2. Aliud, qui dicit: In principio fecit Deus cælū & terrā; id est, in verbo suo sibi coæterno, fecit Deus informem materiā creaturæ spiritualis & corporalis. Aliud, qui dicit: In principio fecit Deus cælum & terram; id est, in verbo suo sibi coæterno, fecit Deus informem materiam creaturæ corporalis, vbi confusum ad-

Ibidem.

Ibidem.

huc erat cælum & terra, quæ nunc iam distincta atque formata, in istius mundi mole sentimus. Aliud, qui dicit: In principio fecit Deus cælum & terram; id est, in ipso exordio faciendi atque operandi, fecit Deus informem materiam, confusè habentem cęlum & terram; vnde formata nunc eminent & apparent, cum omnibus quæ in eis sunt. *Ibidem.*

CAPVT XXI.

Terra erat inanis: variè intellectum. *Gene. 1.*

1. ITEM, quod attinet ad intellectum verborum sequẽtium, ex illis omnibus veris, aliud sibi tollit, qui dicit: Terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum; id est, incorporale illud, quod fecit Deus, adhuc materies erat corporearum rerum informis, sine ordine, sine luce. Aliud, qui dicit: Terra autẽ erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum; id est, hoc totum, quod cælũ & terra appellatũ est, adhuc informis & tenebrosa materies erat, vnde fieret cælum corporeum & terra corporea, cum omnibus quæ in eis sunt, corporeis sensibus nota. Aliud, qui dicit: Terra autem erat inuisibilis & *Gene. 1.*

incompoſita, & tenebræ erãt ſuper abyſſum; id eſt, hoc totum, quod cælũ & terra appellatum eſt, adhuc informis & tenebroſa materies erat; vnde fieret cælum intelligibile, quod alibi dicitur cælũ cęli; & terra, ſcilicet omnis natura corporea; ſub quo nomine, intelligatur etiam hoc cælum corporeum; id eſt, vnde fieret omnis inuiſibilis viſibiliſque creatura.

2. Aliud, qui dicit: Terra autem erat inuiſibilis & incõpoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum, non illam informitatem nomine cæli & terræ Scriptura appellauit; ſed iam erat, inquit, ipſa informitas, quam terram inuiſibilem & incompoſitam tenebroſamque abyſſum nominauit, de qua cælũ & terram Deum feciſſe prædixerat, ſpiritualem ſcilicet corporalemque creaturã. Aliud, quid dicit. Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum; id eſt, informitas quædã iam materies erat, vnde cælum & terram Deum feciſſe Scriptura prædixit; totam ſcilicet corporeã mundi molem, in duas maximas partes, ſuperiorem atque inferiorem diſtributam, cum omnibus quę in eis ſunt, vſitatis notiſque creaturis.

CAPVT

CAPVT XXII.

Et aquæ, nomine cæli ac terræ significantur.

1. CVM enim duabus istis extremis sententijs resistere quisquam ita tentauerit, si non vult istam informitatem materiæ, cæli & terræ nomine appellatam, videri; erat ergo aliquid, quod nõ fecerat Deus, vnde cælum & terram faceret. Neq; enim scriptura narrauit, quòd istam materiam Deus fecerit, nisi vt intelligamus eam cæli & terræ, aut solius terræ vocabulo significatam, cum diceretur: In principio fecit Deus cælum & terrã; vt id, quod sequitur: Terra autem erat inuisibilis & incomposita, quamuis informem materiam sic placuerit appellare; non tamen intelligamus nisi eam, quam fecit Deus, in eo quod scriptum est: Fecit Deus cælum & terram. Gene. 1.

2. Respondebunt assertores duarum istarum sentẽtiarum, quas extremas posuimus, aut illius aut illius, cum hæc audierint, & dicent: Informem quidẽ istam materiam non negamus à Deo factam, à quo sunt omnia bona valde. Quia sicut dicimus amplius bonum esse, quod creatum atque formatum est; ita fatemur mi-

nus bonum esse, quod factum est creabile atque formabile, sed tamen bonum. Non autem commemorasse scripturam, quòd hanc informitatem fecerit Deus, sicut alia multa non commemorauit, vt Cherubim & Seraphin, & quæ Apostolus distincte ait, sedes, dominationes, principatus, potestates; quæ tamē omnia Deū fecisse, manifestum est.

3. Aut si in eo, quod dictum est: Fecit cęlum & terram, comprehensa sunt omnia, quid de aquis dicimus, super quas ferebatur spiritus Dei? Si enim terra nominata simul intelliguntur, quomodo iam terræ nomine, materies informis accipitur, quādo tam speciosas aquas videmus? Aut si ita accipitur, cur ex eadem informitate scriptum est, factum firmamētum & vocatum cælum; neque scriptum est factas esse aquas? Non enim adhuc informes sunt & inuisæ, quas ita decora specie fluere cernimus. Aut si tunc acceperunt istam speciem, cum dixit Deus: Congregetur aqua, quæ est sub firmamento: vt congregatio sit ipsa formatio, quid respondebitur de aquis, quæ super firmamentum sunt? Quia neque informes tam honorabilem sedem accipere meruissent; nec scriptum est, qua voce formatæ sint.

Gene. 1.

4. Vnde

4. Vnde si aliquid Genesis tacuit Deum fecisse, quod tamen Deū fecisse, nec sana fides, nec certus ambigit intellectus. Nec ideo vlla sobria doctrina dicere audebit, istas aquas coæternas Deo, quia in libro Geneseos commemoratas quidem audiuimus; vbi autem factæ sint, non inuenimus. Cur non informem quoque illam materiem, quam scriptura hæc terram inuisibilem & incompositam, tenebrosamque abyssum appellat, docente veritate intelligamus à Deo factam esse de nihilo: ideoque illi non esse coæternam; quamuis, vbi facta sit, omiserit enunciare ista narratio?

CAPVT XXIII.

A sensu scripturæ aberrare leuius est, quam scripturam dicere falsam.

1. HIs ergo auditis atque perspectis, pro captu infirmitatis meę, quam tibi confiteor sciēti Deo meo, duo video dissensionum genera oboriri posse, cum aliquid à nuncijs veracibus per signa enunciatur: Vnum, si de veritate rerum: alterum, si de ipsius, qui annūciat voluntate, dissensio est. Aliter enim quærimus de creaturę cōditione, quid verū sit; aliter

autem, quid in his verbis Moyses egregius domesticus fidei tuæ, intelligere lectorem auditoremque voluerit. In illo primo genere discedant à me omnes, qui ea, quæ falsa sunt, se scire arbitrantur. In hoc item altero, discedant à me omnes, qui ea quæ falsa sunt, Moysen dixisse arbitrantur. Coniungar autem illis Domine in te, & delecter cum eis in te, qui veritate tua pascuntur in latitudine charitatis; & accedamus simul ad verba libri tui, & quęramus in eis voluntatem tuam, per voluntatem famuli tui, cuius calamo dispensasti ea.

CAPVT XXIIII.

Verax est scriptura, etiam si non intelligatur.

1. SED quis nostrum sic inueniet eam inter tam multa verba, quę in illis verbis aliter atque aliter intellectis, occurrunt quærentibus; vt tam fidenter dicat hoc sensisse Moysen, atque hoc in illa narratione voluisse intelligi, quàm fidẽter dicit hoc verum esse, siue ille hoc senserit, siue aliud? Ecce enim Deus meus, ego seruus tuus, qui voui tibi sacrificium confessionis in his literis; & oro, vt ex misericordia

ſericordia tua reddam tibi vota mea.

2. Ecce ego quàm fidenter dico, in tuo verbo incommutabili, omnia te feciſſe, inuiſibilia & viſibilia. Nunquid tam fidenter dico, non aliud quàm hoc attendiſſe Moyſen, cum ſcriberet: In principio fecit Deus cælum & terram? Quia non ſicut in tua veritate hoc certum video, ita in eius mẽte video id eum cogitaſſe, cum hæc ſcriberet. Potuit enim cogitare in ipſo faciendi exordio, cum diceret: In principio; potuit & cælum & terram hoc loco nullam iam formatã perfectamque naturam, ſiue ſpiritualem ſiue corporalem; ſed vtramque inchoatam & adhuc informem velle intelligi. Gene. 1.

3. Video quippe vere potuiſſe dici, quicquid horum diceretur; ſed quid horum in his verbis ille cogitauerit, non ita video. Quamuis ſiue aliquid horum, ſiue aliquid aliud, quod à me cõmemoratum non eſt, tantus vir ille mente cõſpexerit, cum hæc verba promeret, verum eum vidiſſe, apteque id enũciaſſe non dubitem. Nemo mihi iam moleſtus ſit dicẽdo mihi, non hoc ſenſit Moyſes, quod tu dicis; ſed hoc ſenſit, quod ego dico. Si enim mihi diceret: vnde ſcis hoc ſenſiſſe Moyſen, quod de his verbis eius eloqueris, æquo animo ferre deberem; & reſponderem

 fortaſſe,

fortasse, quæ superius respondi; vel aliquanto vberius, si essem durior.

CAPVT XXV.

Obscuritas Geneseos.

1. CVM vero dicit; Non hoc ille sensit, quod tu dicis, sed quod ego dico; neque tamen negat, quod vterque nostrum dicit, vtrumque verum esse. O vita pauperum Deus meus, in cuius sinu non est contradictio; plue mihi mitigationes in cor; vt patiēter tales feram, qui nō mihi hoc dicūt, quia diuini sunt; & in corde famuli tui viderūt, quod dicūt: Sed quia superbi sunt, nec nouerunt Moysi sententiam, sed amant suam; non quia vera est, sed quia sua est. Alioquin, & aliā veram pariter amarent, sicut & ego amo, quod dicunt, quādo verum dicunt; non quia ipsorum est, sed quia verum est; & ideo iam nec ipsorum est, quia verū est. Si autem ideo amant illud, quia verū est; iam & ipsorum est, & meum est; quoniam in commune omnium est veritatis amatorum.

2. Illud autem, quod contendunt non hoc sensisse Moysen, quod ego dico, sed quod ipsi dicunt, nolo, non amo: quia & si ita

ſi ita eſt, tamen iſta temeritas non ſcientiæ, ſed audaciæ eſt: nec viſus, ſed typhus eam peperit. Ideoque Domine, tremenda ſunt iudicia tua, quoniam veritas tua nec mea eſt, nec illius aut illius; ſed omnium noſtrum; quos ad eius communionem publicè vocas; terribiliter admonẽs nos, vt nolimus eam habere priuatam, ne priuemur ea. Nam quiſquis id, quod tu omnibus ad fruẽdum proponis, ſibi propriè vindicat; & ſuum vult eſſe, quod omniũ eſt; à cõmuni propellitur ad ſua, hoc eſt à veritate ad mendacium. Qui enim loquitur mendacium, de ſuo loquitur. *Ioan. 8.*

3. Attende iudex optime Deus, ipſa veritas attende, quid dicam contradictori huic; attende, coram te enim dico, & coram fratribus meis, qui legitimè vtuntur lege vſque ad finem charitatis; attende, & vide, quid ei dicam, ſi placet tibi. Hãc enim vocem huic refero fraternam & pacificam: Si ambo videmus verum eſſe, quod dicis; & ambo videmus verum eſſe, quod dico, vbi quæſo id videmus? Nec ego vtique in te, nec tu in me, ſed ambo in ipſa, quæ ſupra mentes noſtras eſt, incommutabili veritate. Cum ergo de ipſa Domini Dei noſtri luce non contendamus, cur de proximi cogitatione contendimus? Quam ſic videre non

possumus, vt videtur incommutabilis veritas, quando si ipse Moyses apparuisset nobis, atque dixisset, hoc cogitaui; nec sic eam videremus, sed crederemus.

4. Non itaque supra, quàm scriptũ est,
1. Cor. 4. vnus pro altero infletur aduersus alterũ.
Deut. 6. Diligamus Dominum Deum nostrum, ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mẽte nostra, & proximum sicut nosmetipsos. Propter quæ duo præcepta charitatis, sensisse Moysen, quicquid in illis libris sensit; nisi crediderimus, mendacem faciemus Deum; cum de animo cõserui, aliter quàm ille docuit, opinamur. Iam vide, quàm stultum sit, in tanta copia verissimarum sententiarum, quæ de illis verbis erui possunt, temere affirmare, quam earum Moyses potissimũ senserit; & perniciosis contentionibus ipsam offendere charitatem, propter quam dixit omnia; cuius dicta conamur exponere.

CAPVT XXVI.

Qui sermo deceat scripturam.

1. ET tamen ego, Deus meus, celsitudo humilitatis meæ, & requies laboris mei, qui audis cõfessiones meas, & dimittis peccata mea; quoniam tu mi-

hi præcipis, vt diligam proximum ſicut meipſum; non poſſum minus credere de Moyſe fideliſſimo famulo tuo, quàm mihi optarem ac deſiderarem abs te dari aliquid muneris, ſi tempore illo natus eſſem, quo ille; eoque loci me cõſtituiſſes, vt per ſeruitutem cordis ac linguæ meæ, literæ illæ diſpenſarentur; quæ tãto poſt eſſent omnibus gentibus profuturæ; & per vniuerſum orbem, tanto autoritatis culmine omnium falſarum ſuperbarumque doctrinarum verba ſuperaturæ.

2. Vellem quippe, ſi tunc ego eſſem Moyſes, ex eadem namque maſſa omnes venimus; & quid eſt homo, niſi quia memor es eius? Vellem ergo, ſi tunc ego eſſem, quod ille; & mihi abs te Geneſeos liber ſcribendus iniungeretur, talem mihi eloquendi facultatem dari, & eum texendi ſermonis modum; vt neque illi, qui nõdum queunt intelligere, quemadmodum creat Deus, tanquam excedentia vires ſuas, dicta recuſarent: & illi, qui hoc iam poſſunt, in quamlibet veram ſententiam cogitando veniſſent, eam non prætermiſſam in paucis verbis tui famuli reperirent: & ſi alius aliam vidiſſet in luce veritatis, nec ipſa in eiſdem verbis intelligenda deeſſet. *Pſal. 8.*

CAPVT

CAPVT XXVII.

Ex fonte melius haurimus.

1. SICVT enim fons in paruo loco vberior eſt, pluribuſque riuis in ampliora ſpacia fluxũ miniſtrat, quàm quilibet eorum riuorum, qui per multa locorum ſpacia, ab eodem fõte deducitur: ita narratio diſpẽſatoris tui, ſermocinaturis pluribus profutura, paruo ſermonis modulo ſcatet fluenta liquidæ veritatis: vnde ſibi quiſque verũ, quod de his rebus poteſt, hic illud, ille illud, per longiores loquelarum anfractus trahat.

2. Alij enim, cum hæc verba legũt vel audiunt, cogitant Deum quaſi, hominem, aut quaſi aliquam molem immenſa præditam poteſtate, nouo quodam & repentino placito, extra ſeipſam tanquã locis diſtantibus, feciſſe cælũ & terram: duo magna corpora ſupra & infra, quibus omnia continerentur. Et cum audiunt; Dixit Deus, fiat illud, & factum eſt illud; cogitant verba cœpta & finita, ſonantia tẽporibus atque tranſeuntia, poſt quorum tranſitum ſtatim exiſteret, quod iuſſum eſt, vt exiſteret; & ſi quid fortè aliud hoc modo ex familiaritate carnis

opi-

opinantur. In quibus adhuc paruulis animalibus. Dum isto humilimo genere verborum, tanquam materno sinu eorum gestatur infirmitas, salubriter ædificatur fides, qua certum habeant & teneant Deum fecisse omnes naturas, quas eorũ sensus mirabili varietate circumspicit. Quorum si quispiam quasi vilitatem dictorum aspernatus, extra nutritorias cunas superba imbecillitate se extenderit; heu cadet miserè. Domine Deus miserere, ne implumem pullum conculcent, qui transeunt viam: & mitte angelum tuum, qui eum reponat in nido, vt viuat, donec volet.

CAPVT XXVIII.

Vane intelligitur à diuersis scriptura.

1. ALII verò, quibus hæc verba non iã nidus, sed opaca frutecta sunt, vident in eis latentes fructus, & volitant lætantes, & garriunt scrutantes, & carpunt eos. Vidẽt enim, cum hæc verba legunt vel audiunt, tua Deus æterna & stabili permansione cũcta præterita & futura tempora superari; nec tamen quicquã esse temporalis creaturæ, quod tu non feceris. Cuius voluntas, quia idem est,

quod

quod tu, nullo modo mutata; vel quę antea non fuisset exorta voluntate, fecisti omnia; non de te similitudinem tuã formam omnium, sed de nihilo dissimilitudinē informem, quę formaretur per similitudinem tuam, recurrens in te vnum pro captu ordinato, quantum cuique rerum in suo genere datum est; & fierēt omnia bona valde, siue maneant circa te, siue gradatim remotiorem distántia per tempora & loca pulchras narrationes faciant aut patiantur. Vident hæc, & gaudent in luce veritatis tuæ, quantulum hinc valent.

2. Et alius eorum intendit in id, quod dictum est: In principio fecit Deus; & respicit sapientiam principium, quia & loquitur ipsa nobis. Alius itidem intendit in eadem verba, & principium intelligit exordium rerum conditarum; & sic accipit, In principio fecit; ac si diceretur, primo fecit; atque in eis, qui intelligunt, In principio; quod in sapiētia fecisti cælum & terram. Alius eorum, ipsum cælum & terram, creabilem materiem cæli & terræ, sic esse credit cognominatam: Alius iam formatas distinctasq; naturas: Alius vnam formatam eademque spiritualem, cæli nomine; aliam informem corporalis materiæ, terræ nomine. Qui autem

Gene, 1.

intel-

intelligunt in nominibus cæli & terræ, adhuc informem materiem, de qua formaretur cælum & terra, nec ipsi vno modo id intelligunt; sed alius, vnde consummaretur intelligibilis sensibilisq; creatura; alius tãtum, vnde sensibilis moles ista corporea, sinu grandi continens perspicuas promptasque naturas. Nec illi vno modo, qui iam dispositas digestasq; creaturas, cælum & terram vocari hoc loco credunt; sed alius inuisibilem atque visibilem; alius solam visibilem, in qua luminosum cælum suspicimus; & terram caliginosam, quæque in eis sunt.

CAPVT XXIX.

Quod modis dicitur aliquid prius.

1. AT ille, qui non aliter accipit: In principio fecit, quàm si diceretur, primo fecit; non habet, quomodo veraciter intelligat cælum & terram, nisi materiam cæli & terræ intelligat, videlicet vniuersæ, id est, intelligibilis corporalisque creaturæ. Si enim iam formatam velit vniuersam, rectè ab eo quæri poterit; si hoc primo fecit Deus, quid fecerit deinceps & post vniuersitatem non inueniet; ac per hoc audiet inuitus, quomodo illud

illud primo, si postea nihil. Cum vero dicit, primo informem, deinde formatam; non est absurdum; si modo est idoneus discernere, quid præcedat æternitate, quid tempore, quid electione, quid origine. Æternitate, sicut Deus omnia: tempore, sicut flos fructum: electione, sicut fructus florem: origine, sicut sonus cantum. In his quatuor, primũ & vltimum, quæ commemoraui, difficillime intelliguntur, duo media facillime. Namque rara visio est & nimis ardua, conspicere Domine æternitatem tuam, incommutabiliter mutabilia facientem, ac per hoc priorem.

2. Quis deinde sic acuto cernat animo, vt sine labore magno dignoscere valeat, quomodo sit prior sonus quàm cantus? Ideo, quia cantus est formatus sonus, & esse vtique aliquid nõ formatum potest; formari autem, quod non est, nõ potest. Sic est prior materies, quàm id, quod ex ea fit. Non ideo prior, quia ipsa efficit, cum potius fiat; nec prior interuallo temporis. Neque enim priore tempore sonos edimus informes sine cantu, & eos posteriore tempore in formam cantici coaptamus aut fingimus; sicut ligna, quibus arca; vel argentum, quo vasculum fabricatur. Tales quippe materię,

tem-

tempore etiam præcedũt formas rerum, quæ fiunt ex eis. At in cantu, non ita est. Cum enim cantatur, auditur sonus eius; Non prius informiter sonat, & deinde formatur in cantum.

3. Quod enim primo vtcunque sonuerit, præterit; nec ex eo quicquam reperies, quod resumptum arte componas; & ideo cantus in sono suo vertitur, qui sonus eius, materies eius est. Idem quippe formatur, vt cantus sit; & ideo; sicut dicebam; prior materies sonandi quàm forma cantandi, non per faciendi potẽtiam prior. Neque enim sonus est cantandi artifex, sed cantanti animæ subiacet ex corpore, de quo cantum faciat. Nec tẽpore prior, simul enim cum cantu editur. Nec prior electione; non enim potior sonus quàm cantus; quandoquidem cantus est non tantum sonus, verumetiam sonus speciosus. Sed prior est origine, quia non cantus formatur, vt sonus sit; sed sonus formatur, vt cantus sit. Hoc exemplo, qui potest, intelligat materiam rerum primo factam, & appellatam cælum & terram, quia inde facta sunt cælum & terra: Nec tempore primo factam, quia formæ rerum exerunt tempora; illa autem erat informis, iamque in temporibus simul animaduertitur.

Nec

Nec tamen de illa narrari aliquid potest, nisi velut tempore prior sit, cùm pendatur extremior. Quia profectò meliora sunt formata, quàm informia; & præcedunt æternitate creatoris, vt esset de nihilo, vnde aliquid fieret.

CAPVT XXX.

Scrutandæ scripturæ cum honore scriptoris.

1. IN hac diuersitate sententiarum verarum, concordiam pariat ipsa Veritas. Et Deus noster misereatur nostri, vt legitimè lege vtamur præcepti fine, pura charitate. Ac per hoc, si quis quærit ex me, quid horum Moyses ille tuus famulus senserit, non sunt hi sermones confessionum mearum, si tibi non confiteor. Nescio, & scio tamen illas veras esse sententias, exceptis carnalibus; de quibus, quantum existimaui, locutus sum. Quos tamen bonæ spei paruulos, hæc verba libri tui non territant, alta humiliter, & pauca copiosè, Sed omnes, quos in eis verbis vera cernere ac dicere fateor, diligamus nos inuicem, pariterq; diligamus te Deum nostrum, fontem veritatis; si non vana, sed ipsam sitimus; eundemque famu-

famulum tuum scripturæ huius dispensatorem, spiritu tuo plenum, ita honoremus; vt hoc eum, te reuelante, cùm hæc scriberet, attendisse credamus; quod in eis maximè, & luce veritatis, & fruge vtilitatis excellit.

CAPVT XXXI.

Veritas, à quocunque dicta, recipienda.

I. ITA cùm alius dixerit, hoc sensit, quod ego; & alius, imò illud, quod ego; religiosius me arbitror dicere, cur nõ vtrũque potius, si vtrumque verum est? Et si quid tertium, & si quid quartũ, & si quid omnino aliud verum quispiam in his verbis videt, cur non illa omnia vidisse credatur, per quem DEVS vnus sacras literas vera & diuersa visuris, multorum sensibus temperauit? Ego certè quod intrepidus de corde meo pronuncio, si ad culmen autoritatis aliquid scriberem, sic mallem scribere, vt quod veri quisque de his rebus capere posset, mea verba resonarent, quàm vt vnam veram sententiam ad hoc apertius ponerem; vt excluderem cæteras, quarum falsitas me non posset offendere. Nolo itaque DEVS meus tam præ-

ceps esse, vt hoc illum virũ de te meruisse non credam. Sensit ille omnino in his verbis, atque cogitauit, cum ea scriberet, quicquid hic veri potuimus inuenire; & quicquid nos non potuimus, aut nondum possumus, & tamen in eis inueniri potest.

CAPVT XXXII.

Veritas reuelata.

1. POSTREMO Domine, qui Deus es, & non caro & sanguis; si quid homo minus vidit, nunquid & spiritum tuum
Psal. 142 bonum, qui deducet me in terrã rectam, latere potuit, quicquid eras in eis verbis tuipse reuelaturus legentibus posteris; etiam si ille, per quem dicta sunt, vnam fortassis ex multis veris sententiam cogitauit? Quod si ita est, sit igitur illa, quam cogitauit, cæteris excellentior. Nobis autem Domine, aut ipsam demonstra, aut quam placet alteram veram; vt siue nobis hoc, quod etiam illi homini tuo; siue aliud ex eorundem verborum occasione patefacias, tu tamen pascas nos, nõ error illudat.

2. Ecce Domine Deus meus, quam multa de paucis verbis; quàm multa, oro te, scripsimus? Quæ nostræ vires, quæ

tempora

tempora omnibus libris tuis, ad istum modũ sufficiant? Sine itaque me breuius in eis confiteri tibi, & eligere vnum aliquid, quod tu inspiraueris verum, certum & bonum: etiam si multa occurrerint, vbi multa occurrere poterũt, ea fide confessionis meæ; vt si hoc dixero, quod sensit minister tuus rectè àtque optimè, id enim conari me oportet. Quod si assecutus non fuero, id tamen dicam, quod mihi per eius verba veritas tua dicere voluerit; quæ illi quoque dixit, quod voluit.

DIVI AVRELII Augustini Confessionum Liber decimustertius.

CAPVT I.

Inuocat Deum.

1. INVOCO te Deus meus, misericordia mea, qui fecisti me, & oblitum tui non oblitus es. Inuoco te in animam meam; quam præparas ad capiendum te ex desiderio, quod inspiras ei; nunc inuocãtem te ne deseras, qui priusquã inuocarẽ, præuenisti; & institisti crè-

brescens multimodis vocibus, vt audirem de longinquo, & conuerterer, & vocantem me inuocarem te. Tu enim Domine deleuisti omnia mala merita mea, ne retribueres manibus meis, in quibus à te defeci: & præuenisti omnia bona merita mea, vt retribueres manibus tuis, quibus me fecisti; quia & priusquam essem, tu eras. Nec eram, cui præstares, vt essem; & tamen ecce sum, ex bonitate tua prę ueniente totum hoc, quod me fecisti, & vnde me fecisti. Neque enim eguisti me, aut ego tale bonum sum, quo tu adiuueris domine meus, & Deus meus: Nõ vt tibi sic seruiam, quasi ne fatigeris in agendo: Aut ne minor sit potestas tua, carens obsequio meo: Neque vt sic te colã, quasi terrã, vt sis incultus, si nõ te colam: Sed vt seruiam tibi, & colam te, vt de te mihi bene sit; à quo mihi est, vt sim, cui bene sit.

CAPVT II.

Colimus agrum, & colimus numen: & de Ordine creaturarum.

1. EX plenitudine quippe bonitatis tuę, creatura tua subsistit; vt bonũ, quod tibi nihil prodesset, nec de te æquale tibi esset; tamen quia ex te fieri potuit,

non

non deesset. Quid enim te promeruit cælum & terra, quæ fecisti in principio? Dicant, quid te promeruerũt spirituales corporalesque naturæ, quas fecisti in sapientia tua; vt inde penderent etiam inchoata & informia quæque in genere suo, vel spirituali, vel corporali, euntia in * immoderationem, & in lõginquam dissimilitudinem tuam. Spirituale informe præstantius, quàm si formatum corpus esset: corporale autem informe præstantius, quàm si omnino nihil esset. Atque ita penderẽt in tuo verbo informia, nisi per idem verbum reuocarentur ad vnitatem tuam; & formarentur, & essent ab vno te summo bono vniuersa bona valde. Quid te promeruerunt, vt essent saltem informia; quia neque hoc essent, nisi ex te?

*al moderationem.

2. Quid te promeruit materies corporalis, vt esset saltem inuisibilis & incomposita? Quia neque hoc esset, nisi quia fecisti eam; ideoque te, quia non erat, promereri vt esset, non poterat? Aut quid te promeruit inchoatio creaturæ spiritualis, vt saltem tenebrosa fluitaret, similis abysso, tui dissimilis; nisi per idem verbũ conuerteretur ad idem, à quo facta est; atque ab eo illuminata lux fieret; quamuis non æqualiter, tamen conformis for-

mæ æquali tibi? Sicut enim corpori, non hoc est esse, quod pulchrū esse, alioquin deforme esse non posset; ita etiam creato spiritui, non id est viuere, quod sapienter viuere, alioquin incommutabiliter saperet. Bonū autem illi est hærere tibi semper, ne quod adeptus est conuersione, auersione lumen amittat, & relabatur in vitam tenebrosæ abysso similem. Nam & nos, qui secundum animam creatura spiritualis sumus, auersi à te nostro lumine, in ea vita fuimus aliquando tenebræ; (Ephe. 5.) & in reliquijs obscuritatis nostræ laboramus, donec simus iustitia tua in vnico tuo, sicut montes Dei. (Psal. 35.) Nam iudicia tua fuimus, sicut abyssus multa.

CAPVT III.

Ex Dei gratia omnia.

1. QVOD autem in primis conditionibus dixisti, Fiat lux, & facta est lux; (Gene. 1.) non incōgruenter hoc intelligo in creatura spirituali; quia erat iam qualiscunque vita, quam illuminares. Sed sicut nō te promeruerat, vt esset talis vita, quæ illuminari posset: ita nec cum iam esset, promeruit te, vt illuminaretur. Neque enim eius informitas placeret tibi, si non

lux

lux fieret; non existendo, sed intuendo illuminantem lucem, eique cohęrendo: vt & quod vtcunque viuit, & quod beate viuit, non deberet nisi gratiæ tuæ, cōuersa per commutationem meliorem ad id, quod neque in melius, neque in deterius cōmutari potest. Quod tu solus es, quia solus simpliciter es; cui non est aliud viuere, aliud beatè viuere, quia tua beatitudo tu es.

CAPVT IIII.

Deus non eget rebus conditis.

1. QVID ergo tibi deesset ad bonum, quod tu tibi es, etiam si ista vel omnino nulla essent, vel informia remanerent; quæ non ex indigentia fecisti, sed ex plenitudine bonitatis tuæ, cohibens atque conuertens ad formam, non vt tanquam tuum gaudium compleatur ex eis? Perfecto enim tibi displicet eorum imperfectio, vt ex te perficiantur, & tibi placeant; non autem imperfecto, tanquam & tu eorum perfectione perficiendus sis. Spiritus enim tuus bonus superferebatur *Gene. 1.* super aquas; non ferebatur ab eis, tanquam in eis requiesceret. In quibus enim requiescere dicitur spiritus tuus bonus, hos in se requiescere facit. Sed superfere-

batur incorruptibilis & incommutabilis voluntas tua, ipsa in se sibi sufficiēs super eam, quam feceras, vitam: cui non hoc est viuere, quod beate viuere; quia viuit etiam fluitas in obscuritate sua: cui restat conuerti ad eum, à quo facta est; & magis magisque viuere apud fontem vitæ, &
Psal. 35. in lumine eius videre lumen, & perfici, & illustrari, & beari.

CAPVT V.

Filius principium.

1. ECce apparet mihi in ænigmate Trinitas, quod es Deus meus; quoniam tu pater in principio, quod est tua sapientia de te nata, æqualis tibi & coæterna; id est, in filio tuo fecisti cælum & terram. Et multa diximus de cælo cæli, & de terra inuisibili & incomposita, & de abysso tenebrosa, secundum spiritualis informitatis vagabunda deliquia; nisi conuerteretur ad eum, à quo erat qualiscunque vita: & illuminatione fieret speciosa vita, & esset cælū cæli eius, quod inter aquam & aquam postea factum est: & tenebam iam patrem in Dei nomine, qui fecit hæc; & filium in Principij nomine, in quo fecit hæc; & Trinitatem credens

Deum

Deum meũ, ſicuti credebam; quærebam in eloquijs ſanctis eius, & ecce ſpiritus eius ſuperferebatur ſuper aquas. Ecce Trinitas Deus meus, Pater & Filius & Spiritus ſanctus; creator vniuerſæ creaturæ tuæ.

CAPVT VI.

Spiritus ſuperfuſus aquis.

1. SED quæ cauſa fuerat, ô lumen veridicum. Tibi admoueo cor meum, ne me vana doceat; diſcute tenebras eius, & dic mihi, obſecro te per matrem charitatem; obſecro te, dic mihi, quæ cauſa fuerat, vt poſt nominatum cælum & terram, inuiſibilem & incompoſitam, & tenebras ſuper abyſſum, tum demum ſcriptura tua nominaret ſpiritum tuum? An quia oportebat eum ſic inſinuari, vt diceretur ſuperferri; & non poſſet hoc dici, niſi prius illud commemoraretur, cui ſuperferri ſpiritus tuus poſſet intelligi. Nec patri enim nec filio ſuperferebatur: nec ſuperferri rectè diceretur, ſi nulli rei ſuperferretur. Prius ergo dicendũ erat, cui ſuperferretur; & deinde ille, quem non oportebat aliter commemorari, niſi vt ſuperferri diceretur. Cur ergo aliter eũ inſinuari non oportebat, niſi vt ſuperferri diceretur.

CAPVT VII.

Effectus spiritus.

1. IAM hinc sequatur, qui potest intellectu Apostolum tuum dicentem: quia charitas tua diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis; & de spiritualibus docẽtem & demonstrantem supereminentem viam charitatis, & flectentem genua pro nobis ad te, vt cognoscamus supereminentem scientiam charitatis Christi. Ideoque ab initio supereminens superferebatur super aquas. Cui dicam? Quomodo dicam de põdere cupiditatis in abruptam abyssum, & de subleuatione charitatis per spiritum tuum, qui superferebatur super aquas? Cui dicam? Quomodo dicam? Neque enim loca sunt, quibus mergimur, & emergimus. Quid similius, & quid dissimilius? Affectus sunt, amores sunt, immunditia spiritus nostri defluens inferius amore curarum; & sanctitas spiritus tui, attollens nos superius amore securitatis, vt sursum corda habeamus ad te, vbi spiritus tuus superfertur super aquas; & veniamus ad supereminentem requiem, cum pertransierit anima nostra aquas, quæ sunt sine substantia.

Rom. 5.

Psal. 123.

CAPVT

CAPVT VIII.

Spiritus fouens animas infirmas.

1. DEFLVXIT angelus, defluxit anima hominis, & indicauerūt abyssum vniuersæ spirituales creaturæ in profundo tenebroso. Nisi dixisses ab initio: Fiat lux, & facta esset lux, & inhæreret tibi omnis obediens intelligentia cœlestis ciuitatis tuæ; & requiesceret in spiritu tuo, qui superfertur incommutabiliter super omne mutabile. Alioquin, & ipsum cælum cæli tenebrosa abyssus esset in se, nunc autem lux est in domino. Nam & in ipsa misera inquietudine defluentium spirituum, & indicantium tenebras suas nudatas veste luminis tui: satis ostendis, quàm magnam creaturam rationalem feceris, cui nullo modo sufficit ad beatam requiem, quicquid te minus est, ac per hoc nec ipsa sibi. Tu enim Deus noster illuminabis tenebras nostras. Ex te enim oriuntur vestimēta nostra, & tenebræ nostræ sicut meridies erunt. *Psal. 17.* *Psal. 138.*

2. Da mihi te Deus meus, redde te mihi. Te enim amo; & si parum est, amem validius. Non possum metiri, vt sciam, quantum desit mihi amoris, ad id quod satis est, vt currat vita mea in amplexus

Psal. 30. tuos; nec auertatur, donec abscondar in abscondito vultus tui. Hoc tantum scio, quia male mihi est præter te, non solum extra me, sed & in meipso; & omnis mihi copia, quæ Deus meus non est, egestas est.

CAPVT IX.

Cur solus spiritus feratur super aquas.

1. NVNQVID aut pater aut filius nõ superferebatur super aquas? Si tanquam loco, sicut corpus, nec spiritus sanctus. Si autem incommutabilis diuinitatis eminentia super omne mutabile, & Pater & Filius & Spiritus sanctus superferebatur super aquas. Cur ergo tantum de spiritu tuo, dictum est hoc? Cur de illo tantum dictum est, quasi locus ibi esset, qui non est locus; de quo solo dictũ est, quòd sit donum tuum? In dono tuo requiescemus: ibi te fruemur requies nostra, locus noster.

2. Amor illuc attollit nos, & spiritus tuus bonus exaltat humilitatem nostrã de portis mortis. In bona voluntate, pax nobis est. Corpus pondere suo, nititur ad locum suum. Pondus non ad ima tãtum est, sed ad locum suum. Ignis sursum ten-

dit,

dit, deorsum lapis. Pōderibus suis aguntur, loca sua petunt. Oleum infra aquam fusum, supra aquam attollitur: aqua supra oleum fusa, infra oleum demergitur. Ponderibus suis aguntur, loca sua petūt. Minus ordinata, inquieta sunt; ordinantur, & quiescunt. Pondus meum, amor meus; eò feror, quocunque feror. Dono tuo accendimur, & sursum ferimur. Inardescimus, & imus. Ascendimus ascensiones in corde, & cantamus canticū gradūū. Igne tuo, igne tuo bono, inardescimus, & imus; quoniam sursum imus, ad pacem Hierusalem: quoniam iucūdatus sum in his, quæ dixerūt mihi, in domum domini ibimus. Ibi nos collocauit voluntas bona, vt nihil velimus aliud, quàm permanere illic in æternum.

Psal. 83.

Psal. 121.

CAPVT X.

Ex dono Dei omnia.

1. BEATA creatura, quæ non nouit aliud, cum esset ipsa aliud, nisi dono tuo, quod superfertur super omne mutabile, mox vt facta est, attolleretur nullo interuallo temporis, in ea vocatione, qua dixisti, Fiat lux, & facta est lux. In nobis enim distinguitur tempore, quod

Gene. 1.

Ephe. 5. tenebræ fuimus, & lux efficimur. In illâ verò dictum est, quid esset, nisi illuminaretur. Et ita dictum est, quasi prius fuerit fluxa & tenebrosa: vt appareret causa, qua factum est, vt aliter esset; id est, vt ad lumen indeficiens cõuersa lux esset. Qui potest, intelligat; qui non potest, à te petat. Vt quid mihi molestus est, quasi *Ioan. 1.* ego illuminem vllum hominem venientem in hunc mundum?

CAPVT XI.

Symbola trinitatis in homine.

1. TRINITATEM omnipotẽtem quis intelligit? Et quis non loquitur eam, si tamen eam? Rara anima, quæ dum de illa loquitur, sciat, quid loquatur. Et contendunt & dimicant, & nemo sine pace videt istam visionem. Vellem, vt hæc tria cogitarent homines in seipsis. Lõge aliud sunt ista tria, quàm illa trinitas. Sed dico, vbi se exerceat, & probent, & sentiant, quàm lõgè sunt. Dico autem *Esse, nosse, velle.* hæc tria, esse, nosse, velle. Sum enim, & noui, & volo. Sum sciens, & volẽs: & scio esse me, & velle: & volo esse, & scire. In his igitur tribus quàm sit inseparabilis vita, & vna vita, & vna mens, & vna essentia; quàm denique inseparabilis distinctio,

ctio, & tamen distinctio, videat, qui potest. Certè coram se est, attendat in se, & videat, & dicat mihi.

2. Sed cum inuenerit in his aliquid, & dixerit, non iam se putet inuenisse illud, quod supra ista est incommutabile, quod est incommutabiliter, & scit incommutabiliter, & vult incommutabiliter: Et vtrum propter tria hæc, & ibi trinitas; an in singulis hęc tria, aut terna singulorum sint: an vtrumque miris modis simpliciter & multipliciter infinito sibi in se fine, quo est, & sibi notũ est, & sibi sufficit incommutabiliter idipsum copiosâ vnitatis magnitudine, quis facile cogitauerit? quis vllo modo dixerit? quis quolibet modo temere pronunciauerit?

CAPVT XII.

Aqua baptismi, per spiritum efficax.

1. PROCEDE in cõfessione fides mea, dic Domino Deo tuo. Sancte, sancte, sancte Domine Deus meus, in nomine tuo baptizati sumus, Pater & Fili & Spiritus sanctè. In nomine tuo baptizamus, pater & fili & spiritus sancte: quia & apud nos in Christo filio suo fecit Deus cælum & terram, spirituales & carnales ecclesiæ suæ. Et terra nostra, antequam

acciperet formam doctrinæ, inuisibilis erat & incomposita, & ignorantię tenebris tegebamur; quoniam pro iniquitate erudisti hominem, & iudicia tua sicut abyssus multa.

2. Sed quia spiritus tuus superferebatur super aquam, non reliquit miseriam nostram misericordia tua, & dixisti: Fiat
Matt. 3. lux. Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum. Pœnitentiam agite, fiat lux. Et quoniam conturbata erat ad nosipsos anima nostra, commemorati sumus tui domine de terra Iordanis, & de monte æquali tibi, sed paruo propter nos: & displicuerunt nobis tenebræ nostræ, & conuersi sumus ad te, & fa-
Ephe. 5. cta est lux. Et ecce fuimus aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino.

CAPVT XIII.

Ex spiritu; remissio peccatorum.

1. ET tamen adhuc per fidem, nōdum
Rom. 8. per speciem. Spe enim salui facti sumus. Spes enim, quę videtur, nō est spes.
Psal. 41. Adhuc, abyssus abyssum inuocat, sed iam in voce cataractarum tuarum. Adhuc &
1. Cor. 3. ille, qui dicit: Nō potui vobis loqui quasi
Phil. 3. spiritualibus, sed quasi carnalibus; etiam ipse nondum se arbitratur comprehendisse:

disse: & quæ retro oblitus, in ea quæ ante sunt, extenditur; & ingemiscit grauatus, & sitit anima eius ad Deũ viuum, quemadmodum ceruus ad fontes aquarum, & dicit: Quando veniam? Habitaculum suũ, quod de cælo est, superindui cupiens; & inuocat inferiorem abyssum, dicens: Nolite cõformari huic seculo, sed reformamini in nouitate mẽtis vestræ. Et nolite pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote, vt sensibus perfecti sitis. *Psal. 41.* *2. Cor. 5.* *Rom. 8.* *1. Cor. 14.*

2. Et, ô stulti Galathæ, quis vos fascinauit? Sed iam non in voce sua: in tua enim, qui misisti spiritum tuũ de excelsis, per eum, qui abscondit in altum; & aperuit cataractas donorum suorum; vt fluminis impetus lætificarẽt ciuitatem tuã. Illi enim suspirat sponsi amicus, habens iam spiritus primitias penes eum; sed adhuc in semetipso ingemiscens, adoptionem expectans, redemptionem corporis sui, illi suspirat. Membrũ est enim sponsæ, & illi zelat; amicus est enim sponsi, illi zelat, non sibi; quia in voce cataractarũ tuarum, non in voce sua inuocat alteram abyssum; cui zelans timet, ne sicut serpens Euam decepit astutia sua, sic & eorũ sensus corrumpantur à castitate, quæ est in sponso nostro vnico tuo. Quæ est illa speciei lux: cum videbimus eũ, sicuti est; *Galat. 3.* *Act. 2.*

&

& transierint lachrymæ, quæ mihi factæ sunt panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus?

CAPVT XIIII.

Fide & spe corroboramur.

ET ego dico: Deus meus, vbi es? Ecce, vbi es? Respiro in te paululum, cum effundo super me animam meam, in voce exultationis & confessionis soni festiuitatem celebrantis. Et adhuc tristis est, quia relabitur, & fit abyssus; vel potius, sentit adhuc se esse abyssum. Dicit ei fides mea, quam accendisti in nocte, ante pedes meos: Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in domino; Lucerna pedibus tuis verbũ eius: Spera & perseuera, donec transeat nox mater iniquorum; donec transeat ira domini; cuius filij & nos fuimus aliquãdo tenebræ; quarum residua trahimus in
Cant, 2. corpore propter peccatum mortuo; donec aspiret dies, & remoueantur vmbræ.

2. Spera in domino, Mane astabo tibi, & contemplabor, semper confitebor illi. Mane astabo, & videbo salutare vultus mei, Deum meum; qui viuificabit & mortalia corpora nostra propter spiritum,

tum, qui habitat in nobis; quia super interius nostrum tenebrosum & fluidum, misericorditer superferebatur. Vnde in hac peregrinatione pignus accepimus, vt iam simus lux, dum adhuc spe salui facti sumus, & filij lucis, & filij diei; non filij noctis, neque tenebrarum, quod tamen fuimus. Inter quos & nos, in isto adhuc incerto humanę notitię, tu solus diuidis, qui probas corda nostra; & vocas lucem diem, & tenebras noctem. Quis enim nos discernit, nisi tu? Quid autem habemus, quod nõ accepimus à te. Ex eadem massa vasa in honorem, ex qua sunt, & alia facta in contumeliam?

CAPVT XV.

Voce firmamenti scriptura intelligitur.

1. AVT quis, nisi tu Deus noster, fecisti nobis firmamentum autoritatis super nos, de scriptura tua diuina? Cælum enim plicabitur, vt liber; & nũc, sicut pellis, extenditur super nos. Sublimioris enim autoritatis est tua diuina scriptura, cum iam obierint istã mortem illi mortales, per quos eam dispensasti nobis. Et tu scis domine, tu scis, quem-

admodum pellibus indueris homines, cùm peccato mortales fierent. Vnde sicut pellem extendisti firmamentum libri tui, cõcordes vtique sermones tuos, quos per mortalium ministeriũ superposuisti nobis. Namque ipsa eorum morte solidamentum autoritatis in eloquijs tuis per eos æditis, sublimiter extenditur super omnia, quæ subter sunt. Quod cum hic viuerent, non ita sublimiter extentũ erat. Nondum sicut pellem cælum extenderas, nondum mortis eorum famam vsquequaque dilataueras.

2. Videamus domine cælos, opera digitorum tuorum; disserena oculis nostris nubilum, quo subtexisti eos. Ibi est testi-
Psal. 18. monium tuum, sapientiam præstãs par-
Psal. 8. uulis. Perfice Deus meus laudem tuam, ex ore infantium & lactentium. Neque enim nouimus alios libros, ita destruentes superbiam, ita destruentes inimicum & defensorem, resistentem recõciliationi tuę, defendẽdo peccata sua. Non noui domine, nõ noui alia tam casta eloquia, quæ sic mihi persuaderent cõfessionem, & lenirent ceruicem meam iugo tuo, & inuitarent colere te gratis. Intelligam ea pater bone; da mihi hæc subterposito, quia subterpositis solidasti ea.

3. Sũt aliæ aquæ, super hoc firmamen-

tum,

tuum, credo immortales, & à terrena corruptione secretæ. Laudent nomẽ tuum, laudent te supercœlestes populi angelorum tuorum; qui non opus habent suscipere firmamentum hoc, & legendo cognoscere verbum tuum: Vident enim faciem tuam semper, & ibi legunt sine syllabis temporũ, quid velit æterna voluntas tua. Legunt, eligunt, & diligunt: semper legunt, & nunquam præterit, quod legunt. Eligendo enim & diligendo, legunt ipsam incommutabilitatem consilij tui. Non clauditur codex eorum, nec plicabitur liber eorum; quia tuipse illis hoc es, & es in æternum. Quia super hoc firmamentũ ordinasti eos, quod firmasti super infirmitatem inferiorum populorum; vbi suspicerent & cognoscerent misericordiam tuam, tẽporaliter enunciantem te, qui fecisti tempora. In cælo enim domine misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes. Transeunt nubes, cęlum autem manet. Transeunt prædicatores verbi tui, ex hac vita in aliam vitam; scriptura verò tua vsque in finem seculi, super populos extenditur.

Psal. 35.

4. Sed & cælum & terra transibunt, sermones autem tui non transibunt: Quoniam & pellis plicabitur; & fœnum, super quod extendebatur, cum claritate sua præ-

Esaie 40.

præteriet, verbum autem tuum manet in æternum: Quod nunc in ænigmate nubium, & per speculum cęli, non sicuti est, apparet nobis: quia & nos quamuis filio tuo dilecti simus, nōdum apparuit, quod erimus. Attendit per retia carnis, & blanditus est; & inflāmauit, & currimus post odorem eius. Sed cum apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum, sicuti est. Sicuti est domine videre nostrum, quod nondum est, da nobis.

CAPVT XVI.

Deus immutabilis.

NAM sicut omnino tu es, tu scis solus, qui es incōmutabiliter; & scis incommutabiliter, & vis incommutabiliter. Et essentia tua scit, & vult incommutabiliter. Et scientia tua est, & vult incommutabiliter; & volūtas tua est, & scit incommutabiliter. Nec videtur iustum esse coram te, vt quemadmodū se scit lumen incōmutabile, ita sciatur ab illuminato commutabili. Ideoque anima mea, sicut terra sine aqua tibi; quia sicut se illuminare de se nō potest, ita se satiare de se non potest. Sic enim apud te fons vitę, quomodo in lumine tuo videbimus lumen.

CAPVT XVII.

Quid arida, quid mare.

1. QVIS congregauit amaricantes, in societatem vnam? Idem namque illis finis eſt temporalis & terrenæ fœlicitatis, propter quàm faciunt omnia, quamuis innumerabili varietate curarũ fluctuent. Quis domine, niſi tu, qui dixiſti, vt congregarentur aquæ in congregationem vnam, & appareret arida ſitiẽs tibi. Quoniam tuum eſt & mare, & tu feciſti illud, & aridam terram manus tuæ formauerunt. Neque enim amaritudo voluntatum, ſed congregatio aquarum vocatur mare. Tu enim coërces etiam malas cupiditates animarum; & figis limites, quouſque progredi ſinantur aquæ, vt in ſe comminuantur flůctus earum; atque ita facis mare ordine imperij tui ſuper omnia.

2. At animas ſitientes tibi, & apparentes tibi, alio fine diſtinctas à ſocietate maris, occulto & dulci fonte irrigas; vt & terra det fructum ſuum, & te iubente Domino Deo ſuo germinet anima noſtra opera miſericordiæ ſecũdum genus, diligens proximum in ſubſidijs neceſ-

ſitatum

ſtratum carnalium, habens in ſe ſemen ſecundum ſimilitudinem. Quoniam ex noſtra infirmitate compatimur, ad ſubueniendum indigentibus; ſimiliter opitulantes, quemadmodū nobis vellemus opem ferri, ſi eodem modo indigeremus; Non tantum in facilibus, tanquā in herba ſeminali; ſed etiam in protectione adiutorij forti robore, ſicut lignum fructiferum; id eſt, beneficium ad eripiendum eum, qui iniuriam patitur, de manu potentis; & prębendo protectionis vmbraculum, valido robore iuſti iudicij.

CAPVT XVIII.

Orat vt oriatur de terra veritas, & iuſtitia de cælo reſpiciat.

1. ITA Domine, ita oro te, oriatur ſicuti facis, ſicuti das hilaritatem & facultatem; oriatur de terra veritas, & iuſtitia de cælo reſpiciat; & fiāt in firmamento luminaria. Frangamus eſurienti panem noſtrum; & egenum ſine tecto, inducamus in domum noſtram. Nudum veſtiamus, & domeſticos ſeminis noſtri non deſpiciamus. Quibus in terra natis fructibus, vide, quia bonum eſt: & erumpat temporanea lux noſtra; & de iſta inferiori

feriori fruge actionis, in delicias cōtemplationis verbum vitæ superius obtinentes, appareamus sicut luminaria in mundo, cohærentes firmamēto scripturę tuę. Ibi enim nobiscū disputas, vt diuidamus inter intelligibilia & sensibilia, tanquam inter diem & noctem, vel inter animas alias intelligibilibus, alias sensibilibus deditas: vt iam nō tu solus in abdito dijudicationis tuæ, sicut antequā fieret firmamētum, diuidas inter lucem & tenebras; sed etiam spirituales tui, in eodem firmamento positi atque distincti, manifestata per orbem gratia tua, luceant super terram, & diuidant inter diem & noctem, & significent tempora: quia vetera transierunt, & ecce facta sunt noua.

2. Et quia propior est nostra salus, quàm cum credidimus; & quia nox præcessit, dies autem appropinquauit: & quia benedices coronam anni tui, mittens operarios in messem tuam, in qua seminādа alij laborauerunt; mittēs etiam in aliam sementem, cuius messis in fine est. Ita das vitam optanti, & benedicis annos justi: tu autem idem ipse es, & in annis tuis, qui non deficiunt, ortum præparas annis transeuntibus.

3. Æterno quippe consilio, proprijs temporibus bona cælestia das super ter-

ram. Quoniam quidem, alij datur per spiritum sermo sapientiæ, tãquam luminare maius, propter eos qui perspicuæ veritatis luce delectantur, tanquam in principio diei: Alij autem sermo scientię secundum eundem spiritum, tãquam luminare minus: Alij fides; alij donatio curationum; alij operationes virtutum; alij prophetia; alij dijudicatio spirituum; alij genera linguarũ: & hæc omnia tanquam stellæ. Omnia enim hæc operatur vnus atque idem spiritus, diuidens propria vnicuique, prout vult; & faciens apparere sydera in manifestatione, ad vtilitatem.

4. Sermo autem scientiæ, qua continentur omnia sacramenta, quæ variantur temporibus tanquam luna; & cæteræ notitiæ donorum, quæ deinceps tanquã stellæ commemoratæ sunt; quãtum differunt ab illo cãdore sapientiæ, quo gaudet prædictus dies, tanquam in principio noctis sunt. His enim sunt necessaria, quibus ille prudentissimus seruus tuus non potuit loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus ille, qui & sapientiã loquitur inter perfectos. Animalis autem homo, tanquam paruulus in Christo, lactisque potator, donec roboretur ad solidum cibum, & aciem firmet ad solis aspectum, non habeat desertam noctem

suam,

ſuam, ſed luce lunæ ſtellarumque cõtentus ſit. Hęc nobiſcum diſputas ſapientiſſime Deus noſter, in libro tuo firmamento tuo; vt diſcernamus omnia contemplatione mirabili, quamuis adhuc in ſignis, & in temporibus, & in diebus, & in annis.

CAPVT XIX.

Pectus purgandum vitijs, quò capax ſit virtutum.

I. SED prius lauamini, mundi eſtote, auferte nequitiã ab animis veſtris, atque à conſpectu oculorum meorum, vt appareat arida. Diſcite bonum facere, iudicate pupillo, & iuſtificate viduam; vt germinet terra herbã pabuli, & lignum fructiferum; & venite, diſputemus, dicit dominus, vt fiãt luminaria in firmamento cæli, & luceant ſuper terram. Quærebat diues ille à magiſtro bono, quid faceret, vt vitam æternam conſequeretur. Dicat ei magiſter bonus, quem putabat hominem, & nihil amplius. Bonus eſt autem, quia Deus eſt; Dicat ei, vt ſi vult venire ad vitam, ſeruet mandata. Separet à ſe amaritudinem maliciæ atque nequiciæ; non occidat, non mœchetur,

tur, non furetur, nō falsum testimonium dicat, vt appareat arida; & germinet honorem patris & matris; & dilectionem proximi. Feci, inquit, hæc omnia.

2. Vnde ergo tantæ spinæ, si terra fructifera est? Vade, extirpa syluosa dumeta auaritiæ; Vende, quæ possides; & implere frugibus dando pauperibus, & habebis thesaurum in cælis; & sequere dominum, si vis esse perfectus, eis sociatus; inter quos loquitur sapiētiam ille, qui nouit, quid distribuat diei & nocti, vt noris & tu, vt fiant & tibi luminaria in firmamento cæli. Quod non fiet, nisi fuerit illic cor tuum: Quod item nō fiet, nisi fuerit illic thesaurus tuus, sicut audisti à magistro bono. Sed contristata est terra sterilis, & spinæ suffocauerunt verbum.

3. Vos autem genus electum, infirma mundi, qui dimisistis omnia, vt sequeremini dominum, ite post eum, & confundite fortia: Ite post eum speciosi pedes, & lucete in firmamento; vt cæli enarrent gloriam eius, diuidētes inter lucem perfectorum, sed nondum sicut angelorum: & tenebras paruulorum, sed non despectorum. Lucete super omnem terram, & dies sole candens, eructet diei verbum sapientiæ: & nox luna lucens, annunciet nocti verbum scientiæ. Luna & stellæ

nocte

nocte lucent, sed nox non obscurat eas, quoniã illæ illuminant eam pro modulo eius. Ecce enim, tanquam Deo dicente, Fiant luminaria in firmamento cæli; Factus est subitò de cælo sonus, quasi ferretur flatus vehemens, & visæ sunt linguæ diuisæ quasi ignis, qui & insedit super vnum quemque illorum: & facta sunt luminaria in firmamento cæli, verbum vitæ habentia. Vbique discurrite ignes sancti, ignes decori. Vos enim estis lumen mũdi, nec estis sub modio. Exaltatus est, cui adhæsistis, & exaltauit vos. Discurrite, & innotescite omnibus gentibus.

CAPVT XX.

Creatio spiritalis virtutum.

1\. CONCIPIAT & mare, & pariat opera vestra; & producãt aquæ reptilia animarum viuarum. Separantes enim præciosum à vili, facti estis os Dei, per quos diceret: Producant aquæ non animam viuam, quam terra producit; sed reptilia animarum viuarum, & volatilia volantia super terram. Repserunt enim sacramenta tua Deus, per opera sanctorũ tuorũ, inter medios fluctus tentationum seculi, ad imbuendas gentes nomini tuo,

in baptiſmo tuo. Et inter hæc, facta ſunt magnalia mirabilia, tanquam cete grandia; & voces nũciorum tuorum volitantes ſuper terram, iuxta firmamentum libri tui, præpoſito illo ſibi ad autoritatẽ, ſub quo volitarẽt, quocunque irent. Ne-
Pſal. 18. que enim ſunt loquelæ, neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum. Quando in omnem terram exijt ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorũ; quoniam tu domine benedicendo, multiplicaſti hæc.

2. Nunquid mentior, aut mixtione miſceo, neque diſtinguo lucidas cognitiones harum rerum in firmamento cęli, & opera corporalia in vndoſo mari, & ſub firmamento cæli? Quarum enim rerum notitiæ ſunt ſolidę & terminatæ ſine incrementis generationum, tanquam lumina ſapientiæ & ſcientiæ, earundem rerum ſunt operationes corporales multæ ac variæ; & aliud ex alio creſcendo, multiplicatur in benedictione tua Deus, qui conſolatus eſt faſtidia ſenſuum mortalium; vt in cognitione animi, res vna multis modis per corporis motiones figuretur, atque dicatur, Aquæ produxerunt hæc: ſed in verbo tuo neceſſitates alienatorum ab æternitate veritatis tuæ populorum produxerunt hæc, ſed in

euan-

euangelio tuo: Quoniam ipsæ aquæ ista eiecerunt, quarum amarus languor fuit causa, vt in tuo verbo ista * procederent. al. producerēt.
3. Et pulchra sunt omnia, faciente te; & ecce tu inenarrabiliter pulchrior, qui fecisti omnia: à quo si non esset lapsus Adam, non diffunderetur ex vtero eius salsugo maris, genus humanum profundè curiosum, & procellosè tumidum, & instabiliter fluidum. Atque ita non opus esset, vt in aquis multis corporaliter & sensibiliter operarentur dispēsatores tui, mystica facta & dicta. Sic enim nūc mihi occurrerunt reptilia & volatilia, quibus imbuti & initiati homines, corporalibus sacramentis subditi, nō vltra proficerēt, nisi spiritualiter * viuesceret anima gradu alio; & post initij verbum, in consummationem respiceret. al. viuificaret.

CAPVT XXI.

Allegorica interpretatio auium, & piscium, & cæterorum animantium.

1. AC per hoc, in verbo tuo non maris profunditas, sed ab aquarum amaritudine terra discreta eijcit, non reptilia animarum viuarum & volati-

lia, ſed animam viuam. Neque enim iam opus habet baptiſmo, quo gẽtibus opus eſt; ſicut opus habebat, cùm aquis tegeretur. Non enim intratur aliter in regnũ cælorum ex illo, quo inſtituiſti, vt ſic intretur: nec magnalia quęrit mirabilium, quibus fiat fides. Neque enim, niſi ſigna & prodigia viderit, non credit; cum iam diſtincta ſit terra fidelis, ab aquis maris infidelitate amaris; & linguæ in ſignum ſunt, non fidelibus, ſed infidelibus. Nec iſto igitur genere volatili, quod verbo tuo produxerunt aquę, opus habet terra, quam fundaſti ſuper aquas. Immitte in ea verbum tuum, per nuncios tuos. Opera enim eorum narramus; ſed tu es, qui operaris in eis, vt operentur animam viuam.

2. Terra producit eam, quia terra cauſa eſt, vt hæc agant in ea: ſicut mare fuit cauſa, vt agerent reptilia animarum viuarum; & volatilia ſub firmamento cæli, quibus iam terra non indiget: quamuis piſcem manducet, leuatum de profundo in ea menſa, quam paraſti in conſpectu credentium. Ideo enim de profundo leuatus eſt, vt alat aridam; & auis marina progenies, ſed tamen ſuper terram multiplicatur. Primarum enim vocum euangelizantium infidelitas hominum cauſa

extitit; sed & fideles exhortantur, & benedicũt eis multipliciter de die in diem. At vero anima viua, de terra sumpsit exordium; quia non prodest iam nisi fidelibus, continere se ab amore huius seculi; vt anima eorum tibi viuat, quæ mortua erat, in delicijs viuens, delicijs domine mortiferis; nam tu puri cordis vitales deliciæ.

3. Operẽtur ergo iam in terra ministri tui, non sicut in aquis infidelitatis, annunciando & loquendo per miracula & sacramenta & voces mysticas; vbi intenta sit ignorantia mater admirationis, in timore occultorũ signorum. Talis enim est introitus ad fidem filijs Adam oblitis tui; dum abscondunt se à facie tua, & fiũt abyssus. Sed operentur etiam sicut in arida, discreta à gurgitibus abyssi; & sint forma fidelibus, viuendo coram eis, & excitando ad imitationem. Sic enim non tantum ad audiendum, sed etiam ad faciendum audiunt: Quærite dominũ, & viuet anima vestra, vt producat terra animam viuentem. Nolite conformari huic seculo, continete vos ab eo; & vitando viuet anima, quæ appetendo moritur. *Psal. 65.* *Rom. 12.*

4. Continete vos ab immani feritate superbiæ, ab inerti voluptate luxuriæ, & à fallaci nomine scientiæ; vt sint bestiæ

mansuetæ, & pecora edomita, & innoxij serpentes. Motus enim animæ sunt isti in allegoria; scilicet fastus elationis, & delectatio libidinis, & venenum curiositatis, motus sunt animæ mortuæ. Quia non ita moritur, vt omni motu careat; quoniam discedendo à fonte vitæ, moritur: atque ita suscipitur à prætereunte seculo, & conformatur ei. Verbum autem tuum Deus, fons vitæ æternæ est, & non præterit: ideoque in verbo tuo cohibetur ille discessus, dum dicitur nobis: Nolite conformari huic seculo: vt producat terra in fonte vitæ animam viuentem: in verbo tuo per euangelistas tuos animam continentem, imitãdo imitatores Christi tui. Hoc est enim secundum genus, quoniam æmulatio viri ab amico est. Estote, inquit, sicut ego; quia & ego, sicut vos. Ita erunt in anima viua bestiæ bonæ in mãsuetudine actionis. Mandasti enim dicens: in mansuetudine opera tua perfice, & ab omni homine diligeris.

5. Et pecora bona, neque si manducauerint, abundantia; neque, si non manducauerint, egentia; & serpentes boni, non perniciosi ad nocendum, sed astuti ad cauendum; & tãtum explorantes temporalem naturam, quantum sufficit, vt per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciatur

ciatur

ciatur æternitas. Seruiunt enim rationi hæc animalia, cum à progreſſu mortifero cohibita viuunt, & bona ſunt.

CAPVT XXII.

Renaſcentia ſpiritus.

1. ECce enim Domine Deus noſter, creator noſter, cum cohibitæ fuerint affectiones ab amore ſeculi, quibus moriebamur male viuendo; & cœperit eſſe anima viuēs bene viuendo; completumque fuerit verbū tuū, quod per Apoſtolum tuum dixiſti: Nolite conformari huic ſeculo: cōſequitur & illud, quod adiūxiſti ſtatim & dixiſti: Sed reformamini, in nouitate mentis veſtræ: nō iam ſecundum genus, tanquam imitantes præcedentem proximum, nec ex hominis melioris autoritate viuentes. Neque enim dixiſti: Fiat homo ſecundum genus: ſed, Faciamus hominem, ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: vt nos probemus, quæ ſit voluntas tua.

2. Ad hoc enim ille diſpenſator tuus, generans per euangelium filios, ne ſemper paruulos haberet, quos lacte nutriret, & tāquam nutrix foueret: Reformamini, inquit, in nouitate mētis veſtræ, ad *Rom. 12.*

X 4 pro-

probandum quæ sit voluntas Dei, quod bonum & beneplacitum, & perfectum. Ideoque non dicis: Fiat homo, sed faciamus hominem. Nec dicis, secundum genus, sed ad imaginem & similitudinem nostram. Mente quippe renouatus, & cōspiciens intellectam veritatem tuam, homine demonstratore non indiget, vt suum genus imitetur; sed demonstrante te probat ipse, quæ sit volūtas tua, quod bonum & beneplacitum & perfectum; & doces eū iam capacem videre trinitatem vnitatis, & vnitatem trinitatis. Ideoque pluraliter dicto, Faciamus hominem: singulariter tamē infertur. Et fecit Deus hominem: & pluraliter dicto, Ad imaginem nostram: singulariter tamen infertur. Ad imaginem Dei. Ita homo renouatur in agnitionem Dei secundum imaginem eius, qui creauit eum. Et spiritualis effectus iudicat omnia, quæ vtique iudicanda sunt, ipse autem à nemine iudicatur.

CAPVT XXIII.

Christianus de quibus iudicet.

1. QVOD autem iudicat omnia, hoc est, quod habet potestatē piscium maris,

maris, & volatilium cæli, & omnium pecorum & ferarum, & omnis terræ, & omnium repentium, quæ repunt super terram. Hoc enim agit per mentis intellectum, per quem percipit, quæ sunt spiritus Dei. Alioqui, homo in honore positus, non intellexit; comparatus est iumentis insensatis, & similis factus est illis. *Psal. 48.*
Ergo in ecclesia tua Deus noster, secundum gratiam tuā, quam dedisti ei, quoniam tuum sumus figmentum creati in operibus bonis, non solum qui spiritualiter præsunt; sed etiam hi, qui spiritualiter subduntur eis, qui pręsunt. Masculum enim & fœminam fecisti hominem, hoc modo in gratia tua spirituali; vbi secundum sexum corporis, non est masculus & fœmina; quia neque Iudæus, neque Gręcus; neque seruus, neque liber.

2. Spirituales ergo, siue qui præsunt, siue qui obtemperant, spiritualiter iudicant: nō de cogitationibus spiritualibus, quæ lucent in firmamento. Non enim oportet de tam sublimi autoritate iudicare, neque enim de ipso libro tuo, etiam si quid ibi non lucet, quoniam submittimus ei nostrum intellectum; certumque habemus etiam, quod clausum est aspectibus nostris, recte veraciterque dictum esse. Sic enim homo, licet iam spiritualis

& renouatus in agnitionem Dei, secundum imaginem eius, qui creauit eum; factor tamen legis debet esse, non iudex. Neque de illa distinctione iudicat, spiritualium videlicet atque carnalium hominum, qui tuis Deus noster oculis noti sunt; & nullis adhuc nobis apparuerunt operibus, vt ex fructibus eorum cognoscamus eos; sed tu domine iam scis eos, & diuisisti, & vocasti in occulto, antequam fieret firmamentum. Neque de turbidis huius seculi populis, tanquam spiritualis homo diiudicat.

3. Quid enim de his, quæ foris sunt, iudicare ignoranti, quis inde venturus sit in dulcedinem gratiæ tuæ; & quis in perpetua impietatis amaritudine remansurus? Ideoque homo, quem fecisti ad imaginem tuam, non accepit potestatem luminarium cæli; neque ipsius occulti cęli; neque diei & noctis, quæ ante cæli constitutionem vocasti; neque congregationis aquarum, quod est mare: sed accepit potestatem piscium maris, & volatilium cæli, & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium repentium, quæ repunt super terram. Iudicat enim & approbat, quod rectè; improbat autem, quod perperam inuenerit: Siue in ea solennitate sacramentorum, quibus initiantur, quos

per-

perueſtigat in aquis multis miſericordia tua: Siue in ea, qua ille piſcis* exhibetur, quem leuatum de profundo terra pia comedit: Siue in verborum ſignis vocibuſque ſubiectis, autoritati libri tui, tanquam ſub firmamento volitantibus, interpretando, exponendo, diſſerendo, diſputando, benedicendo, atque inuocãdo te ore, erumpentibus atque ſonantibus ſignis, vt reſpondeat populus, amen.

al. excipitur.

4. Quibus omnibus vocibus corporaliter enunciandis, cauſa eſt abyſſus ſeculi, & cæcitas carnis quæ cogitata nõ poſſunt videri, vt opus ſit inſtrepere in auribus. Ita quamuis multiplicentur volatilia ſuper terram, ex aquis tamen originem ducunt. Iudicat etiam ſpiritualis approbando, quod rectum; improbando autem, quod perperam inuenerit in operibus moribuſque fidelium & eleemoſynis, tãquam terra fructifera, & de anima viua manſuefactis affectionibus, in caſtitate, in ieiunijs, in cogitationibus pijs, de his quæ per ſenſum corporis percipiuntur. De his enim iudicare nunc dicitur, in quibus & poteſtatem corrigendi habet.

X. 6 CAPVT.

CAPVT XXIIII.

Quare Deus benedixerit homini, & piscibus, & volatilibus, & non alijs creaturis.

1. SED quid est hoc, & quale mysterium est? Ecce benedicis homines ô Domine, vt crescant & multiplicẽtur, & impleant terram. Nihil ne nobis ex hoc innuis, vt intelligamus aliquid? Cur non ita benedixeris lucem, quã vocasti diem; nec firmamentũ cæli, nec luminaria; nec sydera; nec terram; nec mare? Dicerem te Deus, qui nos ad imaginem tuã creasti; dicerem te hoc donum benedictionis, homini propriè voluisse largiri; nisi hoc modo benedixisses pisces & cetos, vt crescerent & multiplicarentur, & implerent aquas maris; & volatilia multiplicarentur super terram. Item, dicerem ad ea rerum genera pertinere benedictionem hanc, quæ gignendo ex semetipsis propagantur; si eam non reperirem in arbustis, & frutectis, & in pecoribus terræ. Nunc autem nec herbis & lignis dictum est, nec bestijs & serpentibus, crescite & multiplicamini; cũ hæc quoque omnia, sicut pisces & aues & homines, gignendo

augeantur,

augeantur, genuſque cuſtodiant.

2. Quid igitur dicam, lumen meum veritas? quia vacat hoc? quia inaniter ita dictum eſt? Nequaquam pater pietatis; abſit, vt hoc dicat ſeruus verbi tui. Et ſi ego non intelligo, quid hoc eloquium ſignificet, vtantur eo melius meliores, id eſt, intelligentiores, quàm ego ſum, vnicuique quantum ſapere dediſti, Deus meus. Placeat autem & confeſſio mea coram oculis tuis; quia tibi cõfiteor credere me domine, non incaſſum te ita locutum; neque ſilebo, quod mihi lectionis huius occaſio ſuggerit.

3. Verum eſt enim, nec video, quid impediat ita me ſentire dicta figurata librorum tuorum. Noui enim multipliciter ſignificari per corpus, quod vno modo mente intelligitur; & multipliciter mente intelligi, quod vno modo per corpus ſignificatur. Ecce ſimplex dilectio Dei & proximi, quàm multiplicibus ſacramentis, & innumerabilibus linguis, & in vnaquaque lingua innumerabilibus locutionum modis, corporaliter enunciatur. Ita creſcũt & multiplicãtur fœtus aquarum. Attende iterum, quiſquis hæc legis. Ecce, quod vno modo ſcriptura effert, & vox perſonat. In principio fecit Deus cælum & terram; nónne multipliciter in-

telligitur, non errorum fallacia, sed verarum intelligẽtiarum generibus? Ita crescunt & multiplicantur fœtus hominum.

4. Itaque, si naturas ipsas rerum non allegoricè, sed propriè cogitemus, ad omnia, quæ de seminibus gignuntur, conuenit verbum, Crescite & multiplicamini. Si autem figuratè posita ista tractemus, quod potius arbitror intendisse scripturam; quæ vtique non superuacuè solis aquatilium & hominum fœtibus istam benedictionem attribuit; inuenimus quidem multitudines & in creaturis spiritualibus atque corporalibus, tanquam in cælo & in terra: & in animis iustis & iniquis, tanquam in luce & in tenebris: & in sanctis autoribus, per quos lex ministrata est, tanquam in firmamento, quod solidatum est inter aquam & aquam: & in societate amaricantium populorum, tanquam in mari: & in studio animarum piarum, tanquam in arida: & in operibus misericordiæ secundum præsentem vitam, tanquam in herbis seminalibus & lignis fructiferis: & in spiritalibus donis manifestatis ad vtilitatem, sicut in luminaribus, cæli: & in affectibus formatis ad temperantiam, tanquam in anima viua. In his omni-

bus

bus nancifcimur multitudines, & vbertates, & incrementa.

5. Sed quod ita crefcat & multiplicetur, vt vna res multis modis intelligatur & enuncietur, & vna enunciatio multis modis intelligatur; non inuenimus, nisi in signis corporaliter editis, & rebus intelligibiliter excogitatis. Signa corporaliter edita, generationes aquarum propter necessarias causas carnalis profunditatis; res autem intelligibiliter excogitatas, generationes humanas, propter rationis fœcunditatem, intelligimus. Et ideo credimus vtrique horum generi, dictum esse abs te Domine: Crescite & multiplicamini. In hac enim benedictione, concessam nobis à te potestatem & facultatem accipio; & multis modis enunciare, quod vno modo intellectum tenuerimus; & multis modis intelligere, quod obscurè vno modo enunciatum legerimus. Sic implentur aquæ maris, quæ non mouentur, nisi à varijs significationibus: sic & fœtibus humanis impletur & terra, cuius ariditas apparet in studio, & dominatur ei ratio.

CAPVT

CAPVT XXV.

Fructus terræ allegoricè, sunt officia pietatis.

1. VOLO etiã dicere, Domine Deus meus, quod me consequens tua scriptura commonet; & dicam, nec verebor. Verum enim dicã, te mihi inspirante, quod ex eis verbis voluisti, vt dicerem. Neque enim alio, præter te, inspirante, credo me verũ dicere, cum tu sis veritas, omnis autem homo mendax. Et ideo, qui loquitur mendaciũ, de suo loquitur. Ergo, vt verum loquar, de tuo loquar. Ecce dedisti nobis in escam, omne fœnũ satiuum, seminans semen, quod est super omnem terram; & omne lignum, quod habet in se fructum seminis satiui. Nec nobis solis, sed & omnibus auibus cæli, & bestijs terræ, atque repentibus; piscibus autem & cetis magnis non dedisti hæc.

2. Dicebamus enim eis fructibus terrę significari, & in allegoria figurari opera misericordiæ, quæ huius vitæ necessitatibus exhibentur ex terra fructifera. Talis terra erat pius Onesiphorus, cuius domui dedisti misericordiam; qui frequenter Paulum tuũ refrigerauit, & catenam

eius non erubuit. Hoc fecerũt & fratres, & tali fruge fructificauerunt; qui quod ei deerat suppleuerũt ex Mácedonia. Quomodo autem dolet quædam ligna, quæ fructum ei debitum non dederunt; vbi ait; In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt, non illis imputetur. Ista enim debentur eis, qui ministrãt doctrinam rationalem, per intelligentias diuinorum mysteriorum; & ita eis debentur, tanquam hominibus. Debentur autem eis, sicut animæ viuæ, præbentibus se ad imitandum in omni continentia. Item debentur eis tanquam volatilibus, propter benedictiones eorũ, quæ multiplicantur super terram; quoniam in omnẽ terrã, exijt sonus eorum.

CAPVT XXVI.

Voluptas & vtilitas, ex beneficio in proximum collato.

1. PASCVNTVR autem his escis, qui lætantur eis: nec illi lætantur eis, quorum Deus venter est. Neque enim & in illis, qui præbent ista, ea quæ dant, fructus est, sed quo animo dant. Itaque ille, qui Deo seruiebat, non suo ventri, video plane vnde gaudeat; video, & cõgratulor

ei valde. Acceperat enim à Philippensibus, qui per Epaphroditum miserant: sed tamen, vnde gaudeat, video. Vnde autem gaudet, inde pascitur; quia in veritate loquens: Gauisus sum (inquit) magnifice in domino, quia tãdem aliquando repullulastis sapere pro me, in quo & sapiebatis, tædium autem habuistis. Isti ergo diuturno tædio marcuerãt, & quasi exaruerant ab isto fructu boni operis: & gaudet eis, quia repullularunt, non sibi, quia eius indigentiæ subuenerunt. Ideo secutus ait: Non quod desit aliquid, dico. Ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse: Scio & minus habere, scio & abundare; in omnibus & in omnia imbutus sum: & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati: omnia possum in eo, qui me confortat. Vnde ergo gaudes, ô Paule magne?

2. Vnde gaudes? Vnde pasceris homo renouate in agnitione Dei, secundum imaginem eius, qui creauit te, & anima viua tanta continentia, & lingua volatilis loquens mysteria? Talibus quippe animantibus, esca ista debetur. Quid est, quod te pascit? Lætitia. Quod sequitur, audiamus. Veruntamen, inquit, bene fecistis, communicantes tribulationi meę. Hinc gaudet, & hinc pascitur, quia illi

bene-

bene fecerunt; non quia eius angustia relaxata est, qui dicit tibi: In tribulatione dilatasti mihi: quia & abundare & penuriam pati nouit in te, qui cōfortas eum. Scitis enim, inquit, etiam vos Philippenses, quoniam in principio euāgelij, cùm ex Macedonia sum profectus, nulla mihi ecclesia communicauit in ratione dati & accepti, nisi vos soli; quia & Thessalonicam, & semel & iterū vsibus meis misistis.

3. Ad hæc bona opera, eos redijsse nūc gaudet, & repullulasse lætatur; tanquam reuirescente fertilitate agri. Nunquid propter vsus suos, quia dixit, vsibus meis misistis? Nunquid propterea gaudet? Non propterea. Et hoc vnde scimus? Quoniam ipse sequitur, dicens: Nō quia quæro datum, sed requiro fructum. Didici à te Deus meus, inter datum & fructum discernere. Datū, est res ipsa, quam dat, qui impartitur hęc necessaria; veluti est nummus, cibus, potus, vestimentum, tectum, adiutorium: fructus autem, bona & recta voluntas datoris est. Non enim ait magister bonus: Qui susceperit prophetam, tantum; sed addidit, in nomine prophetæ. Neque ait, tantum: Qui susceperit iustum; sed addidit, in nomine iusti. Ita quippe ille mercedem prophetæ, iste mercedem iusti accipiet.

cipiet. Nec solum ait: Qui calicem aquę frigidæ, potum dederit vni ex minimis meis: sed addidit, tãtum in nomine discipuli. Et sic adiunxit: Amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Datum, est suscipere prophetam, suscipere iustum, porrigere calicem aquæ frigidæ discipulo; fructus autem, in nomine prophetæ, in nomine iusti, in nomine discipuli hoc facere: Fructu pascitur Elias à vidua sciente, quod hominem Dei pasceret, & propter hoc pasceret: per coruum autem dato pascebatur. Nec interior Elias, sed exterior pascebatur, qui posset etiam talis cibi egestate corrumpi.

CAPVT XXVII.

Quid per pisces & cetos significetur.

I. IDEOQVE dicam, quod verum est corã te domine; cùm homines idiotæ atque infideles, quibus initiãdis atque lucrandis necessaria sunt sacramenta initiorum, & magnalia miraculorum, quæ nomine piscium & cetorum significari credidimus; suscipiunt corporaliter reficiendos, aut in aliquo præsentis vitæ vsu adiuuandos pueros tuos; cum id quare facien-

faciendum ſit, & quo pertineat, ignorẽt. Nec illi iſtos paſcunt, nec iſti ab illis paſcuntur, Quia nec illi hæc ſancta & recta voluntate operantur; nec iſti eorum datis, vbi fructum nondum vident, lætãtur. Inde quippe animus paſcitur, vnde lætatur. Et ideo piſces & ceti non veſcuntur eſcis, quas non germinat, niſi iam terra ab amaritudine marinorum fluctuum diſtincta atque diſcreta.

CAPVT XXVIII.

Valde bona, quare poſtremò additum.

1. ET vidiſti Deus omnia, quæ feciſti, & ecce bona ſunt valde; quia & nos vidimus ea, & ecce omnia bona valde. In ſingulis generibus operũ tuorum, cum dixiſſes, vt fierent, & facta eſſent; illud atque illud vidiſti, quia bonum eſt. Septies numerani ſcriptum eſſe, te vidiſſe quia bonum eſt, quod feciſti: & hoc octauum eſt, quia vidiſti omnia, quæ feciſti; & ecce non ſolum bona, ſed etiam valde bona, tanquam ſimul omnia. Nam ſingula tantũ bona erant, ſimul autem omnia, & bona & valde. Hoc modo dicuntur etiam quęque pulchra corpora; quia longe multo pulchrius eſt corpus, quod

ex membris omnibus constat, quàm ipsa membra singula, quorum ordinatissimo conuentu completur vniuersum; quamuis & illa etiam singulatim pulchra sint.

CAPVT XXIX.

Dei opera bona perpetuo.

I. ET attendi, vt inuenirem, vtrū septies vel octies videris, quia bona sunt opera tua, cum tibi placuerunt; & in tua visione non inueni tempora, per quę intelligerem, quod toties videris, quæ fecisti; & dixi: O Domine, nónne ista scriptura tua vera est, quoniam tu verax & veritas edidisti eam? Cur ergo tu mihi dicis, non esse in tua visione tempora; & ecce scriptura tua mihi dicit per singulos dies ea, quæ fecisti te vidisse, quia bona sunt: Et cum ea numerarem, inueni quoties. Ad hæc tu dicis mihi, quoniam tu es Deus meus; & dicis voce forti in aure interiore seruo tuo, perrumpens meam surditatem, & clamans: O homo, nempe, quod scriptura mea dicit, ego dico. Et tamen illa temporaliter dicit, verbo autem meo tempus non accidit, quia æquali mecum æternitate consistit. Sic ea, quæ vos per spiritum meum videtis,

tis, ego video; ſicut ea, quæ vos per ſpiritum meum dicitis, ego dico. Atque ita, cum vos tẽporaliter ea videtis, non ego temporaliter video: quemadmodũ, cum vos temporaliter ea dicatis, non ego temporaliter dico.

CAPVT XXX.

In eos, quibus opera Dei diſplicent.

1. ET audiui Domine Deus meus, & elinxi ſtillam dulcedinis ex tua veritate; & intellexi, quoniã ſunt quidam, quibus diſplicẽt opera tua bona; & multa eorum dicunt te feciſſe, neceſſitate compulſum; ſicut fabricas cælorum, & compoſitiones ſyderum; & hoc non de tuo, ſed iam fuiſſe alibi creata, & aliunde; quæ tu contraheres, & compaginares, atque contexeres; cum de hoſtibus victis, mundana mœnia molireris; vt ea cõſtructione deuicti, aduerſus te iterum rebellare non poſſent. Alia verò nec feciſſe te, nec omnino compegiſſe; ſicut omnes carnes, & minutiſſima quæque animantia, & quicquid radicibus terram tenet: ſed hoſtilem mentem naturamq́ue aliam, nec abs te conditam, tibiq́ue contrariam, in inferioribus mundi locis iſta

gignere

gignere atque formare. Inſani dicunt hæc, quoniam non per ſpiritum tuum vident opera tua, nec te cognoſcunt in eis.

CAPVT XXXI.

Pijs idẽ probatur, quod Deo placuit.

1. QVI autem per ſpiritum tuum vident ea, tu vides in eis. Ergo cum vident, quia bona ſunt, tu vides, quia bona ſunt: & quæcunque propter te placẽt, tu in eis places; & quæ per ſpiritũ tuum placent nobis, tibi placẽt in nobis. Quis enim ſcit hominum, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? Sic & quæ Dei ſunt, nemo ſcit, niſi ſpiritus
1. Cor. 2. Dei. Nos autem, inquit, non ſpiritum huius mundi accepimus; ſed ſpiritũ, qui ex Deo eſt; vt ſciamus, quę à Deo donata ſunt nobis. Et admoneor, vt dicam: Certè nemo ſcit, quæ Dei ſunt, niſi ſpiritus Dei.

2. Quomodo ergo ſcimus & nos, quę à Deo donata ſunt nobis? Reſpondetur mihi, quoniam quę per eius ſpiritum ſcimus, etiam ſic nemo ſcit, niſi ſpiritus Dei. Sicut enim rectè dictum eſt: Non enim vos eſtis, qui loquimini, eis qui in ſpiritu Dei loquerentur: ſic rectè dicitur: Non

vos

vos estis, qui scitis, eis qui in Dei spiritu sciunt. Nihilominus igitur rectè dicitur: Non vos estis, qui videtis, eis qui in spiritu Dei vident. Ita quicquid in spiritu Dei vident, quia bonum est, non ipsi, sed Deus videt, quia bonum est.

3. Aliud ergo est, vt putet quisque malum esse, quod bonum est, quales supra dicti sunt. Aliud, vt quod bonum est, videat homo, quia bonum est. Sicut multis tua creatura placet, quia bona est; quibus tamen non tu places in ea, vnde frui magis ipsa quàm te volunt. Aliud autem, vt cum aliquid videt homo, quia bonum est, Deus in illo videat, quia bonũ est; vt scilicet ille ametur in eo, quod fecit; quia non amaretur, nisi per spiritum sanctum, quem dedit. Quoniam charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis; per quem videmus, quia bonum est, quicquid aliquo modo est. Ab illo enim est, qui non aliquo modo est; sed quod est, est.

CAPVT XXXII.

Compendio enarrat opera Dei.

1. GRATIAS tibi Domine. Videmus cælum & terram, siue corporalem

partem superiorem atque inferiorem, siue spirituale corporalemque creaturam: atque in ornatu harum partium, quibus constat vel vniuersa mundi moles, vel vniuersa omnino creatura. Videmus lucem factam diuisamque à tenebris, Videmus firmamentum cæli, siue inter spirituales aquas superiores & corporales inferiores, primarium corpus mundi: siue hoc spacium aëris, (quia & hoc vocatur cælum) per quod vagantur volatilia cęli inter aquas, quę vaporaliter eis superferuntur, & serenis etiam noctibus rorant, & has quæ in terris graues fluitant.

Illud retractat Augustinus lib. 2. Retract cap. 6.

2. Videmus congregatarum aquarum speciem per campos maris, & aridam terram vel nudatā vel formatam, vt esset visibilis & composita, herbarum quoque atque arborum materiem. Videmus luminaria fulgere desuper, solem sufficere diei, lunam & stellas consolari noctem, atque his omnibus notari & significari tempora. Videmus humidam vsquequaque naturam, piscibus & belluis & alitibus fœcundatam; quòd aëris corpulentia, quæ volatus auium portat, aquarum exaltatione concrescit.

3. Videmus terrenis animalibus faciem terræ decorari: hominemque ad imaginem & similitudinem tuam cunctis irra-

tionalibus animantibus, ipsa tua imagine ac similitudine, hoc est, rationis & intelligentiæ virtute præponi. Et quemadmodum in eius anima, aliud est, quod consulendo dominatur; aliud quod subditur, vt obtemperet: sic viro factam esse etiam corporaliter fœminam, quæ haberet quidem in mente rationalis intelligentiæ parem naturam, sexu tamen corporis ita masculino sexui subijceretur; quemadmodum subijcitur appetitus actionis ad cōcipiendam de ratione mentis recte agendi solertiam. Videmus hęc, & singula bona, & omnia bona valde.

CAPVT XXXIII.

Vt omnis creatura laudet creatorem.

1. LAVDENT te opera tua, vt amemus te; & amamus te, & laudent te opera tua; quę habēt initium & finem ex tempore, ortū & occasum, profectum & defectū, speciem & priuationem. Habent ergo consequentia mane & vesperam, partim latenter, partim euidenter. De nihilo enim a te, non de te facta sunt; non de aliqua nō tua, vel quæ antea fuerit; sed de cōcreata, id est, simul à te creata materia, quia eius informitatem, sine

vlla temporis interpositione, formasti. Nam cum sit aliud cęli & terrę materies, aliud cæli & terræ species; materiem quidem de omnino nihilo, mundi autem speciem de informi materia, simul tamē vtrumque fecisti; vt materiam forma, nulla moræ intercapedine, sequeretur.

CAPVT XXXIIII.

De ordine & vario fructu Christianæ vitæ.

1. INSPEXIMVS etiam, propter quorum figurationem, ista vel tali ordine fieri, vel tali ordinatione scribi voluisti; Et vidimus, quia bona sunt singula, & omnia bona valde, in verbo tuo, in vnico tuo, cælum & terram, caput & corpus ecclesiæ, in prædestinatione ante omnia tempora, sine mane & vespera. Vbi autem cœpisti prædestinata temporaliter exequi, vt occulta manifestares, & incomposita nostra componeres; quoniam super nos erant peccata nostra; & in profundū tenebrosum abieramus abs te; & spiritus tuus bonus superferebatur, ad subueniendum nobis in tempore oportuno; & iustificasti impios, & distinxisti eos ab iniquis: & solidasti autoritatem libri tui inter superiores,

riores, qui tibi dociles essent, & inferiores qui eis subderentur; & congregasti societatem infidelium in vnam conspirationem, vt apparerent studia fidelium, & tibi opera misericordiæ parerent, distribuentes etiam pauperibus terrenas facultates ad acquirenda cœlestia.

3. Et inde accendisti quædam luminaria in firmamento, verbum vitæ habētes sanctos tuos, & spiritualibus donis prælata sublimi autoritate fulgentes: & inde ad imbuendas infideles gētes, sacramenta & miracula visibilia, vocesque verborum secundum firmamentum libri tui, quibus etiam fideles benedicerentur, ex materia corporali produxisti: & deinde fidelium animam viuam, per affectus ordinatos continentiæ vigore formasti; atque inde tibi soli mentem subditam, & nullius autoritatis humanæ ad imitandum indigentem renouasti ad imaginem & similitudinem tuam: præstantique intellectui rationabilem actionem tanquam viro fœminam subdidisti, omnibusque tuis ministerijs ad perficiendos fideles in hac vita necessarijs, ab eisdem fidelibus ad vsus temporales, fructuosa in futurum opera præberi voluisti. Hæc omnia videmus, & bona sunt valde; quoniam tu ea vides in nobis, qui spiritum,

quo ea videremus, & in eis te amaremus, dedisti nobis.

CAPVT XXXV.

Optat pacem.

1. DOMINE Deus, pacem da nobis, omnia enim præstitisti nobis; pacem quietis, pacem sabbati, pacem sine vespera. Omnis quippe iste ordo pulcherrimus rerum valde bonarum, modis suis peractis trãsiturus est; & mane quippe in eis factum est, & vespera.

CAPVT XXXVI.

Diem septimum vespera quare non sequatur.

1. DIES autem septimus, sine vespera est, nec habet occasum; quia sanctificasti eum, ad permansionem sempiternam: vt id, quod tu post opera tua bona valde, quamuis ea quietus feceris, requieuisti septimo die. Hoc præloquatur nobis vox libri tui, quod & nos post opera nostra, ideo bona valde, quia tu nobis ea donasti, sabbato vitæ æternæ. Requiescamus in te etiam.

CAPVT

CAPVT XXXVII.

Deus in nobis quando quiescit.

1. TVNC enim sic requiesces in nobis, quemadmodum nunc operaris in nobis: & ita erit illa requies tua per nos, quemadmodum sunt ista opera tua per nos. Tu autem Domine, semper operaris, & semper requiescis. Nec vides ad tempus, nec moueris ad tempus, nec requiescis ad tempus; & tamen facis & visiones temporales, & ipsa tempora, & quietem ex tempore.

CAPVT XXXVIII.

Aliter Deus, aliter homo videt creata.

1. NOS itaque ista, quæ fecisti, videmus, quia sunt; tu autem quia vides ea, sunt. Et nos foris videmus, quia sunt; & intus, quia bona sunt; tu autem ibi vidisti facta, vbi vidisti facienda. Et nos alio tempore moti sumus ad benefaciendum, postea quàm concepit de spiritu tuo cor nostrum. Priore autem tem-

pore ad malefaciendum mouebamur, deserentes te: tu verò Deus summe, vne, bone, nunquam cessasti benefacere. Et sunt quædam bona opera nostra ex munere quidem tuo; sed non sempiterna. Post illa nos requieturos, in tua grandi sanctificatione speramus. Tu autem bonum nullo indigens bono, semper quietus es; quoniam tua, qui es, tuipse es. Et hoc intelligere, quis hominum dabit homini? quis angelus angelo? quis angelus homini? A te petatur, in te quæratur, apud te pulsetur; sic, sic accipietur, sic inuenietur, sic aperietur. Amen.

FINIS.

INDEX IN LIBROS CONFESSIONVM DIVI AVGVSTINI.

Signific. { Littera A. posita inter duo puncta in hoc indice, Augustinum.
Littera V. indicat Vide.

A.

De

Gaudent

Quo-

D.

Vbi

Liber

Mar-

Vita

Pradi-

S.

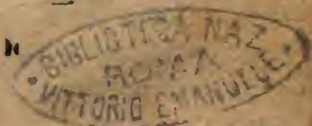
Graue

Studiorum

T.

Trinitatis

FINIS.

Hi libri tredecim Confessionum S. AVGVSTINI, cum magna legentium vtilitate recudentur. Actum Duaci, 8. Augusti Anno 1607.

Georgius Colvenerius S.T. L. Librorum visitator.

